

Zgodovinsko društvo Ormož

Zgodovinski zapisi

Letnik V (2008)

ISSN 1581-9140

Št. 1

Zgodovinsko društvo Ormož

Zgodovinski zapisi

Letnik V (2008)

ISSN 1581-9140

Št. 1

Zgodovinski zapisi

Izdalo: Zgodovinsko društvo Ormož

Zanj: Predsednik Anton Luskovi

Glavna in odgovorna urednica: Zdenka Kresnik

Uredniški odbor: Zdenka Kresnik

Anton Luskovi

Nevenka Korpi

Franc Krnjak

Lektoriranje: Nadica Grandu

Grafī no oblikovanje in priprava za tisk: Zvonko Kustec

Tisk: Roko internacional, Veš ica 45/a, Murska Sobota

Naklada: 300 izvodov

Izdajo Zgodovinskih zapisov so omogo ili:

Ob ina Ormož, donatorji in sponzorji.

Ormož, december 2008

Za vsebino lankov so odgovorni avtorji.

Sonja Posavec

Nevenka Korpi

Brane Lamut

Franc Zemlji

Maja Botolin Vaupoti

Ivan Kukovec

Franc Krnjak

Martina Poli , Barbara Kiri

Rajko Topolovec

Ciril Vnuk

Peter Luknjar

KAZALO

UVODNE BESEDE	8
SONJA POSAVEC	
PRVIH DESET LET GIMNAZIJE ORMOŽ	5
NEVENKA KORPI	
»FŮMI PA TUDI VZIMI ROŹE CV TEJO«	18
BRANE LAMUT	
OB RAZSTAVI: KAMEN V DAVNINI. KAMNINE, FOSILI, KAMNITA ORODJA	24
MAG. FRANC ZEMLJI	
ALI SE ŹELEZNICA ZA PRLEKIJO IN PREKMURJE ZA NE ŹELE NA PRAGERSKEM!?	32
MAJA BOTOLIN VAUPOTI	
FRANC ZGONC – DOMOLJUB, KI JE Z LJUBEZNIJO DO BLIŹNJEGA POMAGAL MNOGIM	43
IVAN KUKOVEC	
KAJ VSE LAHKO DOŹIVI PRLEK, E GRE V SVET	46
FRANC KRNIJAK	
»DOSJE MAR EC«	52
MARTINA POLI IN BARBARA KIRI	
PO SLEDEH DR. OTMARJA MAJERI A	65
RAJKO TOPOLOVEC	
DRUŹTVA KMETSKIH FANTOV IN DEKLET IN TOVARIŹ JOŹKO TOMAŹI ZA AFIRMACIJO IN NAPREDEK NAŹIH VASI	79
CIRIL VNUK	
SKORAJ POZABLJENI DROBIŹ MINULIH DNI	96
PETER LUKNJAR	
STARA ZEMLJIŹKA KNJIGA KOT VIR RODOSLOVNIH INFORMACIJ	106

UVODNE BESEDE

Iz pozabe asa lahko iztrgamo le objavljene interpretacije in analize znanih zgodovinskih dejstev ter zapisane osebne spomine in doživetja posameznikov. Le tako jih lahko ohranimo za prihodnje generacije, ki bodo s poznavanjem preteklih dogodkov lažje razumele aktualne procese svojega obdobja.

Zato si je Zgodovinsko društvo Ormož, sicer delujo e od leta 1997, v okviru svojega založniškega delovnega programa leta 2003, zadalo nalogo periodi nega izdajanja lastne publikacije z naslovom *Zgodovinski zapisi* vsaj enkrat letno. Doslej smo v asu štirih let v njej objavili že 65 prispevkov s podro ja arheologije, etnologije, umetnostne zgodovine in zgodovine – vse z namenom razširitve našega kulturnega obzorja in védenja o ljudeh in dogodkih, ki so zaznamovali vsakdanjik širšega ormoškega obmo ja v bolj ali manj asovno oddaljeni preteklosti.

Tokrat izdajamo peto številko z enajstimi (vsebinsko in slikovno bogatimi) prispevki. Med nas prihaja v letu, ko po vsej Sloveniji proslavljamo 500-letnico rojstva Primoža Trubarja, na lokalni ravni pa praznuje desetletnico obstoja naša pomembna izobraževalna ustanova – Gimnazija Ormož.

Njena ustanovitev v letu 1998 je bila izrednega pomena za mesto in njegovo okolico, saj sta dobila prvo srednjo šolo in dijake, ki znanje pridobivajo v doma em kraju in nato njegovo ime odnesejo v svet. Zato letošnjo številko *Zgodovinskih zapisov* posve amo temu jubileju ormoške gimnazije z željo, da bi še naprej kvalitetno izobraževala svoje dijake ter se aktivno vklju evala v kulturne in razvojne projekte svojega kraja.

V Zgodovinskem društvu Ormož bomo tudi v prihodnje nadaljevali z aktivnostmi negovanja zgodovinskega spomina na morda malo pozabljene posameznike in dogodke iz bogate preteklosti ormoškega obmo ja, pri emer bomo še naprej veliko pozornosti posve ali naši založniški dejavnosti. Že v naslednjem letu tako na rtujemo (poleg redne številke *Zgodovinskih zapisov*) še posebno izdajo strokovnih prispevkov ob praznovanju 140-letnice tabora v Ormožu. Na njem so namre že naši dedje 8. avgusta 1869 dokazali, da se zavedajo svojih slovenskih korenin in so se za pravice slovenskega naroda pripravljene boriti, saj no ejo »*biti ve podlaga tuj evi peti*« – zato se spodobi, da jim posvetimo posebno publikacijo.

Zdenka Kresnik, prof.,
urednica

Sonja Posavec*

PRVIH DESET LET GIMNAZIJE ORMOŽ

Prispevek je posve en 10-letnici Gimnazije Ormož. Popelje nas skozi dogajanje na tej za Ormož tako pomembni izobraževalni ustanovi ter nam predstavi uspehe njenih dijakov in njihovo vklju evanje v širše družbeno okolje.

Uvod

»Tiso milj dolgo potovanje se za ne z enim samim korakom.« Lao Ce

Gimnazija Ormož je v desetih letih svojega obstoja vsako šolsko leto za ela z enim samim korakom in jih vsako šolsko leto naredila veliko, vsako leto je bilo tiso milj dolgo potovanje in vendar izjemno kratko, dolgo le dvanajst mesecev.

Pred šolskim letom 1998/1999

Že oktobra 1996, ob odprtju športne dvorane v Ormožu, je takratni župan v svojem nagovoru predstavil idejo o ustanovitvi gimnazije v Ormožu. Spomladi 1997. leta so se za ele prve aktivnosti s pripravo ustreznih elaboratov kot strokovnih podlag za pogajanja. Temelje Gimnazije Ormož sta postavila dva moža, ki sta s svojo strokovnostjo, prodornostjo in z vztrajnostjo delovala zanjo že dve leti pred njeno ustanovitvijo. Brez njiju Gimnazije Ormož še danes zelo verjetno ne bi bilo. To sta takratni župan Ob ine Ormož Vili Trofenik in ravnatelj Osnovne šole Ormož mag. Bojan Burgar. Pot do ustanovitve Gimnazije Ormož se danes zdi enostavna, vendar je bilo potrebnega veliko prepri evanja na razli nih ravneh, veliko pogajanj, tako politi nih kot strokovnih.

Prvi informativni dan je bil 14. februarja 1998, dan pred informativnimi dnevi po šolskem koledarju, v prostorih OŠ Ormož. V do zadnjega koti ka polni jedilnici v OŠ je prisotne pozdravil in popeljal skozi program gimnazije ravnatelj OŠ mag. Bojan Burgar. Ob pestrem kulturnem programu je bilo utiti v zraku pri akovanje, ponos, vznesenost. Vpis prve generacije ormoških gimnazijcev je vodila svetovalna delavka OŠ Ormož ga. Majda Podplatnik Kurpes. Prvi vpis je bil ravno dovolj velik za dva oddelka prve generacije dijakov v Ormožu.

1998/1999

Dogovor o ustanovitvi Gimnazije Ormož sta dne 24. junija 1998 podpisali Republika Slovenija – Ministrstvo za šolstvo in šport, ki ga je zastopal minister dr. Slavko Gaber, in Ob ina Ormož, ki jo je zastopal župan Vili Trofenik. Ob ina Ormož se je zavezala, da bo zagotovila ustrezno kadrovsko strukturo u iteljev in laborantov in da bo v letih 1998 do 2000 zagotavljala zagonska sredstva za za etek delovanja gimnazije. Pogoj za ustanovitev je bil, da je do 20. marca 1998 prijavljenih vsaj 50 u encev za vpis v splošni gimnazijski program, v naslednjih dveh letih pa naj se pripravi vse za za etek gradnje prve srednje šole v Ormožu.

Pogodbo o ustanovitvi javnega vzgojno-izobraževalnega zavoda Gimnazija Ormož je sprejela Vlada Republike Slovenije 9. julija istega leta. Za vršilko dolžnosti ravnatelja je bila imenovana gospa Marjana Suri , profesorica nemš ine, ki je bila zadolžena, da opravi vse potrebno za za etek dela šole, za konstituiranje organov šole, za vpis šole v sodni register in za vpis prve generacije dijakov.

31. avgusta 1998 je bila v Domu kulture v Ormožu sve ana prireditve ob za etku dela Gimnazije Ormož, na kateri je bil predstavljen prvi u iteljski zbor Gimnazije Ormož. Slavnostna govornika sta bila župan Ob ine Ormož Vili Trofenik in državni sekretar Ministrstva za šolstvo in šport Alojz Pluško. V Domu kulture v Ormožu se je ob tej priložnosti zbralo okoli 350 ob anov, staršev prihodnjih dijakov in seveda prihodnjih dijakov.

1. septembra 1998 je prestopilo prag Gimnazije Ormož prvih 64 ormoških gimnazijcev, 58 iz ob ine Ormož, 5 dijakov iz ob ine Gorišnica in 1 dijak iz ob ine Markovci. Prvi razredni arki sta postali profesorici Blanka Erharti in Karmen Plavec. Prvo leto je pou evalo na šoli 12 u iteljev, zaposlitev za polni delovni as so imeli le trije u itelji, tajnica in ra unovodkinja, ostali so bili zaposleni drugje in so dopolnjevali svoje obveze na Gimnaziji Ormož ali so delali pogodbeno. Pouk je potekal v dopoldanskem asu v objemu prostorov, ki jih je gimnaziji prijazno odstopila OŠ Ormož, v starem delu osnovne šole, Ob ina Ormož pa je dijakom subvencionirala prevoz v šolo.

* Sonja Posavec, prof. matematike in nekdanja ravnateljica, Gimnazija Ormož, Hardek 5, 2270 Ormož.

4. novembra 1998 je bil prvi roditeljski sestanek. 16. marca 1999 je bila prva seja Sveta šole, ki so ga sestavljali Irena Kumer, predstavnica ustanovitelja, Boris Skok, predstavnik soustanovitelja, predstavniki zaposlenih Jože Foltin, Karmen Plavec, Blanka Erharti, Majda Podplatnik–Kurpes in Klavdija Zorjan–Škorjanec, predstavnici staršev Tatjana Majdi in Marjeta Meško in predstavnika dijakov Tomaž Kosec in David Sok. Za predsednico Sveta šole je bila izvoljena Karmen Plavec.

Najpomembnejša sta vsekakor bila kvaliteten pouk in im boljše znanje dijakov. Že prvo leto obstoja pa so za ele na šoli delovati prve interesne dejavnosti, literarno-recitacijski krožek in športne dejavnosti. Gimnazijci so pod vodstvom mentorjev pripravili slovesnost ob slovenskem kulturnem prazniku, kratek kulturni program ob informativnem dnevu in priložnostni program ob koncu šolskega leta. Ob za etku po itnic je skupina dijakinj in dijakov sodelovala na mladinskem arheološkoraiziskovalnem taboru Hajndl 1999. Dijake pa so se tudi pomerili na tekmovanjih pri slovenš in, fiziki, angleš in in angleški bralni zna ki.

Dijakinja Karmen Vizjak je dosegla srebrno Cankarjevo priznanje, kar je bil prvi ve ji uspeh dijakov Gimnazije Ormož v slovenskem merilu.

Slika 1: astitljivo poslopje stare šole na Hardeku 5, kjer so se poti in prostori gimnazijcev in osnovnošolcev prepletale, »vendar sta strpnost in razumevanje vseh prispevala k dobremu potju vseh otrok in u iteljev na obeh šolah«, je v šolski kroniki zapisala ravnateljica Marjana Suri .

1999/2000

Gimnazija Ormož je vpisala drugo generacijo – 53 dijakov. Skupaj je šolo obiskovalo 119 dijakov, od tega 88 voza ev.

V lanku »Tudi gimnazijci so naši« in pod naslovom »Osnovnošolci odstopajo edalje ve prostora gimnazijcem«, ki je bil objavljen v *Ve eru*, 24. septembra 1999, je novinar Jože Rakuša zapisal: »Kljub

nekaj 'kroni nim' skeptikom in dvomljivcem v uspeh županovega projekta' gimnazijo v Ormožu v tem šolskem letu obiskuje že druga generacija dijakov.«

Gimnazija Ormož je bila to leto gostiteljica sre anja gimnazij Ptuj, Ljutomer in Ormož. Pod okriljem Fundacije dr. Antona Trstenjaka in tradicionalnega sre anja Prlekov je pripravila ustvarjalne delavnice za likovno, glasbeno in plesno ustvarjalnost, v katerih je svojo ustvarjalnost preskušalo po dvajset udeležencev vsake od prleških gimnazij. Gimnazija Ormož je bila prvi nosilka ob inske proslave ob dnevu reformacije, v za etku oktobra in ponovno junija je organizirala boljši sejem v Ormožu.

V tem šolskem letu so dijaki prvi v okviru obveznih izbirnih vsebin pokukali preko meja Slovenije. Drugi letniki so potovali v München, kjer so si ogledali tehni ni muzej, olimpijski stadion in druge mestne znamenitosti. Šest dijakinj, ki so v tem šolskem letu obiskovale fakultativni pouk francoš ine, pa je spomladi odpotovalo za pet dni v Pariz. V drugem letu obstoja sta na vseslovenskem tekmovanju iz materinš ine dosegli dijakinji Karmen Vizjak in Nataša Pajek srebrni Cankarjevi priznanji. Javnosti so se predstavili tudi u itelji. Aprila 2000 je bila postavljena v centru Renault razstava likovnih del likovnega pedagoga in slikarja Jožeta Foltina, junija pa je profesorica Blanka Erharti predstavila svoj pesniški prvenec Prosti pad.

2000/2001

To šolsko leto se je na Gimnazijo Ormož vpisalo 61 novincev, skupaj pa 173 dijakov, od tega 115 voza ev. Na šoli je pou evalo 20 u iteljev. Pouk je potekal še vedno v prostorih OŠ Ormož.

Najpomembnejši dan v tem šolskem letu je bil 20. oktober 2000. Postavljen je bil temeljni kamen za novo gimnazijsko zgradbo, ki so ga sve ano položili državni sekretar za investicije v šolstvu Matevž Vr ko, župan Ob ine Ormož Vili Trofenik in predstavniki izvajalcev.

Že marca 2000 je bil na podlagi javnega razpisa za opravljanje storitev svetovalnega inženiringa pri izvedbi investicije novogradnje Gimnazije Ormož izbran Proplus, d. o. o., iz Maribora, za izdelavo projektne dokumentacije pa Inženiring IBT, d. d., iz Ljubljane. Novembra 2000 je za ela rasti današnja zgradba Gimnazije Ormož. Hkrati z rastjo gimnazijske stavbe so potekale nabave najnujnejših u il in u nih pripomo kov. Temeljna skrb je bila, tako kot vsako leto, kvalitetno izvajanje pouka, s poudarkom na pripravi u iteljev in dijakov na maturo. V sodelovanju z osnovnimi šolami so potekale predstavitve gimnazije osmošolcem in njihovim staršem po vseh šolah v ob ini Ormož. V okviru

obveznih izbirnih vsebin je bilo dijakom prvi ponujeno v sodelovanju s Centrom za socialno delo Ormož, Vzgojno-varstvenim centrom Ormož in OŠ Stanka Vraza Ormož opravljanje socialnega dela v teh ustanovah. Dijaki drugih letnikov so se vklju ili v socialno delo v varstveno-delovnem centru, v delo z otroki s posebnimi potrebami v razvojni skupini otrok v vrtcu in v OŠ Stanka Vraza, v pomo pri delu z otroki na domu ali pa v delavnice Ne u i me, pusti me, da se u im in opravili okoli 700 ur dela na tem podro ju. Za tretje letnike sta bila organizirana te aj prve pomo i in delavnica o ban niškem poslovanju v sodelovanju z NLB. Konec januarja je bil na šoli organiziran dan odprtih vrat, sodelovali so strokovnjaki z razli nih podro ij. Dijaki so se lahko vklju ili v delavnice in predavanja o nevarnosti drog, alkoholizma, težavah v odraš anju, literarni pomenek s pisateljico Majo Novak, v likovno, glasbeno in predstavitveno delavnico tae bo. Obiskovalci so se lahko gibali med posameznimi delavnicami. Sre anje prleških gimnazij je to leto potekalo na Ptuju. Dijakinja Polona Korpar se je oktobra 2000 na povabilo Gimnazije Franca Mikloši a Ljutomer pridružila sodelovanju v mednarodnem projektu Model evropskega parlamenta Avstrije na Dunaju. Poleg 96,5% šolskega uspeha in 14 odli njakov je šola dosegla tudi to šolsko leto pomembne rezultate na tekmovanjih, dve srebrni Cankarjevi priznanji sta ponovno osvojili Karmen Vizjak in Nataša Pajek, srebrno priznanje na tekmovanju iz nemš ine pa si je prislužil tudi dijak Niko Majcenovi . To šolsko leto so dijaki prvi tekmovali tudi na šolskem in regijskem tekmovanju iz znanja matematike.

Januarja 2001 je za el na šoli delovati tudi sindikat zavoda, ki je ob ustanovitvi štel 11 lanov.

2001/2002

Ob za etku novega šolskega leta so bili vsi pogledi uprti proti novi stavbi, ki je zrasla ob OŠ Ormož. 3. septembra 2001 je za ela obiskovati pouk tudi etra generacija – 62 gimnazijcev, skupaj z ostalimi 169 dijaki in 21 u itelji še vedno v objemu stare hardeške kraljice, kjer je gimnazija z vsemi osmimi oddelki ob strpnosti u encev osnovne šole, gimnazijcev, obeh u iteljskih kolektivov in precejšnji prostorski stiski delovala do za etka novembra 2001. 12. novembra 2001 je bil tisti veliki dan, ko so se vsi dijaki in u itelji prvi zbrali v avli nove šole in ob slovesnih besedah župana Ob ine Ormož Vilija Trofenika ob udovali novo pridobitev in globoko zadihali v novih svetlih prostorih. Spominjam se, da smo se u itelji zbrali v novi veliki zbornici in si vsi izbrali svoje prostore na isti strani sicer velikega omizja, kot smo bili navajeni ob bivanju v prostorih, ki so nas prijazno gostili ve kot tri leta.

Slika 2: Nova šola je velika pridobitev za Ormož.

Pridobitev je bila velika, obsegala je deset u ilnic, prostor za vaje iz naravoslovja, kabinete za u itelje, veliko knjižnico, jedilnico z razdelilno kuhinjo in ostale spremljevalne prostore, kar je predstavljalo prvo fazo izgradnje novega objekta. Opremljenost prostorov se je dopolnjevala še vse šolsko leto. Gimnazija je z lastnimi sredstvi dokupila najnujnejša u ila, MŠŠ pa je opremilo ra unalniško u ilnico s 16 ra unalniki in s priklju kom na svetovni splet. Za ureditev knjižnice in nakup knjižni nega gradiva je bilo pridobljenih 1.000.000,00 SIT sponzorskih sredstev od Telekoma in 150.000,00 SIT od Tovarne sladkorja Ormož. V tem šolskem letu je gimnazija zaposlila tudi dve istilki in hišnika.

Uradno odprtje gimnazijskih prostorov je bilo 14. junija 2002. Sve anega odprtja so se udeležili ministrica Ministrstva za šolstvo, znanost in šport dr. Lucija ok, državni sekretar za investicije pri Ministrstvu Herman Tomaži , Rudi Moge iz Odbora za kulturo, šolstvo, mladino, znanost in šport pri vladi RS, župan Ob ine Ormož Vili Trofenik in ostali gostje.

Slika 3: 14. julija 2002 je bilo slavnostno odprtje Gimnazije Ormož.

Šolsko leto 2001/2002 pa je pomembno tudi zato, ker so to leto opravljali maturo prvi ormoški gimnazijci. Za etek slovesa prve generacije je bil prvi maturantski ples Gimnazije Ormož, ki je bil v za etku februarja 2002 v Kidri evem. Prvi maturanti so postali elegantne dame in gospodi i in v svojem maturantskem programu odplesali maturi naproti.

Slika 4: Maturantski ples prvih maturantov Gimnazije Ormož.

Šolsko leto je uspešno zaklju ilo 97,9% dijakov, 24 jih je doseglo odli en uspeh. Maturo je v junijskem roku uspešno opravilo 91,1% maturantov. Gimnazija Ormož se je okitila s svojo prvo zlato maturantko Karmen Vizjak. Maturante je jeseni sprejel župan Ob ine Ormož gospod Vili Trofenik.

Slika 5: Zlata maturantka Karmen Vizjak.

Sicer pa je bilo šolsko leto pestro, organiziranih je bilo veliko dejavnosti. Omeniti velja prvo druženje dijakov Gimnazije Ormož z dijaki Gimnazije Vi , veliko ur socialnega dela dijakov drugega letnika, skupno prireditve vseh udeležencev konec šolskega leta, sklop petnajstih popoldanskih delavnic s skupnim naslovom Zorimo skozi ustvarjalnost, ki so potekale na Gimnaziji Ormož od 19. novembra 2001 do 5.

februarja 2002 in so bile odprte za javnost, ob sodelovanju številnih zunanjih mentorjev in predavateljev. Delavnice so vabile z domiselnimi naslovi, npr. Kaj me lahko zasvoji, literarni delavnici Povabili smo besedo in Neko za devetimi gorami in devetimi vodami..., jezikovne delavnice španš ine Espanol sin fronteras, latinš ine Non csolae sed vitae, italijanš ine Una pizza? Si, grazie!, govorica gluhih in naglušnih v delavnici Svet govorice, prednovoletne delavnice izdelave novoletnih okraskov iz naravnih materialov Narava naravi okras ... Prvim maturantom je bil namenjen tabor, na katerem so se v Centru občolskih dejavnosti Štrk v Spuhlji intenzivno pripravljali na maturo pri naravoslovnih predmetih in matematiki, in predstavitev študijskih programov Univerze v Mariboru in Ljubljani, v kateri je sodeloval Klub prleških študentov.

Seveda tudi sodelovanja na tekmovanjih niso izostala. Dijaki so tekmovali na šolskem tekmovanju iz angleš ine, slovenš ine, nemš ine, fizike, matematike, za angleško bralno zna ko, na regijskem tekmovanju iz angleš ine in matematike in na vseslovenskem tekmovanju za Cankarjevo priznanje, državnem tekmovanju iz nemš ine, biologije, angleš ine in fizike.

2002/2003

V novo šolsko leto se je v ponedeljek, 2. septembra 2002, podalo 232 dijakov, od tega kar 70 novincev, ki so bili razporejeni v dva števil no nadnormativna oddelka. Na šoli je pou evalo 22 u iteljev. V novembru se je kolektivu pridružila doma inka knjižni arka, januarja 2003 pa še Ormožanka, u iteljica informatike. Problem pou evanja psihologije je že vsa leta obstoja šole reševal u itelj Marijan Škvorc, sicer zaposlen v OŠ Velika Nedelja. Po odhodu ravnateljice Marjane Suri je bila imenovana 18. septembra 2002 za ravnateljico Sonja Posavec.

16. marca 2003 je potekel štiriletni mandat prvemu Svetu šole in 17. marca je bila prva seja Sveta šole v novi sestavi: Irena Kumer – predstavnica ustanovitelja, Slavko Kosi – predstavnik soustanovitelja, dva predstavnika dijakov – Mateja Podlesnik in Valentina Pšak, predstavnika staršev Viktor Ozmec in Romana Šumak in pet predstavnikov zaposlenih – Renata Bezjak, Nina Cerkvenc, Blanka Erharti , Peter Luknjar in Karmen Plavec, ki je bila ponovno izvoljena za predsednico Sveta.

V tem šolskem letu je bila predana svojemu namenu druga faza izgradnje gimnazijske zgradbe, telovadnica s spremljevalnimi prostori v izmeri 900 m² in decembra še pokriti bazen, v katerem so tudi gimnazijci dobili termine za izvajanje športne vzgoje.

Šola je glede na velik vpis v tekočem šolskem letu pripravila vlogo in na Ministrstvu za šolstvo in šport dosegla razpis treh oddelkov prvega letnika, vendar je bilo konec junija v prvi letnik vpisanih 65 novincev in MŠŠ je omejilo vpis na dva oddelka prvih letnikov.

Tako kot prejšnje šolsko leto so dijaki drugih letnikov opravili okoli 850 ur prostovoljnega socialnega dela. Projekt se je konal s skupnim kulturno-zabavnim druženjem vseh udeležencev iz vseh sodelujočih ustanov. Poleg ostalih stalnih sodelujočih je del projekta potekal tudi v sodelovanju z novo odprtim Centrom za starejše občane Ormož. Tudi v tem šolskem letu so potekali dnevi odprtih vrat v obliki devetih izobraževalnih delavnic pod skupnim naslovom Znanja ni nikoli dovolj. Projekt je bil uspešen, saj so mladi pridobili veliko novega znanja in informacij, delavnice pa so razgibale tudi dogajanje v kraju, saj so privabile veliko zunanjih obiskovalcev.

V tem šolskem letu se je začel projekt Raziskovanje in zbiranje prleških besed. Pod vodstvom mentoric Aleksandre Štih in Blanke Erharti so dijaki poiskali starejše občane in navezali stike s tistimi, ki dobro poznajo prleško narečje. Projekt je popeljala na leto pot raziskovanja s predavanjem o narečju jih priznana slovenska dialektologinja dr. Zinka Zorko s Pedagoške fakultete Maribor.

Na Gimnaziji Ormož je bil v tem letu ustanovljen dekliški pevski zbor, prvo leto je v njem prepevalo 29 deklet pod vodstvom Alenke Šalamon. Že v prvem letu delovanja se je zbor večkrat javno predstavil. Sodeloval je na območni reviji mladinskih pevskih zborov in dobil pozitivno in spodbudno oceno strokovnega ocenjevalca Mitje Reichenberga.

Uspeh dijakov ob koncu šolskega leta je bil 94,4%, maturo je uspešno opravilo 42 maturantov od 49. Maturanti so v povprečju dosegli ocene, primerljive s povprečnimi ocenami v Sloveniji.

Dijaki so tekmovali na tekmovanjih iz več predmetnih področij, prvi tudi v Pfišniku, bralnem tekmovanju in bralnem maratonu v nemščini. Leto 2002/2003 je tudi prvo leto debatne dejavnosti v slovenščini in v angleščini na šoli pod mentorstvom Nine Cerkvnik in Renate Bezjak. Prvi večji uspeh je dosegla ekipa v sestavi Alen Bevk, Anej Ivanuša in Nina Kralj s prvim mestom na regijskem turnirju v Ormožu, Nina Kralj je bila proglašena za najboljšo debaterko turnirja. To leto je bilo pomembno tudi za športnike Gimnazije Ormož, ki so sodelovali na tekmovanjih v različnih športnih panogah. Prišel je tudi prvi veliki uspeh rokometashev, ki so dosegli drugo mesto na državnem tekmovanju srednjih šol v rokometu. Dijaki Nina Polak, Mateja Kiri in Igor Rakuša so v okviru mednarodne izmenjave potovali

na Nizozemsko, spremljala jih je mentorica Nina Cerkvnik.

Gimnazija Ormož je organizirala prednovoletni knjižni sejem na Keren i evem trgu v Ormožu. Sodelovala je ob dnevu knjige v aprilu, ko je bil izveden na Keren i evem trgu priložnostni program ob svetovnem dnevu Zemlje in mesecu in dnevu knjige s skupnim naslovom Zemlja nam daje življenje, knjiga znanje. Druga generacija maturantov je zaplesala na maturantskem plesu v športni dvorani na Hardeku. Organizacija plesa je bila zaupana plesni šoli Pingi iz Maribora. Uspešne maturante je na dan razglasitve rezultatov sprejel na ormoškem gradu, že tradicionalno, tudi župan Občine Ormož in jim skupaj z ravnateljico podelil maturantske diplome.

2003/2004

Vpisanih je bilo 68 novincev, skupaj pa 245 dijakov. V drugih letnikih je bila oblikovana poleg dveh oddelkov še dodatna skupina 19 dijakov. Na račun tega je MŠŠ preklicalo sklep o dodatnem financiranju nadnormativnih oddelkov v prvem letniku v obsegu 140 ur za vsak oddelek. Seveda delo v nadnormativnih oddelkih v prvem letniku kljub manjšim oddelkom drugega letnika ni bilo nič lažje. Na šoli je poučevalo 23 učiteljev. V tem šolskem letu je pri pouku angleščine sodeloval asistent za angleščino.

Pouk je bil realiziran 96,9%. Učni uspeh dijakov ob koncu šolskega leta je bil 97,5%, negativnih je bilo 6 dijakov, tretji in četrti letniki so dosegli 100% uspeh. Maturanti so bili 94,2%, mature niso opravili trije maturanti.

Med najpomembnejše projekte v tem šolskem letu gre uvrstiti že tradicionalne dneve odprtih vrat, v okviru katerih je bilo organiziranih 10 delavnic s skupnim naslovom Izrazi se. Šolsko leto 2003/04 je pomenilo bistveno širitev sodelovanja šole v mednarodnih projektih. Tako je šest dijakov potovalo skupaj z mentoricama v okviru projekta Euroscuola na jesensko in spomladansko srečanje mladih Evrope v Evropskem parlamentu v Strasburgu. Projekt je namenjen seznanitvi srednješolcev EU z delovanjem parlamenta in z drugimi državami članicami EU. Teme, o katerih so mladi debatirali, so bile evropska demokracija, okolje, mesto evropskih vrednot v svetu, mir, varnost, kultura, lovekove pravice, mladina v EU... Dva dijaka sta sodelovala na zasedanjih Modela Evropskega parlamenta za mlade, po eden v Varšavi, kjer je sodelovala tudi mentorica naše šole, in v Luksemburgu.

Štirje dijaki so se udeležili mednarodnega srečanja dijakov in profesorjev obmejnih regij na Gimnaziji Varaždin. Konec marca 2004 se je osem dijakov

udeležilo na povabilo Trgovske akademije iz Hollabrunna petdnevnih prireditev ob vstopu desetih novih držav v EU. Dijaki so se srečali z vrstniki s Poljske, češke, Slovaške, Madžarske in iz Avstrije in z njimi razpravljali o EU. V tem šolskem letu so dijaki ob pomoči mentorjev nadaljevali s projektom zbiranja prleških besed. Delo je potekalo predvsem na terenu. Drugo leto je potekal tudi projekt Označevanje dreves v ormoškem parku, ki pa žal ni dosegel svojega cilja, predvsem zaradi omejenih finančnih sredstev za ta namen. Nadaljevalo se je tudi socialno delo v približno enakem obsegu kot prejšnja leta. Šola se je sistematično spopadala s spremljanjem izostajanja od pouka z opozarjanjem dijakov. Z namenom zmanjšati izostajanje od pouka so bila uvedena vnaprej pripravljena in ošteviljena opravila.

Slika 6: Državni rokometni prvaki.

V drugem letu delovanja je bil debatni klub ponovno uspešen na več turnirjih. Marca 2004 je potekal na Gimnaziji Ormož regijski debatni turnir. Med desetimi ekipami je zmagala domača ekipa v sestavi Nino Miličič, Anej Ivanuša in Nina Kralj, vsi trije so bili proglašeni za prvega govorca turnirja. Sicer pa so dijaki tekmovali na tekmovanjih v znanju pri večini predmetov in dosegli veliko zavidljivih uspehov, devet srebrnih priznanj na tekmovanju iz matematike, srebrno priznanje pri zgodovini je dosegla dijakinja Lea Hošnjak, srebrna priznanja na Cankarjevem tekmovanju so dosegle Tanja Sok, Tjaša Jurinec in Mateja Munda. Leto 2003/2004 je bilo posebej uspešno za športnike Gimnazije Ormož. Rokometaši so postali državni srednješolski prvaki. Na domačem terenu so v finalu premagali zelo močno ekipo Prve gimnazije Celje.

Z ekipno zmago na državni ravni so razveselili tudi strelci. Na državnem prvenstvu v streljanju s standardno zračno puško je ekipa Maja Prejac, Lea Majcen in Nina Nemeč zasedla prvo mesto med dijakinjami, fantje Rok Šumak, Božo Lalič in Igor

Lah so bili tretji, obe ekipi skupaj sta dosegli za šolo odlično prvo mesto med srednješolci na državni ravni.

Slika 7: Državni prvaki: Maja Prejac, Lea Majcen, Nina Nemeč, Rok Šumak, Božo Lalič in Igor Lah.

Poseben uspeh sta dosegla plesalca Nuša Novak in Jure Masten. Šola sta zastopala na 12. državnem tekmovanju mladih plesnih ustvarjalcev v okviru tekmovanja OPUS1, Plesna miniatūra 2004 s koreografijo na temo Andersenovih pravljic. Pod mentorstvom Tomaža Bolcarja sta zasedla tretje mesto v državi.

Na natečaju Zavoda za šport je rokometna ekipa dijakov prejela posebno nagrado za športno obnašanje, kot posameznik pa ga je dobil rokometaš Marko Bezjak. Gimnazija Ormož je osvojila zeleno zastavico za kakovostno izvedbo tekmovanja in organizacijo finala državnega tekmovanja srednješolcev v rokometu in posebno medijsko nagrado za bilten Finale državnega prvenstva v rokometu za srednje šole – dijaki.

Kot posebnost v tem šolskem letu velja omeniti modno revijo maturantskih oblek, s katero je šola sodelovala na Novoletnem koncertu Pihalnega orkestra Ormož. Na reviji je sodelovalo 24 bivših dijakinj in dijakov Gimnazije Ormož, ki so za sklep programa ob zvokih orkestra odplesali etvorko. Zelo se je razmahnilo tudi raunalniško delo, raunalniška skupina se je poskušala v pripravi spletne strani Gimnazije Ormož, pripravi predstavitev, plakatov in drugega promocijskega materiala. V organizaciji šole sta potekala sejma knjig in spomladi tudi sadik ob dnevu Zemlje na Kereni in evem trgu v Ormožu. Junija so dijaki sodelovali v Državnem zboru na Javni razpravi o prihodnosti Slovenije v EU.

2004/2005

Pouk se je začel v sredo, 1. septembra 2005. Prag Gimnazije Ormož je prestopilo 251 dijakov, od tega 64 novincev. Poučevalo jih je 21 učiteljev.

Slika 8: Kolektiv Gimnazije Ormož 2004/05.

Ob koncu šolskega leta je bilo uspešnih 96 % dijakov. Maturu je uspešno opravilo 94,2 % maturantov, zlata maturantka je postala Janja Ozmec, ki je dosegla na maturi 30 to k in je maturitetno spri evalo s pohvalo prejela na državni slovesnosti 3. septembra 2005 v Mariboru. Na sprejemu maturantov pri županu Ob ine Ormož pa ji je župan izro il zlatnik Ob ine Ormož, ki ga je prejela kot šele tretja ob anka.

Slika 9: Sprejem za zlato maturante pri ministru dr. Milanu Zveru.

Kaj je posebej zaznamovalo to šolsko leto? Zagotovo sodelovanje v dvoletnem Comenius šolskem projektu z naslovom Zgodbe in legende, skupna zibelka Evrope, ki je bil financiran iz sredstev EU. V njem so sodelovale še šole iz Bruslja, Prage in Nikozije. V prvem letu so bili realizirani trije projektni sestanki, v Bruslju, v Nikoziji in v Pragi. V Prago in Nikozijo so potovale tudi dijakinje naše šole. Vsaka šola je izdelala brošuro z analizo ljudskih zgodb in legend, ki so si jih šole med letom izmenjale. Nastale so tudi grafike in risbe. Ves zbrani material je bil objavljen na spletni strani. Dijaki in mentorji so pripravili predstavitev dela šol, dežel in razli nih zgodb in legend, ki so si jih izmenjali.

Pomembno je bilo sodelovanje v mednarodnem projektu MUDRAnet. Potekal je dve šolski leti, njegov namen pa je bil ve ja regionalna povezanost

šol ob mejah držav lanic projekta in vzpostavitev trajnega sodelovanja med šolami ter prenos take prakse na druge sfere življenja obmejnih regij – od gospodarskega do kulturnega, socialnega itd. Tako je od 3. do 10. julija na Gimnaziji Varaždin potekal projektni teden Regional Training dijakov in profesorjev obmejnih regij (Gimnazij akovec, Varaždin, Nagy Kanisza, Ptuj in Ormož) z delavnicami na temo zgodovine, ekologije, kulture, državljske vzgoje itd. Projektni teden je bil zelo odmeven in uspešen.

Meseca maja 2005 je Gimnazija Ormož gostila 7 dijakov in dva profesorja. Predstavljali so svojo državo, šole, kulturo, zgodovino na Gimnaziji Ormož in na šolah v okolici.

Gimnazija Ormož se je januarja 2004 odzvala na povabilo k sodelovanju v razvojnoraziskovalnem projektu MŠZŠ, Urada za razvoj šolstva, Ugotavljanje in zagotavljanje kakovosti v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah ter organizacijah za izobraževanje odraslih in bila izbrana v pilotski fazi projekta kot ena od 12 srednjih šol, ki so se odlo ile za sodelovanje oziroma za samoevalvacijo. Marca 2004 je bil oblikovan projektni tim, ki ga sestavlja pet profesorjev in dva predstavnika staršev. Na za etku šolskega leta 2004/05 je bil na podlagi evalvacije stanja zastavljen na rt sodelovanja s starši, poimenovan Starši enakopravni partnerji v pogovoru o dijaku v Gimnaziji Ormož. Program je dolo il oblike sodelovanja s starši in akcijski na rt za šolsko leto 2004/05. Na podro ju informiranja, spodbujanja staršev k sodelovanju in vklju evanja staršev v dejavnosti šole je bil storjen pomemben korak naprej.

V tem šolskem letu se je Gimnazija Ormož priklju ila projektu Partnerstvo fakultet in šol, katerega nosilec je Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo v sodelovanju z Naravoslovno–tehniško fakulteto – Oddelkom za kemijsko izobraževanje in informatiko. Projekt je delno financiran iz Evropskega socialnega sklada. Vanj se je poleg omenjenih fakultet vklju ilo še 17 osnovnih in srednjih šol. Cilji partnerskega odnosa so razviti u inkovit model stalnega strokovnega spopolnjevanja u iteljev kemije, povezati strokovno – teoreti no in prakti no – pedagoško usposabljanje u iteljev kemije.

Stalnica dela na šoli je postalo veliko dejavnosti, ki so bile za rtane v prejšnjih letih, kot so dnevi odprtih vrat, projekt vnaprej pripravljenih opravi il, prostovoljno socialno delo, priprava ob inske komemoracije ob dnevu mrtvih, proslave ob dnevu reformacije, maturantski ples in številne druge dejavnosti. Nekatero dejavnosti so bile izvedene v tem letu prvi . Dijaška skupnost je tako prvi novembra organizirala uspešno akcijo zbiranja starega papirja,

novembra je šolo obiskal gospod Erwan Foure, veleposlanik EU, ob dnevu Zemlje so dijaki po prireditvi pred šolo zasadili deset javorov, maja 2005 pa so maturanti javno na Keren i evem trgu predali klju šole tretjim letnikom in še enkrat odplesali etvorko. Maja je postala šolska knjižnica v okviru akcije Za-pisano veselje na literarnem dopoldnevu ob pomo i Ljubljanske banke bogatejša za zajeten kup ek knjig. Maja pa je šola uspešno organizirala sejem prostega asa v Mestni grabi, udeležilo se ga je okoli 350 dijakov, staršev in ob anov. V tem šolskem letu so bile prvi javno predstavljene tudi najboljše projektne in raziskovalne naloge dijakov. Dijak Andrej Rihtar je predstavil svojo raziskovalno nalogo Lipa, s katero je uspešno sodeloval na regijskem tekmovanju mladih raziskovalcev, kjer je prejel zlato priznanje, na državnem tekmovanju pa bronasto priznanje. Dijakinje Anita Ferjuc, Doroteja Kardum, Nataša Krajnc in Lea Majcen so predstavile delo pri projektu Comenius.

Izjemen uspeh je zagotovo bila projektna naloga dijakinj Nataše Pušenjak, Aleksandre Rami , Barbare Slavinec in Mire Štucl: Žlahtna kapljica življenja, ki so jo dijakinje v tem šolskem letu ob razli nih priložnostih 11-krat predstavile na razli nih prireditvah ter ob glasbeni spremljavi Katje Vunderl vedno navdušile ob instvo.

Ena najuspešnejših dejavnosti na šoli je bila debatna dejavnost, ki se je v tem šolskem letu razmahnila še na debato v nemš ini. Mladi debaterji so dosegli zavidljive uspehe. Druga mesta so osvojile ekipa Sanja Kova , Aljaž Caf in Tamara Meško na državnem in mednarodnem turnirju v angleški debati v Ormožu, ekipa David Trstenjak, Domen Zavec in David Belovi na turnirju v nemški debati v Ravnah na Koroškem in ekipa Anej Ivanuša, Nino Mili i in Nina Kralj na Slovenskem državnem srednješolskem turnirju v Izoli. Ekipa Anej Ivanuša, Nina Kralj, Nino Mili i je zmagala tudi na turnirju v Murski Soboti in dosegla drugo mesto na finalni debati v Državnem zboru 18. aprila 2005, kjer so debaterji Gimnazije Ormož morali priznati premo debaterk iz Gimnazije Ledina.

Nino Mili i je bil med 117 govorce proglašen za drugega najboljšega govorca. Poseben uspeh pa je bila uvrstitev Aneja Ivanuša v slovensko ekipo za Svetovno srednješolsko debatno prvenstvo v Calgaryju, kjer je ekipa dosegla odli no osmo mesto. Odli no so se odrezali tudi rokometashi in ekipa strelk z drugim mestom v državi. Sicer pa so dijaki šole dosegli številna priznanja na tekmovanjih iz znanj posameznih predmetov. Dijaki Nina Zamuda, Andrej Rihtar, Anita Ferjuc, Andrej Kolari , Anej Ivanuša, Sanja Kova , Valentina Pšak, Rok Šumak so dosegli

srebrna priznanja na tekmovanju iz logike, Klavdija Lipnik, Anita Ferjuc, Andrej Kolari , Petra Zamuda, Dean Hasaj, Rok Šumak in Valentina Pšak srebrno Vegovo priznanje za znanje matematike, Klavdija Lipnik in Mateja Munda srebrni Cankarjevi priznanji za znanje slovenš ine, Lea Hošnjak in Grega Vernik srebrni priznanji iz znanja zgodovine. Dijakinje Maja Prejac, Nina Nemeč in Lea Majcen so dosegle drugo mesto na državnem tekmovanju v streljanju s standardno zra no puško, rokometna ekipa dijakov pa prav tako drugo mesto na finalu državnega tekmovanja srednjih šol v rokometu.

Slika 10: Debaterji v Državnem zboru.

Omeniti je treba prvo mesto, dosegla ga je dijakinja Maja Laši , ki je sodelovala na razpisu likovnih del za nate aj Ljubezem, s imer je šoli prislužila sodelovanje na likovnem taboru za štiri dijake šole.

2005/2006

V novo šolsko leto se je šola podala z 254 vpisanimi dijaki, od tega s 66 novinci. Dijaki so bili razporejeni v osem oddelkov, v prvih in drugih letnikih po dva oddelka s po 33 dijaki v vsakem, MŠŠ je izdalo pozitiven sklep o dodatnem financiranju nadnormativnih oddelkov v prvem letniku, v obsegu 140 ur za vsak oddelek. Na šoli je pou evalo 23 u iteljev. Realizacija pouka je bila zadovoljiva 96,6%, kar potrjuje tudi realizacijo u nih programov in vsebin po predmetih in oddelkih. U ni uspeh ob koncu šolskega leta je bil 97,6%, šolsko leto je uspešno kon alo 246 dijakov. Maturo je uspešno opravilo 50 dijakov od 59 maturantov.

Najpomembnejši projekt v tem šolskem letu je bil za šolo gotovo mednarodni projekt Comenius. V drugem letu projekta je delo potekalo brez partnerske šole s Cipra. Gimnazija Ormož je gostila že kar prvi projektni sestanek med 8. in 12. novembrom 2005. Naslednjega sestanka v Pragi, od 8. do 11. marca, sta se udeležili profesorici Nina Cerkvenik in Renata

Bezjak. Na tem sreanju so se dogovorili o podrobnosti sklepnih prireditve v Bruslju, ki je potekala med 1. in 5. majem 2006. Na njej je v Bruslju poleg treh profesorice sodelovala skupina 12 dijakinj, ki so uprizorile kratko igro v angleščini, enega izmed končnih izdelkov projekta, zgodbo z 8 junaki narodnih pripovedk Francije, Irske, Cipra, Češke in Slovenije.

Slika 11: Skupna evropska pravljica.

Drugo leto projekta so zaznamovale aktivnosti širjenja zbranega gradiva, domačega in tujega. V Knjižnici Franca Ksavra Meška Ormož je med oktobrom in aprilom potekalo sedem delavnic, osma pa je bila v obliki kratke igre v slovenščini na dan Evrope (9. maja 2006) v atriju gimnazije. Ostale delavnice so bile izvedene v Vrtcih Velika Nedelja, Ormož in Sv. Tomaž ter na Osnovnih šolah Ormož, Sv. Tomaž in Velika Nedelja. Ustvarjalno dopoldne je bilo izvedeno tudi v Domu starejših občanov Ormož v sodelovanju z Muzejem Ormož. Dekleta so z največjo vnetostjo predstavljala, prebirala, dramatisirala in po bralnem dogodku motivirala mlade udeležence k ustvarjalnim aktivnostim v obliki delavnic.

Učinek projekta na šolo je bil zelo pozitiven, saj je zvišal raven osveščenosti o drugih kulturah in dvignil raven motivacije za učenje jezikov. Dvignila se je raven kompetenc ravnanja z IKT, jezikovnih kompetenc, povečala se je udeležba na avtonomiji dijakinj udeleženk in širila evropska dimenzija na šoli. Šola si je dvignila ugled v okolju. Diakinje, ki so sodelovale v tem in podobnih projektih, so uživale v neformalnih in sproščujočih oblikah dela, ki spodbujajo profesionalno rast in osebnostni razvoj. Comenius je pri večini prerasel dimenzije projekta: postal jim je na in življenja.

Sklenil se je tudi projekt MUDRAnet. V drugem letu projekta je šola gostila delovnega obiska hrvaških dijakov, del obiska pa je potekal na Ptuj. Projektni obisk je potekal od 20. do 22. oktobra 2005. V teh

dneh so se dijaki med seboj še bolj spoznali. Gimnazija Ormož je pripravila program za dobrodošlico, razkazala šolo, hrvaški dijaki so predstavili svojo šolo (Gimnaziji Varaždin in akovec). Obisk so nadaljevali na Ptuj, kjer so skrb za znanje prevzeli gimnazijci ptujске gimnazije. V Ormož so se vrnili v soboto, 22. oktobra, ko jih je sprejel župan Občine Ormož, pozneje pa sta v Domu starejših občanov potekali debata in javna tribuna o možnostih mladih v lokalnem okolju. Razpravljali so tudi o tem, kaj se je spremenilo v šoli od vstopa Slovenije v EU.

Cilji projekta so bili: spoznavanje regij, komunikacija med dijaki in s tem povezano učenje jezika, utrjevanje vezi znotraj regije brez meja, ne samo na formalni, ampak tudi na neformalni ravni. Tako profesorji kot tudi dijaki so bili nad projektom navdušeni in so upali, da se bo projekt nadaljeval in razširil na več šol in na druge institucije na več ravneh in plasteh družbeno-ekonomskega in regionalnega razvoja.

Od 27. do 30. septembra 2006 so dijakice Gimnazije Ormož obiskale dijakinje Trgovske akademije Hollabrunn iz sosednje Avstrije s svojim mentorjem. Gostje so nam tako vrnili obisk. Naši dijaki so si skupaj z gosti ogledali znamenitosti Ormoža in Ptuja. Obiskali so tudi Ljubljano.

V marcu je 7 dijakov s profesorjem vrnilo obisk šolam na Nizozemskem, od koder smo gostili dijakice v maju 2005. Podobno kot nizozemski vrstniki v Sloveniji so naši dijaki na Nizozemskem predstavljali slovensko kulturo, zgodovino, umetnost, politiko in državo ter svoj kraj in šolo. Cilji projekta so bili povečati ravni medsebojne osveščenosti, spodbujati medsebojno učenje tako dijakov kot tudi profesorjev in stikati vezi, ki vodijo v druge projekte.

Dijaki drugih letnikov so sodelovali v projektu Phare 2003, tehnika za sedanost in bodočnost. Nosilec projekta je bil Šolski center Ptuj.

Na šoli so potekali še mnogi drugi stalni projekti in dejavnosti, kot so prostovoljno socialno delo, sejem prostega časa, dnevi odprtih vrat, Zbiranje in zapisovanje prleških besed, Projekt vnaprej natisnjenih opravičil, sodelovanje v mladinskem parlamentu. Organiziran je bil tečaj badmintona, rokometni, geografski in naravoslovni tabori v Centrih občinskih dejavnosti oziroma na Rogli in cela paleta krožkov, tako kot že prejšnja leta: debatni krožki v slovenščini, angleščini in nemščini, astronomija, raunalniško novinarska skupina, programiranje, logika. Dijaki so ob pomoči mentorjev sodelovali na veliko prireditvah, kot so občinska komemoracija ob dnevu mrtvih, občinska proslava ob dnevu reformacije, ob dnevu samostojnosti, ob dnevu državnosti, radijska proslava ob slovenskem

kulturnem prazniku, sklepna prireditev ob koncu pouka, sprejem novincev, maturantski ples, sodelovanje pevskega zbora na boži nem koncertu, na prireditvi Pozdrav pomladi v CSO, letni koncert pevskega zbora, javna predaja klju a, sejem prostega asa, konec prostovoljnega socialnega dela, obisk evropskega veleposlanika Ervana Fourjeja, prednovoletne delavnice, zbiranje starega papirja, prireditev ob dnevu Zemlje, zbiranje pomo i žrtvam cunamija, sadni dan, sodelovanje na zasedanju Modela evropskega parlamenta za mlade, okrogle mize, organizacija in sodelovanje na debatnih turnirjih, sodelovanje debaterjev v oddaji Tekma na TV Slovenija, snemanje ob konca projekta zdrave prehrane in gibanja za TV SLO, organizacija in sodelovanje na kvalifikacijskem turnirju za svetovno srednješolsko rokometno prvenstvo ...

Poseben pe at sta dali temu šolskemu letu v šoli razstavi nakita bivše dijakinje Nuše Topolovec in kipov iz lesa Zdenke Tojnko.

Na koncu šolskega leta so dijaki, ki so se pri pouku informatike še posebej potrudili, svoje projektne naloge predstavili tudi staršem in ostalim ob anom – tako so lahko starši dobili ob utek za delo in vpogled v del ek celoletnega dela svojih otrok pri pouku.

Eden najve jih uspehov dijakov v tem šolskem letu je udeležba dijaka Aneja Ivanuše s slovensko ekipo debaterjev na svetovnem debatnem prvenstvu v Walesu. Dijaki so sicer tako kot vsako leto dosegli vidne uspehe na tekmovanjih iz znanja. V tem šolskem letu velja posebej omeniti 4 srebrna priznanja pri matematiki, ki so jih dosegli Anja Lukner, Klavdija Lipnik, Anita Ferjuc in Dean Hasaj, srebrno priznanje na državnem tekmovanju iz nemš ine Tine uš, srebrno Cankarjevo priznanje Anite Ferjuc.

2006/2007

V šolskem letu 2006/2007 se je pouk za el v petek, 1. septembra 2006, in kon al za zaklju ne letnike 18. maja 2007, za ostale pa 22. junija 2007.

V novo šolsko leto se je vpisalo 59 novincev, skupaj je šolo obiskovalo 252 dijakov, ki jih je pou evalo 21 profesorjev.

Preko ob inskega razpisa za sofinanciranje kulturnih dejavnosti smo pridobili sredstva za delno pokrivanje materialnih stroškov delovanja pevskega zbora in orkestra, šolske dramske skupine, preko ob inskega razpisa za sofinanciranje športnih dejavnosti pa sredstva za pokrivanje materialnih stroškov delovanja rokometnih ekip.

Skoraj vsako leto so na šoli opravljali svojo prakso tudi študenti. V tem šolskem letu je marca na šoli

opravljalo pedagoško prakso deset študentov, od tega osem bivših maturantov Gimnazije Ormož.

Dne 16. 3. 2007 se je prvi sestal Svet šole v novi sestavi. Volitve v Svet so bile izvedene v skladu z novelo ZOFVI, ki dolo a, da Svet šole sestavljajo trije predstavniki zaposlenih, trije predstavniki staršev in trije predstavniki ustanovitelja oziroma soustanovitelja zavoda. V Svet šole so bili tako izvoljeni oziroma imenovani naslednji lani:

- predstavniki zaposlenih: Anton Lah, Simona Megli in Irma Žuman,
- predstavniki staršev: Milan Munda, Irma Murad in Julija Oravec,
- predstavnika ustanovitelja: Nives Štefan i in Ciril Tanko in
- predstavnik soustanovitelja: Miroslav Hanželi .

Najpomembnejša tema sej Sveta šole je bilo imenovanje ravnatelj šole. V tem asu sta bila speljana dva postopka imenovanja, nobena od kandidatk ni dobila ustrezne ve ine, da bi bila imenovana za ravnateljico Gimnazije Ormož. Na 5. redni seji je bila imenovana vršilka dolžnosti ravnateljice Sonja Posavec za obdobje do 1. septembra 2008.

Šolsko leto je uspešno kon alo 98,8% dijakov, maturo je uspešno opravilo 75% maturantov. Glede na slab uspeh dijakov na maturi, se je v lokalnem okolju o tem veliko razpravljalo, velikokrat so ljudje operirali z napa nimi podatki, razprave so potekale predvsem v krogih, ki se s šolo ukvarjajo zlasti takrat, ko se zgodi za šolo, dijake, starše in u itelje kaj neprijetnega. Zato je vprašanje gospe svetnice o tem na seji ob inskega sveta Ob ine Ormož u iteljski zbor spodbudilo k še podrobnejši analizi dela na šoli. Odgovori so pokazali veliko angažiranost u iteljev, da bi bili dijaki uspešni in bi po kon ani gimnaziji imeli kvalitetno in trajno znanje.

Najve skrbi je bilo v tem šolskem letu namenjene delu na podro ju motivacije dijakov za doseganje boljšega u nega uspeha in ve jega vklju evanja v dejavnosti na šoli. Delo na tem podro ju je potekalo v okviru projekta Partnerstvo fakultet in šol v partnerstvu s Pedagoško fakulteto v Ljubljani, pod naslovom U itelj raziskovalec in medpredmetne povezave Partnerstvo–Model IV, U na motivacija na Gimnaziji Ormož. Pod tem naslovom je bil objavljen lanek avtoric Polone Krajnc in Sonje Posavec v zborniku prispevkov U itelj v vlogi raziskovalca: akcijsko raziskovanje na podro jih medpredmetnega povezovanja in vzgojne zasnove v javni šoli, ki je plod dela raziskovalcev v okviru Projekta partnerstvo, Model IV. Najpomembnejši sklepi raziskave so strnjeni v zadnjem delu lanka.

Ugotovitve akcijskega raziskovanja so bile naslednje. Dijaki imajo v povpreju slabše razvite u ne navade, njihovo znanje o na inih u enja je pomanjkljivo. Želijo si sprememb, vendar o tem nimajo dovolj znanja. Pri vseh predmetih se u ijo na enak ali zelo podoben na in, manjkajo jim specifi ni pristopi k u enju. U ijo se v povpreju manj kot eno uro na dan in ne uporabljajo dovolj raznolikih na inov u enja. Dijaki so pripravljene spremeniti svoje u ne navade: pripravljene so se u iti ve in iskati druge na ine u enja. Njihova temeljna motivacija za u enje je zunanja (ocena). Ta karakteristika je zna ilna za vse letnike Gimnazije Ormož in iz letnika v letnik naraš a. Vzrok za to lahko morda pripišemo intenzivni usmerjenosti k maturitetnim dosežkom in omejitvam na fakulteto (ocene, to ke).

Starši svoje življenjske cilje vežejo na cilje svojih otrok. V zelo nizkem odstotku postavljajo v ospredje popolnoma osebne cilje, vezane na lastno osebno kariero in napredovanje. Njihov temeljni cilj v asu šolanja je otroka »spraviti do kruha« in mu omogo iti im boljše možnosti za izobraževanje in osebnotni razvoj. Starši so bili z rezultati akcijske raziskave seznanjeni. Vanjo pa smo jih želeli vklju iti tudi preko izobraževanj in predavanj razli nih strokovnjakov s podro ja motivacije. Vendar odziv oziroma prisotnost na sre anjih s starši ne dosega naših pri akovanj.

Šola se je intenzivno ukvarjala s problematiko izostajanja od pouka, tako kot že zadnjih nekaj let. Uvedena so bila vnaprej natisnjena opravi ila, v preteklem šolskem letu so bila natisnjena za vsakega dijaka posebej. Ves as spremljanja te problematike je vse udeležence spremljalo nezadovoljstvo, ker še ni bilo vidnega premika na boljše. Vendar je podrobna analiza pokazala premik v pravo smer. Predvsem se je pokazalo, da se izostajanje od pouka pri prehodu v višji letnik v primerjavi s prejšnjimi generacijami pri zadnjih vpisanih generacijah pove uje v bistveno manjšem odstotku ali se celo zmanjšuje.

V šolskem letu 2006/07 so bili na gimnaziji prvi realizirani projektni dnevi na temo – voda. Cilj projektnih dni je bil v im ve ji meri informirati in osvestiti dijake ter ostale prebivalce tega planeta, kako pomembno je ohraniti isto to najosnovnejšo prvino za življenje na Zemlji, saj pomeni voda temeljni vir slehernega življenja.

Projektni dnevi so potekali od 20.–22. marca 2007, kjer se je zvrstilo preko 20 razli nih delavnic na skoraj vseh predmetnih podro jih, tudi na terenu. 22. marca 2007 pa je v po astitev svetovnega dneva voda v popoldanskem asu v Domu kulture Ormož potekala sklepna predstavitev tridnevnega ustvarjanja, kamor so bili povabljeni tudi širša javnost ter lokalni mediji.

Ob koncu projekta so dijaki pripravili zloženke, plakate ter se v izvorni in vsebinsko bogati obliki predstavili na odru Doma kulture Ormož ter v lokalnih medijih. Skupina dijakov je projektni teden predstavila tudi na nacionalnem radiu v mladinski izobraževalni oddaji Gymnasium.

Na Gimnaziji Ormož je med 13. in 15. aprilom 2007 potekal mednarodni debatni srednješolski turnir. Na turnirju je sodelovalo 35 ekip iz naslednjih držav: Bosne in Hercegovine, eške, rne gore, Hrvaške, Madžarske, Makedonije, Nem ije, Romunije, Srbije, Velike Britanije in Slovenije. Organizirana sta bila 2 paralelna turnirja – v Karl Popper formatu in v Svetovnem srednješolskem formatu.

V Karl Popper formatu je zmagala ekipa z Madžarske, v Svetovnem srednješolskem formatu pa ekipa iz Velike Britanije. Ob dogodku je bila 6. 4. 2007 na šoli pripravljena tiskovna konferenca.

Skozi vse šolsko leto je potekalo prostovoljno socialno delo, vanj se je vklju ilo 22 dijakov šole, ki so opravili okrog 300 ur dela v Centru za starejše ob ane Ormož. Osnovna dejavnost prostovoljcev je bila pomo starostnikom iz Centra za starejše ob ane Ormož in druženje z njimi.

Že tradicionalno je bila pred koncem šolskega leta na šoli predstavitev raziskovalnih nalog, s katerimi so se dijaki udeležili Sre anja mladih raziskovalcev Slovenije. Dijaki 1. letnikov, ki so se pri pouku informatike še posebej potrudili, so v obliki debate predstavili svoje projektne naloge.

Dijaki so tudi v tem šolskem letu tekmovali na tekmovanjih v znanju razli nih predmetov in na športnih tekmovanjih ter dosegli lepe uspehe. Na podro ju matematike so prejeli srebrna priznanja Klara Rakuša, Kaja Plohl, Anja Lukner, Klavdija Lipnik, Anita Ferjuc in Andrej Kolari . Na državnem tekmovanju iz nemš ine je dosegel srebrno priznanje David Antoli , na vseslovenskem tekmovanju iz slovenš ine sta Katarina Horvat in Klavdija Lipnik dobili srebrno priznanje, drugo mesto v državi so dosegli tudi rokometaši.

Debaterji so uspešno sodelovali v oddaji Tekma na nacionalni televiziji, v treh oddajah so premagali svoje tekmece. Izpeljali so debatni maraton za radio Prlek.

Na tekmovanju v digitalni fotografiji sistema za zeleno električno – Ljubljana, februar 2007 – so si Anja Lukner, Amadeja Malec, Sabina Zore in Simon Zore (dijaki drugega letnika) z nalogo "Veter in sonce" prislužili prvo nagrado med 62 udeleženci.

Pomembni so rezultati mladih raziskovalcev, ki so sodelovali na Regijskem sre anju mladih raziskovalcev na Ptuju in dosegli odli ne rezultate.

Andrej Rihtar je za raziskovalno nalogo "Pogostost prirojenih srčnih napak ter dejavnikov za bolezen srca in ožilja v obini Sveti Tomaž" prejel zlato priznanje (mentorici Vesna Pintari in Helena Graši), Sabina Zore in Simon Zore (2. b) sta za raziskovalno nalogo "Ali je pridobivanje energije s pomojo lesne biomase ekonomsko upravičeno?" prejela zlato priznanje (mentorici Jasmina Janič in Lenka Keček Vaupoti). Anja Lukner (2. b) in Amadeja Malec (2. a) sta za raziskovalno nalogo "Uporaba obnovljivih virov energije v obini Ormož" prejeli srebrno priznanje (mentorici Lenka Keček Vaupoti in Jasmina Janič).

Na Državnem sreanju mladih raziskovalcev v Murski Soboti pa je Andrej Rihtar za raziskovalno nalogo »Pogostost prirojenih srčnih napak ter dejavnikov za bolezen srca in ožilja v obini Sveti Tomaž« prejel bronasto priznanje, Sabina Zore in Simon Zore sta se z raziskovalno nalogo »Ali je pridobivanje energije s pomojo lesne biomase ekonomsko upravičeno?« prejela srebrno priznanje.

Na šoli in v organizaciji šole je tudi v tem šolskem letu potekalo veliko dejavnosti in prireditev, ki jih šola pripravlja že več let. Po daljšem obdobju je ponovno zaživel fakultativni pouk francošine. Intenzivno so začele delovati dramska skupina, plesna skupina, in predvsem pevski zbor in orkester, ki sta se ob božično-novoletnem koncertu predstavila še na celovitem letnem koncertu v okviru Ormoškega poletja 2007. Odlično je deloval tudi literarno recitacijski krožek, ki je ob sodelovanju zbora in orkestra pripravil od septembra do novega leta kar štiri proslave, slovesnost ob odkritju spomenikov dr. Antonu Trstenjaku in Dušanu Moškoni, obinsko proslavo ob dnevu reformacije, obinsko komemoracijo ob dnevu mrtvih, ki je bila ponovljena kot recital ob dnevu mrtvih na radiu Prlek, in obinsko proslavo ob dnevu samostojnosti. Na šoli pa so potekali še druge prireditve in dogodki, kot so prireditev ob Evropskem dnevu jezikov, okrogla miza Mladi in spolnost, odlična modna revija dijakin Gimnazije Ormož, pomladni dan, sadni dan, prednovoletne delavnice, zbiranje starega papirja...

2007/2008

Pouk se je začel v ponedeljek, 2. septembra 2007. Prvi prag Gimnazije Ormož prestopilo 49 novincev, skupaj se je v tem šolskem letu vpisalo na šolo 239 dijakov. Uspeh ob zaključku pouka je bil približno 85%, ob koncu šolskega leta pa 94,5%. Na spomladanskem roku mature je uspešno opravilo maturo 87,5% maturantov, uspeh je bil torej za več kot 20 % boljši kot leto poprej.

Posebno uspešna je bila zlata maturantka Klavdija Lipnik, ki je dosegla na maturi 30 točk in prejela maturitetno spričevalo s pohvalo.

Slika 12: Zlata maturantka Klavdija Lipnik.

Šola si je za to šolsko leto zastavila obširen načrt. Vključili smo se v projekt posodabljanja gimnazij. V ta namen je bil imenovan šolski razvojni tim, ki je sodeloval na izobraževanjih ZRŠŠ in pripravil delavnice za kolektiv. Gimnazija Ormož je bila izbrana med pet gimnazij v Sloveniji, ki so sodelovale v pilotskem uvajanju dela z nadarjenimi dijaki. Pripravljen je bil obširen program ob praznovanju desete obletnice obstoja šole z 22 prireditvami in dogodki. Do konca šolskega leta smo jih realizirali skoraj dve tretjini. Pripravljen je bil elaborat Vloga za razmestitev programov farmaceutski tehnik, kozmetični tehnik in zdravstvena nega v šolskem letu 2009/10 v Gimnaziji Ormož, s katerim se šola poteguje za dodatne programe na šoli. Šolsko leto 2007/08 je bilo leto preventive, program je obsegal preventivno delo v smislu izobraževanja in osveščanja dijakov, staršev in učiteljev za zdrav način življenja, varovanja zdravja in zdravih odnosov med ljudmi.

Slika 13: Dramska skupina v komediji Poslednji mož.

Med šolskim letom je ob pouku potekala pestra paleta dejavnosti. Odmevna prireditev je bila Prleški večer.

Zelo aktivna je bila dramska skupina, ki je pod vodstvom mentorjev Aleksandre Štih in Antona Laha kar enajstkrat odigrala komedijo Poslednji mož.

V okviru programa Ormoškega poletja je šola sodelovala z glasbeno-literarnim ve erom – V naro je poletja.

Dijaki so tekmovali na številnih tekmovanjih iz znanja posameznih predmetov, v debati, v športu, na sre anjih mladih raziskovalcev. Vse štiri mlade raziskovalke so na regijskem sre anju prejele zlato priznanje, Katarina Majdi za nalogo Pascalov trikotnik, Urška Andromako in Ana Brajkovi za nalogo Ugotavljanje prednosti in slabosti rastlinske istilne naprave in Mateja urin za nalogo Ali je rde i hrast tuj vsiljivec v doma em okolju? in se uvrstile na državno tekmovanje, kjer sta prvi dve nalogi prejeli srebrno priznanje, tretja pa bronasto priznanje.

Slika 14: Predstavitev raziskovalnih in projektnih nalog v Trgovskem centru Holermous

Odlino so se odrezali Simona Hanželi, ki je na državnem tekmovanju iz nemščine prejela srebrno priznanje, Katja Skoliber in Katarina Horvat srebrno Cankarjevo priznanje, Klavdija Lipnik srebrno priznanje na državnem tekmovanju iz biologije. Šola je s petimi prispevki dijakov sodelovala na natečaju Goethe Instituta »Rap-Dichtung« ob Evropskem dnevu jezikov in dosegla zavidljive rezultate, Jernej Korošec in Tomaž Zidari sta s svojim prispevkom osvojila prvo mesto. Jasmina Kuhari, Andreja Pongra i, Renata Vajda in Ivo Veber so prejeli prvo nagrado na natečaju za izdelavo multimedijskih vsebin na temo trajnostne mobilnosti. Na mladinskem debatnem tekmovanju v Ljubljani je bil 12. maja 2008 Rok Klemen i iz 2. letnika med 100 tekmovalci izbran med 12 tistih, ki potujejo v jeseni 2008 na Mednarodno debatno tekmovanje v Bruselj.

Rokometna ekipa dijakov je zastopala Slovenijo na svetovnem srednješolskem prvenstvu na Danskem, kjer je zasedla 16 mesto. Sicer pa je v državnem merilu dosegla na polfinalnem turnirju tretje mesto.

Vsa leta delovanja Gimnazije Ormož je šola s svojim delovanjem skrbela za svojo prepoznavnost v okolju, vsako leto je dodala v svoj program kaj novega. Naj bo tako tudi naslednjih deset in ve let.

Ključne besede

Gimnazija Ormož, 1998–2008

Pisni viri

- Šolska kronika 1998/1999 do 2007/2008.
- Poročilo o realizaciji LDN za šolsko leto, 1998/1999 do 2007/2008.

Povzetek

Za Gimnazijo Ormož je leto 2008 posebno leto. Pred skoraj desetimi leti, 1. septembra 1998, so prestopili prag Gimnazije Ormož prvi gimnazijci. Besedilo z naslovom »Prvih deset let Gimnazije Ormož« je pregled delovanja in rasti šole od njenih začetkov leta 1998 do vključno s šolskim letom 2007/2008. Razdeljeno je na deset delov, vsak del je kratek povzetek dela, pomembnih dogodkov v posameznih šolskih letih. Za vsako šolsko leto je zapisanih nekaj najpomembnejših statističnih podatkov, kot so vpis, vpis novincev, število zaposlenih strokovnih delavcev, učenjski uspeh dijakov ob koncu šolskega leta, od leta 2002 naprej tudi rezultati dijakov Gimnazije Ormož na maturi. V šoli se v vsako šolsko leto dogaja potovanje, dolgo tisoč milj, ki ga ne zaznamujejo le pouk, učenjski uspeh, matura. Vsekakor sta v šoli učenje in znanje najpomembnejše. V besedilu je za vsako šolsko leto zbranih nekaj najpomembnejšega dogajanja na šoli, največ jih dosežkov dijakov in dijakov, učiteljev in učiteljic, ki so prav tako močno zaznamovali dogajanje na šoli in v ožji in širši okolici šole. Gimnazija Ormož je vsako leto dodala v svoj program kaj novega, dijaki so skupaj z mentorji dosegli boljši rezultat na tekmovanju, delovati je za el nov krožek, ..., kar kaže tudi dolžina besedila za vsako naslednje šolsko leto.

Vendar se dogaja v šoli še marsikaj drugega, veliko, toliko, da bi o desetih letih lahko napisali knjigo, morda dve ali tri, kar naj bo komu izziv v prihodnjih desetih letih.

Nevenka Korpi *

»FÜMI PA TUDI VZIMI ROŽE CV TEJO«

Prispevek podaja pregled delovanja PD »Janez Trstenjak« Hum. Društvo, ki je bilo ustanovljeno že v za etku 50. let 20. stoletja, se na rtno ukvarja z zbiranjem in ohranjanjem ljudskega izro ıla tega obmo ja, hkrati pa ta znanja prenaša tudi na mlajše generacije.

Slika 1: Aranžma z rožami iz krep papirja, 2002. leta.
Iz etnološke fototeke Muzeja Ormož.

Prosvetno društvo »Janez Trstenjak« Hum pri Ormožu

PD »Janez Trstenjak« Hum je bilo ustanovljeno leta 1951. V prvih letih so lani ve inoma skrbeli za organiziranje kulturnih prireditev v samem kraju. Prirejali so krajevne in ob inske proslave, številne dramske igre, v katerih so sodelovali igralci vseh generacij... V tem asu je bila na Humu podružni na šola, ki je delovala do leta 1988. Pod mentorstvom Mimice PIŠEK so nastale številne gledališke predstave. Posebnost so predstavljali priljubljeni »Veseli ve eri« z doma im ansamblom Fran eka Žibrata in s pevko Mimico Veldin, v katerih so nastopali skoraj vsi lani društva. V tem asu je deloval tudi šolski pevski zbor, iz katerega je nastala odrasla pevska skupina. Društvo je pod vodstvom Ton ke De ko prirejalo tudi plesne te aje. lani društva so za eli s prikazovanjem številnih starih ljudskih obi ajev, šeg in opravil, npr. kolin, s prikazovanjem del v goricah, s poudarkom na trgatvi, napitnicah in pesmi o vinu. Obujali so ženitovanjske obi aje »gostüvaja«, pridelovanje in obdelavo lanu, » esanje« perja, odhode fantov k vojakom ter obujali spomine iz otroštva.

* Nevenka Korpi , kustosinja etnologinja, Muzej Ormož,
Kolodvorska cesta 9, 2270 Ormož.

Zbiranje in ohranjanje ljudskega izro ıla

Prosvetno društvo »Janez Trstenjak« Hum pri Ormožu se z na rtnim zbiranjem, ohranjanjem in oživljanjem ljudskih pesmi s tega obmo ja ukvarja že preko trideset let. Skupina ljudskih pevcev v okviru PD »Janeza Trstenjaka« Hum deluje od leta 1976. V prvem letu delovanja je skupino vodila Mimica Pišek, ki je bila širši ormoški kulturni javnosti znana kot dolgoletna predsednica ZKPO Ormož. Od 1997. leta (po smrti Mimice Pišek) je bilo mentorsko delo zaupano dolgoletni sodelavki, tajnici društva Ani Ratek, ki je prevzela vodenje skupine, raziskovanje ljudskih pesmi, šeg in obi ajev in vodi skupino še danes. Društvo se je usmerilo v aktivno zbiranje ljudskih pesmi, besedil, napevov in se pripravljalo za številne nastope na revijah »Ljudskih pevcev« po doma i ob ini, okoliških krajih in drugod po Sloveniji. Kvaliteta in redno delo sta skupino pripeljali do nastopa na državnem sre anju »Ljudskih pevcev«. Številni nastopi so doživeli tudi snemanje radijskih oddaj o ljudskih pesmih na razli nih radijskih postajah.

Slika 2: »Cve arka« Ana Ratek s Huma«, 2007. leta.
Iz etnološke fototeke Muzeja Ormož.

Društvo se ukvarja z ohranjanjem obi ajev ob Valentinovem, ko se »pti ki ženijo«, saj je bil to v preteklosti prav poseben praznik otrok na našem obmo ju. Posebno pozornost okolice in javnosti je društvo pritegnilo z neobi ajno dejavnostjo, ki so jo poimenovali »bu ijada«. To je letna predstavitev pridelovalcev jedilnih in okrasnih bu , kjer izdelujejo tudi razli ne likovne izdelke iz bu v kombinaciji z

drugimi naravnimi materiali. Namen tovrstnega sre anja je predvsem zbiranje in izmenjava razli nih bu nih semen in receptov iz bu nih jedi. Sodelujejo pa tudi na vsakoletnih velikono nih delavnicah, ki obujajo in predstavljajo tradicionalno velikono no kulinariko. Prisotni so tudi na delavnicah v mesecu decembru, na katerih izdelujejo miklavževe šibe, parklje in Miklavže iz testa.

lani društva s Huma so se kmalu po ustanovitvi društva za eli ukvarjati tudi s »cve arstvom«, to je z raziskovanjem in izdelovanjem rož iz papirja, ki je del tradicije kraja. Neko so bili vsi prostori, v katerih so se odvijali pomembnejši dogodki, okrašeni s cvetjem iz papirja, pa najsi je šlo za cerkvene praznike ali pa za druge pomembnejše dogodke, ki spremljajo loveka od rojstva, poroke do smrti. Sicer je bilo izdelovanje rož iz krep papirja do druge svetovne vojne na obmo ju Huma zna ilna doma a obrt. Tako je še danes vodilo »cve ark« s Huma pri izdelovanju rož iz krep papirja »*FŪMI PA TUDI VZIMI ROŽE CV TEJO*«.

»Cve arstvo« oz. dediš ina izdelovanja rož iz krep papirja

Izdelovanje rož iz krep papirja spada med spretnosti, ki vklju uje vrsto delovnih opravil in izdelkov. Te izdelujejo ženske na svojih domovih za razli no uporabo. Žal o tej obrti na širšem ormoškem obmo ju v preteklosti, razen ob ohranjenem fotografskem gradivu, nimamo na voljo dovolj ohranjenih materialnih virov. Na ormoškem obmo ju je še nekaj poznavalk oziroma izdelovalk, ki znajo iz krep in povoš enega papirja izdelovati cvetove in jih nato oblikovati v cvetne in druge cvetli ne aranžmaje. Ene zadnjih mojstric te obrti so lanice PD Janeza Trstenjaka s Huma pri Ormožu. Vzpodbudno je, da se prav »cve arke« s Huma, pod vodstvom ge. Ane Ratek, že vrsto let ukvarjajo s cve arstvom, to je z raziskovanjem in izdelovanjem rož iz krep papirja, ki je del tradicije kraja.

Slika 3: Aranžma z rožami iz krep papirja, 2008. leta. Iz etnološke fototeke Muzeja Ormož.

lanice društva so z raziskovanjem šeg, povezanih s to vrstjo ljudske umetnosti, dosegla zanimivo, ve jo zbirko papirnatih rož, ki jih predstavljajo na številnih delavnicah in razstavah. Njihovi aranžmaji rož iz krep papirja so krasili prizoriš a kulturnih dogodkov s podro ja ljudskega petja, nastopov in revij folklornih skupin. Pri ohranjanju tega izro ila še posebej izstopa predsednica društva Ana Ratek, ki se je te spretnosti nau ila od mame, Slavice Novak, dodatna znanja pa je dobila še od Otilije Kolari , Katarine Ivanuša, Neže Zlatnik, Pavle Ge , Milice Zemlj in Antonije Zorjan. Te so znale izdelovati specifi ne rože. Prvo delavnico je Ana Ratek vodila, na povabilo Alenke Šalamun, leta 1995 na Osnovni šoli Ormož. Že leta 1996 pa je, v sodelovanju z Andragoškim centrom v Ljubljani, sodelovala na sejmu vseživljenjskega u enja na Gospodarskem razstaviš u v Ljubljani. Eden ve jih projektov je bilo leta 2002 sodelovanje s Pokrajinskim muzejem Ptuj, Enoto Ormož pri pripravi razstave »Cve arstvo« oz. Dediš ina izdelovanja rož iz krep papirja na ormoškem obmo ju. Dejavnost izdelovanja rož iz papirja je bila opažena in ve krat predstavljena tudi v asopisih, revijah, na TV. Ana Ratek je za svoje ve letno delo oblikovanja rož iz papirja pridobila leta 2003 certifikat Obrtne zbornice Slovenije »Izdelek doma e obrti«, ki ji ga je dodelila komisija pod vodstvom priznanega etnologa profesorja dr. Janeza Bogataja. Certifikat za izdelovanje papirnatih rož sta leta 2006 dobili tudi lanici društva Angela Jurši in Ana Jaušovec.

Slika 4: lani PD Janeza Trstenjaka s Huma pri Ormožu s svojimi izdelki, 2008. leta. Iz etnološke fototeke Muzeja Ormož.

Društvo sodeluje s svojimi rožami iz papirja na številnih krajevnih in ob inskih prireditvah, delavnicah ter razstavah. lani društva s Huma se zavedajo, da je izdelovanje rož iz papirja kulturna dediš ina, ki jo moramo ohranjati in negovati. Povezana je s šegami vsakdanjega in prazni nega življenja tukajšnjega prebivalstva. Svoja znanja prenašajo na mlade. Povezni so tudi s TIC Ormož,

kjer lahko obiskovalci dobijo informacije o delovanju društva. S krasitvijo s »cve arskimi« izdelki pa sodelujejo tudi na razli nih prireditvah na ormoškem obmoju (npr. krasitev mesta z »duhi« v asu pusta, na rokodelskih tržnicah). Njihove udovite umetnine iz papirnatih rož in okrase iz naravnih materialov pa smo lahko obudovali tudi že na gostovanjih zunaj naših meja.

Rože iz krep papirja po obliki in izbiri barv sledijo bogati dedišini njihovega izdelovanja v preteklosti. Danes predstavlja obliko ro ne spretnosti žensk, ženske pa se z njo ukvarjajo na svojih domovih. Izdelovanje rož je vezano predvsem na obmoje Huma, kjer se opira na tradicijo ali dedišino izdelkov iz preteklosti, hkrati pa ohranja vse sestavine tradicionalnosti in izvirnosti.

Slika 5: Z rožami iz krep papirja okrašena kapela. Okolica Ormoža v 30. letih 20. stol. Iz etnološke fototeke Muzeja Ormož.

O izdelkih »cve ark« danes ve ne moremo govoriti kot o izraziti doma i obrti, temve je primerneje govoriti o doma i ali hišni dejavnosti. V preteklosti to v glavnem niso bili izdelki za vsakdanjo, ampak za dekorativno rabo. »Cve arstvo« je bilo do srede prejšnjega stoletja kot obrt v središ u hišnega življenja ter odraz raznih oblik družabnih sreanj. Izdelovanje rož iz papirja je bilo že od nekdanj predvsem delo ženskega dela družinske skupnosti. Z izdelovanjem rož so si v preteklosti, kakor tudi še danes, dekleta in žene krajšale predvsem dolge zimske ve ere. Izdelovanje papirnatih rož je bilo kot ro no delo pomemben del preživljanja prostega asa. Tako so ženske izdelovale rože zlasti pozimi, ko ni bilo dela na polju, ali pred posameznimi dogodki, prazniki. Najve so jih naredile v asu med božim in veliko nojo. Ve no cvetove rože iz papirja pa so neko skupaj z zimzelenim rastjem krasile kapele, cerkve, svatovska obla ila, prazni ni kruh in vence ob pogrebih. Tudi ob božim so krasili jelke s papirnatimi rožami. Da pa rož ne bi uni il dež, so jih povoskali.

Izdelovanje papirnatih rož pa je pomenilo tudi obliko družjenja žensk. Ob izdelovanju rož so se razvili posebni družbeni odnosi, saj so si ženske izmenjevale izkušnje, govorile so o ljubezenskih in drugih zvezah, pele itd. Pele so pesmi, ki so opevale lepoto posameznih rož in z njimi povezanih praznikov.

Neko so bili vsi prostori, v katerih so se odvijali pomembnejši dogodki, okrašeni s cvetjem iz papirja, pa najsi je šlo za cerkvene praznike ali pa za druge pomembnejše dogodke, ki spremljajo loveka od rojstva, poroke do smrti. Šopke in cvetje iz povoš enega papirja so »cve arke« izdelovale za različne namene in potrebe. Manj za vsakdanjo rabo in bolj za posebne priložnosti. Najpogostejši izdelki so bili poro ni šopki, diademi za nevesto in šopki za pri e ter svate. Pri tem so veljala dolo ena pravila, ki so natan no dolo ala, kakšna mora biti velikost in oblika šopka ali cvetov za posamezne sodelujo e v ceremonialu. Izdelovale so tudi šopke za nabornike, ki so jih ti nosili na reverjih suknji ev. Ti šopki so bili po pravilu ve ji kot poro ni in so bili okrašeni z dolgimi trakovi. Izdelovale so tudi posamezne cvetove, cvetje za velikono ne presmece, cvetne vence in šopke za okras kota z razpelom v hiši, za okras znamenja na polju ali ob cesti in za vaške kapelice. Doma e izdelovalke papirnatega cvetja so krasile tudi notranjšino cerkva, še posebej ob slavnostnih priložnostih (ob žegnanjih, prvih obhajilih, vnebohodu). Posebno obliko okraševanja bivalnih notranjšin pa še danes predstavlja kombinacija papirnatega cvetja s slamnatim okrasjem in svežim zelenjem, kar je v navadi zlasti v severovzhodni Sloveniji, in sicer na gostijah ali ob božim. S papirnatimi rožami so okraševali tudi prazni ne pletene poga e in kruhe (bosmane), kruh na poro ni gostiji itd.

Pri izdelovanju rož potrebujejo naše »cve arke« s Huma veliko potrpežljivosti in domišljije. Nekatere enostavnejše rože jim uspe narediti že v nekaj minutah, za mnoge pa potrebujejo ve asa. A ker ena cvetica ne pomeni veliko in jih morajo narediti vsaj za šopek, je dela kar precej. Ko pa se odlo ijo za povsem nov cvet, mine kar nekaj asa, da ugotovijo, kako bi ga izdelale. Izdelovanje novih cvetov je zanje še poseben izziv. Iz papirja izdelujejo različne cvetove, najpogosteje pa se lotevajo irisov, šmarnic, aster, narcis, zvon kov, vrtnic, nageljnov, son nic, lilij, trobentic, tulipanov. Izdelovalke ro no oblikovanega cvetja iz barvnega krep papirja s Huma v zadnjih letih z izdelki uspešno nastopajo na najrazli nejših razstavah in prireditvah ali pa organizirajo te aje. Svoja znanja o izdelovanju rož prenašajo na mlade ljudi. Izdelovanje papirnatih rož je del dedišine, ki se je ohranila v današnjim asu in predstavlja dokument nepretrganega ustvarjalnega procesa, ki je živel in se

prenašal iz generacije v generacijo. Izdelovanje papirnatih rož se torej danes ne ohranja le kot dedišina, ki so jo »cve arke« prevzele iz preteklosti, ampak tudi kot dedišina, ki jo same ohranjajo, razvijajo in ustvarjajo. Že neko je bil poglavitni material za izdelovanje rož barvni krep papir. Papirnate rože izdelujejo z izrezovanjem cvetnih in stebelnih listov iz papirja, ki jih nato povežejo.

Rože iz papirja lahko razdelimo v več skupin. Prvo predstavljajo izdelki, ki so tako po uporabi gradiva kot tudi po motivih vezani na dedišino in so povezani s posebnimi priložnostmi (cerkvenimi prazniki, porokami, ...). V ostale skupine pa spadajo rože, ki jih izdelovalke izdelujejo v povezavi s posameznimi letnimi obdobji. Te izdelke lahko imenujemo interpretacija dedišine, saj »cve arke« pogosto posnemajo rože iz narave in jih sestavljajo v papirnate cvetne aranžmaje. Tukaj še lahko govorimo o tipih njih oz. tradicionalnih »cve arskih« izdelkih. Seveda pa v zadnjem času nastajajo tudi nove oblike »ustvarjalnosti« na področju izdelovanja papirnatih rož.

Postopek pri izdelavi papirnatih rož je zelo zahteven. »Cve arka« najprej od zvitka krep papirja odreže nekaj centimetrov širok trak, ga nekajkrat pregane in izreže obliko cvetnih listov. Lahko pa izreže tudi vsak list posebej in jih sestavlja. S škarjami liste zavije, nato pa trak, izrezan v obliki cvetnih listov, zviije v cvet, ga spodaj stisne ter ovije z drobno žico, ki je hkrati pecelj. »Cve arka« s trakom iz zelenega krep papirja ovije žico, ob tem pa dodaja zelene liste, ki si jih je pripravila že prej. Na koncu jih lahko tudi poveže in oznamo in v raztopljen vosek in mrzlo vodo. Rože nato oblikuje v različne šopke in cvetne aranžmaje. Cvetovi so dobri posnetki pravih cvetov iz narave. Pri izdelovanju rož iz papirja uporabljajo »cve arke« le malo pripomočkov: papir, škarje, žico, palčke, kvačke, iglo in spretno roko. Izdelki so po svojih oblikah in barvah zelo zanimivi, njihovo izdelovanje pa temelji na veliki meri ustvarjalnosti in domišljije izdelovalke.

Slika 6: Venček z rožami iz papirja. Izdelala ga je članica PD »Janez Trstenjak«, Hum pri Ormožu, 2004. leta. Iz etnološke fototeke Muzeja Ormož.

Skoraj za vsako priložnost so izdelale določene cvetne. Tako so npr. marjetice in šmarnice izdelovale za »bogečove koteke« in okraševanje kapel, sestavni del šopkov nabornikov so bili rdeči in nageljni, za poročne šopke pa so najpogosteje izdelovale vrtnice.

Rože iz papirja dobivajo danes svoj novi pomen v notranji opremitvi, predvsem v uporabi cvetnih aranžmajev kot dekorativnih izdelkov. Iz vaškega ali kmekega okolja se selijo tudi v mesto in postajajo del splošne stanovanjske mode.

Dedišina obujanja in gojenja ljudskega petja

Lani društva se zavedajo, da tukajšnja ljudska pesem predstavlja bogato kulturno dedišino, ki jo moramo ohranjati in negovati. Povezana je s šegami vsakdanjega in prazničnega življenja tukajšnjega prebivalstva. Ljudska pesem je pesem našega podeželja, ki je prehajala iz roda v rod, od pevke do pevke, pesem vsakdanjosti in prazničnih dni. Pesmi, ki jih pojejo lani društva, so prebivalci na širšem območju Huma peli že na začetku preteklega stoletja, nekatere pesmi pa so se ohranile že iz konca 18. stoletja. Pesmi so se ohranjale z živim petjem v družinskih krogih, po vaseh Hum, Loperšice, Frankovci, Pušenci, Šalovci, Pavlovci in verjetno še v drugih bližnjih vaseh. Lani društva si besedila pesmi zapisujejo, jih zbirajo ter na različnih srečanjih skupin ljudskih pevcev tudi predstavljajo. Pogosto gre v zapisu pesmi za prepis rokopisnih zapiskov pesmi s tega območja. Tako imajo zbranih in zapisanih že okrog 120 besedil vsebinsko različnih pesmi.

Priznanje društvu in njihovemu delu je tudi v tem, da se številna društva, pevske skupine in posamezniki zgledujejo po PD »Janez Trstenjak« Hum in negujejo ljudsko pesem. Ob poslušanju pesmi članov društva, ob udovanju njihovih udovitih umetnin iz papirnatih rož in okrasov iz naravnih materialov lahko mirno rečejo, da Humani z okolico gotovo niso »sami kamenari in lumpi«, ampak so topli, srčni in kulturno bogati ljudje, ki si prizadevajo ohranjati tukajšnje ljudsko izročilo.

Ljudske pesmi, ki jih pojejo lani Prosvetnega društva »Janez Trstenjak« Hum pri Ormožu vsebinsko delimo na več skupin.

Nabožne pesmi

Imajo versko vsebino, govorijo o Bogu, Mariji, o romarskih poteh ali opevajo lepoto doma in cerkve. Prepevali so jih v cerkvi, pri kapelah ali pa tudi doma.

Pesmi o smrti, žalostinke

So pretresljive, opevajo resne in otožne in žalostne dogodke iz vsakdanjega življenja. So polne tragičnih dogodkov, v katerih posamezniki težko prebolevajo izgubo najdražjih. Besedila govorijo o smrti,

umrljivosti, o dušah v vicah, o ve nosti, o šegah ob smrti, o pogrebu in o slovesu svojcev od umrlega. Med te pesmi spadajo pesmi slovésa, kjer besedila govorijo o nenadni smrti zaradi nesre e, uboja, umora.

Svatovske pesmi

Bile so del svatbenih šeg. Po vsebini so vesele, šaljive in zbadljive. Govorijo o svatbah, poslavljanju neveste od samskega stanu in od doma, omenjajo slovo od o eta, matere, bratov, sester, prijateljev ter o nevestinem prihodu na novi dom. Tudi nekatera besedila zdravlji so namenjena ženinu in nevesti.

Mati te je poškopila

Mati te je poškopila
z blagoslovljeno vodo,
milo se je zasolžila,
svatje vriskajo, pojo.

Sre no bodi ti, nevesta,
v novo dobo pred oltar.
Gladka ti je danes cesta,
ali svet je poln prevar.

Prstan se ti na roki sveti,
danes ti je še láhak,
morda ti postane z leti
temen, tesen in težak.

Ti ne veš, kaj vse te aka,
lovek stalno sre en ni,
danes poje, jutri plaka,
malo ti je jasnih dni.

Cvetja naj nebo natrosi
ti med trnje tu in tam,
vsak svoj križ najlažje nosi,
ki naloži si ga sam.

Pózaf in

Pózaf in je lüšno biti,
rad se veselim,
pósko iti, nórce b iti,
vedno si želim.
Svoj klubu ek okrasiti
mora pózaf in,
na gostijo vábit príti
sr no si želim.

Žénjo se je Jurkov Fran ek
dol na Štajersko,
vabit pride Briškov Ton ek
s svojo palico,
na palici srebrni zvon ek
milo cingeta,
Bog naj živi doma ijo
našo prleško.

Hišice lepó poméste,
bistre Prle ke,
štrüce pa v pe zložite
in poga ice.

Ta as fantje zaprezite
iskre cüzike,
tja ez cesto pohitite
v blatne Püšnce.

Ljubezenske pesmi

So izpovedne, ustveno ubrane. Njihova vsebina se nanaša na izpovedovanje ljubezni med fantom in dekletom ter na posledí ne dogodke. Vsebinska teh pesmi je nagajiva, šegava, zamerljiva in ljube a.

Dekleta, poslušajte

Dekleta, poslušajte,
ljubezni se ne vdajte,
ne veste, kaj je to,
od fanta vzet' slovo.

Jaz nisem poslušala,
ljubezni sem se vdala,
ne mine leto dni,
se z drugo poro i.

So mam'ca me svarili,
lepo so me u ili.
Poslušaj, dekle ti,
kaj fanti naredi.

Pivske pesmi

Obmo je Huma je obmo je goric in vina. Zato so vinske pesmi nastale ob pitju dobre vinske kapljice, ob delu v goricah, poslušanju pesmi klopotca in obiranju grozdja. Razlikujemo pesmi, ki so nastale v hvalo trte, vina, ter pesmi o pivski družbi, kot so napitnice ali zdravice. V obojih so primeri s krš anskimi motivi, saj se zahvaljujejo npr. Bogu za vino. Mnoge napitnice vabijo k pitju vina. Veliko teh pesmi ima šaljiv zna aj, ko govorijo o vinski družbi, bahatih pivcih in posledicah pijan evanja.

Šaljive pesmi

Nastale so kot odraz skupnega dela na kmetiji, polju, njivi, v vinogradu. Skupna dela in opravila, številna druženje so popestrili s šalami na svoj ra un, na ra un odnosov med možem in ženo, na ra un prijateljev, znancev, sosedov. Ljudje so se v njih znali ponor evati iz stvari, ki so jih sami doživljali ali so se dogajale sosedom.

Pripovedne pesmi

Pripovedujejo o posameznih dogodkih iz tega ali onega kraja, o zanimivostih tujih dežel, o davnih zgodovinskih dogajanjih. Pomembne so zaradi dolge ohranjenosti in kot spomin na zgodovinske dogodke.

Vojaške pesmi

Najpogosteje opevajo žalost dekleta ob odhodu fanta na vojsko, smrt vojaka, žalost matere ob pretresljivi novici ob smrti sina. Zato so te pesmi globoko loveško ute e in pretresljive. Pesmi govorijo o vojaš ini, dolgosti in težavah vojaškega življenja, o slovesu od doma ega kraja, svojcev, ljubice, strah pred nevarnostjo smrti v vojni.

Pesmi o Humu

V teh pesmih Hum ani prepevajo o sebi. Odkrivajo nam vsakdanje življenje tukajšnjih ljudi, njihov miselni in ustveni svet. Pesmi so šaljive, saj se Hum ani v pesmih nor ujejo iz sebe. Kljub temu pa je iz njih razbrati pripadnost doma i vasi in zemlji, pesmi pa opevajo tudi lepoto tukajšnjih deklet.

Prav lepa je stezica vglajena

Prav lepa je stezica vglajena,
na humsko vas navajena,
tralala, lalala, lalala,
na humsko vas navajena.
Tam sredi vasice en križ stoji,
okoli gater z rožicami,
tralala, lalala, lalala,
okoli gater z rožicami.

Ta prva je rožica lilija,
Marija je usmiljena,
tralala, lalala, lalala,
Marija je usmiljena.

Ta druga je rožica gatroža,
Marija je brezmadežna,
tralala, lalala, lalala,
Marija je brezmadežna.

Ta tretja je rožica rožmarin,
da Jezus je Marijin sin,
tralala, lalala, lalala,
da Jezus je Marijin sin.

Fumi sami kamenari (besedilo ob pritrkavanju humskih zvonov na ivanjsko nedeljo)

Fumi sami kamenari,
fumi sami lumpi,
lumpi, lumpi.

Fumi sami kamenari,
Joža, Fran a, Tin a, Van ,
lumpi, lumpi.

Fumi sami kamenari,
gnes na slami, zütra v jami,
lumpi, lumpi, lumpi,...

(Op.: f-umi – Humi oz. na Humu; kamenari – delavci v nekdanjem kamnolomu na Humu)

Humska

Vse drugo vam zdaj iz misli pustim,
od humske vasi vam zapeti želim.

Na hrib ku zelenem nam hišca stoji
in v drevju cveto em nam pti ka žvrgoli.

Na hrib ku prelepem nam cerkev stoji,
v goricah krog nje pa se pesem glasi.

V tej vasi je dosti mladih deklet,
ki znajo za delo prav pridno prijet.

So izvrstne plesalke in znajo zapet
in znajo tudi fante prav rade imet.

Pa škoda je, fantje, vseh vaših stopinj,
da hodite v drugo vas klicat deklin.

V jeseni na Humu je posebej lepo,
ko v goricah klopotci pojo.

Klju ne besede

Cve arstvo, dediš ina, ljudsko izro ilo, krep papir,
pesmi, obi aji.

Ustni viri

– lani PD Janez Trstenjak, Hum.

Literatura

– Nevenka KORPI : »Cve arstvo« oz. Dediš ina izdelovanja papirnatih rož na ormoškem obmo ju. Ormož, 2002.

Povzetek

lani društva s Huma so vsestransko aktivni, saj obujajo mnoge šege in navade doma ega kraja. Za eli so s prikazovanjem številnih starih ljudskih obi ajev, obujanjem obi aja Zelenega Jurija, šeg in opravil, npr. kolin, s prikazovanjem del v goricah, s poudarkom na trgatvi, napitnicah in pesmi o vinu. Tako se ukvarjajo z izdelovanjem vencev iz žitnega klasja in zeliš , izdelujejo tudi otroške igra e iz naravnih materialov (vuge, fu kece, pupe, obla enje gumbov), oblikujejo izdelke iz koruznega li ja, spletajo vence iz zimzelena in z njimi okrasijo cerkve in kapele ob cerkvenih praznikih. Njihovo ustvarjalnost pa lahko ob udujemo tudi ob velikono nih in boži nih aranžmajih in okraskih ter na rokodelskih tržnicah. Obujali so ženitovanske obi aje »gostüvaja«, pridelovanje in obdelavo lanu, » esanja« perja, obujanje obi ajev izdelovanja izelkov iz vrbovega, brezovega in srobotovega šibja, odhode fantov k vojakom ter obujali spomine iz otroštva. S to tradicijo nadaljuje društvo še danes. Usmerilo se je v aktivno zbiranje ljudskih pesmi, besedil, napevov. Njihova posebnost pa je izdelovanje rož iz krep papirja.

Brane Lamut*

OB RAZSTAVI: KAMEN V DAVNINI. KAMNINE, FOSILI, KAMNITA ORODJA

V lanku je na kratko predstavljena razstava z zgornjim naslovom, ki smo si jo lahko ogledali od meseca oktobra leta 2007 dalje v avli Ob ine Ormož. Najprej je opisan prirodoslovni del avtorjev in zbiralcev Vilija Podgorška in Danijela Krena, nato pa še arheološki del avtorjev Braneta Lamuta in Marka Meleta.

Razstavo s tem naslovom je Muzej Ormož postavil v oktobru leta 2007 v avli Ob ine Ormož. Poleg muzejskih arheologov Braneta Lamuta in Marka Meleta sta bila soavtorja razstave zbiralca Danijel Kren in Vili Podgoršek. Slednja sta v prvem delu razstave predstavila izbor iz svojih zasebnih zbirk.

Slika 1: Plastem apnenca so v Spodnjem Oseku sledili pod površje. Po prenehanju pridobivanja kamnine se je v opuš enih rovih izoblikovalo ob asno podzemeljsko jezerce.

Foto in besedilo: Vili Podgoršek, 2007.

V treh vitrinah so bili na za etku prikazani fosili iz Podravja, predvsem z obmo ja Slovenskih goric. Njihova starost obsega razpon od 20–18 milijonov let in le do nekaj milijonov let. Ekspoziti so bili na razstavi razvrš eni po mestih najdbe od zahoda proti vzhodu, saj si tako sledijo tudi po starosti, na koncu pa so bili razvrš eni še mikrofosili, ki so jim bile priložene tudi fotopove ave. Te in fotografije na panojih je prispeval Danijel Kren, profesor Vili Podgoršek pa je napisal spremne tekste na panojih. Posebej je bil z nizom fotografij geografskih kart

ponazorjen postopen nastanek Panonskega morja, ki se je izoblikovalo približno pred 11 milijoni let iz zahodnega dela morja, imenovanega Paratetida, zato ker se je dvigoval lok Karpatov.¹

Slika 2: Del opuš enega kamnoloma Kamenš ak v Zgornjem Dupleku je zaradi prevlade litotamijskega apnenca preoblikovan v ve kot deset metrov visoko, skoraj navpi no steno. Že dolgo je poznan kot nahajališ e razli nih fosilov, v okolici pa lahko zasledimo še osamljene kraške pojave.

Foto in besedilo: Vili Podgoršek, 2007.

Med številnimi razstavljenimi fosili naj navedem le nekatere. Tako so obiskovalci lahko ob udovali školjko chlamis angelonii angelonii, ki je bila odkrita v svetlosivem laporju na najdiš u Zgornji Štrihovec pri Šentilju, in školjko congeria iz Zgornjega Oseka, dalje morskega ježka s Pla kega vrha in iglice morskih ježkov iz Zgornjega Štrihovca, le nekaj milimetrov velika ohišja luknji ark z najdiš a Kresnice, ohišja rakcev z Meljskega hriba, kamena jedra polžev iz Spodnjega Oseka in iz Zgornjega Dupleka, rakove škarje itd.

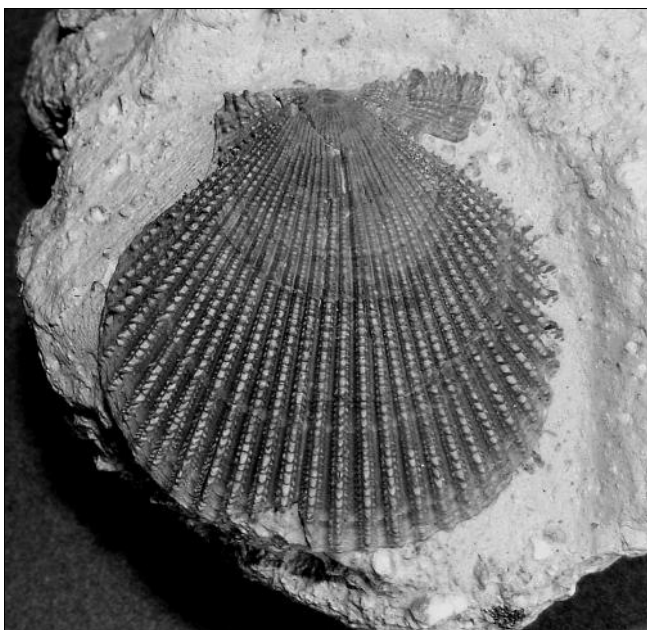
* Brane Lamut, kustos arheolog – muzejski svetovalec, Muzej Ormož, Kolodvorska cesta 9, 2270 Ormož.

¹ Podgoršek, Fosili – pri e geološke preteklosti, str. 9.

Slika 3: Kameno jedro polža v litotamijskem apnencu iz Zgornjega Dupleka se je tako dobro ohranilo, ker se je ohišje kasneje raztopilo in jedro razen pri ustju ni imelo stika z obdajajo o mati no kamnino. Širina kamenega jadra je 17 mm.

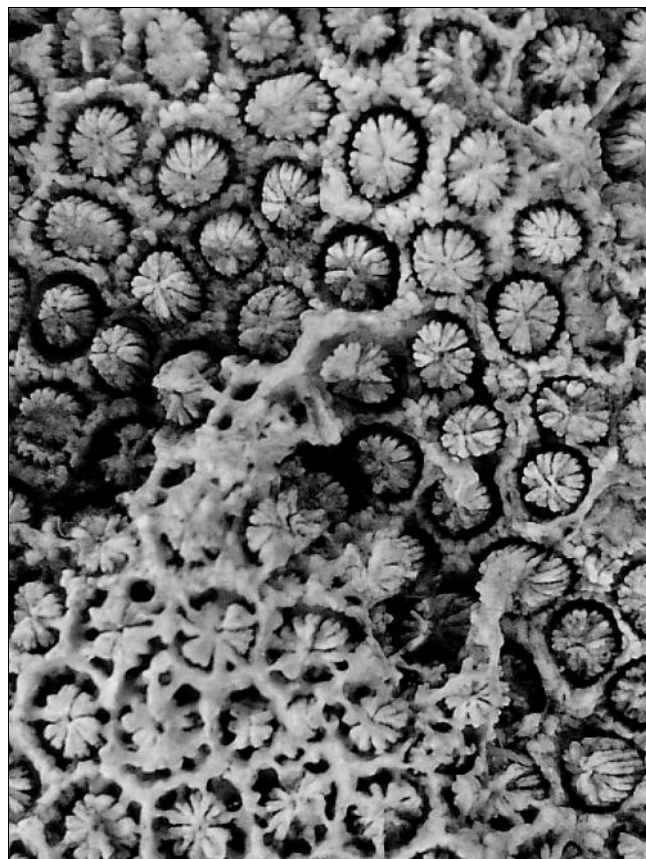
Foto, najdba, zbirka in podnapis: Vili Podgoršek.

Slika 4: Školjka *chlamys angelonii angelonii* v svetlo sivem laporju z najdiš a Zgornji Štrihovec pri Šentilju, najdena ob gradnji avtoceste leta 1996. Dolžina ohišja meri 44 mm. Najdba, zbirka in podnapis: Vili Podgoršek.

Foto: Danijel Kren.

Med redke najdbe spadajo ostanki rib, ohranili so se nam na primer ribji zobje z najdiš a Zgornji Štrihovec pri Šentilju. Iz asa, ko je naše kraje prekrivalo toplo in plitvo Panonsko morje, so se ohranili ostanki grebenskih koral.

Slika 5: Fossil grebenskih koral z Zgornjega Dupleka. Najdba, zbirka in foto: Danijel Kren, 2007.

Slika 6: Odtis lista iz Rošpoha – meri 63 mm. Najdba, zbirka in podnapis: Vili Podgoršek. Foto: Danijel Kren, 2007.

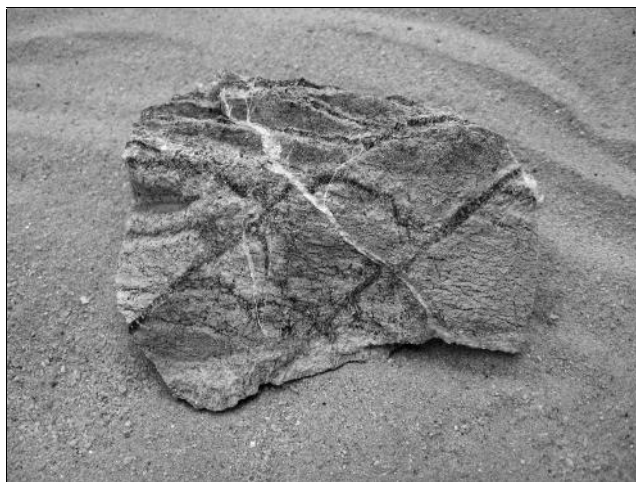
Slika 7: Okamneli les z Meljskega hriba – meri 130 mm.
Najdba, zbirka in podnapis Vili Podgoršek.
Foto: Danijel Kren, 2007.

Poleg morske favne pa najdemo na območju Slovenskih goric še druga ne fosile. Tako so na (v) Meljskem hribu pogosti ostanki lesa, v Rošpohu pa je bil najden odtis rastlinskega lista. V vzhodnem delu Slovenskih goric, v Žihlavi, pa je bil najden fosil sladkovodnega polža.² Nekaj zanimivejših najdišč fosilov je na razstavi prikazanih s fotografijami. Profesor Vili Podgoršek je za spremno publikacijo napisal še lanek, ki obravnava fosile na območju Slovenskih goric, opremljen s šestimi barvnimi in sedmimi rno-belimi fotografijami;³ prav tako je prispeval vrsto vzorcev kamnin za arheološki del razstave. Izbrani so bili vzorci kamnin, kakršne so že prazgodovinski prebivalci Podravja uporabljali za izdelavo kamnitega orodja. Med njimi naj omenim kose serpentinita in amfibolita, iz katerih so orodja najpogosteje izdelovali, pa tudi kose blestnika in gnajsa, od katerih so zaradi njihove plastovitosti najlažje odbijali veje ploščate kamne, ki so služili kot žrmlje ali kot delovna podlaga za razne obrti. Tovrstne kamnine najdemo v nekaterih še danes delujočih ali do pred kratkim delujočih kamnolomih. Ležišča teh kamnin bi utegnil izkoriščati že prazgodovinski lovek, vendar je verjetneje, da je kot material za izdelavo orodij uporabil zaobljene kamne, ki jih je zgladila reka Drava in odložila na prodiščih. Profesor Vili Podgoršek je na to temo v spremni publikaciji napisal poseben lanek.⁴

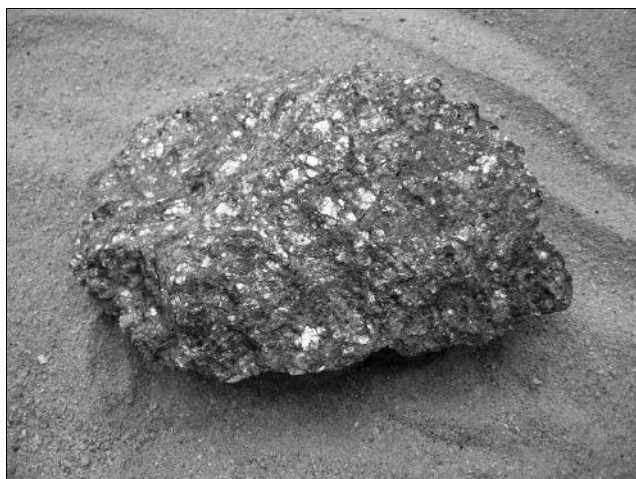
² Podgoršek, Fosili – pri e geološke preteklosti.

³ Podgoršek, Fosili – pri e geološke preteklosti, str. 5–11.

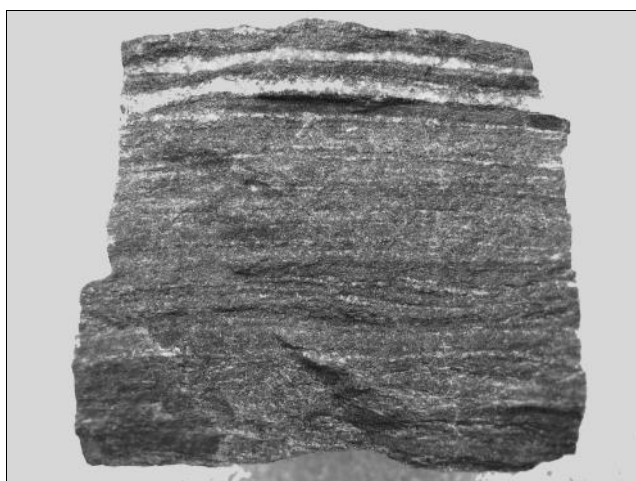
⁴ Podgoršek, Nastanek prodišč, str. 21–23.

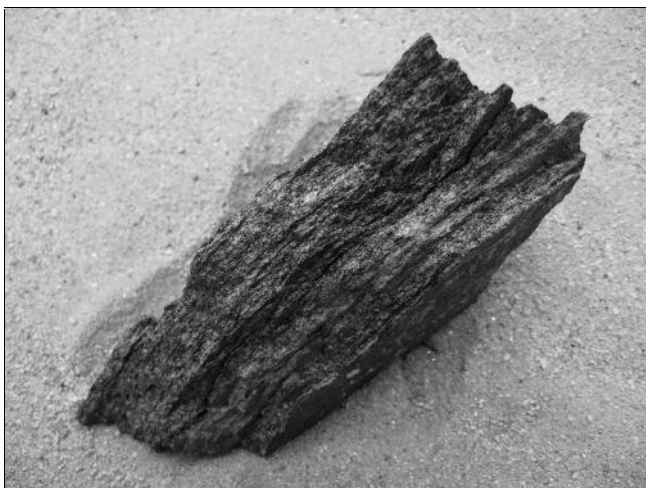
Slika 8: Serpentinit, Radkovec na Pohorju.
Najdba in opredelitev kamnine: Vili Podgoršek, prof. Foto:
Nina Mertik, 2007.

Slika 9: Muskovitov blestnik, Mislinjski jarek.
Najdba in opredelitev kamnine: prof. Vili Podgoršek. Foto:
Nina Mertik, 2007.

Slika 10: Amfibolit, okolica Areha na Pohorju.
Najdba in opredelitev kamnine: Vili Podgoršek, prof. Foto:
Nina Mertik, 2007.

Slika 11: Gnajs, plastovit, Koritno pri Oplotnici. Najdba in opredelitev kamnine: Vili Podgoršek, prof. Foto: Nina Mertik, 2007.

Drugi del razstave zajema arheološko tematiko, pri tem smo se omejili na prazgodovinsko dobo. V letu 2007 sva se arheologa v Muzeju Ormož posvetila preu evanju prazgodovinskega kamnitega orodja in drugih izdelkov iz kamna. Izbiro tematike je narekovala že pogostnost najdb tovrstnih izdelkov, ki so jih posamezniki zbirali že od prve polovice 19. stoletja dalje. Literatura navaja iz tega asa župnika Franca Vrbnjaka in ormoškega zdravnika dr. Seyfrieda.⁵ Kasnejše topografske raziskave so identificirale možna najdiš a iz neo- in eneolitskega asa, arheološka izkopavanja pa so razkrila vrsto naselbin, kot so Pavlovski Vrh, Ormož, Hardek, Hajndl itd., v katerih so bili najdeni tudi kamniti izdelki. Literatura o tem je pregledno zbrana v lanku Marka Meleta, ki je izšel v publikaciji ob razstavi.⁶ Arheološki del razstave je razdeljen na dva dela.

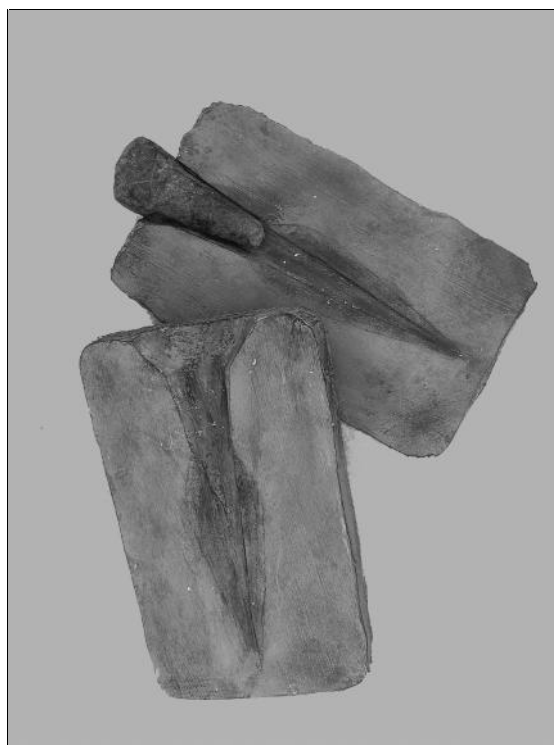
V prvem sem predstavil kamnita orodja iz prazgodovinske naselbine v Ormožu in o tem napisal v publikaciji tudi lanek⁷, v drugem delu pa je Marko Mele prikazal izdelavo in uporabo glajenega kamnitega orodja.⁸

Del razstave, ki predstavlja kamnita orodja iz prazgodovinske naselbine v Ormožu, obsega gradivo Pokrajinskega muzeja Ptuj, ki ga je v drugi polovici petdesetih let 20. stoletja izkopala takratna kustodinja dr. Bernarda Perc.⁹ Gre za izdelke, ki so bili odkriti v

plasteh s konca pozne bronaste in z za etka zgodnje železne dobe.¹⁰

Med kamnitimi izdelki tega asa sta zanimivi dve gladili iz serpentinita. Tako smo izdelka poimenovali, ker imata poleg zaobljenih še eno izrazito ravno gladko ploskev. Za glajenje esa sta kamna služila, lahko le ugibamo; glede na to, da sta iz mehkega serpentinita, lahko domnevamo, da so z njima gladili kakšno organsko snov, morda živalske kože.

Nadalje so bili med razstavljenimi predmeti še takšni, ki so obi ajnejši v drugih materialih. Za navijanje preje so v prazgodovini uporabljali preslico, ki so jo na spodnjem koncu obežili z vretencem. Vretence je bilo najpogosteje kerami no, poleg takšnih je v Ormožu znanih še par kamnitih, ki sta bila izdelana iz mikrokristalnega blestnika oziroma iz kremenovega sljudnega peš enjaka.

Slika 12: Mav ni model prazgodovinskega dvodelnega kalupa za ulivanje sulice in originalno kamnito jedro iz drobnokristalnega blestnika. Mav no ponazoritev kalupa je oblikovala Nina Mertik, diplomirana restavratorka, kamnito jedro hrani Pokrajinski muzej Ptuj. Foto: Nina Mertik, 2007.

Naslednji predmet, ki je obi ajno kerami en, je jedro dvodelnega kalupa.¹¹ Takšni dvodelni kalupi za

⁵ Pahi , Razli na gesla za štajerska najdiš a.

⁶ Mele, Izdelava in uporaba glajenega kamnitega orodja, str. 19 in 20.

⁷ Lamut, Kamnita orodja, str. 24–32.

⁸ Mele, Izdelava in uporaba glajenega kamnitega orodja, str. 12–20.

⁹ Perc, Prazgodovinska naselbina v Ormožu. Perc, K stratigrafiji žarnogrobiš ne naselbine v Ormožu.

¹⁰ Lamut, The chronological structure. Teržan, Starejša železna doba.

¹¹ Lamut, Prazgodovinski Ormož, slika na notranji strani hrbtnega ovitka. Lamut, Ormož – podoba prazgodovinskega naselja.

ulivanje bronca so potrebovali jedro v primeru, ko je bilo treba del predmeta obdržati votel; na primer tule za nasajanje sulic, kopij ali sekir. Kerami ne polovice kalupov so obi ajno z ozna bami, ki so bile narejene že pred pe enjem, z namenom, da sta se polovici dobro ujemali, preden so ju za ulivanje povezali. Oznake na kerami nih stož astih jedrih kalupov so bile enake kot tiste na kalupih. To nakazuje, da je livar iz talilne posode zлил zaporedoma zlitino v ve parov kalupov, potem pa je moral vsakemu paru kalupov glede na oznake hitro najti odgovarjajo e jedro. Kalupi iz prazgodovinske naselbine v Ormožu so pretežno kerami ni, le eden med njimi je kamnit. Izdelan je iz drobnokristalnega blestnika. Morda je bila uporabljena ta dokaj trda kamnina, ker je bila tudi odporna na visoke temperature? Stož asto jedro se na vrhu kon uje s kvadrastim delom, ki je gledal iz obeh polovic kalupa. V tem delu je vrezan znak x. Jedro je bilo razstavljeno med modelom obeh polovic kalupa za sulico, ki ga je izdelala restavratorka–konservatorka Nina Mertik. Kalupi, najbolj podobni našemu, so bili najdeni v naselbinah Ripa in ungar.¹²

Slika 13: Izbor glajenih kamnitih predmetov iz prazgodovinske naselbine v Ormožu. Iz publikacije: *Kamen v davnini, Ormož 2007, hrbtna stran ovitka.*
Foto: Nina Mertik, 2007.

V bronasti dobi so rezila srpov, nožev, britev itd. pogosto ostrili s tol enjem in s tem s tanjšanjem, v železni dobi pa so pogostejši brusi. Kvadrasti podolgovati predmeti so izdelani iz razli nih kamnin. Med razstavljenimi primerki smo videli izdelke iz kvalitetnega (trdega) kremenovega peš enjaka, pa tudi iz mehkejših kamnin serpentinita in amfibolita. Brusi so v železni dobo postali sestavni del noše. Preluknjane so jih nosili privezane za pasom. Kot dele noše jih ponekod najdemo v halštatskih grobovih.

Konec bronaste in v starejšem delu železne dobe so še v rabi drobna orodja iz mehkih kamnin, ki so jih prazgodovinski obrtniki uporabljali za oblikovanje izdelkov iz bronaste plo evine. Med njimi velja omeniti drobna trapezasta in trikotna dleta ali kladivca. Razstavljena primerka sta bila izdelana iz amfibolita oziroma iz serpentinita. Podobno trapezasto sekirico so odkrili v regiji, na primer v 4. gomili na Pošteli.¹³

Drugo takšno orodje iz serpentinita pa je polovica orodja, ki spominja na kladivasto sekirico, vendar ohranjeni ožji del ni oster in je prav tako služil kot kladivce. Najbližjo paralelo našemu orodju predstavlja podobno kladivce iz Klein Kleina, odkrito v gomili Hochschusterwald 2 s pokopom moža in žene,¹⁴ v gomili je bil odkrit tudi bronast kotli ek, ki ga je pokojnik morda sam oblikoval prav s kamnitim kladivcem, ki je bilo položeno v njegovo zadnje po ivališ e kot atribut njegovega stanu.

Prevrtano kladivce in že prej omenjeni prevrtani brusi in prevrtana vretenca za preslice kažejo, da ta starodavna tehnika obdelave kamna tudi v železni dobi ni zatonila v pozabo. Dokaz so tudi stož asti izvrtki s horizontalnimi razami, ki so bili najdeni v naselbini; dva iz serpentinita sta bila tudi razstavljena.

Poleg malih kladivc je iz ormoške naselbine znanih še nekaj ve jih kladivastih sekir, ki so bile izdelane pretežno iz serpentinita. Raba tega tipa orodja, ki je obi ajno od mlajše kamene dobe dalje, se zdi v asu prehoda bronaste v železno dobo nekoliko neobi ajna. Vendar je eksperimentalna arheologija s poizkusi dokazala, da so bile kamnite sekire pri sekanju dreves približno tako u inkovite kot bakrene in bronaste, zato so jih šele železne sekire v starejšem halštatskem obdobju postopoma izpodrinile iz rabe.

Naslednji tip orodja, ki ima svoje za etke že v mlajši kamni dobi, so ve je trapezaste in sorodne jezi aste sekire, ki so jih lahko uporabljali kot zagozde za

¹² Wanzek, Die Gussmodel für Tüllenbeile, Taf. 14: 9, 12, 13.

¹³ Teržan, Starejša železna doba, Tab. 60: 15.

¹⁴ Dobiak, Das hallstattzeitliche Gräberfeld, Taf. 2: 8.

klanje lesa ali pa nasajene v razcepljeno rogovilo kot sekire. Tudi te so pretežno iz serpentinita.

Med razstavljenimi orodji so si obiskovalci lahko ogledali še: valjasto dleto s poševno zbrušenim rezilom, kamne iz roženca in kremena, ki so jih morda uporabljali kot kresilne kamne, dalje tolkala iz gnajsa in žrmlje. Zanimive so velike ovalne ploš e žrmlje s povsem gladko vrhno ploskvijo. Ploš e so dobili z odbijanjem od ve jih kosov plastovitih kamnin, kot so gnajs, amfibolit in muskovitov blestnik.

Slika 14: Markežev pruh pri Gladomesu, Ob ina Slovenska Bistrica, kjer so bili najdeni kosi serpentinita, predstavljeni na razstavi.

Foto: Marko Mele, 2007.

V zaklju nem delu razstave je Marko Mele predstavil še izdelavo in uporabo glajenega kamnitega orodja in o tem napisal tudi lanek v publikaciji ob priložnostni razstavi.¹⁵ Na treh panojih so bili prikazani: brušenje in glajenje, vrtnanje v kamen ter nasaditev in uporaba kamnitega orodja. V vitrini pa sta bili predstavljeni dve temi. Zgoraj smo videli vrtnalno pripravo z votlim svedrom.

V našem primeru je bil navpi ni sveder iz bezgovega lesa, sukali pa so ga s pomo jo loka. Spodaj vpeto sekiro iz mehkejšega serpentinita je postopoma prevrtal trši droben kremen ev pesek.

Druga tema, v spodnjem delu vitrine, je bila prikaz postopnega nastanka trapezaste sekire od izbranega kamna, preko glajenja in brušenja ob trši peš enjak, do nasaditve na lesen držaj.

Ob tej priložnostni razstavi je izšla publikacija z enakim naslovom. Za uvodnim lankom¹⁶ sledijo štirje lanki avtorjev (glej seznam literature); publikacija obsega 32 strani formata A5, plus ovitek,

11 barvnih in 27 rno-belih fotografij ter dve risbi. Publikacijo je založil Muzej Ormož, zanj direktorica Zdenka Kresnik, uredil Branko Lamut, lanke je lektorirala Nadica Grandu , fotografije so prispevali Danijel Kren, Brane Lamut, Marko Mele, Nina Mertik in Vili Podgoršek.

Slika 15: Vrtnalna priprava z votlim svedrom, ki so jo izdelali u enci pod mentorstvom kustosa Marka Meleta na Mladinskem raziskovalnem taboru; Tabor je organiziral Muzej Ormož leta 2007 v Grabah pri Središ u ob Dravi.¹⁷

Foto: Marko Mele, 2007.

Gradivo za razstavo so prispevali: zasebna zbiralca Vili Podgoršek in Danijel Kren, model dvodelnega kalupa je oblikovala dipl. restavratorka Nina Mertik, arheološko gradivo je posodil Pokrajinski muzej Ptuj, ostalo pa je prispeval Muzej Ormož. Publikacijo je oblikoval Grafi ni studio Robert Kuzma, s.p., ter ga v 300 izvodih natisnil S-tisk, d.o.o.

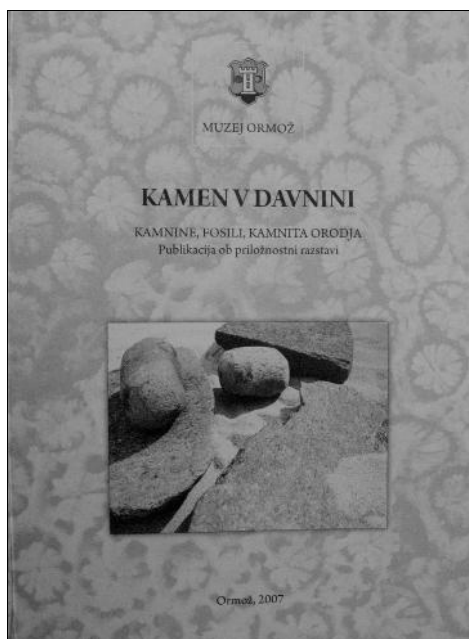
Razstava je bila odprta v sredo, 17. oktobra ob 18. uri v avli Ob ine Ormož. Ob tej priložnosti je uvodoma spregovorila direktorica Muzeja Ormož Zdenka Kresnik, sledili so avtorji razstave. Fosile in kamnine je predstavil profesor Vili Podgoršek, kamnita orodja iz ormoške prazgodovinske naselbine kustos arheolog Brane Lamut, izdelavo in uporabo kamnitih orodij pa je pojasnil kustos arheolog Marko Mele.

¹⁵ Mele, Izdelava in uporaba glajenega kamnitega orodja.

¹⁶ Lamut, Kamen v davnini, str. 4.

¹⁷ Mele, Arheološki poletni tabor 2007.

Odpertje razstave je spremljal kulturni program, ki so ga pripravili uenci Glasbene šole Ormož ob mentorstvu profesorja Slavka Petka. S tol enjem re nih kamnov so obiskovalcem pri arali nekaj temperamentnih kamenodobnih ritmov.

Slika 16: Naslovnica publikacije, ki je izšla ob razstavi. Oblikovanje Grafi ni studio Robert Kuzma, d.o.o., fotografiji Danijel Kren in Nina Mertik. Sken. Muzej Ormož, 2007.

Slika 17: Ob odprtju razstave so z dvema skladbama za kamnita tolkala nastopili uenci Glasbene šole Ormož. Foto: Štefan Hozyan ml., 2007.

Razstavo je s priložnostnim nagovorom odprl župan Obine Ormož in poslanec državnega zbora gospod Alojz Sok.

Razstava Kamen v davnini je bila obenem tudi sestavni del projekta: Teden vseživljenjskega uenja, ki je nastal s sodelovanjem Ljudske univerze, Muzeja Ormož in Mladinskega centra, trajal pa je od 10. do 22. oktobra. V okviru Tedna so si razstavo ogledali

starejši obani, kasneje pa so jo obiskali še uenci osnovnih šol in dijaki Gimnazije Ormož.

O razstavi in »Tednu vseživljenjskega uenja« je poro al Štajerski tednik¹⁸, posnela jo je Kabelska televizija Ormož, Majda Fridl pa je imela v ponedeljek, 12. 11. 2007, za Radio Ptuj intervju s prof. Vilijem Podgorškom o naši razstavi, kot tudi o odprtju muzeja Pangea v Dragonji vasi pri Cirkovcah. Po konani razstavi bodo fosili in kamnine predstavljeni prav v muzeju Pangea.

Profesor Podgoršek je s lankom o razstavi seznanil še bralce Društvenih novic Društva prijateljev mineralov in fosilov Slovenije.¹⁹

Zaradi zanimanja je bila razstava odprta vse do 11. februarja naslednjega leta.

Klju ne besede

Kamnine, serpentinit, amfibolit, peš enec, kremen, fosili, mikrofosili, Panonsko morje, kamnita orodja, sekire, dleta, gladila, brusi, žrmlje, tolkala, votel sveder, vrtalna naprava.

Literatura

- Claus DOBIAT: Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Kleinklein und seine Keramik. *Schild von Steier. Beiträge zur steierischen Vor- und Frühgeschichte und Münzkunde*, Beiheft 1, Graz, 1988.
- Viki KLEMEN I IVANUŠA: U imo se vsak dan. Ormož. Teden vseživljenjskega uenja. *Štajerski tednik*, 26. 10. 2007, str. 13.
- Marija LUBŠINA TUŠEK: Kamnito orodje v severovzhodni Sloveniji. *Ptujski arheološki zbornik ob 100-letnici muzeja in muzejskega društva*, Ptuj, 1993, str. 31 ss.
- Marija LUBŠINA TUŠEK: Ormoško obmo je v arheoloških obdobjih in prostorska arheologija. *Ormoški zbornik V/1*, Ormož, 2005, str. 179 ss.
- Brane LAMUT: Ormož – podoba prazgodovinskega naselja. *Bronasta doba na Slovenskem*, Katalog razstave (ured. Neva Trampuž–Orel), Narodni muzej Ljubljana, Ljubljana, 1987, str. 46 ss, livarstvo, str. 53–57.
- Brane LAMUT: The chronological structure of the Late Bronze and Early Iron Age settlement. *Die Drau-, Mur- und Raab-Region im 1. vorchristlichen Jahrtausend. Akten des*

¹⁸ Klemen i Ivanuša, U imo se vsak dan.

¹⁹ Podgoršek, »Kamen v davnini«.

internationalen und interdisziplinären Symposiums vom 26. bis 29. April 2000 in Bad Radkersburg. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, Aus dem Institut für Ur- und Frühgeschichte der Universität Wien. Band 78, 2001, str. 207–242.

- Brane LAMUT: *Prazgodovinski Ormož. Pol stoletja od odkritja poznobronastostarejšezeleznodobne naselbine. Arheološke raziskave Bernarde Perc v letih 1955–1962.* Ormož, 2006.
- Brane LAMUT: *Kamen v davnini, kamnine, fosili kamnita orodja, predgovor k publikaciji ob razstavi z istim naslovom.* Ormož, 2007, str. 4.
- Brane LAMUT: *Kamnita orodja iz prazgodovinske naselbine v Ormožu. Kamen v davnini. Kamnine, fosili, kamnita orodja, Publikacija ob priložnostni razstavi.* Muzej Ormož. Ormož, 2007, str. 24–32.
- Marko MELE: *Arheološki poletni tabor 2007, Kamnito orodje in orožje prvih poljedelcev.* Ormož, 2007.
- Marko MELE: *Izdelava in uporaba glajenega kamnitega orodja.* Ormož 2007 – v tej publikaciji..
- Stanko PAHI : *Razli na gesla za štajerska najdiš a. Arheološka najdiš a Slovenije,* Ljubljana 1975.
- Bernarda PERC: *Prazgodovinska naselbina v Ormožu. Ptujski zbornik 2, 1962, str. 202 ss.*
- Bernarda PERC: *K stratigrafiji žarnogrobiš ne naselbine v Ormožu. Arheološki vestnik 13–14, 1962-63, str. 375–381.*
- Vili PODGORŠEK: *Fosili – pri e geološke preteklosti na obmo ju Slovenskih goric. Kamen v davnini. Kamnine, fosili, kamnita orodja, Publikacija ob priložnostni razstavi, Muzej Ormož, Ormož, 2007, str. 5–20.*
- Vili PODGORŠEK: *Nastanek prodiš in njihov pomen za izdelavo kamnitega orodja. Kamen v davnini. Kamnine, fosili, kamnita orodja, Publikacija ob priložnostni razstavi, Muzej Ormož, Ormož, 2007, str. 21–23.*
- Vili PODGORŠEK: *»Kamen v davnini«. Društvene novice, št. 37, november 2007, Društvo prijateljev mineralov in fosilov Slovenije, Trži , strani 36–37.*
- Biba TERŽAN: *Starejša železna doba na Slovenskem Štajerskem. Katalogi in monografije 25, Narodni muzej Ljubljana, Ljubljana, 1990.*
- Burger WANZEK, *Die Gussmodel für Tüllenbeile im südöstlichen Europa. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie. Band 2, Aus Seminar für Ur- und Frühgeschichte der Freien Universität Berlin, Bonn 1989.*

Slika 18: Vitrina z gradivom iz zasebnega muzeja Pangea, ki ga je v Dragonji vasi pri Cirkovcah uredil prof. Vili Podgoršek. Fosili in kamnine z naše razstave bodo razstavljeni v tem muzeju. Fotoarhiv muzeja Pangea, 2007.

Povzetek

V lanku je na kratko predstavljena razstava z zgornjim naslovom, ki smo si jo lahko ogledali od meseca oktobra leta 2007 dalje v avli Ob ine Ormož. Najprej je opisan prirodoslovni del avtorjev in zbiralcev Vilija Podgorška in Danijela Krena, nato pa še arheološki del avtorjev Braneta Lamuta in Marka Meleta.

V naravoslovnem delu razstave so bili v prvih dveh vitrinah razstavljeni fosili nekdanjega Panonskega morja, ki se bodo po koncu razstave preselili v zasebni muzej Pangea, ki ga je v Dragonji vasi pri Cirkovcah uredil profesor Vili Podgoršek, v tretji vitrini pa so bili razvrš eni mikrofosili iz zasebne zbirke Danijela Krena. Danijel Kren je prispeval tudi fotopove ave na panojih in v vitrinah, Vili Podgoršek pa tekste na panojih.

V drugem delu razstave je kustos arheolog Brane Lamut predstavil izbor kamnitih orodij iz prazgodovinske naselbine v Ormožu, ki asovno sodijo že v konec bronaste in na za etek železne dobe, Vili Podgoršek pa je v tem delu prispeval vzorce kamnin iz Podravja, ki so jih že prazgodovinski prebivalci uporabljali za izdelavo orodij.

V zaklju nem delu razstave je kustos arheolog Marko Mele prikazal celoten postopek izdelave kamnitega orodja od izbire surovin, odbijanja, glajenja, brušenja in vrtanja do nasaditve kamnite sekire.

Ob razstavi je izšla publikacija z enakim naslovom, ki je obsegala 32 strani s lanki avtorjev, z vrsto fotografij in risb.

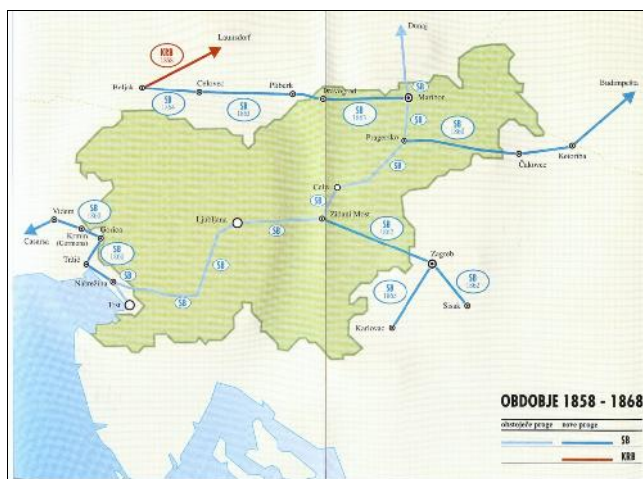
Mag. Franc Zemlji *

ALI SE ŽELEZNICA ZA PRLEKIJO IN PREKMURJE ZA NE ŠELE NA PRAGERSKEM!?

Avtor v prispevku uvodoma na kratko predstavi zgodovinski razvoj železnice na območju Prlekije in Prekmurja, ki se je v Ormožu začela z odprtjem proge leta 1860. Popelje nas skozi opremo prog in postaj, naniza njihove karakteristike in stanje ter spregovori o na rtovanem razvoju železnice v prihodnjih letih.

Uvodno pojasnilo

Mnogo je bilo že napisanega o železnici na ormoškem območju ter v bližnji in daljni okolici ter o vsem, kar je s to prometno vejo neposredno povezano. Pisci so največ pisali o pobudah zanjo, o odločitvah gradnje, na rtovanju gradnje, o sami gradnji itd., vse do odprtja prog in uporabe za potniški in tovorni promet.

Karta 1: Izgradnja železniške proge v letih 1858–1868.

Vir: <http://www.vlaki.net>

Avtorji Jože Jenko¹, Ivan Mohori², Anton Ratiznojnik³ in drugi si zaslužijo vso pohvalo za objavljene vsebine. Skoraj bi lahko pomislil, da se o zgodovini železnice ne da ni več napisati. Prav glede na izrek Samuelsona: » e je železniški sistem vreden, da ga zgradijo, je tudi vreden, da ga dobro uporabijo«, je bilo treba sleherni re v asu uporabe železnice strniti za potrebne dograditve, obnove,

* Mag. Franc Zemlji, Pavlovski Vrh 40a, 2259 Ivanjokovci (zaposlen na Slovenskih železnicah).

¹ Jenko, Železnice med Muro in Dravo.

² Mohori, Uporaba železniških signalno varnostnih naprav.

³ Ratiznojnik, »Tako otvarjamo preleško železnico«!

posodobitve itd. In tako se je proces pobud, odločitvev, na rtovanja in same gradnje nenehno pojavljal in se bo odvijal še vnaprej.

Za opis sprememb v preteklosti so mi služili napisani ali izpovedani dogodki, od leta 1990 naprej pa lasten spomin kot državljanu tega območja, obenem pa tudi kot železničarju iz sodelovanja pri aktivnostih za pobude in na rtovanje ter pri izvedbi rekonstrukcij.

Kam so lahko Ormožani v preteklosti potovali

Zgodovina železnice v Ormožu se je začela leta 1860 (odprtje proge je bilo 24. marca), ko je bila dokončana enotirna proga Pragersko–Ptuj–Ormož–Kakovce–Kotoriba–Velika Kaniža; prevzeta od »Cesarja Ferdinanda – Orientalne železnice«. Ta povezava je omogočala potovanja na Dunaj in dalje po Avstro-Ogrski ter v Trst in naprej po današnjem ozemlju Italije.

Leta 1861 je železniška proga v nadaljevanju mimo Blatnega jezera dosegla Budimpešto, tako da je tudi ogrska prestolnica dobila železniško povezavo z morjem, Ormožani pa povezavo s sedanjo Madžarsko.

Južna železnica se je razvijala tudi z gradnjo enotirne proge leta 1862 s "Hrvaško državno železnico" – Zidani Most–Zagreb–Sisak.

V naši neposredni bližini, v Ljutomeru, so leta 1890 (odprtje proge je bilo 16. oktobra) dobili železniško povezavo z Radgono (Radkensburg, sedanjo mejo). Proga je imela povezavo do Špilja (zgrajena že leta 1885), ki je v nadaljevanju vodila na Dunaj. Leta 1945 je bil porušen železniški most preko reko Muro med obema Radgonoma, zato je bil za stalno prekinjen železniški promet do Radkensburga, Špilja in Dunaja. Ukinitvev javnega prometa na progi Ljutomer–Gornja Radgona je bila 31. decembra 1967 in se sedaj uporablja le še za dostavni tovorni promet.

Leta 1907 (odprtje proge je bilo 26. junija) se je železniška povezava zopet približevala Ormožu in sicer s sedanje Madžarske preko mejne postaje Hodoš do Murske Sobote. Na žalost je bila 31. maja 1968 oz. 1. junija 1968 ta povezava ukinjena in proga odstranjena (povezava do postaje Puconci je obratovala le za tovarne namene). Povezava je bila ponovno predana v uporabo 16. maja 2001.

Karta 2: Železniške povezave. Vir: <http://www.vlaki.net>.

454 t Spielfeld-Sträß – Radkersburg – Friedau										Alle Züge 2. 3. Klasse			
		6.12	14.22	20.40			9.12 13.17		22.17				
		4.10	15.00	20.07			8.13 13.47		22.29				
3141	3543	3549	3551	km	Zug Nr.	RBD Wien	Zug Nr.	3540	3542	3544	3550		
		7.35	15.45	22.03	5.30	ob	Spielfeld-Sträß	7.22	12.17	...	20.35		
		8.06	15.56	22.14	4.9	ob	Schwarz (Mar)	7.11	12.06	...	20.24		
		8.13	16.03	22.22	7.9		Waltersfeld (Mar)	7.03	11.58	...	20.16		
		8.24	16.15	22.32	11.7		Mureck	6.54	11.49	...	20.07		
		8.31	16.21	22.38	14.3		Gosdorf	6.43	11.42	...	19.54		
		8.36	16.29	22.46	17.6		Dleppersdorf	6.35	11.34	...	19.46		
		8.43	16.35	22.52	20.0		Weixplbaum	6.29	11.28	...	19.40		
		8.50	16.41	22.58	22.5		Purkla	6.22	11.22	...	19.34		
		8.59	16.50	23.07	26.3		Halbenrain	6.13	11.13	...	19.25		
		9.08	16.59	23.16	30.7		Radkersburg	6.03	11.03	...	19.15		
		5.10	9.18	17.20	23.26		Radkersburg	5.53	9.32	13.13	19.08		
		5.17	9.24	17.28	23.33	33.4	Oberradkersburg	5.47	9.26	13.07	18.57		
		5.35	9.38	17.42	23.45	39.0	Bad Raden	5.33	9.08	12.53	18.45		
		5.45	9.47	17.51	23.55	43.7	Eichmairdorf	5.23	8.56	12.40	18.34		
		5.54	9.54	18.00	0.04	46.8	Wolfau (Stmk)	5.14	8.47	12.31	18.25		
		6.05	10.05	18.16	0.14	51.5	Kreuzdorf	5.04	8.37	12.20	18.15		
		6.21	10.16	18.30	0.24	56.2	Luttenberg	4.53	8.26	12.10	18.04		
		6.26	10.20	18.34	...	57.4	Luttenberg Stadt	...	8.20	12.02	17.56		
		6.42	10.34	18.48	...	63.6	Kranichsberg	...	8.07	11.48	17.43		
		6.55	10.45	18.59	...	68.5	Teichwiesen	...	7.56	11.37	17.32		
		7.04	10.54	19.09	...	72.5	Pusendorf (Stmk)	...	7.46	11.27	17.22		
		7.10	10.59	19.14	...	74.5	Pusendorf (Stmk)	...	7.40	11.21	17.16		
		7.16	11.05	19.20	...	77.1	Friedau 454 u.	...	7.34	11.15	17.10		

Slika 1: Vozni red za potniške vlake na relaciji Špilje–Radgona–Ormož v letu 1944/45. Deutsches Kursbuch – Jahresfahrplan 1944/45 – Teil 5 (KBS 401–463), 454t Spielfeld-Sträß–Radkersburg–Friedau. Vir: <http://www.pkjs.de>.

Neposredno železniško povezavo pa so Ormož in Ormožani ponovno le do akali leta 1924 (odprtje proge je bilo 22. novembra) s progo Ormož–Murska Sobota. Tako so lahko po krajših poteh potovali v Avstrijo preko Radgone, na Madžarsko pa preko Murske Sobote in Hodoša.

Oprema prog in postaj

Takrat so bile proge zgrajene za majhne hitrosti – do največ 40 km/h in majhno osno obremenitev – do 12 ton na os. Vozilo je malo vlakov, lahkih z majhnimi parnimi lokomotivami in z malo vagoni.

Na postajah so se parne lokomotive opremljale z vodo iz stolpov za vodo, zgrajenih in postavljenih med tiri na postajah, še prej pa iz vodnjakov z leseno rpalko.

Postaje so bile opremljene s skromnimi signalno–varnostnimi in telekomunikacijskimi napravami, saj je sprva vozilo malo vlakov z nizkimi hitrostmi in je to zadostovalo. Le malokje je bil vgrajen signal za zavarovanje postaje. Za sporazumevanje jim je služil brzjav. e pa ni bilo brzjava ali le-ta ni deloval, je bil postopek vožnje vlakov takšen: nasprotni vlak je odpeljal, ko sta strojevodja in sprevodnik prihajajo ega vlaka predala obvestila, da lahko odpelje.

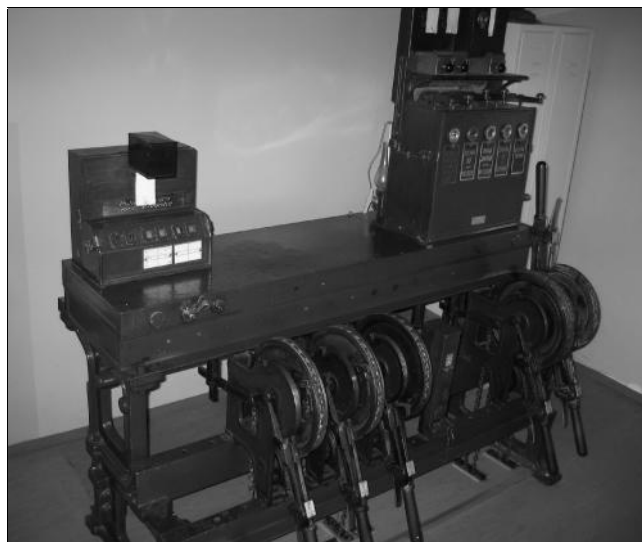
Slika 2: Telefon v kretniški postojanki II. na B strani postaje Središ e, interno sporazumevanje na postaji med kretnikom in prometnikom.

Foto: Franc Zemlji , Središ e, 12. 8. 2008.

Postaje so imele minimalno število tirov in postajno zgradbo, kjer sta bila postajena elnik (sedaj šef postaje) in prometnik. Na manjših postajah je bil zraven še kretnik, ki je prestavljal kretnice pri križanju dveh vlakov na postaji ali pri premiku. Takšne postaje so imele mehanske naprave.

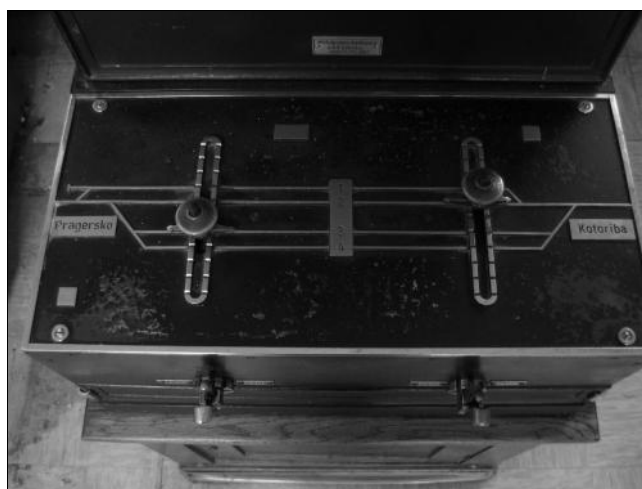
Na ve ji postaji sta bila navadno dva kretnika, vsak na eni strani postaje v svojih stavbah, imenovanih kretniška postojanka. Delovanje naprav na takšnih postajah je moralo biti zaradi zagotavljanja varnosti že elektromehansko.

Na postajah je bilo zaposleno še drugo osebje, in sicer: skladiš nik, blagajnik, istilka, kurir – avizer, transportni delavci itd. Vsem pa je bil nadrejen šef postaje. S asoma so posodabljali postajne naprave in obseg prometa je bil takšen, da so lahko na nekaterih postajah zmanjšali število zaposlenih oz. da je bila postaja pono i nezasedena. Takšno usodo je imela tudi postaja Ivanjkovci, pozneje tudi takšno, da so jo leta 1991 (2. junij) dokon no zaprli. Postaja Ivanjkovci je bila ponovno vzpostavljena za odvijanje prometa (križanje in prehitevanje vlakov v letu 2007 (17. december 2007).

Slika 3: Signalno–varnostna naprava (kretniški blok kretniške postojanke II. na B strani postaje Središ e) za prestavljanje kretnic, postavljanje signalov in odvisnost s prometniškim blokom.

Foto: Franc Krnjak, Središ e, 2. 10. 2008.

Slika 4: Signalno–varnostna naprava (prometniški blok na postaji Središ e). Prikaz tirov. Prometnik mora za vožnjo vlaka (uvoz, izvoz ali prevoz) prestaviti signalna palca na ustrezen tir, po katerem bo peljal vlak.

Foto: Franc Krnjak, Središ e, 2. 10. 2008.

Na postajah, kjer ni ve zaposlenih delavcev, ne samo da ni »življenja«, ampak jih tudi prej za ne na enjati zob asa, prej za nejo propadati. Nekomolirano se lahko zbirajo predvsem mladi, ki velikokrat povzro ijo tudi kakšno materialno škodo. V asih je imel na postaji službeno stanovanje šef postaje, morda tudi nekaj drugih zaposlenih na tej postaji. Tako so lahko v izrednih razmerah hitro prišli v službo.

S pove anjem števila vlakov in prometa na cestah se je od opozorilnikov na progi pred nivojskimi prehodi, pred katerimi so morali strojevodje piskati, prešlo na zavarovanje nivojskih prehodov z ro nimi zapornicami, ki so jih zapirali zaporni arji, na

postajah pa lahko tudi kretniki. Zaporni arji so bili v uvajnicah ob progi ali na postajališčih in zraven zapiranja/odpiranja zapornic so prodajali še vozovnice za vlak. Ve inoma so takšne uvajnice s posodobitvijo nivojskih prehodov tudi izločile ali iz lastništva železnic.

Slika 5: Razporna nika s škatlo, v kateri so se hranili. Na železnici se ve ne uporabljajo. Razporna nika so se v izjemnih primerih, ko je bilo treba ustaviti vlak, postavili na tračnico. Zaradi vsebine z razstrelivom je prišlo do poka, kar je za strojevodjo pomenilo, da se mora ustaviti.

Foto: Franc Krnjak, Središče, 2. 10. 2008.

Slika 6: Kretniška postojanka II. na B strani postaje Središče, kjer opravlja svoje delo kretnik.

Foto: Franc Zemljič, Središče, 12. 8. 2008.

Skasoma so zaradi potreb potnikov nastajala nova postajališča (Šikole, Zamušani, Grlava, Frankovci ...). Imena postaj pa so se tudi večkrat spreminjala; v času vojne so imela nemška imena. Ime postaje ali postajališča so praviloma določili ali pri projektiranju proge, poistoveteno z imenom mesta ali kraja oz. katastrske občine, na kateri je bila postaja ali postajališče. Lokalni veljaki so se včasih iz različnih razlogov potegovali, večinoma iz lastnih političnih, za preimenovanje imen postaj (Križevci v Križevci – Boreci, Slatina Radenci v Radenci, Žerovinci v Mekotnjak, Beltinci v Lipovci ...).

Slika 7: Uslužbenka železnic gospa Tilka Zidari¹ kot zaporna arka in prodajalka vozovnih kart na uvajnici – postajališču u Pavlovci. uvajnice so bile označene s številkami (na sliki št. 4, kar pomeni, da se je omenjena uvajnica v km legi 4,00 km).

Fotografijo hrani: Tilka Zidari .

Slika 8: Zapornice na postaji Središče, zapira jih zaporna arka.

Foto: Franc Krnjak, Središče, 2. 10. 2008.

¹ Tilka Zidari, rojena leta 1929, takrat stanuje na postaji Pavlovci, sedaj stanuje v Pušencih, št. 22, 2270 Ormož.

Slika 9: Prometnik Franjo Kocjan (prvi z leve), doma in iz Mihalovcev, kasneje ravnatelj ŽPŠ Maribor, in kretnik Janez Meško na železniški postaji Ivanjkovci, junij 1954. Fotografijo hrani: Mihael Bu ar, Muzej južne železnice Šentjur.

Slika 10: Kolektiv železniške postaje Gornja Radgona, 1. 5. 1954. Tretji z desne je Franjo Kocjan. Fotografijo hrani: Mihael Bu ar, Muzej južne železnice Šentjur.

Slika 11: Mehanizem za zapornice na postaji Središ e. Foto: Franc Krnjak, Središ e 2. 10. 2008.

Nekatere postaje so se tudi ukinile (Bu e ovci, Hrastje Mota ...).

Karakteristike proge do leta 2007

Odsek proge	Dolžina proge	Kategorija proge ²	Max hitr.	Prepustna mo proge	Št. vlakov	Št. NPr ³
Pragersko – Ormož	40,3 km	C3; 20 t/os, 7,2 t/m	100	55	50	36
Ormož – M. Sobota	38,5 km	C3; 20 t/os, 7,2 t/m	80	34	40	54
M. Sobota – Hodoš	29,8 km	D4; 22,5 t/os, 8,0 t/m	100	34	34	13
Skupaj	108,6 km	-	-	-	-	103
Ormož – Sr. ob Dravi	9,5 km	C3; 20 t/os, 7,2 t/m	100	55	26	10
Sr. ob Dravi – akovec	11 km	C3; 20 t/os, 7,2 t/m	100	55	14+10 ⁴	1 + 5 ⁵
Skupaj	20,5 km	-	-	-	-	16
Ljutomer – G. Radgona	22,7 oz. 23,05 km ⁶	C2; 20 t/os, 6,4 t/m	60	15	2	48
akovec – drž. meja – Lendava	17,4 + 4,6 km ⁷	B2; 18 t/os, 6,4 t/m	40	10	2+12 ⁸	16 ⁹ +4

Tabela 1: Dolžina in kategorija proge. Vir: Slovenske železnice, 2007.

² Kategorija proge pomeni, kolikšna je lahko obremenitev v tonah na eno os vagona/vozila in na teko i meter. Dvoosni vagon je lahko skupaj s tovorom najve težak 45 ton, v asih samo 24 ton. Za štiroosni vagon to pomeni maksimalno 90 ton skupaj s tovorom, tj. cca. 75 ton tovora.

³ NPr – nivojski prehodi. Vklju eni so vsi nivojski prehodi, zavarovani z zapornicami in z andrejevim križem.

⁴ Vlaki, ki vozijo na relaciji akovec–Macinec (HŽ).

⁵ Nivojski prehodi na obmo ju hrvaških železnic.

⁶ Do postaje je 22,7 km, 23,05 km pa do konca proge.

⁷ Skupna dolžina proge je 22,0 km. Po slovenskem ozemlju poteka 4,6 km proge.

⁸ Maloobmejni vlaki, ki vozijo iz akovca le do postajališ a HŽ – Mursko Središ e.

⁹ Nivojski prehodi na obmo ju hrvaških železnic.

Karta 3: Shema poteka prog in razporeditev postaj in postajališč. Na progi akovec–Lendava niso navedena vsa postajališča. Razporeditev je naslednja: akovec, akovec Buzovec, Novo selo Rok, Vratišinec, Mursko Središče, državna meja, Lendava.

Vir: Prometni inštitut Ljubljana, 2008.

Opis stanja prog

Remonti na odseku proge Pragersko–Ormož–Središče–državna meja so se izvajali med letom 1978 in 1981 (brez tampona). Tirnice so sistema S49¹⁰, pritrtilni pribor je »K«¹¹ in SKL-2¹², pragi so leseni. Remonti na postajah, razen postaje Središče, so bili izvedeni v letih 2007–2008 s tirnicami sistema UIC 60. Zamenjane so tudi vse kretnice, prav tako sistema UIC 60.

Število nivojskih prehodov je 36, od tega je 16 zavarovanih (dvakrat mehanske zapornice, enkrat cestni svetlobni signal, trinajstkrat avtomatske zapornice), 20 nivojskih prehodov je samo označenih z andrejevimi križci.

Odsek proge M. Sobota–Hodoš, d. m. je bil obnovljen oziroma na novo zgrajen v letu 2001 kot tir s tamponom, z novo gramozno gredo, betonskimi pragi in s tirnicami UIC 60¹³. Proga je zgrajena za kategorijo D4 in hitrost do 120 km/h, vendar je

trenutno dovoljena hitrost le 80 km/h zaradi nedokonanih del na SV napravah.

Km lega	Ime službenega mesta	Vrsta službenega mesta
0,00	Pragersko	Postaja
3,1	Šikole	Postajališče
5,2	Cirkovce	Postajališče
6,5	Cirkovce polje ¹⁴	Izogibališče oz. nova postaja
8,8	Strnišče	Postajališče
11,1	Kidričevo	Postaja
15,3	Hajdina	Postajališče
18,1	Ptuj	Postaja
26,5	Moškanjci	Postaja
29,0	Zamušani	Postajališče
31,4	Osluševci	Postajališče
33,5	Cvetkovci ¹⁵	Izogibališče oz. nova postaja
35,8	Velika Nedelja	Postajališče
40,3	Ormož	Postaja
43,5	Frankovci	Postajališče
45,9	Obrež	Postajališče
49,8	Središče	Postaja
51,9	državna meja	-
53,5	Macinec	Postajališče HŽ
57,5	Djunkovec	Postajališče HŽ
60,8	akovec	Postaja HŽ

Tabela 2: Službena mesta Pragersko–akovec.

Vir: Slovenske železnice, 2007.

Odsek proge Ormož–Murska Sobota je obnovljen – izveden je remont brez tampona in obnove spodnjega ustroja z vgraditvijo novega tolca, lesenih pragov, tirnic S49 in pritrtilne K v letih 1985–1989 s tem, da so na odseku Grlava–Murska Sobota vgrajene prejšnje tirnice S49. V letu 2001 so obnovljeni odseki p. Ivanjokovci in p. Ljutomer, in sicer glavni prevozniki s tamponom, z novo gramozno gredo, s tirnicami UIC 60, pritrtilnijo pandrol na lesenih prarih, ter odsek Mekotnjak od km 13+500 do 15+000 kot tir s

¹⁰ Sistem (tip) tirnic S49 pomeni, da je en tekoči meter tirnice težek 49 kg. Pred tem so bile tudi tipa S45 (45 kg/m) in S33 (33 kg/m).

¹¹ Pomeni sistem pritrtilne tirnice na prag; K – trda nemška pritrtilnija.

¹² Pomeni sistem pritrtilne tirnice na prag; SKL – vzmetna elastična pritrtilnija.

¹³ Sistem (tip) tirnic UIC 60, pomeni da je en tekoči meter tirnice težek 60 kg.

¹⁴ Nova postaja, zgrajena v letih 2007–2008, namenjena samo za križanje vlakov, eventualno tudi prehitenje vlakov, ni namenjena za potniški promet; uporabljati se bo za elar lahko šele v letu 2009, ko bo končan Projekt B.

¹⁵ Nova postaja, zgrajena v letih 2007–2008, namenjena samo za križanje vlakov, eventualno tudi prehitenje vlakov, ni namenjena za potniški promet; uporabljati se bo za elar lahko šele v letu 2009, ko bo končan Projekt B.

tamponom, z novo gramozno gredo, s tirnicami S49 in K pritrditvijo na lesenih pragih. Prav tako so zamenjane posamezne kretnice na postaji Murska Sobota. Nujno je treba izvesti sanacijo nasipa proge v km 9+800 do 10+100, kjer je po asna vožnja – 30 km/h.

Za ureditev odseka proge Ormož–M. Sobota kot glavne proge s hitrostjo do 120 km/h in kategorije D4 pa je potrebna obnova spodnjega in zgornjega ustroja na tem odseku.

Na odseku proge Ormož–Puconci predstavljajo veliko nevarnost za cestni oz. železniški promet tudi NPr z andrejevimi križi, ki jih je kar 45 od skupno 54 vseh nivojskih prehodov.

Km lega	Prometno mesto	Vrsta prometnega mesta
0,0	Ormož	postaja
2,5	Pušenci	postajališ e
4,5	Pavlovci	postajališ e
8,6	Ivanjkovci	nezasedena postaja
13,5	Mekotnjak (Žerovinci)	postajališ e
19,7	Ljutomer mesto	postajališ e
20,9	Ljutomer	postaja
25,0	Grlava	postajališ e
27,0	Veržej	postajališ e
33,1	Lipovci (Beltinci)	postaja
38,5	Murska Sobota	postaja
43,9	Puconci	postajališ e
51,5	Dankovci	nezasedena postaja
53,1	Ma kovci	postajališ e
59,1	Gornji Petrovci	postajališ e
64,7	Šalovci	postajališ e
68,3	Hodoš	postaja
69,2	Državna meja	-

Tabela 3: Prometna mesta Ormož–Murska Sobota–Ormož.
Vir: Slovenske železnice, 2007.

Km lega	Prometno mesto	Vrsta prometnega mesta
0,0	Ljutomer	postaja
4,7	Križevci-Boreci	nakladališ e
17,2	Radenci	nakladališ e
22,7	Gornja Radgona	nakladališ e
23,05	konec proge	-

Tabela 4: Prometna mesta Ljutomer–Gornja Radgona.
Vir: Slovenske železnice, 2007.

Slika 12: Likovni uvozni signal na postaji Središ e »A« - Ormož.

Foto: Franc Krnjak, Središ e, 2. 10. 2008.

Remonti na odseku Ljutomer–Gornja Radgona so bili izvajani v letih 1984–1992. Tirnice so sistema S45 in S49 (starorabne), pritrtilni pribor je mešan, najve »K«, pragovi so leseni in betonski – starorabni. Proga je remontirana za hitrost 60 km/h. Spodnji ustroj je problemati en zaradi preozkih nasipov in zemljiš , zaradi tega nastaja problem odvodnih jarkov. Problem predstavljajo tudi veliko število nivojskih prehodov in neobnovljeni prepusti (odprti prepusti brez gram. grede).

Delni remont na progi (akovec) – drž. meja – Lendava je bil izveden v letih od 1970–1971 s starorabnim materialom SIS S45¹⁶, starimi betonskimi pragovi (ŽTP Zagreb) in neustrezno gredo iz rizlja. Odsek nima neposredne povezave z omrežjem Slovenskih železnic, zato se proga vzdržuje in meri le ro no.

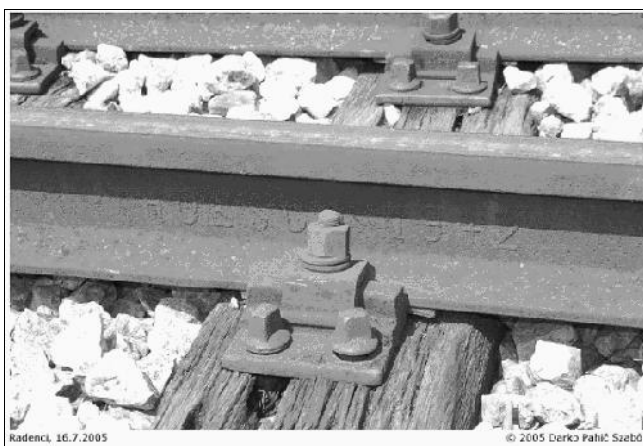
Zaradi prevozov izrednih pošiljk – prekora itev osne teže (Nafta–Lendava) – sta bistveno poslabšana stabilnost in višinski odnos tira, posebej zaradi stanja zg. ustroja in nezmožnosti strojne regulacije proge. Nujna je sanacija proge in postajnih tirov p. Lendava.

¹⁶ Pomeni sistem pritrditve tirnice na prag; SIS – vzmetna elasti na pritrditvev.

Km lega	prometno mesto	Vrsta prometnega mesta
0,0	akovec (HŽ)	postaja HŽ
1,9	akovec Buzovec	postajališ e HŽ
7,3	Novo selo Rok	postajališ e HŽ
12,5	Vratišinec	postajališ e HŽ
16,6	Mursko Središ e	postajališ e HŽ
17,4	državna meja	-
22,0	Lendava	postaja

Tabela 5: Prometna mesta akovec–Lendava.
Vir: Slovenske železnice, 2007.

Slika 13: Tirnica, vgrajena leta 1942, je še vedno vgrajena na progi Ljutomer–Gornja Radgona in po njej poteka promet vlakov s hitrostjo do 60 km/h.

Vir: <http://www.vlaki.net>.

Dogodki za na rtovanje razvoja železnic

Razvoj evropskega železniškega sistema je v preteklosti temeljil predvsem na nacionalnih interesih posameznih evropskih držav. Vzporedno z evropskimi integracijskimi procesi se je pokazala potreba po uskladitvi nacionalnih projektov na evropski ravni v vseh smereh, tehni nih parametrih in hitrostnih razredih. Kot rezultat tega usklajevanja so nastali naslednji pomembni dokumenti:

- Perspektivni na rt razvoja evropske železniške mreže (Mednarodna železniška zveza – UIC, Pariz, 1974 in 2003),
- Evropski sporazum o najvažnejših mednarodnih železniških progah – Sporazum AGC (UN ECE, Ženeva, 1989),
- Evropski sporazum o pomembnejših progah mednarodnega kombiniranega transporta in pripadajo ih napravah – Sporazum AGTC (UN ECE, Ženeva, 1994),

- Transevropska in panevropska mreža prog (Essen – 1995, Helsinki – 1997), ki obravnavajo razvoj evropske železniške mreže prihodnosti.

Prometni ministri so leta 1994 na Kreti in leta 1997 v Helsinkih dosegli dogovor o širitvi omrežja na države srednje in vzhodne Evrope v lu i približevanja teh držav Evropski uniji. Evropski ministri za transport so leta 1996 sprejeli transevropsko prometno omrežje zahodne Evrope.

Nastalo je tako imenovanih 10 panevropskih oz. helsinških multimodalnih koridorjev.

Proga Pragersko–Hodoš leži na V. vseevropskem koridorju, ki poteka od Benetk–Trsta–Kopra–Ljubljane–državne meje Slovenija/Madžarska–Budimpešta–državne meje Mađarska/Ukrajina–Kijev.

Razvoj železnice v Prlekiji in Prekmurju

Železnica se za Prlekijo in Prekmurje dejansko za ne na Pragerskem. Kakšna pa bo ta železnica, pa je odlo itev, ki pomeni na neki na in za etek, nekje drugje, dale od ljudi, ki jo potrebujejo in so po eni strani tudi odvisni od nje.

eprav prispevek prikazuje železnico asovno ne dale nazaj, pa bi po njeni opremljenosti na tem obmo ju do nedavnega lahko skoraj z gotovostjo trdili o zgodovinskem obdobju, saj imajo druge države takšne naprave le še v muzejih.

Da pa temu ne bo tako, smo v zadnjem asu pri a ve projektom na tem obmo ju, in sicer za: posodobitev nivojskih prehodov, pove anje hitrosti, ukinitev ve ine nivojskih prehodov, pove anje osnega pritiska na 22,5 t/os, posodobitev postaj, podaljšanje peronov na 150 do 250 m, gradnjo podhodov, gradnjo nadstreškov na peronih, daljinsko avtomatsko ozvo enje za napoved vlakov potnikom, daljinsko vodenje prometa vlakov iz Maribora, gradnjo protihrupnih zaš it, predvsem na obmo jih naselij, elektrifikacija, gradnjo drugega tira (v prihodnosti) itd.

Projekt železniške povezave z Mađarsko leta 2001

Preko nove mejne postaje Hodoš je bila železniška povezava z Mađarsko ponovno predana v uporabo 16. maja 2001 do Murske Sobote (Puconci). Zgrajena je bila tudi postaja – izogibališ e Dankovci z dvema tiroma, namenjena za križanje dveh vlakov. Postaja je nezasedena in se promet opravlja daljinsko s postaje Hodoš. Zgrajenih je tudi ve postajališ : Ma kovci, Gornji Petrovci in Šalovci.

Km lega ¹⁷	Ime postaje/postajališ a	Vrsta postaje
38,5	Murska Sobota	postaja
43,9	Puonci	postajališ e
51,5	Dankovci	nezasedena postaja
53,1	Ma kovci	postajališ e
59,1	Gornji Petrovci	postajališ e
64,7	Šalovci	postajališ e
68,3	Hodoš	postaja
69,2	Državna meja	-

Tabela 6: Železniške postaje/postajališ a.
Vir: Slovenske železnice, 2007.

V okviru tega termina je bila izvedena tudi rekonstrukcija proge Žerovinskega klanca. Na dolžini 1500 m so progo znižali za 4,3 m, sedaj je vzpon samo 12,5%. Proga je 850 m v useku in 174 m v predoru – pokritem vkopu.

Projekt Modernizacija signalno–varnostnih naprav na progi Ormož–Murska Sobota

Projekt je v izvajanju od leta 2003 in obsega zavarovanje in delne rekonstrukcije postaj (Ivanjkovci, Ljutomer, Lipovci, Murska Sobota) z elektronsko signalno–varnostno napravo (ILTIS); ima daljinsko vodenje prometa, ukinitvev oz. zavarovanje Npr-jev, elektri no gretje kretnic, sistem za prenos ukazov in javljanj za nevarnostne sisteme, sistem za obveš anje in sistem za avtomatsko najavo potniških vlakov ...

Slika 14: Ozna ba km lege. Ob progi je na vsakih 100 m en kamen. Kamen na sliki ozna uje km lego 50,6 km od za etka proge, tj. od Pragerskega.
Foto: Franc Krnjak, Središ e, 2. 10. 2008.

Slika 15: Telefon in SOS naprava na postaji Ljutomer za potnike, ko postaja ne bo imela prometnika. Trenutno vodi promet vlakov dispe er daljinsko iz Maribora, prometnik je le v dnevnem asu, ker še ni zgrajen podhod za potnike.
Foto: Franc Zemlji , Ljutomer, 12. 8. 2008.

Slika 16: Signalno–varnostne naprave se ve inoma vgrajujejo v zabojnike ob obstoje e zgradbe, ki s asoma zgublajo pomen, eprav lahko služijo za akalnico. Na ve ini postaj stanujejo v njih tudi zaposleni ali upokojeni železni arji. Obnova postajne zgradbe na postaji Ivanjkovci sprva ni bila predvidena, nato pa se je leta 2007 z velikim angažiranjem vplivnih ljudi le zgledno uredila.
Foto: Franc Zemlji , Ivanjkovci, 12. 8. 2008.

Projekt A – gradbeni del Pragersko–Ormož v letih 2007 in 2008

Pogodba v višini 36.138.901 EUR je bila podpisana dne 8.12.2006 s SŽ – ŽGP, d.d., SCT, d.d., ALPINE MAYREDER BAU GmbH in CP Maribor.

¹⁷ Km lega 0,00 km se za ne meriti s postaje Ormož

Z odlobo Komisije o dodelitvi pomoči iz Kohezijskega sklada je bilo odobrenih 14.519.456 evrov, preostala finančna sredstva pa bo zagotovila Javna agencija za železniški promet.

Naravnostna posodobitev železniške proge Pragersko–Ormož obsega rekonstrukcijo štirih postaj: Kidričev, Ptuj, Moškanjci, Ormož.

Predvidena sta podaljšanja tirov na koristno dolžino 750 metrov z ustrežno zamenjavo kretnic in izvennivojskim dostopom na novozgrajene perone širine 6 metrov, izgradnja dveh novih izogibalšč: Cirkovce polje in Cvetkovci.

Namenjeni bosta s koristnimi dolžinami tirov dodatni možnosti križanja vlakov in s tem veča kapaciteta proge.

Projekt vključuje tudi: obnovo podpornih zidov na delu železniške proge med Veliko Nedeljo in Ormožem, gradnjo dveh novih dvotirnih mostov (nad potok Pesnico in Lešnico), gradnjo enega podhoda izven območja postaj (pred Ormožem) ter sanacijo cestnega podvoza v Kidričevem.

V okviru pogodbenih del bo na območju izgradnje izogibalšč a Cirkovce polje in Cvetkovci, po ureditvi povezovalnih cest, ukinjeno tudi skupno pet nezavarovanih nivojskih prehodov, trije pa bodo dodatno zavarovani z avtomatskimi zapornicami.

Z realizacijo zastavljenih ciljev in zastavljenega projekta bo na obnovljenih odsekih zagotovljena še deklarirana osna obtežba 22,5 t/os, svetli profil UIC-B in zagotovljena maksimalna hitrost do 160 km/h.

Projekt B – posodobitev SVTK naprav Pragersko–Ormož v letih 2007–2009

Pogodba o projektiranju in izvedbi del za modernizacijo – posodobitev signalno–varnostnih naprav na progi Pragersko–Ormož (nadgradnja: zavarovanje postaj z elektronsko signalno varnostno napravo – ILTIS, APB, daljinsko vodenje prometa, ukinitvev oz. zavarovanje Npr-jev, električno gretje kretnic, sistem za prenos ukazov in javljanje za nevarnostne sisteme, sistem za obveščanje in sistem za avtomatsko najavo potniških vlakov...) v višini 45,1 milijonov EUR je bila podpisana dne 4.4.2007 s Siemensom AG.

Že prej se je število zaposlenih na postajah manjšalo, ta tehnika na rešitev pa omogoča popolno zmanjšanje zaposlenih, saj je možno voditi promet vlakov iz oddaljenega centralnega mesta. V tem primeru je predviden Maribor. Glede na nekatere lokalne razmere in ljudi, ki so na voljo, bo seveda v prihodnje na postajah ostalo še vedno nekaj zaposlenih.

Prihodnost železnice v Prlekiji in Prekmurju – na rti

Glede na predstavljeno stanje in zahtevano s karakteristikami evropskih direktiv in navsezadnje z velikim angažiranjem ljudi, pristojnih in odgovornih za razvoj, posebej gre za domačine na različnih položajih (številni aktivni in neaktivni z železniškega sektorja), se ni treba bati za boljšo prihodnost in hiter razvoj železnice tudi na našem območju.

Državni prostorski na rt (DPN) za rekonstrukcijo in elektrifikacijo proge Pragersko–Hodoš

V postopku je zadeva za projektno in investicijsko dokumentacijo za rekonstrukcijo in elektrifikacijo proge Pragersko – Hodoš, ki bo obsegala: ukinitvev in nivojski prehodov, torej gradnjo nadvozov in podvozov ter s tem ureditev povezovalnih cest, ureditev – zavarovanje ostalih nivojskih prehodov, gradnjo protihrupnih zaščit v naseljenih območjih.

Strategija razvoja železniškega prometa v Pomurju

V izdelavi je navedena študija, ki bo predvidela izvedljivost več variant železniških povezav, in sicer kot možnosti: povezava Beltinci (Lipovci)–Lendava–Redics (Madžarska) po dveh različnih trasah, gradnja nove postaje Beltinci (Lipovci), namenjene za logistični center, gradnja obvoznice mimo Ljutomera in Murske Sobote, povezava Gornje Radgone z Avstrijo...

Seveda bo treba vložiti še veliko truda, predvsem pri odločitvi za izvedbo, saj takšne posodobitve niso majhen finančni zalogaj.

Upajmo, da se bo v prihodnosti železnica za Prlekijo in Prekmurje začela že v našem kraju.

Ključne besede

Železnica v Prlekiji in Prekmurju, zgodovinska sedanost, razvoj in prihodnost železnice.

Spletni viri

- <http://www.vlaki.net/karta2.html>
- <http://www.sigm.kr.edus.si/projekti/timko/industrializacija/Industrializacija%20ZELEZNICE.htm>
- <http://www.vlaki.net/zanimiv13.html>
- <http://www.pkjs.de/bahn/Kursbuch1944/Teil5/Teil5-wien.html>
- <http://sl.wikipedia.org/wiki/Pragersko-Ormož>

Pisni vir

Interni statisti ni podatki Slovenskih železnic.

Literatura

- Jože JENKO, Železnice med Muro in Dravo v 19. in 20. stoletju. *Svet med Muro in Dravo*, Maribor, 1968, str. 589–629.
- Ivan MOHORI : *Zgodovina železnic na Slovenskem*. Ljubljana, 1968.
- Anton RATIZNOJNIK: »Tako odvarjamo prleško železnico«! Ob otvoritvi železnice Ormož Ljutomer–Murska Sobota–1924. *Zgodovinski listi*, Ljutomer, 2001, str. 26–30.
- Andreja RUSTJA: Železniška proga skozi Ljutomer. *Zgodovinski listi*, Ljutomer, 2001, str. 27–41.
- Andreja RUSTJA: Železniška proga Ljutomer–Gornja Radgona – 110 let proge. *Zgodovinski listi*, Ljutomer, 2000, str. 28–40.

Povzetek

V prispevku je vsebina sicer bolj naravnana na še bližnjo preteklost predvsem iz dveh razlogov, in sicer – da je nastala sedanost, je morala obstajati preteklost, ki se je z opisom sedanosti prav tako spominjamo, in ker je železnica na območju Prlekije in Prekmurja skoraj res zgodovinska.

Na kratko je opisano, kdaj je železnica »prišla« k nam, in osnovne pomembne stvari za odvijanje železnice. Značilnosti proge in opis stanja prog je treba zapisati, da se ohranijo podatki za nazaj. Ti podatki pa so zelo pomembni tudi za načrtovanje gradenj, ki se izvajajo oz. se bodo izvajale v bližnji prihodnosti. eprav prihaja sodobna železnica nekoliko pozneje v naše kraje, verjetno ni narobe, da je nekaj zapisano, preden je izvedeno, in predstavlja zgodovino, ki bi se je bilo vredno spominjati.

Maja Botolin Vaupoti *

FRANC ZGONC – DOMOLJUB, KI JE Z LJUBEZNIJO DO BLIŽNJEGA POMAGAL MNOGIM

Organizacija Rde i križ sodi prav gotovo med tiste, katere temelj za delovanje predstavljajo številni predani prostovoljci z razvitim utom za solidarnost in vsak med njimi si zasluži posebno pohvalo. V prispevku sledimo kratkemu orisu življenja in dela dolgoletnega sekretarja Rde ega križa Franca Zgonca, kot se spominja njegova h erka, gospa Ela Divjak.

Uvod

Kmalu po koncu II. svetovne vojne je Okrajni odbor OF v Ormožu prejel dopis iz Ljubljane, v katerem so jih obvestili, da se »po celem svetu ustanovljajo odbori Rde ega križa (RK) z namenom pomo i ter poziv, da tudi sami ustanovijo odbor RK, ki naj sestoji iz predsednika, podpredsednika, tajnika, blagajnika in 5–7 odbornikov (predvsem žensk in otrok)«¹.

V Ormožu je bil prvi vpis Rde ega križa v register društev izveden 27. 2. 1948, v arhivskih virih pa najdemo seznam ustanovnih lanov Krajevne organizacije Rde ega križa (KORK) Tomaž pri Ormožu iz leta 1947 in datum ustanovitve Osnovne organizacije (OO) Rde ega križa Cvetkovci–Osluševci, kar nam daje vedeti, da so se že pred uradnim vpisom združevale skupine prostovoljcev, ki so jim bila blizu na ela te najve je in najstarejše humanitarne organizacije na svetu².

Žal ni mo najti pisnih virov, iz katerih bi lahko razbrali, kdo so bili ustanovni lani Obmo nega odbora RK Ormož, danes Obmo nega združenja RK Ormož (OZ RK Ormož).

V letu 2008 OZ RK Ormož praznuje 60 let organiziranega delovanja in kar nekako v navadi je, da ob obletnicah radi brskamo po preteklosti in se sprašujemo, kdo so bili za etniki in kaj so takrat po eli. Kratek prispevek o rojstvu Rde ega križa ter razvoju, tako v svetu kot v Sloveniji, je podan v prejšnji številki Zgodovinskih zapisov (letnik IV, št.

1). Prav tako so opisani za etki razvoja na ormoškem podro ju, dodana sta kronološki pregled delovanja v obdobju 1965–1970 ter opis dejavnosti, s katerimi se organizacija ukvarja. Žal so pisni viri iz zgodnjega obdobja zelo redki oziroma jih ni, živijo pa med ljudmi imena in spomin na tiste, ki so se prvi predano in pogumno ter z veliko ljubezni do ljudi podali na pot, ki jo je pred ve kot 145 leti za rtal Henry Dunant, ter so, skupaj s številnimi prostovoljci, pustili poseben pe at v prvih treh desetletjih delovanja Rde ega križa v Ormožu.

Vsakemu med njimi in vsem skupaj smo iskreno hvaležni za njihovo so utje in solidarnost.

Ker sem pri prebiranju redkih pisnih virov iz zgodnejšega obdobja delovanja Rde ega križa Ormož najve krat sre ala ime sekretarja, me je zanimalo, kdo je mož, ki je skoraj dve desetletji opravljal to pomembno funkcijo. Po spletu sre nih okoliš in sem 8. januarja 2008 spoznala njegovo h erko gospo Elo Divjak in nadaljnji zapis je nastal po njenem pripovedovanju.

Slika 1: Franc Zgonc. Original hrani: RKS OZ Ormož.

* Maja Botolin Vaupoti , prof. biologije in kemije, Rde i križ Slovenije Obmo no združenje Ormož, Ptujška 8 f, 2270 Ormož.

¹ ZAP, MLO, šk. 190, ovoj 13.

² Botolin Vaupoti , Smo, ker nas potrebuje na tiso e ljudi.

Franc Zgonc

Rodil se je leta 1894 na veliki kmetiji na Igu. Prvo svetovno vojno je preživel kot vojak, nato kot ujetnik na ruski fronti. Starši so mu zgodaj umrli. Eprav je po njih podedoval vsoto denarja, za katero bi lahko leta 1918 še kupil manjše posestvo, je po prvi svetovni vojni ostal brez vsega, zato si je moral priskrbeti službo, s katero bi se lahko preživljal. Mladega in postavnega fanta so sprejeli v žandarmerijo ter ga poslali na šolanje v Sremsko Kamenico. Po končanem študiju je nastopil službo kot jugoslovanski orožnik, dodeljeno mu je bilo delovno mesto v Ormožu, kjer je spoznal svojo bodočo soprogo Alojzijo. Po nekaj letih službovanja v Ormožu je bil premešan v Makedonijo, kjer je živel in delal 10 let. Tako kot v Ormožu je bil tudi v Makedoniji zelo spoštovan, saj je znal z ljudmi vsepovsod navezati prave stike ter gojiti lep odnos do ljudi. V Slovenijo se je, skupaj z družino, vrnil leta 1936 – v Rogaško Slatino, kjer pa se, eprav mu je bilo dodeljeno mesto komandirja postaje, ni poutil dobro. Zato je zaprosil za premestitev in tako je mlada družina naslednja štiri leta preživela v Ponikvi pri Celju, kjer so živeli lepo urejeno življenje vse do začetka druge svetovne vojne, ki je prinesla nove grozote ter mlado družino postavila pred hude preizkušnje. V kratkem času so izgubili veliko premoženja, že avgusta 1941 pa so bili izseljeni na Hrvaško, v Slavonsko Požego. Tam so jih razporedili k revnim srbskim družinam na Hrvaškem – Zgoncove so poslali v Bjelovar – g. Franca s soprogo Alojzijo k eni, hčerko Elo k drugi družini. S pomočjo garantnega pisma, ki ga je poslal stric, so se po osmih mesecih lahko vrnil na Ig, kjer se je vključil v Osvobodilno fronto, sodeloval s partizani, nato pa je bil aretiran in poslan v italijansko koncentracijsko taborišče na otok Rab. Iskrica upanja, da se bo rešil taborišča na Rabu, je posijala takrat, ko je izvedel, da ga lahko taborišča reši prošnja, ki bi jo podpisal župnik iz domačega kraja. Vendar župnik na Igu prošnje, ki jo je napisala gospa Alojzija, ni podpisal – odpravil jo je z besedami, da »lovek, ki je po poklicu orožnik, že ne more biti dober«. Na Rabu je tako dočkal kapitulacijo Italije, na poti domov pa so ga zajeli Nemci ter odpeljali v taborišče v Nemčijo. Ves čas ni vedel, kaj se dogaja z njegovo družino, pa tudi družina ni imela o njem nobenih informacij. Ob koncu vojne se je vrnil popolnoma izrpan, po okrevanju pa se je zaposlil na Notranji upravi okraja Ptuj, kjer je leta 1951 dočkal upokojeitev.

V PRAŠALNIK ZA SEKRETARJA OBČINSKEGA ODBORA RK

- Občina Ormož
- Ime in priimek ZGONC FRANC
- Rojstno leto 15. avgusta 1917
- Prebivališče Ormož Ptujška cesta št. 7
telefon doma - - - v službi - - -
- Zakonski stan: samski /-a/ - - - poročen /-a/ de
število mladoletnih otrok: nima
- Ali ste redno zaposleni pri RK? DA NE
honorarno DA NE
Ali je vaše delovno mesto kombinirano še s kakšno drugo plačano funkcijo in katero? dva dni v tednu pri ZZB NOV občine Ormož kot tehnični sekretar
- Višina povprečnega osebnega dohodka na mesec v letu 1972 200.- N- din mesečno
- Šolska izobrazba /šola, ki ste jo končali/ podoficirska orožniška šola v Sremski Kamenici
- Od katerega leta ste sekretar OO RK: od leta 1957
- Od kdaj aktivno delate v RKS: _____
- Zadnja zaposlitev pred zaposlitvijo v RK: Notranji odsek bivši okraj Ptuj položaj referent
- Ali ste član ZK Slovenije? da od leta 1946
- Navedite vse funkcije, ki jih opravljate v organih oblasti, družbeno političnih organizacijah ali drugih družbenih organizacijah
predsednik poravnalnega sveta Ormož, predsednik komisije za skrb
borcev in revolucionarjev pri OO Ormož, predsednik komisije za
priznanje posebne dobe ZZB NOV občine Ormož

- 2 -

- Koliko ljudi je še v rednem ali honorarnem delovnem razmerju pri občinskem odboru RK:
strokovnih sodelavcev - za področje -
" "
" "
računovodja eden honorarno
knjigovodja -
ostali -
- Katere tuje jezike obvladate: AKTIVNO PASIVNO
srbohrvaško aktivno Slovenki drugo ne
- Katera odličja RK ste že prejeli: Jugoslovanski rdeči kret
za zalaganje u radu
- Ali imate že kakšno državno odlikovanje in katero? Orden za hrabrost
medaljo hrabrost in medaljo za delo
- Ali ste kot sekretar stimulirani za vaše delo, odnos do vas in vrednotenje s strani družbeno-političnih organizacij, v okolju kjer ste zaposleni oz. kjer živite? /opišite/ sem osebn. upokojenec
in delam honorarno pri občinskem odboru RK Ormož - sekretar
- Ali imate pisarniške prostore za delo občinskega odbora?
DA NE NASLOV: skupno zveze borcev NOV Ormož
Ali ima OO RK skladišče? trenutno ga nimamo
DA NE NASLOV: _____
- Če nimate pisarniških prostorov, s kom skupaj jih uporabljate?
Prostore imamo skupaj Združenjem borcev NOV obč. odbor Ormož
NASLOV: Občinski odbor Rdečega križa Ormož kolodvorska (grad)

FRANC ZGONC

DATUM: 17. februarja 1973 Franc Zgonc
/sekretar OO RK/

Sliki 2 in 3: Vprašalnik za sekretarje Rdečega križa.
Original hrani: ZAP.

Vse svoje življenje je znal vzpostavljati topel in pristen odnos z ljudmi. Bil je dober poslušalec ljudem z razli nimi težavami, pa tudi na ela gibanja Rde ega križa so mu bila blizu. Zato ni naklju je, da se je aktivno vklju il v delo Rde ega križa Ormož ter bil njegov dolgoletni sekretar. Odlikovale so ga visoke moralne kvalitete in za svoje požrtvovalno delo je 9.4.1970 prejel republiški srebrni znak in diplomu v znak priznanja in zahvale za humanost in patriotizem pri krvodajalski službi. Februarja 1973, dve leti pred smrtjo, je ob 20-letnici organiziranega krvodajalstva na Slovenskem prejel najvišje priznanje – organizatorjem krvodajalstva 1953–1973.

Franc Zgonc je umrl v petek, 3. januarja 1975, star 81 let. Tega dne se je, kot mnogokrat dotlej, še zadnji odpravil v pisarno, kamor so ga, kljub praznikom, klicale dolžnosti in želja pomagati drugim. Na Keren i evem trgu je sre al prostovoljca Rde ega križa s Koga, še zadnji ponudil roko v pozdrav ter izrekel dobre želje v novem letu, nato pa omahnil v smrt. Na zadnji poti ga je posprenilo veliko ljudi, ki so se tako še zadnji poslovili od pokon nega moža in velikega domoljuba, igar smisel življenja je bil v pomo i soljudem.

Klju ne besede

Ormož, Rde i križ, Franc Zgonc

Pisni viri

- Zgodovinski arhiv Ptuj (ZAP), MLO, škatla št. 190, ovoj 13.
- ZAP, 406, RK, šk. 1–6.

Ustni vir

- Ela Divjak, Bevkova ulica 13, 2250 Ptuj. Pogovor 8. januarja 2008.

Literatura

- Maja BOTOLIN VAUPOTI : Smo, ker nas potrebuje na tiso e ljudi. *Zgodovinski zapisi IV*, Ormož, 2007.

Povzetek

Organizacija Rde i križ prav gotovo sodi med tiste, katerih temelj za delovanje predstavljajo številni predani prostovoljci z razvitim utom za solidarnost in vsak med njimi si zasluži posebno pohvalo. V Ormožu je bil prvi vpis Rde ega križa v register društev izveden 27. 2. 1948 in tako letos praznuje 60-letnico delovanja. V teh letih so številni posamezniki z veliko ljubeznijo do soljudi pomagali številnim pomo i potrebnim. Med njimi je bil tudi dolgoletni sekretar Rde ega križa Franc Zgonc. V prispevku tako sledimo kratkemu orisu njegovega življenja in dela po spominu njegove h erke Ele Divjak.

Ivan Kukovec*

KAJ VSE LAHKO DOŽIVI PRLEK, E GRE V SVET

lanek predstavlja nadaljevanje prvega dela v lanskoletni številki objavljenih spominov Ivana Kukovca in govori o prvih dneh osvoboditve ter oriše povojne politične razmere na širšem ormoškem območju.

Življenje ob osvoboditvi

Po begu Nemcev smo bili precej asa prepušeni sami sebi. Poizvedovali smo za sosedi, da bi ugotovili, kako so preživeli, da bi skupaj zajeli sapo, saj je Nemija kapitulirala že naslednje dneve. Dom smo našli razdejan in oropan do zadnjega živeža in opreme. Na naši jablani smo, na srečo, našli obešeno goveje stegno, ki še ni zaudarjalo. Nekaj dni smo si ga delili s sosedi kot dragocen priboljšek.

S hrano, z obla ili in s posteljnino smo si morali pomagati med sosedi. Precej asa smo ostali tudi brez zdravniške oskrbe ali druga ne javne skrbi za varnost ljudi. Nih e tudi ni poskrbel za nujne gospodinjske pripomočke, dokler niso tudi kmetje dobili skromnih nakaznic za sladkor, sol, obla ila, blago in petrolej.

Na naše gospodarsko poslopje sta padli dve minometni granati in ga mo no poškodovali. Sre ni, da smo ostali vsaj pri golem življenju, smo zakrpali streho in za eli kmetovati skoraj brez vsakega kmekega orodja, semen in živine eta, razen ujetega vojaškega kljuseta.

Deset dni po osvoboditvi je prišla mojega o eta prete e zaslišati in preiskovati partizanska trojka, s katere komandirjem se je na srečo osebno poznal. Nekdo je namrečo eta zatožil, da ima skrito lovsko puško in drugo orožje. Resnici na ljubo je svoji lovski puški in pištolo pred Nemci res zakopal kar pod sodom vina za zunanjim zidom naše doma ije. e bi obtožbo priznal ali bi skrito orožje celo našli, bi ga zagotovo ustrelili na licu mesta. To je bil as kaosa in brezpravja

Pri tej preiskavi sem bil prisoten kot edina doma a pri a. Na našem podstrešju so našli le nekaj lovskega smodnika, šiber, netilk in praznih tulcev za lovsko puško. Vse najdeno sem moral stla iti v svoj šolski nahrbtnik in prisilno nositi v njihovo bližnjo postojanko. No polovici gozdne poti so mi nahrbtnik sneli in mi dejali, da se lahko vrnem domov. Ko sem v strahu, da mi bodo kaj storili, za el te i skozi grmovje, so za eli za menoj divje streljati, verjetno iz objestnosti.

O eta zaradi orožja niso ve preganjali. Ob primernem asu je to tudi odstranil, razen lovske puške, saj se je ob prvi priložnosti nameraval v laniti v povojno lovsko družino.

Babica nam je ob splošnem pomanjkanju in zasilni zdravniški pomoči v mukah umrla doma na svoji postelji že leto dni po koncu vojne. Cerkveno smo jo pokopali pri Veliki Nedelji skupaj z njenimi talismani v družinsko grobnico k njenemu soprogu Filipu Rajhu. Imela je za takratne razmere kar ugleden pogreb.

Postopoma sta bila tudi v naši vasi organizirana krajevni ljudski odbor in obina, kjer se je bilo možno prijaviti in poiskati kakšno pomoč. Sklicani so bili prvi sestanki z vašani, da bi zvedeli kakšne pomembne novice.

Tudi na naši doma iji je bil opravljen uradni popis vojne škode, vendar nikoli ni bilo kar koli poplano. Tudi drugih sredstev za obnovo poslopja ali orodja in živine ni bilo. Zato smo bili toliko bolj veseli prihoda enega naših sorodnikov iz pregnanstva. Domov se je pripeljal kar na vozu s vpreženim belim konji kom. Oboje nam je prepustil v nadaljnjo skrb, saj doma ni imel kmetije. Vse to smo morali prijaviti, opraviti popis kmetijskih zemljiš in drugega imetja. Vpisani smo bili v evidenco prebivalstva, saj so kmalu sledile občinske in tudi prve državne volitve, kjer se je s kroglicami odlo alo za kraljevino ali za federativno republiko Jugoslavijo.

Šoloobvezni otroci smo med vojno izgubili celo leto pouka, za enši od jeseni leta 1944, ko se le odprla t.i. ruska fronta pri Baltskem jezeru na Madžarskem in se kaj hitro preselila tudi na vzhodne obronke Slovenskih gorc.

* Ivan Kukovec, dipl. inž. agronomije, Celovška cesta 147, Ljubljana. Umrli leta 2000. Spomine uredil Franc Krnjak, Skolibrova 4, 2270 Ormož.

¹ Objavo nadaljevanja je, kot prvega zapisa, dovolila žena Rezka. Viri za sprotne opombe so pri uredjavalcu spominov.

Ponovno smo za eli hoditi v šolo šele jeseni 1945. leta. Meni in mojim vrstnikom so upoštevali le predvojne štiri razrede osnovne šole. Prve tri razrede in za etri razred nižje gimnazije, ki smo jih obiskovali med okupacijo, pa so nam priznali šele po opravljenih razrednih izpitih iz vseh predmetov v slovenskem jeziku. Šolanje v nemšini nam torej na Štajerskem ni bilo priznано. Tako imam zanimiv spomin za prve tri razrede nižje gimnazije – kar dvojna spriva evala, nemška in slovenska. Vpisal sem se v etri razred v Ormožu ter junija leta 1946 opravil malo maturo z odliko.

Nemška spriva evala bi mi omogočila pridobiti nemško državljanstvo, e bi le zanj zaprosil kot njen takratni državljan. Kaj udno osvoboditeljsko po etje, seveda kot nerazumljiva prva zamera preprostim ljudem na podeželju, ki so komajda preživeli hude vojne ase. Kljub propagiranemu strahu pred Rusi in komunisti, smo se vendar veselili svobode. Nato so sledile še druge zamere prenapete nove oblasti. Tako tudi zlohотно siljenje kmekega prebivalstva v kolhoze oziroma kmeke delovne zadruge ob skupnih kotlih v menzah, esar so se na patriarhalno urejenih kmetijah posebno bali. Nekatere so tudi zapirali.

Vso oblast so imeli v rokah politiki ni aktivisti, med katerimi so bili tudi prišleki od drugod. Tako tudi okrajne ali celo republiške oblasti, da bi »pomagali« doma im kadrom pri organiziranem delu. Vsakomur, tudi meni kot šolarju so t.i. poverjeniki za eli pisati ovaduške osebne karakteristike. Najprej so le-te pisali udbovci, na to pa »personalni poverjeniki« pri vaških odborih OF. Brez primerne osebne karakteristike v zaprti kuverti se namre tudi meni ni bilo možno prijaviti na razpis na obrtno šolo ali vpisati v višjo gimnazijo ter prijaviti v dijaški dom na Ptuj.

V živem spominu mi je ostala o etova selitev neznane begunke iz Maribora z dvema majhnima otrokoma, ki se je slujno zatekla na našo domajšo. Ko je nastal mir, si je gore e želela vrniti v Maribor k svojim, eprav še ni bilo nikakršnega javnega prevoza. Porušeni so bili vsi cestni in železniški mostovi in razrita železniška proga. Preko Drave, Lešnice in Pesnice si je vojska zgradila zasilne pontonske mostove in splave. Na njeno moledovanje je o e že deseti dan po koncu vojne naložil na majhen voz nesre no mater z otroki in se z mano kot spremljevalcem hrabro odpravil z omenjenim malim belim konji kom no 60 kilometrov dolgo pot do Maribora. Za pot, tja in nazaj, sva potrebovala tri dni in dve no i. Spali smo kar na vozu.

eprav so se takrat po isti poti premikale številne zmagovite partizanske, bolgarske in ruske vojaške enote v obe smeri, smo lahko potovali brez ve jih težav. Na obeh straneh ceste smo opazovali grozljivi

špalir odvrženega in namerno uni enega nemškega težkega orožja, razmetana prevozna sredstva in intendatsko opremo. Videli smo dolge kolone vra ajo e se bolgarske vojske s konjskimi vpregami v zna ilne lojtrske vojaške vozove, naložene z razno kramo. Najve je bilo naropane posteljnine, sanitarne in sobne opreme, tudi slik in drugih kulturnih rekvizitov ter drugo, kar se je kakor koli bleš alo. O itno so z dovoljenjem naših novih oblasti to kramo naropali v Mariboru in na Ptuj, da bi ta žalostni vojni plen odpeljali s seboj v Bolgarijo.

Maribor je bil mo no zbombardiran, tako da smo se komaj prebili do stanovanja naše begunke in jo sre no vselili v na pol porušeno stanovanje, kjer je z upanjem akala na povratek svojega moža, za katerega sploh ni vedela, kje je. Vse ji je bilo oropano, zato smo poiskali sosede, da bi ji pomagali v negotovosti.

Ko sva se z o etom vra ala iz predmestja Maribora proti Ptuj skozi znani gozd ob Dravi, sva postala pozorna na kolone zaprtih kamionov, ki so vozili za nama. V tem gozdu je bilo namre slišati posamezne strele in rafale strojnic. Prvotno sva sklepala, da gre za likvidacijo kake zaostale nemške enote. Ko pa sva skozi slabo zastrte plahte na posameznih kamionih videla uniformirance z zadaj zavezanimi rokami, sva logi no sklepala, da gre za vožnje ujetnikov na njihovo moriš e. To se je z govoricami tudi potrdilo in objavilo z odkritjem tamkajšnjih grobiš .

Omeniti je treba povojno junaštvo mojega o eta. Bližnje minsko polje ob vstopu v našo vas, na katerem je o e ujel že omenjenega konja, je bilo šele ob prvi nesre i doma inke odkrito in vidno ozna eno. Partizanski minerci so ga takoj za eli sistemati no o iš evati, dokler ni nekemu vojaku odneslo roko. Nato je bila pripeljana deseterica nemških vojakov – ujetnikov, da so z delom nadaljevali.

Komanda mesta v Ormožu je bila prehitro prepri ana, da je glavna cesta že razminirana. Zato so se nekega dne proti ve eru peljali štirje partizani z džipom proti naši vasi. Naleteli so na neodkrito tankovsko mino, tako da je šlo vse skupaj z njimi v zrak in hudo ranilo vse štiri oficirje. Težko ranjeni so žalostno klicali na pomo . Nih e od vaš anov, razen mojega o eta, pa si ni upal do njih, saj so bili kar sredi tega neo iš enega minskega polja. Povezal jih le s svojo raztrgano srajco in predpasnikom, da bi zaustavil krvavitve. Odnese jih na varno, zapregel svojega malega konja in jih še pravo asno odpeljal v bolnico v Ormož. Rekli so mu samo hvala.

Na tem minskem polju je bilo do kon nega o iš enja težje ranjenih kar 32 nesre nikov, med njimi tudi 8 nemških vojnih ujetnikov, ker so med malico neprevidno ravnali z že odstranjeno mino.

Moj o e in drugi sosedje, ki so jim Nemci odvzeli konje in vozove, so se nekega dne odpravili iskat svoje imetje dale proti Koroški. Slišali so, da se okrog Dravograda prosto pase veliko konj, da je tam veliko kme kih vozov, kar so pustili Nemci in drugi begunci pri preboju na Koroško. Ker moj o e ni našel ni od svojega, se je vrnil praznih rok, eprav bi lahko vzel tudi tuje, ker je bilo konjev in vsega drugega kar na pretek.

Predvsem je pogrešal dragoceno spominsko hišno ko ijo – koleselj. Ko ijo nam je prvi uspelo izmakniti in skriti v gozdu, kjer so jo Nemci ponovno našli. Kasneje, pri begu, so Nemci zalotili mojega o eta v hlevu, ukazali so mu zapre i ko ijo in se odpeljali. Njega pa pustili živega.

Tudi v naši vasi so bili organizirani propagandni mitingi s politimi govori, ske i, partizanskimi pesmimi, z recitacijami in glasbo. Pri eni takšnih priprav je moj sošolec po nesre i ustrelil svojo sestro, ko sta vadila ske . Menil je, da je puška prazna.

Doma so se razmere postopno umirile, tako da so se vaši ani ponovno sre evali in pripovedovali vsak svojo življenjsko zgodbo. Pri mojem o etu, vaškem zaupniku, je nastalo neke vrste zbirališ e sosedov. Pogovarjali so se, kako obnoviti gospodarjenje in kako urejati zadeve z novimi oblastmi. Solidarno so si pomagali pri saniranju vojne škode.

Povojne politične razmere

V naši vasi je šele ob koncu vojne nastala obinska organizacija Osvobodilne fronte. Glavni funkcionarji so bili naši strici z babin doma ije. Mojemu o etu so sicer zaupali, niso pa ga vklju evali v politično delo. Vedeli so namre , da ni preve navdušen nad novimi oblastniki, saj so mu najbolj zagreti celo zloveš e o itali aktivno sodelovanje z Nemci, samo zato ker je pobiral lanarino za njihovo Domovinsko zvezo.

Kljub vsemu so o etovo priljubljenost na vasi pokazali tudi rezultati prvih povojnih volitev za vaškega župana, kjer je po pripovedovanju lanov volilne komisije celo zmagal. Vendar so politični aktivisti volilni rezultat ponaredili, tako da je zmagal »zanesljivejši« sosed. Posledično so ga izklju ili celo iz gasilstva, eš da je skupaj z gasilci pri korakanju prepeval nemške pesmi. Nekaj asa tudi ni smel nositi lovske puške, kar ga je še posebej prizadelo, dokler ni pomagal ustanoviti lovskega društva na vasi. Aktiven je ostal le v Rde em križu, kjer je požrtvovalno sodeloval do svoje smrti.

Sledile so še druge zamere takratnim lokalnim oblastnikom. Med drugim je uspel prepri ati svoje sosede, da niso podpisali pristopa k ustanovitvi

kme ke delovne zadruge na vasi, zaradi esar tudi ni bila ustanovljena. Ožigosani smo bili za saboterje, tem pa so bistveno pove ali davke in obvezno oddajo kmetijskih pridelkov.

Proti volji naprednejših kmetov so bile tudi pri nas ustanovljene kmetijske delovne zadruge, kjer so kmetje lahko zadržali zase le skromne ohišnice. So asno je bila opravljena nacionalizacija imetja pobeglih Nemcev in Avstrijcev, cerkvenih stanov, preganjanih trgovcev, obrtnikov, tovarnarjev in tudi ve jih kme kih gospodarstev, ki so jih šteli za veleposest. Zaplenjeno je bilo tudi vse imetje, ki so si ga med vojno prisvojili Nemci.

Ve je kmetije so bile dodatno prizadete z odvzemom ve kot desetih hektarjev obdelovalnih zemljiš . Tudi našo kmetijo so imeli za kulaško, eprav spada med srednje velike z vsega 9,5 ha obdelovalne zemlje. Kme ki otroci nismo imeli pravice do štipendij. Razen mene, ki sem se prebijal sam z delom ob študiju, moji bratje in sestre niso mogli nadaljevati šolanja.

Babi ino doma ijo na Lešnici, kjer so gospodarili njeni ne aki in kjer je bil rojen tudi moj o e, je zakon o deset hektarskem maksimumu razpolovil. Del vinogradov so rešili s tem, da so se posamezni strici in tete kot dediči tudi fizično preselili v bivše vini arije, da bi dokazali lo enost svojih gospodinjstev. Podobno se je dogodilo tudi z doma ijo staršev, sester in bratov moje matere, katerim so bili odvzeti najlepši vinogradi in sadovnjaki.

Priiložnostno mi je takratni udbovski republiški funkcionar pripovedoval, kako se je ob nekem obisku naših kmetov, ki so se upirali podpisati pristop h kme ki zadrugi, zgrozil nad krutim ravnanjem z njimi v zaporu. im se je pojavil, so za eli nekateri kar sami jokaje obljubljeni, da bodo takoj vse podpisali, samo da jih spusti domov. Od tod torej korenine sovraštva teh kmetov do bivšega režima. Iz bližnjih vinogradov z vini arijami vred in drugih nacionaliziranih kmetijskih zemljiš je bila ustanovljena Vinogradniška delovna zadruga Litmerk. Te zadruge pa niso ustanovili okoliški kmetje, pa pa socialno in sicer poniževani bivši vini arji in kajžarji. Nekaj let pozneje pa je iz tega žlahtnega vinogradniškega obmo ja nastalo ugledno Vinogradniško gospodarstvo Jeruzalem Ormož. To sem tudi predvidel v svoji diplomski nalogi 1956. leta.

Druge tovrstne kmetijske delovne zadruge so bile ukinjene že do leta 1954, saj so se pokazale kot gospodarsko povsem neuspešne. Tako so se na eni strani za ele razvijati splošne kmetijske zadruge in tržno usmerjene kmetije z obnovljenimi vinogradi, sadovnjaki, modernimi hlevi, kompletno kmetijsko mehanizacijo ter intenzivnimi poljš inami, urejenimi

hlevi, obnovljenimi vinogradi in sadovnjaki, praši je in perutninarske farme, vse zaradi pogodbene pridelave tržnih viškov preko splošnih kmetijskih zadrug. Na drugi strani pa so nastala sorazmerno vzorno urejena kmetijska gospodarstva na tako imenovanih družbenih zemljiših in vinske kleti.

Breme obveznih oddaj kmetijskih pridelkov je postajalo vse težje. Kot vaški zaupnik je o e pomagal sosedom sestavljati setvene in rejske plane tako, da niso imeli pretiranih naturalnih dajatev. Tedensko so morali vzajemno sestavljati potrebne kilograme žive teže krav in svinj za vsako obvezo. Tako je le po eden oddal celo žival kot obvezo tudi za sosede. Tako ni bila nasilno odpeljana celotna žival iz hleva zaradi obveznosti nekaj kilogramov mesa. Kljub temu so zagreti aktivisti – odkupovalci tudi po naši vasi nasilno pregledovali shrambe in hleve ter iskali skrite zaloge. Posameznike so zaradi prikrievanja živine in drugih pridelkov, tudi zaradi izre enih grdih besed ali celo groženj, zapirali za nekaj dni, da bi tako prestrašili tudi druge.

Nam bi po omenjenem vaškem razporedu obvezne oddaje morali odpeljati še zadnjo kravo. Kaj to pomeni za sedem nedoraslih otrok, si lahko samo mislite. Na sre o pa je bila naslednji teden obvezna oddaja ukinjena po vsej Sloveniji, tako da nam je ostala vsaj krava. Za osnovno prehrano smo morali na kmetiji skrbeti sami. Dobili smo le karte za obleke in evlje ter za petrolej, sol in sladkor. Tako je bilo pri nas vse do leta 1952, ko so bile postopno ukinjene tudi proslule kme ke delovne zadruge in vrnjena zasebna lastnina kmetom. V sosedstvu je ostala pri življenju še nekaj let Vinogradniška zadruga Litmerk, ki so jo ustanovili bivši vini arji iz vinogradov bivših lastnikov in cerkvenih stanov. Spominjam se sredine leta 1952, ko nam je tudi zaradi suše v preteklem letu enostavno zmanjkalo vsega. Tako tudi zrnja za kruh, mesa, masti, olja in drugih doma ih pridelkov. Jedli smo samo mleko od preostale krave, nezabeljeno špina o iz kopriv in pusto polento. Zato smo seveda nestrpno akali, kdaj bo dozorel prvi je men. Tega smo seveda še ne povsem zrelega še isti dan poželi, omlatili, o istili zrnje, ga odnesli v mlin na mletje ter še ta dan doma spekli kruh in jedli je menove žgance z mlekem. Lakote smo bili trenutno rešeni.

Podeželani so v tem asu, ko še ni bilo možnosti zaposlitve, živeli sorazmerno težko. Vladalo je precejšnje nezadovoljstvo na eni in navdušeni aktivizem na drugi strani. Zaradi politike so se razhajali tudi stari prijatelji, celo v samih družinah. Tudi v mestih, posebej v delavskih naseljih in tovarnah je zaradi pomanjkanja hrane zavladala precejšnja politična napetost, izražena v mitingaštvu proti informbirojevcem, kulakom, trgovcem in

»zapadu« zaradi hude ekonomske blokade. Aktivisti so seveda tudi kme ke ljudi nagovarjali in jim pošiljali pozive, da se morajo vklju evati v frontne brigade za »prostovoljno« delo v porušenih mestih, za spravilo lesa in drugo, eprav so imeli opustošene domove, brez vprežne in plemenske živine, in so se težko prebijali.

Tako je bil mobiliziran tudi moj o e. Skupaj s konji in z vozom je sodeloval po dva meseca pozimi leta 1948 in 1949 pri se nji in spravilu lesa, da bi si država z izvozom lesa lahko kupila pšenico, kot so govorili. Dobil je sicer skromno denarno nadomestilo, pa še tega je porabil na poti. e bi se upiral, bi ga zagotovo zaprli. Doma smo tako ta as morali otroci z materjo preživeti sami, saj je o e odpotoval z vprežnimi konji ve kot 100 kilometrov dale v Ribnico na Pohorju. Podobno je bilo tudi pri naših sosedih, saj so bili mobilizirani tudi taki brez konjske vprege.

Tudi mestni ljudje so morali brigadirsko pobirati koloradskega hroša na kme kih krompiriših, nabirati gozdne sadeže in opravljati kme ka dela na t.i. državnih posestvih. Obvezno je bilo treba škropiti vse sadno drevje proti amerišskemu kaparju. Kmetom so pripadale le karte za sol in sladkor ne pa tudi za druge potrebš ine. Ostali so tudi brez zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja, e niso vstopili v kmetijske delovne zadruge. Zaradi neugodne zamenjave vojnih valut so ostali brez privar evanega denarja. e so se upirali obvezni oddaji in vstopanju v zadruge, so kme ke gospodarje zapirali. Obvezno oddajo in druga bremena so opravi evali s tem, da bila kolikor toliko redno oskrbljena tudi mesta z osnovno hrano. Ta se je delila na živilske nakaznice, razli ne po teži zaposlitve in drugih kriterijih. Najve tako zbrane hrane je pripadalo vojakom, mili nikom, aktivistom, rudarjem in še nekaterim izpostavljenim poklicem. Vsi drugi nekmetje pa so morali biti zadovoljni s sorazmerno skromno odmerjenimi koli inami osnovnih živil.

Spri o povojnih političnih zaostritev na podeželju so se tudi v naših krajih kaj lahko zadrževali križarji, imenovani Kristusova vojska. Na posamezne kmetije so prihajali v goste kot dobrodošli odrešeniki nastajajo ih razrednih nasprotij. Z njimi sem se kot dijak gimnazije nekega ve era sre al na stranski poti, ko sem se vra al proti domu. Ko so preverili, da sem kme kega porekla, so me spustili domov in pri tem zabi ali, da smem šele naslednji dan povedati doma im, koga sem sre al. Sicer pa so skrivnostne križarje tudi v naših krajih kaj kmalu pregnale mili niške in vojaške mrtve straže. Sledilo je politično prepri evanje o njihovem razbojništvu in o prednostih našega socializma. V tem asu je bila politična aktivnost intenzivna tudi z mladimi. Organizirani so

bili slavnostni sprejemi v pionirske in mladinske organizacije ZMS pa vseh šolah. V OF in AFŽ, poznejšo SZDL na naši vasi kmetje niso vstopali množično, v skrivnostni SKOJ in KPJ pa le posamezniki, ki so si za elije udeležati svoje življenjske ambicije predvsem v urbanih sredinah. O hladnejšem političnem razpoloženju kmetje kega prebivalstva do nove oblasti pri aju tudi takratne podpovpre ne volilne udeležbe po naših vaseh. Kmetje ljudem je bilo skoraj vsiljeno zaposlovanje v podjetjih ali pisarnah. Tudi nezaposleni kmetje ki fantje in dekleta so se iz namišljenega stanovskega ponosa podzavestno upirali delu v tovarnah. Tako so raje ponižno čakali na prevzem kmetij svojih staršev. Iskali so tudi ženitne prilike, tudi na male kmetije, da niso ostali strici in tete na domačijah. Otroci samo premožnejših kmetij so se lahko šolali za primerno ugledne poklice.

Tak sicer socialno pogojen stanovski predsodek se je začel izgubljati šele v šestdesetih letih. Eksistenca možnosti so se postopoma povsem preobrnila v korist redne zaposlitve vsaj enega na t.i. polkmetijah. Kmetje ki otroci celo povojno desetletje niso mogli računati na študentske ali socialne podporami pri šolanju v dijaških in študentskih domovih.

Z odpravo obvezne oddaje, ukinitvijo kmetijskih delovnih zadrug, odpravo živilskih kart, s splošnim porastom standarda ob vse bolj odprtih možnostih šolanja in zaposlovanja, z uvedbo kmetje kega zavarovanja in pokojnin, uvedbo potnih listov in s štipendiranjem tudi kmetje otroci so se z desetletji političnega nasprotja ublažila tudi na vaseh. Posebej še v sedemdesetih letih, ko so bile sprošene odkupne cene nekaterih kmetijskih pridelkov, uvedene ugodne kreditne linije in dotacije. Zaživela je kmetijska pospeševalna služba in pridobljene so bile druge ugodnosti. Nastajale so tržno usmerjene kmetije ob vse močnejšem združništvu.

Pri vsem tem sem kot prizadeven agronom in ugleden politik koristno sodeloval. Najprej kot tajnik republiškega odbora za sadjarstvo in vinogradništvo pri Zdržni in poslovni zvezi Slovenije, nato kot pospeševalec in direktor v Kmetijski zadrugi Ilirska Bistrica z bistriškimi županom. Pozneje sem bil tajnik in predsednik Republiškega sindikata delavcev v kmetijstvu in živilstvu Slovenije. Bil sem zvezni podsekretar za kmetijstvo in nazadnje kot kmetijski funkcionar na Gospodarski zbornici Slovenije. Ves čas sem torej bil v ospredju odpravljanja predsodkov do pomena prevladujočega zasebnega kmetijstva za podeželje in za celotno gospodarstvo. Takega napredka na podeželju kot že v političnem sprošeni sedemdesetih in osemdesetih letih ne dosegamo niti danes kljub kapitalistični družbeni ureditvi.

Doma smo se v prvih povojnih letih s težavo prebijali, posebej še, ko je prišlo na vrsto kar sedem šoloobveznih otrok. V srednjo šolo in na študij so glede na učenjski uspeh in velike stroške lahko poslali samo mene, kjer sem ob delu prebijal, kot sem vedel in znal. Drugi brat, Matjaž, naj bi ostal doma na kmetiji, sestra Micika se je takoj po nižji gimnaziji že s štirinajstimi leti zaradi razmer zaposlila. Ostali bratje in sestre pa so se izuili ali obrtali ali pa se zaposlili kot nekvalificirani delavci, da bi se tako pozneje šolali in prišli do poklica kot odrasli. Vzgajati in skrbeti zase smo se morali pretežno sami, eprav sta starša no in dan garala, da bi nas preživela. Nekaj časa po vojni smo ostali celo brez primerne konjske vprege, kar je za kmetovanje izredno težko. Orati in voziti smo morali navaditi tudi krave in vole, ker za nakup vozniha enostavno ni bilo denarja. Nekaj kasneje smo kupili dva žrebička, ki smo ju po letu in pol reje lahko vpregli. Ob tem so zbežljali, prevrnili voz in o eta nevarno poškodovali.

Živeli smo skromno, zato so iz naših krajev mladi ljudje odhajali s trebuhom za kruhom v mesta ali emigrirali na zahod. Po osnovni šoli je bilo težko nadaljevati usposabljanje mladih na podeželju. Tako tudi za obrtne poklice, saj je bila zasebna obrt z visokimi davki skorajda zatrta, družbene obrti pa skoraj nismo poznali. Iz naše vasi, ki je štela preko 120 gospodarstev, sva v petdesetih letih samo dva uspela konstituirati fakulteto in okrog deset srednjo šolo. Kljub hudim povojnim travmam smo skupaj s prizadetimi sosedi in sorodniki sosedoma nekako sprejeli in se sprijaznili s takratnimi razmerami. Med drugim je bila odpravljena obvezna oddaja kmetijskih pridelkov z delno sprostitevjo odkupnih cen. Ukinjene so bile kmetje ke obdelovalne zadruge, na voljo so bili ugodnejši krediti in druge izboljšave. Uvedeno je bilo kmetje ko nacionalno zdravstveno in pokojninsko zavarovanje. Takrat je ob neki priložnosti tudi moj oče med nami dejal, da je vendar v Titovi politiki tudi nekaj dobrega.

Relativno zadovoljstvo vaškega prebivalstva dokazuje tudi vse višja udeležba na državnih in krajevnih volitvah. Porasla je pripravljenost vaščanov za urejanje družbene in komunalne infrastrukture z zaporednimi samoprispevki. Tako so uspeli elektrifikacija, modernizirani krajevni zdravstveni, šolski in kulturniški objekti, zgrajeno vodovodno omrežje in asfaltirane pomembnejše ceste z nastalimi avtobusnimi zvezami. S pomočjo krajevnih samoprispevkov so bile meliorirane zamo virjene obdelovalne in travniške površine tudi po naši dolini. Tako so kmetje lahko predstavili svoje njive z gričevja v dolino, travnati svet in pašo živine pa v gričevnati svet.

To se je nadaljevalo z izgradnjo Tovarne sladkorja v Ormožu z uvedbo nove donosne poljšine – sladkorno peso in intenzifikacijo celotnega kolobarja. Pri vseh teh zahtevnih gospodarskih aktivnostih in skokovitem napredku sem kot doma in in poklicni funkcionar Ormožanom veliko pomagal. Med drugim sem bil več let član Republiške komisije, ki je razpolagala s Skladom za hitrejši razvoj naših manj razvitih območij. Iz tega sklada nam je ob obinskih samoprispevkih uspelo usmeriti precej sredstev tudi za urejanje in asfaltiranje cest in izgradnjo vodovoda na ormoškem območju. Pridobljena so bila tudi precejšnja nepovratna sredstva za obnovo vinogradov in sadovnjakov.

Ključne besede

Prlekija, Lešnica pri Ormožu, spomini, osvoboditev, povojna zgodovina

Vir

Lastni spomini.

Povzetek

Po koncu spominov na as druge svetovne vojne v lanskoletni številki Zgodovinskih zapisov se avtor tokrat v svojem pripovedovanju vrne v as osvoboditve in življenja v prvih letih Titove Jugoslavije. Pri tem se med drugim dotakne povojnega pomanjkanja, zasliševanj nove oblasti, za etka šolskega pouka, organiziranja propagandnih mitingov s političnimi govori, ske i, partizanskimi pesmimi, z recitacijami in glasbo. Bralca popelje skozi lastno doživljanje bremena obvezne oddaje kmetijskih pridelkov, ustanavljanje kmetijskih zadrug, politično angažiranost na podeželju ter zlasti skromno življenje ljudi, ki je marsikaterega mladega loveka pognalo v svet s trebuhom za kruhom. Spomine v tokratni številki pa sklone z izboljšanjem razmer v šestdesetih in v za etku sedemdesetih let, ko je uspela elektrifikacija; modernizirani so bili krajevni, zdravstveni, šolski in kulturniški objekti, zgrajeno vodovodno omrežje in asfaltirane pomembnejše ceste z nastalimi avtobusnimi zvezami ter s pomojo krajevnih samoprispevkov meliorirane zamorjene obdelovalne in travniške površine. Za eli so se boljši asi.

Franc Krnjak*

»DOSJE MAR EC«

V prispevku je na podlagi avtorju dostopnih arhivskih virov in osebnih pri evanj predstavljen primer Andreja Mar eca in njegove žene Angele iz Središ a, ki sta bila leta 1945 osumljena in zaprta zaradi sodelovanja z okupatorjem ter kasneje tudi ubita.

Uvod

Polpretekli dogodki v moji ožji sredini so pri nekaterih ljudeh pustili globoke rane. Pa naj so bile dobljene od »prave« ali pa »neprave« strani. Vsaj tako sem doumel in razumel dogodke, ki so se v asih prikradli iz zaprašenih spominov.

Prav gotovo je primer Andreja Mar eca ml. takšen, da je bil in je pri nekateri starejših prebivalcih Središ a in Koga še kako živ. Pri nekaterih sta z ženo nesre ni osebi okupacijskega asa, za druge pa izdajalca in odpadnika. V nadaljevanju bom poskušal, na podlagi pri evanj in dostopnih arhivskih virov, dejansko prikazati takratno stanje in njuno (so)delovanje. Iz vsega zapisanega pa si bo moral vsak bralec sam ustvariti mnenje o krivdi ali nedolžnosti. Ali je bilo to zadosten razlog za smrtno obsodbo brez sojenja in dokazovanja morebitne nedolžnosti?

Andrej Mar ec je izhajal iz znane središke obrtniške družine. Pri o etu se je izu il sodarske obrti in je bil tudi pri njem zaposlen in vodil obrt. Kot edini sin bi tudi nasledil o etovo obrt. Poro il se je s Središ anko, skoraj sosedo Angelo (Elo) Šinko, vnukinjo dolgoletnega središkega župana Josipa Šinka. V neposredni bližini železniške postaje so imeli dobro vpeljana restavracijo. Tako kot Andrejev o e, ki je bil eden od soustanoviteljev središkega Sokola, je bil tudi Andrej ml. ve as aktiven v tem telovadnem društvu. Prav tako je bila pred vojno Ela Mar ec na elnica in vaditeljica ženskih odsekov središkega Sokola¹, njen ded Josip Šinko pa pomembna oseba pri ustanoviteljstvu središkega Sokola in dolgoletni trški župan. Skratka, domoljubna družina.

Že pred vojno sta si z ženo omislila pošto na Kogu, kjer je delovala do konca vojne, zato sta se v glavnem zadrževala tamkaj. Kot lovek je bil Mar ec nekoliko oster in visok. Rad se je zadrževal v visoko

intelektualnih družbah, skratka, tip loveka, ki nekako ni bil po volji nekaterih ljudi.

Pri evanje Ivane Šafari – agran²

»Nekam lažjo se po utim, ko brskam in istim med koreninami, a zdi se mi, da je to moj dolg! Ko boš iskal dodatne pri e za navedeno in prišel do ugotovitev, da so bili izdajalci (moji sorodniki – op. av.) ali še druga e zaznamovani, mi ne bo težko. Bili so ljudje, v mojem spominu pa še kako živi, eprav od mnogih zapuš eni zaradi strahu. Mogo e pa bo mozaik, ki nastaja po kapljicah, v opomin vsem, ki neprijazne zgodovine ne sprejemajo. Zaupam v tebe, v tvojo zavzetost in pridnost, da boš z lovorjevim vencem oven al Resnico. Samo resnica naj zmaga, kakršna koli že bo! Ravno pri resnici se mnogokrat izkažejo pravi obrazi in zna aji! Boš imel toliko poguma?« mi je napisala Iva v spremnem pismu.

Nato so pisma kar deževala. Ob vsakem sem bil bolj nestrpen. Kaj bo zopet v tem? Kakšni osupljivi podatki bodo napisani, ki so bili ve kot šestdeset let varno »deponirani« v glavi in srcu, v katero ti trenutno ne more pokukati nih e, noben kagebejevec, udbaš, oznar, enkavedejevec, sovar, ciaš, esdevejevec, securitavec ali gestapovec. Toda po dolo enem asu lovek za uti, kdaj ga ta arhiv preve tiš i, mu je v napoto, kdaj strežnik ve ne zaznava podatkov. Iva je morala to spraviti ven. Biološka ura jo je opozarjala – prevetri podatke, razširi in naloži jih na novejši »disk«, tvoj se bo vsak as sesul.

Dolgo asa sem okleval, ali odpreti stare rane, ki nas še danes razdvajajo, toda še za asa njenega življenja sem ji to obljubil. Notranji glas me je dramil, mi burkal kri in me opogumljal. Nekakšen osebni boj in konflikte sem doživljal – med pogumom, strahom, resni nostjo in zamol anostjo zgodovinskih dogodkov, ki že dolgo vpijejo po objavi. Da, premagala me je ta prasila in mi temeljito izprašala vest. Bom zmogel prebroditi vse pasti sovraštva,

² Rojena 1935. leta v Središ u ob Dravi. Teta Ela Šinko in njen mož Andrej Mar ec – Puba ml. nista imela svojih otrok, zato sta jo posvojila. Zanimivo, da dokumenta o posvojitvi na ljutomerskem sodiš u pozneje ni našla, le prazen ovoj (fascikel). V glavnem sem pustil pripoved nespremenjeno, le tam, kjer je bila kakšna misel nejasna, sem posegel v tekst. Podnaslovi so avtorjevi.

* Franc Krnjak, Skolibrova 4, 2270 Ormož.

¹ Mavri Žižek, Orli in Sokoli – telovadni društvu v Središ u ob Dravi, str.61.

groženj, ponižanj, nizkih udarcev, blatenja, eš da branim izdajalce, vse kar se bo pojavilo ob odpiranju tabu tem, za katere v mojim okolju še ni posluha? Morda bom prvi v svoji sredini, ki bom dregnil, kljub veliki asovni odmaknjenosti, v to ob utljivo in skele o narodovo rano. Nekdo mora, me je silil notranji glas! Generacije, ki so pred nami, naj iz teh pri evanj in zgodovinskih dejstev izluš ijo bistvo resnice. Zato se želje nekaterih ne bodo vedno ujemale z dejstvi, o katerih govorijo arhivski in ustni viri.

Glavni osebi pripovedovanja sta takoj po vojni umorjena Andrej Mar ec ml., doma ini so ga klicali Puba, in njegova žena Ela (Angela) Šinko iz Središ a ob Dravi. Že v stari Jugoslaviji sta na Kogu zgradila veliko stavbo, v kateri sta imela pošto. Pošta je delovala tudi v asu nacisti ne okupacije.

Slika 1: Na Kogu pred pošto. Ela v sredini, Puba prvi z desne.

Hrani: družina agran.

Spomini – pri evanja Ive Šafari – so zanimivi in, kot sem pozneje ugotavljal, pristni. »Na njen ostri spomin se lahko zaneseš«, mi je pisal njen mož Branko. Verjel sem, saj sem imel sam v spominu nekaj dogodkov, ki so avtenti ni z Ivinimi. Njeno pri evanje se ve ali manj sklada s pri evanji nesre nikov, ki so bili žrtve povojnega boljševisti nega nasilja. Slepota in krvolo no sovraštvo novih oblastnikov je pahnilo mnogo ljudi v smrt samo zato, ker so bili premožni, razmišljali s svojo glavo, uporniški in z neupogljivo hrbtenico. Jugoslovanski stalinisti ni boljševiki so morali najti sovražnika, e ne, pa so jih sami sproducirali³.

Ob ob asnih sre anjih z njo smo bili ganjeni ob njenem obujanju spominov. »Kolikokrat sem pri tvoji mami v Osiš ecu na njivi dobila božanske koruzne

martince⁴.« Še upa kdo danes povedati na glas, da mu je bilo hudo, da je bil la en, danes, ko nas razni Spari, Hoferji, Tuši, Jagri, Merkatorji ipd. zasipavajo z reklamami in vabijo med police? Njej je malo manjkalo, da ni uspela uiti hudemu. Usoda pa , boste rekli. Ne! Prekleta vojna in vsi nesmisli, ki jih je zganjala naša boljševisti na revolucionarna oblast po vojni.

Verjameš, da sem bila posvojena?

»Živ spomin mi sega v leto 1940, ob smrti Emila Šinka⁵, mojega deda. Bilo je zbranih mnogo ljudi, ne preve žalostnih. Spomnim se zelo žalostne moje babice Ide Šinko, ki se je oblekla v posebno škripajo o rno obleko, ki je do smrti leta 1945 ni slekla.

Vojna leta v Središ u. 1941. leta pri etek osnovne šole: Kre Franc, Krnjak Jakob, Nežika z družino in prelepi asi na zelo prometni železniški postaji. Glavni akterji iger: Ivan i Mi o in Jožica, ob asno Kuneš⁶ (Kunesch) Frika – gestapov eva h i, ki sem ji prihod med nas prepovedala, ker je njen o e-gestapovec ve krat odpeljal mojo mamo Pavlino na zaslišanje, kjer bi naj ji 'prali glavo'.

Puba, Ela in jaz (Elina ne akinja – op. avt.) smo imeli svojo spalnico, kjer sem bila deležna razgovora v glavnem o denarju in potovanju v Budimpešto⁷, na Dunaj in po Jugoslaviji. Ela je odhajala vsak dan na Bolfenk (Kog) peš⁸ uradovat na svojo pošto. Nedelje smo preživeli na Bolfenku. V hiši je bilo mnogo obiskov: Lanzerjevi, Riedli, Košarjevi, dr. Kaukler⁹ in drugi. Razgovori so potekali v glavnem v nemškem jeziku. Govorili so o vojni, bližajo em se koncu vojne in lepih asih, ki naj bi jih prinesel mir.

Po letu 1943 sta Puba in Ela redkeje prespala v Središ u zaradi nevarnosti s postaje – letalski napadi, nemiri, ki so jih povzro ali vlaki z zaporniki. Kljub šoli sem vse proste trenutke, po itnice in tudi

⁴ Z marmelado nadevana koruzna poga a.

⁵ Emil Šinko, sin dolgoletnega središkega župana in narodnjaka Josipa Šinka. Bil je notar v Ormožu.

⁶ Rudolf Kunesch, SS Sturmbandführer, doma iz Fürstenfeda v Avstriji. Zloglasni šef središkega gestapa. Po njegovem odpoklicu ga je zamenjal Michael Hofmann z Bavarske in od takrat ni bilo v Središ u ve preganjanj.

⁷ Puba (Andrej Mar ec) se je rodil v Budimpešti, njegova mati pa je bila ehinja. Ženina, Elina mati, pa je bila Madžarka.

⁸ To mi je potrdila po ve kot šestdesetih letih ga. Angela Klanj ar, roj. Flegeri iz Vodrancev.

⁹ Dr. Kaukler je bil zaveden Slovenec. Takoj po vojni je bil zadolžen, da v Ljutomeru organizira zdravstvo.

³ Vode, Skriti spomini.

popoldneve preživela na Bolfenku. Puba me je rad vzel v avtomobil znamke Štajer. Ves čas vožnje sem pela, ker mi je bilo sicer slabo.

Pri etek šolskega leta 1943/44 – bila sem prešolana na osnovno šolo na Bolfenku. Moji sošolki, ki se ju spomnim, sta bili Zadravec Minka in Mežnar¹⁰ Vida, od de kov pa neki Plohl in Pevec. Mi smo se pri Eli igrali kot vsi otroci in govorili samo slovensko. V za etku leta 1944, kot sem iz razgovorov razbrala, je bilo pri akovati konec vojne. Ela in Puba sta pri akovala druga ne ase, zato sta kupila avto znamke Opel, modre barve, ki je bil parkiran v "huti". Odlo ila sta se, da me posvojita in imata naslednika. Dogovor z mojo mamo – Elino sestro, ki je vodila pri železniški postaji Središ e restavracijo – je bi težak, a je le pristala. S tem dejanjem bi bili obe s starejšo sestro Bebo preskrbljeni: Beba Središ e, jaz pa Bolfenk.

O o etu Šafari u¹¹ se je v glavnem govorilo, ko je prihajala teta Mica iz Varaždina in ob ve ernih molitvah v adventnem asu. Govorili so, da se nahaja v Zemunu, mislim pa, da je ob asno prihajal v Središ e in zahteval denar in še kaj za preživetje. Pri Štefi¹² se je rodil leta 1943 Fran ek in pozneje Štefka. Otroka (polbrata in polsestre) nisem nikoli videla, niti z njima govorila. Ob neki priložnosti je mama povabila Štefo in z vozom so odpeljali nekaj pohištva. Leta 1947 ali 1948 sem po dolgem asu videla o eta. Šel je s Štefo po pešpoti. Babica Mar ecova me je napotila naj ga pozdravim. Obstal je in me vprašal, kdo sem. Pozneje nisem nikoli ve imela z njim stika, razen nekaj dni pred smrtjo. Bil je velik revež. Zanj ni bilo toliko denarja, da bi mu kupili krsto. Z možem Brankom sva poravnala vse stroške pogreba, tudi krsto. Pri a je Kuhar Joža, ki je bil vodja mizarske delavnice. Mo an hrastov križ sva postavila in skrbela za grob. Po letu pa je križ izginil. Štefa ga je skurila v hudi zimi 1966. leta.

Gmotni položaj Šinkovih je bil med vojno zelo dober. Pred vojno so bile pa težave, po pripovedovanju Šestan Alojzije ter »dedeka« in babice Mar ec, da naj bi moj ded Emil Šinko – notar, podpisal jamstvo nekemu Irglu¹³ iz Velike Nedelje. Toda zalomilo se je. Vsko il je neki Veselko, a sta Puba in Ela vse rešila in

tako je ostala Šinkovina. O e Šafari , prej sem že nekaj nakazala, je zahteval denar in imovino. Možno je, da je tudi on leta 1945 pristavil kaj tehtnega, da bi Šinkove likvidirali. Omenjeno so govorice (ga. Šprager). Pravih pri ni bilo.

Po vojni smo ostali brez denarja, štale prazne - konje, krave, svinje in drugo so odpeljali. Jugova Valika¹⁴, mamina sošolka in prijateljica, je dajala mleko, Jurjaševi evi, Ana in Jakob, pa druge prehrabene artikle.

V oktobru 1944 leta smo se mama, Ela, Puba in jaz peljali z avtom v Ljutomer. Nekaj so urejali in med vožnjo na Bolfenk dejali, da se sedaj pišem Mar ec Johana. S tem imenom sem dalje obiskovala osnovno šolo na Bolfenku (Kogu)«

Pekel na Kogu in beg na Hrvaško

»Leto 1945 imam v spominu kot leto napetih razgovorov in nesre o s kolesom. Kre Franc je prišel po jabolka na Bolfenk. Zaboje na kolesu je bil tako težak, da me je po bregu navzdol zaneslo, in z zlomljenim desnim kazalcem sem kon ala svoj podvig. Deležna sem bila pomo i od vojaškega zdravnika. Vojska-nemška, se je pri ela pripravljati na odpor prihajajo ih Rusov in Bolgarov. Prst se sta po asi zacelil, ostal pa je zvit še do današnjih dni.

V za etku aprila 1945 je bilo v Središ u pri akovati fronto. Menili so, da bo na ravnici hujše. Zato so babica Ida, sestra Beba in mama prišli na Bolfenk. Žal je bilo ravno obratno. Hujša fronta in razdejanje je dosegla Bolfenk. Ob zelo pi li hrani smo en teden preživeli v »pivnici« v La avesi. Z nami je bila tudi družina Prapotnik z majhnim otrokom Jožekom (bil je pozneje mati ar). Prihod Bolgarov in Rusov je potekal vso no . Zjutraj smo z belo zastavo, ruto od Prapotnikove, bili gnani po razrušenem Bolfenku, mnoge hiše so bile še v ognju. Pred trgovino je ležal umirajo i nemški vojak, ki mu ni smel nih e pomagati. Kri mu je tekla iz ust, komaj zvaljeni rumeni piš anec mu jo je pil. Tako smo skoraj brez oblek, zbegani, prišli do kamnitega zidu. Postavili so nas pred zid in nas nameravali pobiti. Med vojaki je bil Bolgar, ki je vprašal, kje so Švabi. Odgovorila sem mu, da smo iz Središ a, zato ne vemo, kje so¹⁵. Pogledal me je in vprašal, ali poznam Najžar Marijo. Pritrdila sem. Bolgar mi je izro il pozdrave in nas poslal naprej. Tega se spomni tudi Jože Prapotnik. Napotili so nas ez breg in prišli smo do Stanetinec.

¹⁰ Mogo e mežnarjeva – cerkovníkova h i?!

¹¹ Franc Šafari , mož Pavle in o e Bebe ter Ivane-Ive, je zapustil družino in odšel po svetu. Bil je nemirna duša. Poro il se je drugi , ko je Pavla, prva žena, umrla. Bil je središki revež, delal je kot grobar.

¹² Govedi iz Središ a, druga žena po Pavlini smrti, prej priležnica, s katero je imel Šafari dvoje otrok.

¹³ Mogo e Irgoli u? Ta priimek je pri Veliki Nedelji znan.

¹⁴ Starejši Središ ani se je še spomnijo. Danes tukaj stanuje njena ne akinja Ivanka, poro ena Škrjanec, Partizanska ulica 2.

¹⁵ Tudi niso mogli vedeti, saj so bili ve ino asa v priro nih zakloniš ih med dvema ognjema.

Nastanili smo se v veliki sobi, v kateri je bila slama in že nekaj ljudi, v glavnem ženske, ki so sedele ob steni. Utrujena sem zaspala, a me je sredi noči zbudilo krikanje in jok žensk. Vse po vrsti so Rusi in Bolgari na silo vlačili slame in so se nato vse po vrsti izmučile, zasramovane in hlipajoče vračale. Mama je komaj zmogla spregovoriti, da jih vojaki posiljujejo¹⁶. Posiljene so bile babica Ida, Ela in Beba. Mame niso mogli, ker je njena maternica bila zunaj telesa¹⁷. S takšnim gorjem je živela vse od najinega rojstva. Do smrti je zelo trpela. Leta 1949 je v Ljubljani iskala pomoč. Vsi zdravniki, kot tudi študenti medicine (dr. Vre kova), niso mogli verjeti, kakšnemu trpljenju in potrpljenju so bili priča. Prav zaradi teh težav je 1937 leta sporazumno odšel od hiše moj oče Franc. Le malo vem o njem. Šele po mami smrti mi je Šestan Alojzija razkrila žalostno zgodbo mame in očeta.«

Vrnitev v Središče

»Vračam se v leto 1945. Iz Stanetinec smo naslednji dan odšli proti Središču. Naša hiša je bila polna nereda in delno izropana. Klavir je ležal v sadovnjaku. Kar je mogel, je Horvat Jožek, sosed – Nežikin mož

ohranil. Bivanje v hiši ni bilo možno, zato smo spali pri Jurjaševi evih, Ani in Jakobu (danes Kolodvorska c. 3). Domov pa smo prišli, veseli, 15. maja 1945, ko smo za silo uredili stanovanje¹⁸. Proti koncu leta 1945 je bila ponovno odprta gostilna. Majeva Micika je bila natakarica. Do mamine aretacije, v septembru 1946, smo si nekoliko opomogli, po izpustitvi iz zapora pa ni bila več sposobna voditi gostilno.

Bilo je 17. maja 1945, ob 9. uri zvečer. Sedeli smo pri večerni molitvi, ko so se vrata na silo odprla. Mislili smo, da je pes Taras, saj si je pogosto sam odprl vrata, ko sta s Pubom prihajala s sprehoda. Ni bil Taras, temveč skupina ljudi, ki je stala pred vrati, v kuhinjo pa je planil v vojaški obleki neki možak. Usmeril se je proti babici Idi, jo kruto sunil in prišel na njo grozno kričati. Babica je v strahu spregovorila: 'Jožek, Vodek, kaj je, kaj kriva?' Nato je obe z Elo potegnil ven na dvorišče. Babica se je med vrati ustavila in korajžno zaklicala: 'Zbogom, deca.' Nikdar več je nismo videli. Zidari Franc s Placa je čez nekaj časa povedal mami, da je konala v strelnem jarku¹⁹ pod Humom, ustreljena s pištolo.

Čez mesec dni ali prej, ne vem točno, kdaj, so Puba poklicali v Ormož na zaslišanje. Ni se vrnil. Leta 1946, po Lojzovem²⁰ rojstvu, je g. Teršavec, paznik iz Šterntala, prinesel Elino pismo. Vsebina je bila približno takšna: 'Kje je Puba? Z menoj je slabo. Vse pozdravlja, Ela.' Listek sem odnesla k Borovinškovim,

¹⁶ V podkrepitev resnih navedb pri evalki bom tukaj zapisal spomine M. M. iz Središča, ki je bila v tistem času na Kogu pri svojem stricu: »Na Kog sem prišla 1. aprila 1944 k svojemu stricu, ki je imel tukaj trgovino. Pri njem sem pomagala pri gospodinjskih delih. Zaradi nevarnosti in nevarnega ravnanja Bolgarov so nas evakuirali na hrvaško stran v vas Goričico. Evakuacijo je uredil in izvedel Andrej Marček iz Središča, ki je imel na Kogu ves čas pošto. Pred bližajočo se fronto so njegovi najbližji prišli iz Središča na Kog, misle, da bodo tukaj bolj varni. Vendar so se ušteli. Zaradi nevarnih grdobij Bolgarov se je šel Puba (Marček – op. av.) pritožiti v vojaški štab, saj je vpričo njega, pod prettnjo ustrelitve, bolgarska golazen posilila njegovo ženo, nevarno Bebo, ki se je pozneje poročila z Alojzjem Marčekom. Neka deklica (Iva – op. av.) ki je bila zraven, menda je bila pozneje ujeteljica, pa se je rešila. Mene je tudi rešil neki deček, ki je pribežal pred fronto na Kog. Posilstva teh žensk so bila na dnevnem redu. V Goričici smo bili dva dni, med drugimi sta bila z nami moj bratranec Munda Radko, ki se je pri stricu učil trgovine, in Novak Stanko, po domače Plahnet s Koga. Nakar sta nas Puba in njen vojak odpeljala v Središče na obino. Mimogrede smo se ustavili na Preseki pri Lovrecu mlinarju, kjer so nas lepo sprejeli in dobro nahranili. V Središču nas je sprejela narodna zaščitnica. Kdo je bil tam od teh ljudi, se ne spomnim. Za tem smo se razšli. Spomnim se, da je bila še fronta in so Nemci streljali s Huma po Obrežu.«

¹⁷ V med.: prolaps (izpad) in prokcidencija. Vzrokov za takšno stanje je lahko več – slabo podporno tkivo, težki porodi, genetska nagnjenost, kronični kašelj, tuberkuloza, tumor itd. Ker je diagnoza postavljena (lahko), po opisu pri evalki, sta možni obe diagnozi.

¹⁸ Na Kog se niso več vračali, saj je bil porušen, le Puba je med tem časom občasno odhajal gor. Z besedo domov misli Središče pri železniški postaji.

¹⁹ Verjetno v tankovskem jarku, ki je potekal od Drave za Humom proti Šalovcem in nato proti Muri. To »pancergrabo«, kot so jo imenovali domačini, so konec leta 1944 na ukaz Nemcev kopali domačini in ujetniki, saj so pričakovali bližajoči se ruski napad. To naj bi bila zadnja obramba Nemcev med Muro in Dravo, ki pa je vseeno za pet tednov ustavila rusko in bolgarsko napredovanje. Prav zaradi tega so Bolfenk (Kog), Šalovci, Frankovci, Hum, Loperšice itd. najbolj trpeli. Kakšno maščevanje je gnalo likvidatorje, saj Ida Šinko ni znala niti prav govoriti slovensko. Zato tudi nejasna beseda Vodek. Je bil to priimek likvidatorja, ki ga je žrtev vsekakor poznala!?

²⁰ Alojz Marček, roj. 16. 6. 1946, nekdanji akcionar, por. agrar, pri evalki. Stanuje v Vinskem Vrhu, danes je v pokoju. V nekdanjem Šinkovem vinogradu, ki ga je podedoval po svojih starših, si je zgradil hišo in obdeluje vinograd.

Tukaj bo verjetno pomota pri evalki ali pa je pismo prišlo z veliko zakasnitvijo, saj je bilo takrat taborišče že ukinjeno in Ela Marček pokojna?!

saj je bil g. Borovinšek²¹ vodja vaške straže²² in sem zato pri akovala posredovanje.

Po Pubovem odhodu oziroma prisilni privedbi v Ormož in nato v Maribor²³ so se pojavili pri nas na Žinkovini²⁴ predstavniki vaške straže, na elu z g. Borovinškom. Zape atili so vse in tudi v glavnem vse odpeljali – pohištvo, perilo, obleko, tudi moje osebne stvari. Borovinšek tudi ni prizanesel mali sobi, kjer je imela Beba pripravljeno balo. Njen fant, Zidari Drago s Placa, se je nameraval z njo poroiti, ko pride iz vojske. Toda njega ni bilo – padel je!

Pri Bebinih stvareh je mama prosila naj vendar pusti to, ker to ni od Ele. Pri tem je padla na kolena in ga prosila! Odgovoril je: To je ljudska imovina. Vse so odnesli.

V avgustu 1945 se je nenadoma doma pojavil partizan Bojan Šinko, moj ujec²⁵, brat umorjene Ele in sin prav tako umorjene Ide. Ob novici, kaj se je zgodilo, se je do nezavesti napil in odšel v Ljubljano. Ob iskanju pobitih svojih ožjih sorodnikov: sestre, matere in svaka Mar eca, je prišel v konflikt z oblastjo. Stike z njim sem imela vse redkeje, po mamini smrti, torej po smrti sestre Pavline, pa ga jaz nisem več videla. Tudi na njegovem pogrebu nisem bila, kajti nihče me ni obvestil o njegovi smrti.

Oznovska provokacija in smrt svaka

»Spomladi leta 1946 je Mar ec Alojz ml.²⁶ opravil prevoz pobeglega ustaša²⁷. Ozna iz Varaždina je zato

zaprla mojo mamo, prevoznika Alojza Mar eca ml. in Alojza Mar eca st.²⁸ in sestro Bebo. Z Lojzom Mar ecem, najmlajšim, dojen kom od sestre Bebe sva šla k babici Ani Mar ec. Pomagala sem negovati Nika, ki je imel šest let, in Iva²⁹ - tri leta. Bebo so zaradi dojen ka kmalu izpustili. Podnevi smo bili pri babici in 'dedeku' Mar ec, zve er pa smo se vra ali spat domov na postajo. Mar ec 'dedek' je bil ez pol leta izpuš en iz zapora zaradi bolezn, mojo mamo so tudi bolno premestili v Maribor, kjer je odslužila 16-mese no zaporno kazen.

V zimskem asu so me Borovinškovi (žena Borovinška je bila sestra mojega posvojitelja Puba Mar eca) sprejeli pod streho. Z Rakovec Dragico, služkinjo, sva spali v podstrešni sobi. Dela, ki sem jih opravljala, so mi bila v veselje. Hotela sem biti pridna, da ne bi imela težav pri prakti no tujih ljudeh. A težave so se pojavile, ko sem našla naše stvari – milo, brisa e, prte, posteljno perilo z Elinim monogramom in kov ek umorjene moje babice Ide Šinko. Gospe Borovinšek sem, ne vedo , da bo kaj narobe, povedala, kaj sem našla. V trenutku me je odstranila z besedami: 'Zgini iz naše hiše!' Še plaš , ki sem ga pri njih dobila od njenega sina Fran eka, mi je odvzela.

Odšla sem k 'dedeku' in babici Mar ec, ki sta me lepo sprejela. Med otroci mi je bilo lepo. Pri akovali smo

²¹ Franc Borovinšek je bil svak Andreju Mar ecu – Pubu.

²² Narodna zaš ita.

²³ J. K. iz *Grab mi je po smrti Z.-ja z veliko previdnostjo povedala, da sta Z (zaprla so ga po vrnitvi iz Rusije) in Puba preživela nekaj asa skupaj v zaporu v Mariboru. Z. ga je avgusta 1945. leta pustil v kriti nem stanju, še komaj živega. P.-va je približno enako opisala dogodek in dodala, da ga je iz zapora (Z.-ja) rešil njen o e. Omenila je tudi seznam tistih, ki so jih v Središ u zahtevali za likvidacijo. Od takrat se je P.-va. izogibala najinemu razgovoru. Domnevam, da še seznam nekje obstaja.* (Pri evanje Ive Šafari – agran.)

²⁴ Pravilen priimek je Šinko, vendar so doma ini ta priimek izgovarjali Žinko. Tako npr. pri Žinkovem "gatru" na Prodeh (v Banatu), na Žinkariji ipd.

²⁵ Nekdaj je bilo razli no naslavljanje sorodnikov po materini ali o etovi strani. O etov brat je bil stric, mamin brat pa ujec ali »vujec«, tudi uja.

²⁶ Mož Ivine starejše sestre Bebe, sin Alojza in Ane (»dedeka« in babice).

²⁷ Po nekaterih virih je menda bil ta »ustaš« oznovski provokator. Po ustnem pri evanju Ive Šafari , por. agran, je omenjenega leta s polno nim vlakom prispel v Središ e begunec – neznanec, menda ustaš, tako so rekli, oziroma se je tako predstavil. Potrkal je na gostilniško okno in odprla mu je gostilni arka Pavla, Ivina mama. Prosil jo je, naj mu pomaga priti do meje v Radgono. Napotila ga je k svojemu zetu Alojzu Mar ecu, ki je vozil avto svojega o eta – »dedeka«. Zato so tudi »dedeka« zaprli. Še babico bi, pa ni imel kdo paziti vnukov – malega Nika in Ivana. Mar ec je vožnjo sprejel, toda nekje pred Radgono mu je avto »zakuhal«, se pokvaril. Dalje ni ve mogel, naenkrat pa so se pred njim pojavili mili niki, ga aretirali in zaprli. Po vsem sode , je hotela oblast tiste, ki so bili premožni, na tak ali druga en na in uni iti. (Vir: Iva agran.)

²⁸ Alojz Mar ec st. je bil znan središki klju avni ar. Že v stari Jugoslaviji je imel osebni avto in mlatilno, s katero je obratoval skoraj do svoje smrti v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Alojz je bil bratranec starega Mar eca, sodarja, Pubovega o eta. V Središ u so ga vsi klicali za »dedeka«, ženo Ano pa »babica«.

²⁹ Niko in Ivo sta bila sina babi ine nezakonske h erke Angele. Rasla sta, prav tako vnuk Lojz, najmlajši, pri babici in »dedeku«. Ta dva star ka sta jim nadomeš ala starše. Lepo sta jih vzgojila in spravila do kruha. Tukaj je dobila zato iš e tudi pri evalka Iva Šafari , za kar jima je bila zelo hvaležna. Tudi sicer je pri »dedeku« Mar ecu dobil zato iš e vsak revež, e je to bil ali ne.

prihod Lojza ml. iz zapore. Mama je na postaji po svojih mo eh urejala gostilno. Življenje je postajalo prijazno in znosnejše.

Smrt Bebinega moža, o eta malega Lojza, je zaznamovala vso družino. Na sveti ve er, 24. decembra 1948, v ve ernih urah, se je peljal z motorjem po opravkih na medžimursko stran. Pri pre kanju železniškega prehoda (pri Kolencu) ni opazil spuš enih zapornic in se je vanje zaletel. Bil je pri pri i mrtev. Bebi se je ponavljala revma, mama pa je bila vse bolj priklenjena na posteljo. Pomembna sem se po utila, skrbela sem za mleko, ki sem ga dobivala od babice za pomo , ki sem ji jo nudila. Leta 1950 pa me je gospa Šprager³⁰ napotila na u iteljše e v Maribor. Po mamini in sestri smrti 1951. leta sem morala zaradi finan nih težav zapustiti Maribor. Babica in 'dedek' (Mar ecovi) niso zmogli pla ila, štipendije pa mi, kot politi no zaznamovani, oblastniki niso dali. Gospa Šprager in Vargazon Tatjana sta našli pot, da sem lahko v za etku decembra 1951. leta nadaljevala u iteljše e v akovcu. Vozila sem se s kolesom in uspešno napredovala. Zaradi primerne uspeha mi je hrvaška republika namenila 1200 dinarjev štipendije. Bila sem bogata, tako da smo vsi – Niko, Ivo, mali ne ak Lojz in jaz imeli delež. Leta 1955 sem dobila mesto u iteljice v Leskovcu pri Ptuju, na 'dedekovo' prošnjo, zaradi njune bolezni pa 1956. leta mesto u iteljice na Svetinjah – raju na zemlji!«

Kaj pravijo ljudje³¹

Pred skoraj petimi leti, ko še nisem bil odlo en, ali objaviti zunajsodni poboj zakoncev Mar ec in taš e Ide Šinko, sem najprej »potipal« pri ljudeh, tistih, ki so Mar eceve in Šinkove poznali. Gradivo sem zbiral tudi na Kogu. Nekateri so me pošiljali k drugim, naj mi ti povedo kaj ve . Ugotovil sem, da so se nekateri ljudje izogibali dajati odgovore na moja vprašanja, ki so bila dokaj enostavna: »Ste poznali poštarja Mar eca na Kogu?« »Kakšno vlogo je igral med vojno?« in »Ali sta z ženo izdajala?« Dobil sem zanimiva pri evanja, ki jih bom v nadaljevanju, preden bom obdelal arhivske dokumente,³² tukaj zapisal.

S. . s Koga

Na vprašanje, e pozna oziroma je poznal Mar eca, poštarja na Kogu, mi je odgovoril:

»Seveda sem ga poznal. To so bili fini ljudje. Niso izdajali ali sodelovali z Nemci. Žena je bila bolj vro a, ne za Nemce, temve za seks. Bila je radoživa. Seveda je v tem oziru imela rada postavne nemške oficirje. Bila sta nekemu napoti, zato so ju pospravili. To so bili težki asi. Tudi mene so kot fanta kogovski skriva i prijeli takoj po vojni in me odpeljali k Miklavžu v zapor in me zverinsko pretepali. Od mene so zahtevali, naj jim povem nekaj, kar je vedel samo moj o e. Jaz jim tega nisem mogel povedati, ker res nisem vedel. Ob izpustitvi sem imel 49% poškodovano telo od pretepanja.«

J.M., Središ e

»Poznala sem Mar eca in slišala za njiju. Bila sta nem urja, da bi izdajala, ne vem.«

K. M., Središ e

»Ne, ni ne vem o tem³³. Menda so jih po nedolžnem pospravili zaradi družinskih razmer. Ne, nista bila izdajalca.«

A. K., Središ e

»Kolikor se spomnim Mar ec Puba in njegova žena nista sodelovala z Nemci ali izdajala. Njima je šlo samo za denar. Stari Mar ec je imel doma pintarijo³⁴ in so tudi med vojno delali sode za pivo za vojsko. Puba je bil takrat glavni. Toti je ne izdovo, rad pa je mejo peneze!³⁵«

P. Z., Jastrebc

»Ja, dobro se spomnim Mar eca in njegove žene, poštarice Ele. Spomnim se, da je dolgo asa hodila na Kog v službo peš iz Središ a. Med vojno se je družila z Nemci in ovajala. Koga, ne vem. Skupaj z Mar ecema in drugimi Kogov ani smo bili ob koncu vojne izgnani za fronto na Stanetinski breg. V mali sobi se nas je gnetlo, da smo bili kot ribe v konzervi. Vem, da so ženske, ki so bile z nami, Bolgari vsak dan posiljevali. Menda je Ela tam od posilstva umrla. Kam so dali truplo, ne vem.«

I. I., Središ e

»Od leta 1943 sem se u il sodarske obrti pri starem Mar ecu. V tem asu je imel mojster dva pomo nika – soseda Rajha in nekega Franca, ki je stanoval pri

³⁰ Nekdanja u iteljica, doma inka.

³¹ Nekatero podrobnosti iz teh pri evanj bom izpustil in uporabljal inicialke imen in priimkov, saj nimam namena, da bi morebiti z odkrito objavo zaznamoval potomce.

³² Zanimivo, da obstajajo v Arhivu R. Slovenije dokumenti o zaslišanju Mar eca in Rizmana, kot osumljencev ter pri , ki ju obremenjujejo.

³³ Tukaj sem opazil, da se oseba izogiba oziroma ne upa povedati resnice, ki jo je poznala, saj so bili Mar eci osebni prijatelji tej družini.

³⁴ Sodarska obrt.

³⁵ »Ta ni izdajal, imel pa je rad denar«. Po vsej verjetnosti bo ta izjava najbližje resnici. Seveda materialist, ki mu je prišlo vse prav.

Japi³⁶ na Bregu. Kasneje sta bila oba vpoklicana v Wermanschaft.

Puba je bil ohol lovek. Da bi izdajal, nisem slišal. Spomnim se, da je bil doma ob koncu vojne, nato je izginil. Njegov neak Tišman Rudolf pa je bil naduti vodja Hitlerjugenda.

Tudi moj oče je imel nevesnosti z oblastjo. Takoj po odhodu Bolgarov so prišli ponj središki skriva in ga odpeljali na Ptuj. Obtožili so ga, da je sodeloval z Nemci s tem, da je moral organizirati zbiralnico mleka. Ja, saj smo morali sodelovati z Nemci, če smo hoteli preživeti! Oče je imel to srečo, da ni bil med prvimi odpeljan, ker bi ga gotovo pobili, tako kot mnoge druge.«

K. J., Središče

»Šinko Ela je bila povezana z gestapom, saj je hodila k njim na Breg, kjer so imeli sedež. Rada je imela moške. Da je izdajala, ne vem. Sicer je mnogo ljudi bilo lojalnih Nemcem zaradi strahu, da jih ne bi odpeljali. Za Puba ne bi mogla reči ni slabega. Ne verjamem, da sta bila ovaduha. Za to, da sta bila likvidirana, je bil vsega kriv XY.

Spomnim se, da sem bila takoj po vojni z nekim znancem na Kogu. Tam sem srečala vsega iz sebe Puba Marčeca. Hodil je pred cerkvijo in, ne vem, vlekel svoja oblačila z ljudi, ki so mu jih odnesli v času nemško-bolgarskih spopadov. Če je kaj uspel dobiti nazaj, ne vem. Nato se je obrnil k mojemu znancu z besedami: 'Na, poglejte,' in pokazal na svojo obleko. 'To je vse, kar imam!' Ko sva s znancem odšla, mi je ta šepetaje dejal: 'Vi jih prokleti nede dolgo trebo!' Ali je znanec vedel, kaj se plete? Vsekakor!

Tudi jaz sem bila obtožena sodelovanja z Nemci, samo zato, ker sem hotela pomagati sorodniku. Bila sem zaprta v Mariboru. Nekega dne smo morale mlajše ženske iti istit pisarne. Takrat sem v neki pisarni videla nalepljen seznam zapornikov, med katerimi je bil tudi Andrej Marček. Pozneje, ko so me izpustili, sem seveda doma povedala o tem seznamu. Kmalu se je to po Središču razvedelo.

Nekega dne pa sem srečala XY. Ustavil me je in me ogovoril, ali je res, da sem videla to in to. Bil je nervozen in raztresen. Odgovorila sem mu pritrdilno. Nato me je po tihem vprašal: 'Pa misliš, da bo dojšo domu?'

³⁶ Vulgo – domače ime. Matjaž Dečko. Danes kmetuje zet Srečko Dečko (Dečko se je priženil k Dečku, zato se priimek nadaljuje).

Nerazumljivo mi je, zakaj so likvidirali staro Šinkovico, saj ženska nikamor ni šla, ni vedela slovensko in tudi malo Središčanov jo je poznalo.«

M. P. Središče

»Na Kogu sta imela pošto, ki sta jo vodila tudi med okupacijo. Pravijo, da sta Ela in njena mati Ida, ki je bila Madžarka, simpatizirali z Nemci. Za Puba to ne bi mogla reči. Tudi o izdajanju doma inov pozneje ni bilo slišati. Kolikor mi je znano, sta obe izginili tik pred koncem vojne. Spomnim se, da sem še junija leta 1945 videla Puba doma v delavnici.

Po vrnitvi iz izseljenstva smo našli dom popolnoma izropan. Oče je šel prosit XY, ki je bil poverjenik za ljudsko imovino, naj mu pomaga s kakšnim pohištvom. Ta ga je peljal v Zdravilni skedenj, kjer si je nabral nekaj uporabnega pohištva. Vse skupaj je plačal, ne da bi dobil kakršno koli potrdilo. Pri tej hiši je bila tudi po vojni blaginja. Vse polno tekačev je bilo v rolah, verjetno so izvirali iz zaplembe.

V juniju 1945 pa je Marček Puba izginil. Menda ga je dal pospraviti XY, da bi se polastil njegovega premoženja.«

Obračun

Po koncu vojne se je Andrej Marček ml. v glavnem zadrževal doma v Središču pri svojem očetju, ki je imel sodarsko obrt. Vse poslovne zadeve je kot naslednik obrti vodil on, tako že pred in med vojno.

Ženo Elo in njeno mamo so organi OZNE odpeljali na zaslišanje že 17. maja 1945, od koder se nista vrnili³⁷, Andreja Marčeca ml. pa 24. junija 1945. Žena Angela je končala v taborišču v Kidričevem, mož Andrej pa je bil odveden v mariborski zapor na Pobreški cesti.

»V zaporih na Pobreški c. je ostal do 15. januarja 1946, ker tega dne niso več hoteli sprejeti paketa, katerega so mu svojci redno nosili v zapor. Kaže, da takrat za obdolženim Marčecem izgine vsaka sled. Pogrešani je večkrat iz zapora pisal naskrivaj svojim staršem, nazadnje dopisnico z dne 19. decembra 1945. Nato so pogrešan evi starši poizvedovali pri ministrstvu za notranje zadeve v Ljubljani, ki je z dopisom z dne 5. avgusta 1946 KU Kog sporočila, naj obvestijo starše pogrešanca, da se pogrešani več ne nahaja v kazenskih zavodih oziroma zaporih za izvrševanje kazenskih sankcij³⁸.«

³⁷ Pri evanje Ive Agrar. Menda so staro Šinkovico umorili že med potjo proti Ormožu in jo vrgli v tankovski jarek.

³⁸ Pri evanje sestre Antonije Marček, por. Borovinšek, ki je bila predlagateljica razglasitve za mrtvega Andreja Marčeca ml. in je s tem utemeljila pravni interes za dedovanje njegovega premoženja.

Po izginotju Ele Mar ec in nekaj pozneje njenega moža za ne Andrejev o e poizvedovati za svojim sinom. Na 8. redni seji KNO odbora Središ e, z dne 26.12. 1946, razpravljajo tudi o prošnji o eta Mar eca, naj intervenirajo glede njegovega priprtega sina. »Odbor zaklju i, da je principiuelno za to, vendar da se prej stopi v zvezo s Krajevnim odborom OF, kateri naj poizve vse od merodajnih initeljev na Kogu, kjer je priprti za asa okupacije ve inoma živel in deloval.« Na seji KLO Središ e, dne 27. 12 1946, pa je bila obravnavana med drugim tudi 3. to ka dnevnega reda o ponovnem popisu narodne imovine (beri: zaplenjene), kjer je med drugim zapisano, »da se je treba glede imovine **izseljenega**³⁹ Mar ec Andreja javiti na okraj«.⁴⁰

Konec maja 1947 pa izda Okrajno sodiš e v Ljutomeru⁴¹ odlo bi o »zaplembeni stvari zoper Mar eca Andreja in Angele iz Dravskega Središ a, zdaj neznanega bivališ a, v smislu l. 2 to . 1 odloka AVNOJ-a, z dne 21. 11. 1944, narodu sovražnega imetja v državno last. Tukajšnji zemljiški knjigi se naro a, da se pri celem zemljiš u Mar eca Andreja in Angele vknjiži lastninska pravica v korist Federativne ljudske republike Jugoslavije«.

»Na podlagi potrdila KLO Središ e ob Dravi z dne 22. 3. 1947 sta bila Mar ec Andrej in Angela iz Središ a št. 115 radi sodelovanja z okupatorjem od naših oblasti priprta in sta pozneje pobegnili v tujo državo

---

Prvi postopek za razglasitev za mrtvega A. Mar eca ml. je bil oktobra 1962, *”pri emer se smatra, tako v razglasitvi, da je 31. julij 1950 dan, ki ga pogrešani ni preživel”*. Drugi postopek je prav tako vložila sestra Antonija, leta 1992, toda sedaj za oba pogrešana: Andreja, ki je bil že tako razglašen za mrtvega 1962. leta, in svakinjo, bratovo ženo Elo-Angelo, roj. Šinko. Ta dva sklepa se glasita, da se kot dan smrti pogrešanega Andreja Mar eca dolo i 15. januar 1946, za njegovo ženo pa 1. november 1945.

Vir: Sklep, št. IR 19/62 – 11, Okrajno sodiš e v Ormožu; Sklep, št. NN 8/92 – 9 in sklep, št. N 7/92, Temeljnega sodiš a v Mariboru, Enota v Ormožu.

³⁹ Avtorjev poudarek.

⁴⁰ Da bi prikrili izvensodni, tudi krivi ni umor Mar eca ml., so si novi oblastniki izmislili, da je bil izseljen. Sodiš e je pri utemeljitvi Odlo be iz leta 1947 uporabljalo dva termina – izseljena in pobegla oseba, zato je, po njihovem, *”kot pobegle osebe smatrati analogno za vse izseljene osebe”*. Ta dikcija tudi takrat ne bi vzdržala pravne presoje. V nadaljevanju Odloka pa: *»Ko sta Mar ec Andrej in Angela v smislu te ugotovitve pobegnili, odnosno bila izseljena, je bilo celotno imovino zapleniti in prenesti v korist države«*. Sodna farsa!

⁴¹ Kog je takrat spadal upravno, politično in sodno pod okraj Ljutomer.

ali pa se skrivata, ker se na svoj dom do zdaj nista vrnila. **Njun sin Mar ec Andrej ml.**⁴² je bil januarja (datum je ne itljiv) 1946 izseljen«.⁴³

Iz teh odlo b je razvidno, da je oblast prikrivala resnico in z o itnimi lažmi zavajala celoten sodni sistem!? in javnost.

Jasno je, da je bila Angela Mar ec izvensodno ubita že do ukinitve taboriš a v Kidri evem, oktobra 1945, saj so takrat vsi zaporniki izginili⁴⁴. Mož Andrej pa se verjetno tudi ni u akal novega leta 1946, ker mu paket v januarju istega leta ni bil vro en.

Najve ja laž, ki so jo oblastniki razširili o njunem sinu. Da bi zakrili zlo in, so si enostavno izmislili, da sta imela v zakonu otroka – sina Andreja, ki naj bi bil izseljen. Kdo pa je bil takrat v Središ u v KLO, ki je izdal takšno potrdilo Okrajnemu sodiš u v Ljutomeru, to naj bi pa na tej podlagi izdalo odlo bo o zaplembi? Danes se nam zdi udno in nedopustno, da za grehe staršev trpijo otroci, takrat pa je bilo vse mogo e, tudi to, da so za zlo in uporabili lažna dejstva. Vsekakor je moral nekdo v Središ u vedeti za umor in je z lažnim potrdilom podkrepil Mar ecevo krivdo. So bila posredi družinska nesoglasja in koristoljubje, kot nekatere pri e namigujejo? Možno je vse.

Zasliševanje

Po aretaciji v juliju 1945, kar se sklada z nekaterimi pri evanji, je bil Andrej Mar ec priveden 11. julija 1945 pred zasliševalca⁴⁵ Vojaškega sodiš a mariborskega vojnega podro ja – Maribor, kot osumljenec.

Obdolženi Andrej Mar ec izjavi:

---

⁴² Avtorjev poudarek.

⁴³ Odlo ba Okr. sodiš a Ljutomer, št. 366/47, in Odlo ba, št. 367/47.

⁴⁴ Izjava predlagateljice Antonije Borovinšek v obrazložitvi o razglasitvi za mrtvo – sklep Tem. sod. v Ormožu, št. 7/92.

⁴⁵ Zasliševalec je bil Martin Žalik, tisti, ki je imel vmes prste pri umoru polanskega župnika Daniela Halasa. Med drugim je zasliševal tudi turniškega dekana in domoljuba Ivana Jeri a. Za razliko od drugega zaslišanja ta zapisnik ni podpisan ne od zasliševalca in ne od obtoženca, namesto podpisa stoji l.r.

»V HB⁴⁶ sem vstopil takoj v za etku okupacije. Rde o legitimacijo sem dobil l. 1943⁴⁷. Pri Wermanschaftu⁴⁸ sem bil, šturmfirei⁴⁹ sem postal nekako septembra sept. 1941 ter bil do konca šturmfirei. V 'Einsatz' sem bil v Šoštanj 18 dni lansko leto od 8. – 20. junija. Vendar sem isto asno podpiral tudi partizane. Kupil sem obveznice vojnega posojila za 500.- RM. Pri izdajstvu Keren i a nisem imel jaz nobenega posla. Kolikor je meni znano in kolikor mi je pripovedoval pozneje Rizman in Zabavnik Jakob, se je izdaja izvršila takole:

Rizman je pijan ek ter je govoril okoli, da so pri Sv. Bolfenku sami komunisti in da imajo sestanke. Zato je zvedel gestapo in ga poklical k sebi, kjer je Rizman povedal, kdo bi naj bili komunisti in kdo se je udeleževal sestankov. Takoj, ko je to storil, je šel

obvestit Zabavnik Brankota o eta, Jakoba⁵⁰. A Jakob je rekel, da je njegov sin ni ni kriv in ne bo pobegnil. Ker ni pobegnil, so ga drugi dan ujeli. Isto asno so aretirali tudi Pokriva a. Ta dva sta izdala potem nadaljno mrežo in je bilo aretirano ve je število ljudi. Odlo no zanikam, da bi jaz podpisal kako ovadbo proti Keren i u ali Zabavniku.

K meni so zahajali gestapovci iz Središ a, toda samo v gostilno. Jaz jim nikoli nisem dajal kakih obvestil o ljudeh«.

Drugo zaslišanje obdolženega Mar eca je bilo pet dni pozneje, zasliševal ga je dr. Ludvik Terbec⁵¹. Pri tem zaslišanju Mar ec izjavi:

»Nisem bil lan KB⁵². V HB sem vstopil 1941. v mesecu maju, ko je bil izdan razglas, da se moramo vsi prijaviti. Rde o legitimacijo HB sem šele dobil 1943. enkrat spomladi. Št. leg(itimacije) je bila nad 610.000. 'Sturmführer' sem postal mes(eca) sept. 1941. Bil sem postavljen, nisem se pa sam javil. V 'Einsatz' sem bil poklican leta 1944 junija mes(eca) Bili smo v Šoštanj. Meni se je po 18. dnevu bivanja v Šoštanj posre ilo izvle i iz te službe, ker sem na priporo ilo Dr. Kauklerja pil piklinsko⁵³ kislino. Hajke se nisem udeležil nobene.

Odlo no zanikam, da bi jaz izdal prof. Keren i a ali pa katerega njegovih tovarišev. Nisem podpisal nikakve ovadbe ali pa vloge. e bi pa kje stalo podpisano moje ime, je to bila samo potvorba. Da nisem izdajal partizanov, potrjuje priloženo potrdilo združenih odborov OF na Kogu. Partizane sem podpiral od za etka l. 1943, ko se pri nas pojavili prvi terenci.

Kupil sem obveznice voj. posojila za 500.- RM, katerega prilagam.«

Sedaj so prišle na vrsto pri e. Prvi je bil zaslišan Jakob Munda, trgovec in gostilni ar na Kogu, ki je bil sekretar Krajevnege odbora. Na vprašanje, e pozna

⁴⁶ Heimatbund (Steirischer Heimatbund) –Štajerska domovinska zveza. Ustanovljena 10. maja 1941 po odredbi dr. Sigfrieda Uiberreitherja, ki naj bi vodila svoje lane duhovno in politično in jih izoblikovala v zavedne državljane nemškega rajha. Takoj po ustanovitvi zveze je bil izdan razglas, na podlagi katerega se morajo vsi prebivalci javiti na obino na rasne preglede, ki so temeljili na nacističnih rasnih in političnih zakonih. (Hartman, Mobilizacija Slovencev v nemško vojsko 1942–1945).

⁴⁷ Prebivalstvo na Spodnji Štajerski, Koroški in Kranjski je bilo razdeljeno v tri skupine: V prvo so prišli Nemci, ki so se opredeljevali že pred vojno – ti so dobili dokonno državljanstvo in rde o legitimacijo. (Hartman, Mobilizacija Slovencev v nemško vojsko 1942–1945, str. 6.)

So pa znani primeri, da so dobili rde o legitimacijo tudi do takrat nenemški državljani – Slovenci. Podelitev državljanstva je pomenila ekonomsko varnost, predvsem pa politično zaslombo. Med te je spadal prav gotovo A. Mar ec. udno, zakaj mu rde e legitimacije niso podelili že prej, torej ob okupaciji, saj je bil tudi na spisku v mreži predvojnih zaupnikov. (Mavri , AMNOM, Vertrauensmännerliste der Untersteiermark Gaugrenzlandamt.)

V drugi skupini so bili tisti, za katere so Nemci sodili, da jih je mogo e ponem iti – dobili so državljanstvo na preklic, ki je veljal deset let, in so dobili zeleno legitimacijo. (Hartman, (Hartman, Mobilizacija Slovencev v nemško vojsko 1942–1945.) Tretja skupina so tako imenovani zaštitenci (Schutzangehörige), ki so bili brez državljanskih pravic in jim zato ni bilo treba iti v vojsko. Dobili so belo legitimacijo. (Hartman, Mobilizacija Slovencev v nemško vojsko 1942–1945)

⁴⁸ Polvojaška organizacija, ki so jo nacisti uporabljali za boj proti partizanom. (Hartman, Mobilizacija Slovencev v nemško vojsko 1942–1945)

⁴⁹ Vodja vermanšafta v kraju.

⁵⁰ Tukaj se izjavi Mar eca in Franca Rizmana popolnoma skladata. Rizman je bil zaslišan kot osumljenec komaj 4. septembra 1945. V tem asu nista mogla imeti nobenih stikov, saj so Rizmana aretirali že v Dachau in ga odpeljali v Ljubljano.

⁵¹ Priimek je slabo itljiv, upam, da je pravilen.

⁵² Kulturbund – Deutscher Kulturbund (Kulturna zveza). Pomenila je kulturno društvo, ki pa je v resnici postalo najtrdnjša postojanka za utiranje nacizma. Zveza je bila ustanovljena 1931. leta v Novem Sadu, isto leto, 14. novembra pa je bila ustanovljen ptujski KB. (Šuligoj, Ormoški Nemci med obema vojnama, str. 211.)

⁵³ Pravilno: pikrinska kislina – trinitrofenol. Strupena kislina z eksplozivno lastnostjo. V I. sv. vojni so jo uporabljali zavezniki za polnitev eksplozivnih teles.

Andreja Mar eca, odgovori, da ga pozna in da je ob koncu leta 1943 dal za partizane 40 litrov vina in steklenico žganja. Osumljeni mu je takrat pokazal tudi posojilno obveznico Narodne osvoboditve v vrednosti 500 RM. Nadalje izpove, da je leta 1943 pogosto z njim govoril in mu je ob tem dajal poroila tujih radijskih postaj. Na vprašanje, ali je vedel, da je Mar ec izdal Keren i a, je odgovoril: »Ne nisem vedel, da je osumljeni Mar ec izdal 1941. leta tov. Keren i a in tovariše in sem za to šele sedaj zvedel⁵⁴«.

Ta izpoved je v veliki meri najbližje resnici. Kakšno težo je imelo potrdilo Združenih odborov OF, da ni izdajal partizanov, in zakaj si jo je priskrbel, bo še nadalje ostalo nerešeno. Preiskovalci so v glavnem iskali pri o za izdajo Jožeta Keren i a. Kot bomo videli v nadaljevanju, so vse pri e, razen osumljenega Franca Rizmana in pri e Jakoba Munde, mo no bremenile Andreja Mar eca.

Ob zaslišanju pri Vlada Zabavnika in Draga Zabavnika prva pri a pove, da je bila zaprta v Mariboru zaradi sodelovanja s partizani. V zaporu je prišla v stik z doma inom Konradom Bogdanom, ki mu je povedal, da je slišal pogovor med Mar ecem in Jakobom Škerjancem. Govorila sta o raznih stvareh, med drugim tudi, da je treba prijaviti nemškimi oblastem Jožeta Keren i a, Kolari e in Zabavnike, ker so nevarni za okolico. »Po tem dogodku so nas res vse pozaprl, od cele grupe je bilo 10 ustreljenih in nas šest je prišlo v koncentracijsko taboriš e v Dahau in v Mathauzen⁵⁵«.

»V sodnih zaporih v Mariboru sem se nahajal skupaj s prof. Keren i em Jožetom od 8. do 27. decembra 1941. leta«, je za el svoje pri evanje Drago Zabavnik iz Vodrancev. Med drugim pove, da mu je Keren i naro il, e pride živ iz zopora, naj po zlomu Nem ije prijavi oblastem Andreja Mar eca, Jožka Tomaži a, Franca Rizmana in Jakoba Škerjanca, saj je osebno videl na gestapu prijavo, podpisano od te etverice. »Rizman Franc je letos aprila meseca pripeljan tudi v Dahau, ne vem pa, radi ega. On je mojemu sosedu Mundi Francu dejal, da oni niso mislili prijaviti vse nas, temve samo prof. Keren i a. Rekel je še, da je doma nagovarjal Tomaži a Joška, da naj pomaga in sodeluje z OF, ampak isti mu je dejal, da s takšnimi šmrkavci ne e imeti nobene zveze. Ko sem se vrnil iz

Dahau, mi je pravil Klobu ar Karel, da je on šel nekega dne za Mar ec Andrejem in Škerjancem (istega so partizani ubili že 1943. leta), katera sta šla na Gestapo v Središ e. Slišal je, da je Škerjanec rekel Mar ecu, da je treba tistih deset ljudi oteljeti od Sv. Bolfenka. Mar ec mu je pa odvrnil, da je najbolje, da napravi on eno prijavo, in da jih bodo že prijeli.⁵⁶

e temeljito preberemo obe izjavi, ki sta si mo no podobni, nas z gotovostjo ne prepri ata. Zakaj? Vlado Zabavnik pove, da je pogovor med Mar ecem in Škerjancem slišal K. Bogdan. Podobno izjavi Drago Zabavnik, le s to razliko, da mu je skoraj enako povedal K. Klobu ar.

e razmišljamo racionalno, smo lahko skepti ni glede pogovora, ki naj bi se odvijal nekje na cesti. Druga e si ne moremo predstavljati, ker oba, Bogdan in Klobu ar, zagotovo nista prisluškovala v zaprtem prostoru. Skrajno naivno pa bi se bilo o teh re eh pogovarjati na glas, in to na cesti. Klobu arjeva izjava je tudi na trhlih nogah, saj je Mar ec posedoval osebni avto, s katerim je sam upravljal. Zelo težko je verjeti, da sta s Škerjancem šla peš s Koga v Središ e in se med potjo o tem pogovarjala. O podpisih, ki jih je videl na zaslišanju tedaj že pokojni Jože Keren i na sedežu gestapa, lahko tudi dvomimo. Enako izjavo je namre dal Janez Drogenik, kova s Koga, ki mu je sin Franca Rizmana – Janko⁵⁷ - dejal, ko je bil za nekaj asa izpuš en iz zopora: »Tovariš, e bi bil slu ajno jaz ustreljen, povej ti narodu, kaj sem jaz ob priliki zaslišanja na gestapu v Središ u videl na svoje lastne o i. Videl sem na ovadbi podpise slede ih oseb: **Rizman Franc**⁵⁸, Škerjanec Jakob, Tomaži Jozef, Mar ec Andrej mlajši.«

Gledano s asovnega odmika, je imel Tomaži nekakšen sedmi ut. Z izjavo o »šmrkavcih« se je distanciral od skupine, ki je bila skrajno nepazljiva in naivna. Tomaži ⁵⁹ kot dober organizator in politik, je gotovo poznal metode nacizma. Ni morda njegovo ime videno na gestapu kot maš evanje za »šmrkavce«? Bil je sodelavec Jožeta Keren i a pri

⁵⁴ Zapisnik zaslišanja pri e Jakoba Munde, arh. št. A132362. Predvidevam, da bi Munda, kot aktivni sodelavec proti okupatorju na Kogu, moral kaj ve tehtnega vedeti o delovanju obdolženega Andreja Mar eca.

⁵⁵ Zapisnik zaslišanja pri e Vlada Zabavnika iz Jastrebcv. Arhivska šte. A132363.

⁵⁶ Zapisnik zaslišanja pri e Draga Zabavnika iz Vodrancev. Arhivska šte. A132364.

⁵⁷ Janko Rizman, ustreljen kot talec decembra 1941 v Mariboru. udno, da je našel na svoji ovadbi podpis svojega o eta. Je takšna loveška izprijenost mogo a? Težko razumljivo in razložljivo.

⁵⁸ Avtorjev poudarek.

⁵⁹ Jožko Tomaži z Vitana. Bil je ustanovitelj DKFiD – Društvo kmetijskih fantov in deklet, na ormoškem koncu in predsednik pododbora Zveze DKFiD za ptujsko okrožje. Bil je ožji sodelavec predsednika ZDKFiD Ivana Kronovška.

DKFiD na Kogu in ho eš no eš simpatizer KP⁶⁰, ki je že imela svoje lovke v društvu.

Janez Drogenik še pove, da je glavni krivec za smrt J. Keren i a in njegovega brata Franc Rizman iz La avesi. Da je vedel za podpise na ovadbi, mu je povedal »tudi pokojni prof. Keren i **odnosno**⁶¹ Zabavnik Drago«. Izjavil je tudi, da je Franc Rizman na obisku pri Mar ecu vpri o gestapovcev izjavil, da ve pri Sv. Bolfenku za komuniste, ki se sestajajo⁶².

Ker so si nekatere izjave nasprotujejo, se bom na kratko ustavil pri zaslišanju obdolženega Franca Rizmana⁶³. Rizman je izjavil in zatrjeval, da ga je izdal Jakob Zabavnik, ki mu je povedal o nameri svojega in njegovega sina⁶⁴. In ez nekaj dni so sledile aretacije. Tako Rizman. Izjava pri e Vlada Zabavnika pa govori o izdajstvu Mar eca in Škerjanca, povedal pa mu je v Mariboru zaprti Konrad Bogdan.

Seveda je zelo pomembno, kdo je bil tisti, ki je prvi izdal skupino. Nato je stekel surovi gestapovski postopek, ki se mu je malokdo uspešno zoperstavil. To potrjuje zapisnik drugega zaslišanja Janka Rizmana, ki je bil dne 3. decembra 1941 na gestapu v Središ u⁶⁵. Tukaj je Rizman izpovedal vse natan no, s priimki in imeni ter z glavnimi akterji odpora. Kakor so zlomili njega, saj je bil vendar še otrok, star komaj 17 let, tako so zlomili tudi marsikoga, med drugimi

⁶⁰ Komunisti ne partije.

⁶¹ Avtorjev poudarek. Kaj pomeni odnosno? Kdo mu je torej povedal, Keren i ali Zabavnik?

⁶² Po tem takem so imeli kogovski uporniki med gestapovci svojega zaupnika-vohuna!?

⁶³ Zapisnik, z dne 4. septembra 1945, arhivska št. A132359.

V monografiji o Partizanskih kurirjih, avtorja Rada Zakonjška, izdane v samozaložbi leta 1985, str. 488, je družina Franca Rizmana opisana kot žrtev okupatorja, ki je sodelovala v osvobodilnem gibanju že za asa J. Keren i a. Niti z besedico ni omenjeno Rizmanovo izdajstvo in njegovo pogubljenje po koncu vojne. Zato se mi tembolj potrjuje domneva o povojnih medsebojnih obra unih.

⁶⁴ »Nekega dne me je vprašal moj sin Janko, e bi jaz bil voljan, da v našo hišo sprejmemo nekaj oboroženih etnikov... nekega dne sem razgovarjal z Brankovim o etom Jakobom Zabavnikom in mu povedal, da se moj sin družu z njegovim... nekaj dni za tem sem bil poklican od funkcionarjev 'gestapa' v hišo Mar ec Andreja...kjer sem bil zaslišan o vsem onem, o emer sem razgovarjal z Jakobom Zabavnikom... Vsled tega jaz sedaj sumnjam, da je mene kakor tudi ostale izdal Jakob Zabavnik.« (Iz zaslišanja Franca Rizmana).

⁶⁵ Zapisnik o zaslišanju Janka Rizmana. Prepis originala pri avtorju. Original v Arhivu RS.

tudi Keren i evega brata Slavka, ki je prav tako povedal (izdal!?) organizatorje upora na Kogu.⁶⁶

Pri zaklju nem poro ilu gestapa s tega zaslišanja v Središ u je ob koncu navedeno, »da je bil 19. novembra 1941 zajet Branko Zabavnik, igar temeljito zaslišanje je takoj izzvalo takojšnjo aretacijo Janka Rizmana. Izjave imenovanih so povzro ili nadaljnjo aretacijo 16 oseb s Koga.«⁶⁷

Sklep

Zapletena zadeva, ki je doživela vrhunec – tragi en konec – prvi konec leta 1941, ko je gestapo uni il odporniško gibanje na Kogu, in po koncu vojne, ko so se morali »poravnati ra uni«. Pravijo, da je bilo že zelo nevarno nositi nemško srajco, pa si »izgubil glavo«, eprav druge ni bilo, saj je bil Kog popolnoma uni en in požgan. Na to kaže izjava pri evalke, ko je ob koncu spopadov hotel Mar ec na silo dobiti nazaj svojo obleko od nekaterih prebivalcev Koga.

Toda v nekaterih segmentih so dejstva jasna. Prav gotovo sta bila Mar ec in njegova žena "zagreta" za nacizem iz takšnih ali druga nih vzrokov. V za etku se je nacizem, vsaj pri preprostih ljudeh, pokazal kot nekaj novega, pravi nega in redoljubnega. Na to nam kažejo dejstva iz za etka okupacije, ko je ve ina revnega in zadolženega kme kega prebivalstva z odprtimi rokami sprejelo okupatorja⁶⁸. Razo aranje nad srbsko diktatorsko politiko, ki je mnoge potisnila v revš ino in nezavidljiv ekonomski položaj, ki je bil slabši kot v rajni Avstriji, je le vrh ledene gore, na katerem je pristala nacisti na ideološka demagogija.

Po nekaterih znanih ustnih virih je bila pri akovana kratkotrajna nemška okupacija in so zato pri akovali

⁶⁶ Novak, Prlekija 1941–1945, str. 148.

⁶⁷ V zaklju nem poro ilu (gestapovskem, op. avt.) je tudi navedeno, da so z aktiviranjem zaupnikov – kdo so to bili? (op. avt.) – in s pritegnitvijo šturmfirerja dali dokaze proti aretiranim. Na Kogu je bil prvotno šturmfirer Škerjanec (njega je navedel Franc Rizman na zaslišanju septembra 1945). Po njegovem uboju pa je njegove posle prevzel Mar ec, tako je razvidno iz zaslišanja Mar eca leta 1945. Izjavil je, da je mesto šturmfirerja prevzel to leto. Kdo je bil torej izdajalec, ki ga omenja zapisnik? Vsi indici kažejo na Škerjanca, ki je javno grozil po Kogu, da ve za vso bando. Njega so kaznovali (ubili) »partizani« že 1943. leta, vanj so imeli Nemci popolno zaupanje. Zakaj pa že takrat ni bil kaznovan tudi Mar ec, ki je bil prav tako od vsega za etka okupacije osumljen kalaboracije? Po vsem sode so Mar ecu obesili izdajstvo po vojni, ko so se morali nekateri "o istiti" in poravnati ra une.

⁶⁸ V Središ u je menda neki kmet pred dvoriš nimi vrati javno hvalil novi red in se kar na »peti« obrnil v potrditev izre enega. To je po el vse dotlej, dokler mu niso gestapovci odpeljali sinov. (Vir: Vox populi).

hiter konec vojne. V takšnem pri akovanju so se nekateri vedli kot odlo ni nasprotniki nacizma.⁶⁹ V nasprotju s temi so se vedli tudi oportuni vetrnjaki, ki so bili za lastne koristi lojalni novemu redu, kar pa je moralno sporno. Po mojem je ravno tukaj celoten klju do resnice in rešitve problema. Toda, ali je bil to zadosten razlog, da so brez sojenja pogubili oba, povrh pa še Eline mamo, ali pa sta bila le žrtev spletk med samimi akterji odpora.

Slika 2: Na Kogu pred pošto. Prva z leve sedi Anica Ko evar, v sredini Ela Mar ec, lastnica pošte.
Hrani: družina agran.

⁶⁹ J. Keren i je takoj po napadu Nem ije na Sovjetsko zvezo organiziral javni sestanek sredi belega dne na doma em dvoriš u. (To Keren i evo dejanje je zadosten dokaz, da KPJ (Komintern) pred napadom Nem ije na SZ ni dovolila nikakršnih akcij proti Nemcem v Jugoslaviji – pakt Hitler–Stalin.) Nekateri prebivalci Koga so vedeli, da to ni varno in pametno, zato so se izogibali takšnim dejanjem in sodelovanju na javnem sestanku. Sicer pa nekateri menijo, da so Keren i a ovadili prav njegovi predvojni boljševisti ni »prijatelji«, saj je Keren i veljal, skupaj s somišljeniki Akademsko agrarnega kluba Njiva, za odpadnika – trockista. (Topolovec, Jože Keren i . Luskovi , Kme ko vprašanje.)

Iz ohranjenega pisma prijateljici Anici Ko evar⁷⁰ iz Središ a se da ugotoviti, da sta Mar eceva ves as pomagala izseljencem in pregnanim.⁷¹ Kolikor se je dalo, jim je preko svojih zvez pošiljala pisma in pakete in imela z njimi stike.

Navsezadnje pa je le morala nekoga zape i vest ali pa je bila le nesramna aroganca. Namre , iz razpoložljivih virov, ki sem jih že navedel, sta bili kot uradni dejstvi navedena njun pobeg ez mejo in njun sin izseljen, da bi tako opravi ili zaplembo vsega premoženja in zakrili zlo in. Torej, sta bila kriva?

Klju ne besede

Andrej in Angela Mar ec, Središ e, 1945, izvensodni poboji

Pisni viri

- Arhiv RS, AS 1931, št. 677–13–293/05.
- Arhiv RS, Slovenski prevod zaslišanja Janka Rizmana. (Zapisnik sem dobil od Toneta Luskovi a iz Jastrebcov.)
- HTML, Zorko Vi ar.
- Osebni arhiv družine agran, Maribor.
- Zgodovinski arhiv na Ptuj (ZAP), Ivan Najžer, Trg Središ e – rokopisna zbirka.
- ZAP, Zapisniki NOO – KLO, Središ e 1945 in dalje.

Ustni viri

Imena in priimki v arhivu avtorja.

Literatura

- Bruno HARTMAN: Mobilizacija Slovencev v nemško vojsko 1942–1945. Celje, 2006.
- Ivan JERI : Moji spomini. Murska Sobota, 2000.
- Stane KOS: Stalinisti na revolucija na Slovenskem 1941–1945. I. del, Rim, 1994.
- Drago KOŠMRLJ: Hiša za gradom, št. 1. Ljubljana, 1987.
- Tone LUSKOVI : Kme ko vprašanje in akademski agrarni ljub Njiva med prvo in drugo svetovno vojno. Zgodovinski zapisi III, Ormož, 2006, str. 58–63.

⁷⁰ Žena središkega veleposestnika in staroste Sokola Franca Ko evarja. Z dvema sinovoma, Francem in Borisom, je bila med prvimi deportirana v izseljenstvo v Srbijo.

⁷¹ Kopija pisma v arhivu avtorja.

- Irena MAVRI ŽIŽEK: KS Središ e ob Dravi v asu nacisti ne okupacije in osvobodilnega boja 1941–1945. Ormož skozi stoletja V/2, Ormož, 2004, str. 398–423.
- Drago NOVAK: Prlekija 1941–1945. Ljubljana, 1987.
- Skozi as, Zbornik MNOM za leto 2005.
- Ljubica ŠULIGOJ: Ormoški Nemci med obema vojnama. Ormož skozi stoletja III, Ormož, 1988, str. 203–232.
- Rajko TOPOLOVEC: Jože Keren i ni bil za »takšen« komunizem. Zgodovinski zapisi II, Ormož, 2005, str. 68–73.
- Angela VODE: Skriti spomin. Ljubljana, 2005.

Povzetek

Prispevek posega v as naše polpretekle zgodovine, katere številni dogodki tudi v naši neposredni okolici zahtevajo raziskovanje in razkritje resnice. Glavni osebi obravnave sta takoj po vojni umorjena Andrej Mar ec ml., doma ini so ga klicali Puba, in njegova žena Ela (Angela) Šinko iz Središ a ob Dravi, ki sta si že v stari Jugoslaviji na Kogu zgradila veliko stavbo, v kateri sta imela pošto. Nova poveljna oblast ju je osumila sodelovanja z okupatorjem, zato so ženo Elo in njeno mamo organi OZNE odpeljali na zaslišanje že 17. maja 1945, od koder se nista vrnila, Andreja Mar eca ml. pa 24. junija 1945. Žena Angela je kon ala v taboriš u v Kidri evem, mož Andrej pa je bil odveden v mariborski zapor na Pobreški cesti. Kmalu se je za njima izgubila vsaka sled. Angela Mar ec je bila tako izvensodno ubita že do ukinitve taboriš a v Kidri evem, oktobra 1945, saj so takrat vsi zaporniki izginili. Mož Andrej pa se verjetno tudi ni u akal novega leta 1946, ker mu paket v januarju istega leta ni bil vro en. Vse omenjeno je seveda oblast prikrivala z utemeljitvijo, da sta pobegnila v tujo državo ali pa se skrivata.

Martina Poli in Barbara Kiri *

PO SLEDEH DR. OTMARJA MAJERI A

Prispevek govori o uspešnem zdravniku dr. Otmarju Majeriu, ki je svoje znanje in denar v obdobju med obema svetovnjima vojnama vlagal v dobrobit tako svojega rojstnega kraja Ormoža, kot kasneje tudi v Preddvor. V Ormožu je namre ustanovil sanatorij in kopalish e, v Preddvoru pa okrevalish e.

Uvod

Dr. Otmar Majeri je bil uspešen zdravnik, ki se je zanimal predvsem za svoje medicinske dosežke in bil nanje tudi zelo ponosen. Bil je lastnik sanatorija in kopalish a v Ormožu ter pobudnik filma o Ormožu. Svoje znanje in denar je vlagal v dobro svojega rojstnega kraja Ormoža. Kljub težavam, ki jih je v asih imel z oblastmi v zvezi s pridobivanjem dovoljenj, je vseeno vztrajal ter svoje življenje podredil zdravljenju ljudi tako nižjega stanu kot najvišjih državnih uslužbencev. V najini raziskovalni nalogi z naslovom Po sledih doktorja Otmarja Majerija so naju zanimali predvsem življenje in dosežki dr. Majerija, kaj je bil dejanski vzrok za propad kopalish a in zakaj je bil naposled izgnan. S pomojo fokusnih skupin sva raziskovanje razširili še na najine vrstnike in njihove stare starše, saj naju je zanimalo, koliko dejansko vedo o dr. Majeriu, neko zelo znani in pomembni osebnosti Ormoža.

Dr. Otmar Majeri

Dr. Otmar Majeri ¹ se je rodil 30. oktobra 1895 v Ormožu kot zakonski sin Antona Majerija in Gertraud Majerij, roj. Medik. Imel je sestro Alojzijo, poro eno Vrbnjak, s katero sta se dobro razumela ter tudi poslovno sodelovala. Leta 1921 se je poro il z Židinjno Ano Baumstein, vendar je njun zakon trajal samo nekaj let. Leta 1927 je v Ormožu ustanovil sanatorij za zdravljenje zlasti revmatih bolnikov. Za težje bolnike pa je uredil sanatorij oziroma okrevalish e v Preddvoru pri Kranju. V letih 1932 in 1933 je zgradil in uredil kopalish e v Ormožu.

eprav je bil slovenskega rodu, je bil bolj naklonjen nemškemu mišljenju. Šaljivi asopis *Osa*, ki je izhajal v pustnem asu, je o njem zapisal: »Nisem Srb in ne

Hrvat, niti Slovenec nisem rad, pola miša, pola ti, ich bin dr. Majeri «² Leta 1942 so ga Nemci izgnali. Majeri je emigriral v ZDA, kjer je do svoje smrti, 12. 2. 1957, živel v New Yorku.³

Kakšen je bil dr. Majeri kot oseba, vemo le to, da je imel humani odnos do ljudi in imel enak pristop do vseh pacientov, tako nižjega stanu kot najvišjih državnih uslužbencev. V vseh publikacijah, ki opisujejo dr. Majerija, so citirane zgolj in samo njegove zasluge v zvezi z medicino in s posameznimi uspešnimi primeri zdravljenja. Vsekakor je bil znana osebnost Ormoža, ki je s svojo dejavnostjo vtisnil neizbriseno pe at in tako prispeval k oblikovanju in razvoju Ormoža.

Slika 1: Dr. Otmar Majeri. Detajl z razglednice, bazen za plavalce.

Hrani: Muzej Ormož.

* Martina Poli in Barbara Kiri, u enki Osnovne šole Ormož do 31. avgusta 2007, Hardek 5, 2270 Ormož.

¹ Zgodovinski arhiv na Ptuj (dalje: ZAP), Kronika mesta Ormoža, str. 30 in 43.

² Nemani, Utrinki iz zgodovine mesta Ormoža, str. 285.

³ Vir: Davorin Bešvir, višji svetovalec na Upravni enoti Ormož.

Sanatorij

Leta 1927 je dr. Otmar Majeri v Ormožu ustanovil sanatorij za zdravljenje zlasti revmatičnih bolnikov. Uporabil je "Zeileisovo metodo"⁴, ki je temeljila na visokofrekvenem elektromagnetnem polju. Za sanatorij je kupil v Ormožu pritli no hišo evljarja Jurija urina (št. 56), nekdanj last zdravnika dr. Antona Žižka⁵, in jo nadzidal za eno nadstropje. Prizidal ji je še eno hišo (št. 61). V zgornjem delu nove hiše so bili namešeni stanovanjski prostori, v pritli ju pa elektroterapija oziroma ordinacija. Hišo svojega o eta, evljarja Majeri a, ki je stala nasproti (št. 58), je preuredil v gostilniške prostore, kavarno in bar in v vse tri hiše napeljal vodovod, ki ga takrat v mestu ni imel še nih e.⁶

Preprosti ljudje so sanatorij imenovali tudi nekakšen »Lurd«, saj je na mestu tedanjega sanatorija stala neko frančiškanska cerkev kot del frančiškega samostana.⁷

Kot je že omenjeno, je v sanatoriju potekalo zdravljenje z visokofrekvenimi žarki. Tukaj so zdravili kronična obolenja (revma, išias, arteriosklerozo, bolezni želodca in živcev, urejanje menstruacije in vse ženske bolezni, glavobol...). Specialna terapija za dame je z električno masažo oblikovala telo in mišice, jih krepila in utrjevala odpornost proti boleznim. Sanatorij je razpolagal tudi z večjim številom lepo urejenih sob, obiskovalcem pa je nudil izbrano hrano.⁸

Pacienti, ki so obiskovali sanatorij, so prihajali v glavnem iz mest tedanje Jugoslavije – iz Skopja, Beograda in Zagreba. Običajno so se pripeljali z vlakom do železniške postaje v Ormožu, kjer jih je pri akalu Majeri ev šofer Slavko Novak in jih z avtom odpeljal v penzion, v katerem so prenoevali.⁹

O strukturi gostov sanatorija dr. Majeri a nam poro a zgolj ohranjeno poro ilo o njegovih pacientih iz leta

1933. Med njimi so bili tudi naslednji gostje: dr. Ferdo Nikoli (profesor realne gimnazije v Zagrebu), Klara Nikoli (soproga omenjenega profesorja), Janko Slogar (profesor v pokoju iz akovca), gospa Berl (soproga direktorja in trgovca v Zagrebu), Magda Sterle (soproga svetnika stola sedmerice iz Ljubljane), Olga Sterle (študentka filozofije v Ljubljani), Marjan Sterle (profesor iz Ljubljane), Marjeta Turkovi (uradnica iz Zagreba), Ana Dereani (soproga sreskega na elnika v Konjicah), Danica Tomac (u iteljica v Zagrebu), Barbara Leber (u iteljica v Zagrebu), Marija Žargi (soproga trgovca v Ljubljani), dr. Franjo Žge (profesor na Ptuju), Dragotin Mlinari (finančni svetnik v Zagrebu), Ignac Geiswinkler (železniški komisar v Zagrebu), Erna Geiswinkler (soproga železniškega komisarja), Janoš Dan (posestnik v Prosenjakovcih), Erna Deutsch (soproga veletrgovca v Zagrebu), Margit Benedikt (soproga trgovca v akovcu), Olga Radl (uradnica finančne direkcije v Zagrebu), Vukica Piskunov (soproga sodnika v Varaždinu), Ludvik Fischer (veletrgovec v akovcu), Matija Velebit (general v pokoju iz akovca).¹⁰

Pri oskrbi in nastanitvi pacientov v sanatoriju mu je veliko pomagala njegova sestra Alojzija, ki je skrbela predvsem za nepokretne bolnike, o emer govori tudi vloga za obratovanje prenoiša za nepokretne bolnike pri sreskem na elstvu na Ptuju.

»Ona nima namena otvoriti kakšen samostojen obrat nego samo za bolnike, katere le i njen brat dr. Majeri ter med katerimi je res vedno ve takih bolnikov kateri ne morejo nikamor brez pomo i strežnika. Vsled tega njim dela velike težave, ker morajo za iste od daljnih gostiln donošati hrano, katera postane med tem hladna itd. ter za bolnike neprikladna. Podpisano županstvo se je prepri alo glede teh bolnikov, res je veliko takih, ki ne morejo nikamor. Kakor navaja prosilka je med pacienti minister Kora Vitomir, ministrski pomo nik iz Beograda, župnik iz Zagreba in ve drugih, ki se le ijo pri dr. Majeri u z elektroterapijo.«¹¹

V sanatoriju je zdravljenje potekalo z elektroterapijo. Uporaba električne energije in uvajanje aparatov na električni pogon pa so se konec 20. in v za etku 30. let 20. stoletja za eli uvajati tudi med prebivalci Ormoža. Vendar je bila mo električne energije v omenjenih letih še tako slaba, da se je utila uporaba vsakršnega električnega aparata. To je bilo opazno zlasti pri radijskem sprejemanju. Zato so se v Ormožu nekateri redki lastniki radijskih sprejemnikov leta

⁴ Zeiles je bil ljudski zdravnik, ki je deloval v zdravilišču avstrijskega mesteca Gallsbach, kjer se je mudil in deloval dr. Otmar Majeri kot Zeileisov asistent (Krajevni leksikon Dravske banovine, str. 666).

⁵ Dr. Anton Žižek se je rodil 17. januarja 1845 pri Sv. Antonu v Slovenskih goricah. Kdaj je prišel v Ormož za zdravnika, ne vemo, je pa tukaj ostal v zdravniški službi do leta 1889, ko se je preselil v Vojnik. Leta 1907 se je spet vrnil v Ormož in tu opravljal zdravniško prakso do svoje smrti leta 1921 (ZAP, Kronika mesta Ormoža, str. 29).

⁶ Nemani, Utrinki iz zgodovine mesta Ormoža, str. 285.

⁷ Krajevni leksikon Dravske banovine, str. 667.

⁸ Prav tam, str. 666.

⁹ Nemani, Utrinki iz zgodovine mesta Ormoža, str. 285.

¹⁰ ZAP, MOO, šk. 28, ovoj 106, Zapisniki sej s prilogami, 1933.

¹¹ ZAP, MOO, šk. 23, sig. 85(26), Dopis ormoškemu sreskem na elstvu v Ptuju.

1933 pritožili proti dr. Majeri u in njegovemu zdravljenju z elektroterapijo. Trdili so, da omenjeni zdravnik s svojimi aparati nalaš mo no moti sprejemanje zlasti ez dan med 11.30 in 14.00 uro. Od njega so zahtevali, da v navedenem asu preneha z obsevanji svojih pacientov. V zvezi z omenjenim sporom so nekateri pacienti dr. Majeri a 12. julija 1933 prišli v ob insko pisarno ter se zavzeli zanj in za njegovo zdravljenje – s prekinitvijo obsevanj bi bili namre sami najbolj oškodovani.¹² Kako se je omenjeni spor razrešil, ni znano, ker o njem ni ohranjene dokumentacije.

Dr. Otmar Majeri je za hišo št. 61 za el v za etku 30. let 20. stoletja graditi tudi veliko dvonadstropno hišo s sobami za svoje goste. Vendar izgradnje ni nikoli kon al, ker ga je prehitela druga svetovna vojna. Omenjena hiša je tako bila dograjena sredi 50. let 20. stoletja in danes nosi hišno številko Žigrova 6a v Ormožu.

Slika 2: Minister Vitomir Kora (ozna en s križcem) in drugi pacienti pred sanatorijem dr. Majeri a. Hrani: Muzej Ormož.

Kopališ e

Leta 1932 je mesto Ormož dobilo kopališ e ob reki Dravi, ki ga je uredil, v glavnem na lastne stroške, dr. Majeri . Najprej sta bila zgrajena bazen za otroke in bazen za neplavalce, ki sta bila ograjena z betonskim zidom širine 1,20 metra in višine do gladine srednje visoke vode. Cirkulacija vode je bila omogo ena preko dveh odprtih. Tretji bazen (za plavalce) v skupni dolžini 95 metrov in širini 12 metrov je bil razdeljen v dva prostora, in sicer v popolnoma zagrajen prostor v dolžini 35 metrov, ki je imel proti prosti vodi »pilotažno zgradbo s kamenskim ometom«, in v drug prostor, ki je bil proti prosti dravski vodi omejen s plavajo imi drevesi na dolžino 60 metrov. Kasneje je bil veliki plavalni bazen v enem delu popolnoma izoliran od dravske vode in se je vanj voda dovajala skozi filtracijske naprave iz dravske struge z elektri no sesalko. Na ta na in so dosegli, da je bila voda v bazenu za 2 do 4 stopinje toplejša od vode v dravski strugi. To je bilo nujno, saj se številni pacienti niso smeli kopati v mrzli vodi.¹³

Kopališko poslopje, ki je bilo zgrajeno nad gladino najvišje vode in kot lesena zgradba na pilotih, je v dolžino merilo 26,7 metra. Obsegalo je okrep evalnico s pija o in prigrizki,¹⁴ ki ga je vodila Slavica (Alojzija) Vrbnjak, sestra dr. Majeri a, in 17 kopaliških kabin. Ob koncu poslopja sta bila dva straniš na prostora, lo ena za moške in ženske. Prostor je bil proti železniškim tirom zagrajen z ži no ograjo na lesenih stebri kih. Vedno so bili pripravlj eni tudi dva rešilna olna, ustrezna rešilna oprema, vsa potrebna sredstva za prvo pomo , pa tudi razkužila in obveze so bili na voljo v izdatni meri. Oddelek kopališ a za otroke je imel dotok le iz sosednjega oddelka za neplavalce, zato se voda ni menjavala s tokom. Dotok je bil možen le pri visokem vodnem stanju, sicer je bilo treba bazen polniti. Bazen je bil v celoti betoniran, tla so bila gladka. Iz kopališ a so vodile strme stopnice k betonskemu koritu, ki je bilo namenjeno iš enju nog.¹⁵

Kraljeva banska uprava v Ljubljani je s svojim razglasom II/1 No. 9367/5, z dne 25. junija 1932, razpisala kolavdacijo (strokovni ogled opravljenega dela) javnega kopališ a zdravnika dr. Otmarja Majeri a v Ormožu za 16. julij 1932. Ob tem so ugotovili, da je kopališ na naprava v splošnem zgrajena v smislu koncesijske odlo be kraljeve banske

¹³ ZAP, MOO, šk. 23, ovoj 84, Gradbene zadeve 1932-1934.

¹⁴ ZAP, MOO8, šk. 23, sgn: 84/18, Srezijsko gostilniško dovolilo v kopališ u dr. Majeri a.

¹⁵ ZAP, MOO, šk. 23, ovoj 84, Gradbene zadeve 1932-1934, Odlo ba z dne 30/5-1932.

¹² Prav tam.

uprave II. No 9367/3 od 30. maja 1932 in tozadevnega projekta z manjšimi spremembami. Kraljeva banska uprava Dravske banovine v Ljubljani je zato 19. avgusta 1932 dr. Majeri u posredovala odlobo, da s hidrotehni nega stališ a in v gradbenotehni nem oziru ne obstajajo nobeni pomisleki in da kopališ e odgovarja zahtevam tedanjega asa. Zato so sklenili, da se na temelju 70., 79. in 89. lena vodopravnega zakona za bivšo Štajersko izda naknadno gradbeno dovoljenje za spremembo naprave, za celotno vodno napravo pa obratno dovoljenje pod dolo enimi pogoji, ki morajo biti v to kah 5 in 8 takoj izpolnjeni. Ti pogoji so bili naslednji:

Cela kopališ na naprava se mora vzdrževati v dobro uporabljenem stanju.

Posestnik naprave je odgovoren za vso škodo, ki bi nastala ob obrežju in drugim interesentom vsled obstoja te naprave.

V slu aju potrebne regulacije v tej progi mora posestnik naprave izvršiti vse potrebne spremembe na kopališ u v svrhu prilagoditve regulacijskemu programu na svoje stroške in sicer po navodilih in odredbah gradbenega vodstva in uravnave Drave.

V slu aju opustitve kopališ ne naprave mora posestnik vse v strugo Drave segajo e dele odstraniti in obrežje spraviti v prvotno dobro stanje.

Oba rešilna olna se morata opremiti z dvema vesli, z 1 drogom in rešilno vrvjo 20 m dolžine. Pripravljen mora biti tudi veš olnar, ki je lahko obenem tudi kopališ ni nadzornik.

Tlakovanje ob obrežju se naj izvrši po navodilih železniške uprave.

Skrbeti je za isto o v vseh prostorih, pa tudi v okolici straniš a. Celici se naj ozna ita z napisom.

Preko malega korita za oplakovanje nog je položiti primerno desko.

Oddelek za otroke, ki nima naravnega dotoka, temve se mora umetnim potom polniti z vodo, je treba redno istiti ter menjati vodo.¹⁶

Poleg omenjenih pogojev so zastopniki direkcije državnih železnic postavili še naslednje zahteve:

Tlakovanje obrežja Drave do srednje vode se mora izvršiti v dolžini celega kopalnega bazena, to je do km 39.102 proge Pragersko-Kotoriba.

Graditelj je napravil ograjo med kopališ em in progo v dolžini celega kopališ a z vhodnimi vrati proti progi ob kopalni lopi. Ker pa prosi, da bi se v kopališ nem

buffetu to ile tudi lahko opojne pija e, se mu to dovoli le pod pogojem, da se odstranijo obstoje a vrata in podaljša ograja do novo postavljene brvi ez potok Lešnica, tako, da bo prost dohod na progo iz kopališ a nemogo . Za javno pot ob železniški progi mora graditelj zgraditi ob železniškem mostu v km 38.860 straniš e.

Za dohod v ograjen prostor kopališ a se morajo napraviti stranska vrata iz obeh strani kopališ a, od katerih dveh morajo biti ena na spodnji strani ob 20^h zaprta.

Ker je stranka zgradila na železniškem svetu brv ez potok Lešnica nizvodno pod železniškim mostom, se mora pogoj za obstoj in vzdrževanje vnesti v najemniški reverz kopališ a.

Dr. Majeri mora naknadno še predložiti na rt brvi in splošni situacijski na rt v štirih izvodih.¹⁷

Ohranjena je izjava dr. Otmarja Majeri a o težavah, ki jih je imel z višjimi oblastmi.

»Jaz sem v letošnjem letu za ureditev mojega kopališ a v Dravi zopet investiral do dve tretjini prejšnjih gradbenih stroškov. Zgradil sem velik plavalni bazen, ki je popolnoma izoliran od dravske vode ter se mora v istega voda skozi filtracijske naprave iz dravske struge z elektri no sesalko odvajati. Na ta na in bo voda v bazenu 2-4 stop. toplejša od one v strugi, kar sem bil primoran napraviti radi tega, da se razni pacienti ne smejo kopati v mrzli vodi. Vsled teh investicij, kakor tudi porabe elektri nega toka za polnjenje bazena, so se režije za kopališ a zelo povišale, tako da z dolo enimi cenami ne bodo krite niti obresti investiranega kapitala, na amortizacijo v ob e ne ra unam, ker samo režija pri sedanjem prometu znaša mnogo ve kakor dnevni dohodki od 17 kabin, katerih je samo par zasedenih.

Ormožani se še sploh kopajo v odprti Dravi in ne hodijo v moje kopališ e. Tujcev ni toliko, da bi bilo kopališ e izrabljeno donosno, da bi vse kabine zasedli. Mnogo kopalcev se pride samo kopat, ki ne uporabljajo kabine in pla ajo samo po 1 din. Za društvo kakor Sokolsko in za vojake, šolska deca je kopanje popolnoma brezpla no. Potem ostane samo edini dohodek od par kabin teh tujcev, ki pridejo sem na zdravljenje.

Na kopališ u so kakor na vsaki napravi na vodi potrebna vedno popravila, kar mi je lansko leto povzro ilo velik deficit, n.p. popravilo olnov in konzerviranje lesnih delov.

¹⁶ Klasinc, Gradbena dejavnost, str. 151.

¹⁷ Prav tam, str. 152.

Glede to ke 2, kjer je navedena cena 6,-din za kabino, je mišljeno, da vzame samo 1 oseba kabino in jo za sebe uporablja. Ker pa je ob nedeljah ali praznikih lahko ve ji obisk, kabin pa samo 17, se ho e skoz to ceno prepre iti, da bi samo ena oseba kabino rezervirala, zato se navadno zedini ve oseb na 1 kabino, kar jim pride cenejše.

Abonirana kabina za celo sezono pod to . 4 pride, ako se prera una 4 mese na sezona in obitelj z ve lani, pride za eno kopanje manje kot po 1 din, tako, da je ta kabina najcenejša.

Iz navedenih razlogov mi je nemogo e cene znižati.

Povdarjam , da v zagrebškem kopalish u stane kabina za 3 ure, ako je samo ena oseba zasede, 20.-din, druga e pa se dodeli vsaka kabina za 6 oseb in vsaka oseba pla a za 3 ure po 4 din.

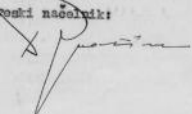
Pripomnim, da do sedaj nisem slišal pritožbe radi visokih cen. Sedaj sta v delu dve kabini za tople kadne kopeli, ter prosim, da se v ceniku pod to ko 17 stavi cena za tople kadne kopeli za eno osebo 10.-Din za 2 osebi, vsaka po 6,-din.¹⁸

C E N I K	
za	
kopalishce Dr.Majerić Otmarja v Ormožu :	
1./ Obiteljska kabina za 3 ure po osebi	Din 2,-
2./ Kabina za 1 osebo " " "	" 6,-
3./ Častničke in društvene kabine za 3 ure po osebi " "	" 1,-
4./ Abonirane kabine za celo sezono za 1 obitelj ..	" 300,-
5./ Vstopnina brez kabine za 3 ure po osebi	" 2,-
6./ Vstopnina za deco in dijake brez uporabe kabine "	" 1,-
7./ Omarica v skupnih kabinah za 3 ure za osebo	" 2,-
8./ Uporaba kopalnih hlač za 3 ure	" 2,-
9./ Uporaba prta za 3 ure	" 3,-
10./ Uporaba brisače za 3 ure	" 1,-
11./ Za shranjevanje vrednostnih predmetov za ½ dneva	" 2,-
12./ Za shranjevanje privatnega perila za teden dni po osebi	" 8,-
13./ Za shranjevanje istoga perila za mesec dni ...	" 25,-
14./ Uporaba stola za ležanje za 3 ure za osebo ..	" 2,-
15./ Za uporabo sandoline za 3 ure	" 3,-
16./ Za vožnje na otek s čolnom sem in tje za pol-dan po osebi	" 3,-
17./ Tople kadne kopeli za 1 osebo	" 10,-
" "	" 6,-

Odobreno do preklica v smislu § 160 obrtnoga zakona.

Ptuj, dne 22. maja 1933.

Sreski načelnik:

Slika 3: Cenik storitev kopalish a dr. Majeri a, odobren 22. maja 1933.

V izjavi navaja, da se Ormožani še vedno raje kopajo v odprti Dravi kot pa v kopalish u, da kopalish e ni tako donosno, kot je pri akoval, in da ima izgube zaradi popravil, zato ne more znižati cen. Kopalish e je bilo za tedanji as na precej visoki ravni in je bilo za marsikaterega Ormožana tudi predrago. Obiskovalci kopalish a so si lahko tam privoš ili razli ne storitve. Najeli so lahko kabine, si izposodili kopalke in brisa e, shranjevali vrednostne predmete, najeli ležalnike in sandoline. To prikazuje cenik¹⁹ storitev kopalish a, ki je bil odobren na seji mestnega ob inskega odbora, 16. julija 1932, in dopolnjen s to kama 16. in 17 na seji, 22. maja 1933.

Dr. Majeri je bil pripravljen dati kopalish e brezpla no na voljo šolskim otrokom doma ih šol ter za razne šolske in druge izlete, ker v Ormožu takrat še ni obstajalo nobeno javno kopalish e. Ker pa si številni Ormožani kopanja v Majeri evem kopalish u niso mogli privoš iti, je ormoško olepševalno društvo na obrežju reke Drave od Denkovega mostu navzgor, kjer je bil dostop do Drave lažji in kjer so se ljudje lažje kopali, za kopalce leta 1936 postavilo lesene utice in izdelalo cementno stopniš e za dohod v vodo. Po kon ani kopalni sezoni pa so morali stopnice in kopalish ne kabine odstraniti. Omenjeno kopalish e je bilo namenjeno vsem, tako ormoškim meš anom kot prebivalcem iz bližnje in daljne okolice. Zanj ni bilo treba pla ati vstopnine in so si ga, v nasprotju s kopalish em dr. Majeri a, lahko privoš ili tudi revnejši ljudje.²⁰

Poleti 1932 je bilo vse pripravljeno za odprtje kopalish a. Ohranjeno je dovoljenje²¹ za prireditev plesne zabave na dan odprtja kopalish a.

Gospod dr. Majeri Otmar zdravnik v Ormožu

Na prošnjo z dne 28.7. t.l. Vam dovoljujem prirediti plesno zabavo z vojaško godbo dne 31. julija 1932 ob priliki otvoritve Vašega kopalish a v Ormožu ob Dravi.

Sreski na elnik: Dr. Vavpoti m.p.

Sve ano odprtje kopalish a je tako potekalo 31. julija 1932. Priredili so tudi veselico, na kateri je igrala vojaška godba. Dr. Otmar Majeri je o odprtju svojega kopalish a seznanil tudi sresko na elstvo, ki mu je dovolilo izvesti omenjeno prireditev. To dokazuje reklamni letak:

¹⁹ ZAP, MOO, š. 18, ovoj 75, Ob insko kopalish e od Dravi.

²⁰ Prav tam.

²¹ ZAP, MOO8, š. 23, orgn: 84/18, Dovoljenje za prireditev plesne zabave z dne 29/7-1932.

¹⁸ Prav tam, str. 153.

Uprava

Kopališ a dr. Otm. Majeri a

V Ormožu dne 28. julija 1932

Vaše blagorodje!

Usojam si Vam sporo iti, da otvarjam v nedeljo, dne 31. julija 1932 z za etkom ob 14. uri pop. svoje kopališ e, ki sem ga priredil ob nabrežju Drave v neposredni bližini železniške postaje v Ormožu.

Ob prireditvi se bode vršila veselica, pri kateri bo svirala vojaška godba.

Med tem se bodo pa poskušali – v plavališ u plava i, v veslanju preko Drave z nagrado za najboljšega-vesla a, v kopališ u se bode pa igral tudi waterpolo.

Za žejo in glad bode skrbel lastni bife, ki bode to il izborno ljutomersko kapljico.

Pekel se bode tudi »Odujak na ražnju«.

Med veselico se lahko tudi vsakdo koplje v kopališ u, mora si prinesiti seboj kopalne hla ice.

Ker bode zabava vsestranska, upam da se bode te otvoritve udeležili ter se Vam priporo am.²²

Kmalu po za etku delovanja kopališ a sredi 30. let 20. stoletja, so bile izdane tudi prve razglednice kopališ a dr. Majeri a v Ormožu, ki so imele vlogo reklamnega materiala.

Majeri evo kopališ e je delovalo do leta 1942. Takrat so Nemci dr. Majeri a izgnali, za kopališ e ni nih e ve skrbel in je propadlo. Danes so na tistem mestu ohranjeni samo še deli nekdanjih bazenov, ostalo pa je preraš eno s travo in z grmovjem.

Slika 4: Tlakovana pot in ograja med kopališ em in progo.
Hrani: Muzej Ormož

Slika 5: Pogled s terase na bazen.
Hrani: ZAP, Fototeka, Zbirka razglednic793, Pozdrav iz termalnega kopališ a dr. med. O. A. Majeri a 1939.

Slika 6: Bazen za plavalce. (Opomba – levo ob bazenu stoji dr. Otmar Majeri)
Hrani: Muzej Ormož.

Slika 7: Kopališ e dr. Majeri a.
Hrani: Muzej Ormož.

Sanatorij Preddvor pri Kranju

Grad Preddvor je prvi omenjen v letu 1147. V asih so ga imenovali Dvor, ime Preddvor pa se je postopoma uveljavilo v asu, ko so si tla ani okrog dvora oziroma pred dvorom za eli graditi svoje borne ko e. Lastniki gradu so se menjavali in vsak od njih je grad preuredil za lastne potrebe.

²² Klasinc, Gradbena dejavnost, str. 154–155.

Slika 8: Dvorec Preddvor.
Foto: M. Poli

Nekaj let pred drugo svetovno vojno je grad kupil dr. Majeri. Spremenil ga je v sanatorij. Po itniški del gradu se je imenoval Hotel Grintovec. Bogati ljudje iz Jugoslavije, Avstrije in Nemčije so uživali v gorskem zraku in miru, med tem ko so okrevali.²³

Ta sanatorij oziroma okrevališče je dr. Majeri uredil za težje bolnike, ki jim klima v Ormožu ni ustrezala oziroma so rabili več časa za okrevanje. Med drugo svetovno vojno je njegovo posestvo v Preddvoru okupator zasedel in tu uredil delovno taborišče za ženske. Po zadnji vojni je grad postal izobraževalna ustanova. Danes pa je v denacionalizacijskem postopku.

Dejavnost dr. Majerija za izboljšanje izgleda mesta

Dr. Otmar Majeri je v začetku leta 1933 z namenom olepšati okolje v bližini svojega sanatorija (danes Žigrova ulica) zaprosil ormoško mestno občino za podelitev dovoljenja za uporabo občinske ceste med hišami številka 57, 58, 59, 61 in 62. Dovolili naj bi mu postavljanje miz, stolov, klopi, lepote nega drevja in grmovja.²⁴

Mestna občina Ormož mu je to dovoljenje tudi podelila, sam pa se je moral zavezati:

- da bo vsako leto do 31. januarja plačal priznalnino za uporabljeno cesto po 10 dinarjev;
- da si ceste nikoli in nikdar ne bo lastil, ker je celotna cesta, od zidu na eni strani do zidu na drugi strani, last občine;
- da nikomur ne bo prepovedal hoditi in voziti po tej cesti ter ceste ne bo zapiral s pregradami ali podobnim;

²³<http://sicris.izum.si/rand/documents/discoverSlovenia/places/preddvor.html>

²⁴ ZAP, MOO, šk. 19, ovoj 77, Železniški, cestni in poštni promet (1875-1940).

- da ne bo prepovedoval prometa po cesti ali ga kakor koli oviral;
- da bo v vsakem primeru odstranil mize, stole in drugo, da bo mogoče peljati s praznim ali z naloženim vozom mimo;
- da ima občina zmeraj pravico preklicati to dovoljenje;
- da bo za vsako morebitno delo na tej cesti zaprosil za dovoljenje Občine Ormož;
- da se odrede vsaki odškodnini, ki bi nastala na njegovih cvetličnih ali olepševalnih napravah zaradi preurejanja, popravila ceste ali kanalizacije na njej.²⁵

Postavljanje stolov, klopi, miz in okrasnega grmovja je imelo namen zakriti stare zidove in plotove ter olepšati okolico. Ob občinska cesta se je v ta namen seveda uporabljala zgolj v poletnem času, v dobi sezone.

Nezadovoljstvo je povzročilo tudi večkratno in zanikrno praznjenje greznic, ki so jih praznili okoliški kmetje ali mešanici sami. Njihovo vsebino so vozili v posebnih lesenih sodkih na okoliške njive. Vendar na njivo niso vedno pripeljali tako polnega sodega, kot so ga naložili. Ker so bile ceste bolj slabe, sodki pa pogosto bolj slabo zaprti, so kmetje pogosto del vsebine izgubili že na poti skozi mesto. Vonj, ki se je širil, je bil seveda vse prej kot prijeten.

Dr. Majeri je tako 18. maja 1933 na mestno županstvo naslovil pritožbo, ki se je nanašala na odvažanje vsebine greznic. V njej je poudaril, »da se njegovi pacienti pritožujejo, češ da se v bližini zdravilišča ob 9. uri zjutraj vozi stranišče in se nataka iz odprte greznice ter poliva po cesti, da te čisto dale naprej.« Zaradi tega je zaprosil občinski odbor, naj nekaj stori za izboljšanje tega stanja. Sam je predlagal, da naj bi se čiščenje greznic opravljalo po deseti uri zvečer ali do šeste ure zjutraj, kot je to običajno v drugih krajih, kjer skrbijo za povečanje števila turistov in spoštujejo higienske predpise. Problem so rešili štiri leta kasneje.²⁶

Dr. Majeri je tako eden izmed prvih Ormožanov, ki je s svojo dejavnostjo prispeval k temu, da se je v obdobju med svetovnim vojnama Ormož začel uveljavljati tudi kot turistično mesto.

Analiza filma Ormož leta 1935

Ob ogledu filma sva ugotovili, da je to dokumentarni film o Ormožu, ki je posnet že zvočno, in da je režiser namenil dovršen del filma zdravilišču dr. Majerija in

²⁵ Prav tam.

²⁶ Prav tam.

je pravzaprav to njegov reklamni film, namenjen prihodnjim turistom in bolnikom. Ugotovitev potrjuje finančno sodelovanje dr. Majeri a pri filmu.

Film je dolg 20 minut in je bil do leta 1992 neznan. Spomladi 1992 je Slovenski filmski arhiv pri Arhivu Republike Slovenije prevzel in uvrstil v svojo filmsko zbirko zvojni dokumentarni film z naslovom »Ormož, jugoslovanski Gallspah«. Ime je dobil po mestecu Gallspah na Zgornjem Avstrijskem, kjer je deloval ljudski zdravnik Zeileis.²⁷

V Zgodovinskem arhivu na Ptujju hranijo dokumentacijo o snemanju filma in izdelave kopije. Mestna občina Ormož je 31. julija 1935 sklenila s filmsko družbo »Svetloto« v Zagrebu pogodbo o snemanju in izdelavi zvojnega filma o mestu Ormož.²⁸ Ob podpisu pogodbe s Svetlotonom je Občina Ormož sklenila z dr. Otmarjem Majerjem, zdravnikom v Ormožu, zavezo pismo, dogovor, v katerem se je dr. Majerji zavezal, da bo prevzel vse stroške, ki izvirajo ali bi do njih prišlo iz pogodbe med Ormoško občino in podjetjem Svetloto pri snemanju in izdelavi filma Ormož. Po obravnavi vseh stroškov bo Občina Ormož izplačala film v lastni popolni uporabi dr. Majerju. Prepustila mu bo tudi vse dohodke, ki jih bo prinesla uporaba filma. Zdravnik dr. Majerji je istega dne že plačal predjem 5000 din in si s tem zagotovil reklamno snemanje svojega zdravilišča, ki je bilo vključeno v film o Ormožu.²⁹

Slovenski filmski arhiv in Občina Ormož sta 24. junija 1992, na predvečer dneva državnosti, verjetno prvi javno prikazala film o Ormožu iz leta 1935. Ormožani so napolnili kinodvorano in se po predstavi zadržali ob okrogli mizi o filmu. Nihale se ni spominjal, da bi film predvajali že pred tem. Zato lahko z gotovostjo trdimo, da je bila premiera filma šele junija 1992, čeprav so ga snemalci »Svetlotona« posneli šestdeset let prej.³⁰

Film nas najprej popelje na ogled mesta Ormož in okolice. Turistom na zemljevidu predstavi lego mesta ob Dravi. Nato prikaže Ormoški grad, mestni grb nad grajskimi vrati in dvorano z lovskimi trofejami. V Cerovcu je Matica Hrvatska poskrbela za spominsko ploščo o Stanku Vrazu na njegovi rojstni hiši, ki si jo na filmu tudi ogledamo. Potem se v filmu napotimo na sprehod po mestu. Zaustavimo se na trgu pred

cerkvijo, kjer se ob spominski plošč i spomnimo padlih v 1. svetovni vojni. Ogledamo si mešanico šolo z Marijinim znamenjem, Hranilnico in posojilnico in nekdanje obinsko poslopje. Tam srečamo nekatere lane ob inskega sveta, ki prihajajo iz občine.

Film nam nato prikaže bolnišnico križniškega reda. Na trgu nas s filma pozdravijo dr. Anton Hrovat, kirurg v bolnišnici, dr. Rosina in sestre križniškega reda.

Povrnimo se zopet k filmu, ki nadalje prikaže Hotel Reich (do nedavnega sedež Temeljnega sodišča v Ormožu), pogled v notranjost hotela, goste na vrtu. Nato srečamo dr. Otmarja Majerja a, ogledamo si njegovo zdravilišče, kopališče z bazenom in s tuši. Sledi odhod avtomobilov z gosti izpred hotela »Majerji«. V ospredju je dr. Majerji. Vidimo elektrarno, ki je oskrbovala Ormož z elektriko, in njeno notranjost. Ob pogledu na Majerjevo kopališče ob Dravi pripelje mimo vlaka. Sledijo kabine s tuši, bazen s toplo vodo, kopalci v bazenu. Prikazana je terasa za sončenje s kopalci.

Vrstijo se slike: bife na kopališču za goste, gostje v bifeju, rojstna hiša prednikov dr. Majerja a, sonce na ura na hiši, množica z dr. Majerjem pred hišo, sprehod skupine izletnikov skozi park, izletniki pred neko zgradbo.

Nadalje je prikazana strokovna komisija, kako ocenjuje konje, in zopet gostje iz zdravilišča na obisku v vinogradih Jeruzalema, med njimi dr. Majerji, pogled na vinograde in posnetek hiše na Humu. Zopet smo v Ormožu: prikazana je zgradba z napisom »Kletarsko društvo«, sledi Ljudska hranilnica in posojilnica v Ormožu. Film nas nato popelje med vinograde, v vilo in vinsko klet ing. Štefana Brodarja, prikaže vinske sode na dvorišču pred kletjo ter delavca v vinski kleti, Veselka, ki z ročno rpalco pretaka vino iz sodov in nato ročno polni vino v steklenico.

Ob koncu sta posneta vrtnarija in nasad vrtnic dr. Brodarja z dekom med vrtnicami in veselica v mestni »grabi«. Ob vinski kapljici se Ormožani poveselijo in zapojejo. Godba na pihala igra za ples, plesalci se vrtijo na odru. Sledi nastop dekliškega pevskega zbora in mladih harmonikarjev. Dogajanje popestrijo še posnetki mlinov na obrežju Drave, v ozadju je viden Ormoški grajski stolp, na ražnju pa se peče odojki. Film se konča s kosci, ki se pripravljajo na košnjo. Na travniku brusijo rezila svojih kosov in zapojejo ljudsko pesem: »Ko psi zalajajo«.

Na začetku filma prisluhnemo ob spremljavi glasbe ubranemu dvoglasnemu petju. Pojejo pesmi: *En star ek je živel, Ko boš na rajžo šel, Sijaj, sijaj*

²⁷ Nemani, Utrinki iz zgodovine mesta Ormoža, str. 281.

²⁸ ZAP, MOO, fasc. Varia 124, snopi 6, Snemanje zvojnega filma Ormož.

²⁹ Nemani, Utrinki iz zgodovine mesta Ormoža, str. 282-283.

³⁰ Prav tam, str. 283.

son ece, Dere sen ja mali bija. Za to so uporabili v filmu ploš e.

V filmu sreamo nekatere znane ormoške osebnosti, ki so mestu in širši okolici s svojo dejavnostjo vtisnile neizbrisen pečat: tako npr. slovitega zdravnika-kirurga dr. Antona Hrovata v ormoški bolnišnici, dr. Otmarja Majerija, lastnika zdravilišča in pobudnika filma o Ormožu, in ne nazadnje mešanice, ki so tam živeli, mesto oblikovali in prispevali k njegovemu razvoju. Dokumentarni film o Ormožu je dragocen dokument v »gibljivi sliki«, ki gledalcu razkriva zanimivosti mesta in mu približa življenje v že nekoliko odmaknjenem in zastrtem času tridesetih let 20. stoletja.

Slovenski ali nemški državljan

Med pregledovanjem različne literature in arhivskih virov sva večkrat naleteli na zapise, da je dr. Otmarja Majerija aretirala gestapo, da so ga imenovali nemškutar, da so ga izgnali Nemci, da je pri podpisovanju uporabljal slovensko in nemško obliko rke. Ob vsem tem pa se je večkrat pojavilo vprašanje, ali je bil slovenski ali nemški narodnosti, kar postavlja pod vprašaj tudi zapis: »Nisem Srb in ne Hrvat, niti Slovenec nisem rad, pola miša, pola ti, ich bin dr. Majerij«. Zato sva se odločili, da to vprašanje raziskati in dokazati, da je bil slovenski državljan.

V Zgodovinskem arhivu Ptuj sva našli zapis, da je bil dr. Otmar Majerij vpisan v indeks k ptujski zaporni knjigi kot politični zapornik pod zaporedno številko 285, brez navedbe datuma zaprtja oziroma izpustitve ali premestitve. V zaporni knjigi je navedeno, da je bil dr. Majerij politični zapornik, vendar nikjer ni natančno opredeljeno, za kakšno kaznivo dejanje gre, zato iz opisa zapornika kot političnega ni mogoče sklepati o naravi dejanja, zaradi katerega je bil zaprt. Arhivistka Marija Masten-Hernja naju je opozorila na članek v *Ptujskem tedniku*.

Iz prievanj paznika v ptujskih zaporih Dominika Glušiča, objavljenih v *Ptujskem tedniku*, je razvidno, da dr. Majerij sam ni vedel za vzrok aretacije. Omenjeni paznik opisuje, da so ormoškega zdravnika in lastnika sanatorija dr. Majerija iz Ormoža privedli v ptujske zapore organi tajne nemške policije takoj po svojem prihodu (torej verjetno 6. 5. 1941). V naslovu članka *Pregnali so tudi svojega loveka* paznik Glušič piše, da je tudi ormoški zdravnik dr. Majerij postal žrtev šefa varnostne policije, prav je bil hitlerjevec oziroma nemškutar. Tako obstajajo možnosti, da je dr. Majerija v Ormožu aretirala gestapo.³¹

Nesporno je dejstvo, da je gestapo (oziroma državna policija) nastopil svoje delovanje na območju Štajerske že v aprilu 1941, kar je razvidno tudi iz knjige *Ilustrirana zgodovina gestapa*. Iz gradiva je mogoče razbrati tudi zgodovinski opis nastanka gestapa in njegovega delovanja, kar potrjuje mnenje, da gestapo v nobenem primeru ni zapiral ljudi zaradi njihovih nemoralnih dejanj, temveč izključno posameznike, ki so jih šteli za nevarne nemški državi. Z vsemi sredstvi je obvaroval nemško ljudstvo pred vsakršnimi poskusi rušenja zunanjih in notranjih sovražnikov.³² Iz prievanje literature je mogoče sklepati tudi o razlogih, zaradi katerih je bil najverjetneje zaprt dr. Majerij. Glede na to, da so bili predvsem zdravniki tisti, ki jih je okupator štel za nevarne in ki jih tudi ni zajel proces deportacije,³³ je velika verjetnost, da je bil med temi zajetimi tudi dr. Majerij in da mu je bilo ob tem tudi zaplenjeno njegovo premoženje.

Zakaj je dejansko bil zaprt, lahko le sklepamo, vzrokov je več (naratno iščemo slovenskega ozemlja pred vsemi, ki bi bili lahko okupatorju kakor koli nevarni, poroka z Židinjjo, želja po njegovem premoženju in podobno).

Da je bil dr. Majerij v ptujski zaporni knjigi vpisan kot politični zapornik, je tudi dokaz o tem, da je bil razlog za Majerijev zaprtje političnega značaja. Gledano širše bi takšna oznaka lahko pomenila, da je šlo za uresničenje na rtnega zapiranja slovenske inteligence, ne da bi se Majerij še kako posebej zameril oblastem, ali pa ozko interpretirano, da je Majerij vendarle molčal ali izrecno odklonil sodelovanje z okupatorjem in s tem sam sebe privedel do svojega zaprtja in kasneje izгона. Ena in druga razlaga pa nujno pripeljeta do najmanj dveh ključnih sklepov: prvi, da dr. Majerij nikakor ni bil na strani Nemcev in ga tudi niso imeli za svojega loveka. Zato so zoper njega in njegovo premoženje tudi izvajali kazenske ukrepe. In drugi, da je bil kot politični zapornik lahko zaprt samo zaradi tega, ker se ni pokoril nemški oblasti oziroma je odklonil sodelovanje.

Izpustitev iz zapore pa je dokaz, da so ga Nemci imeli za svojega državljana. Tega dejstva ne moremo prezreti, saj bi to pomenilo, da Nemci sploh niso vedeli, kdo je njihov lovek in kdo njihov sovražnik, kar bi po logiki pomenilo, da so bili povsem neprištevniki.

³² Butler, *Ilustrirana zgodovina gestapa*. Prevod: Ferenc, Ni ve strogo zaupno II.

³³ Ferenc, *Nacisti na raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945*, str. 340.

³¹ Glušič, *Pregnali so tudi svojega loveka*.

Nadalje se lahko vprašamo, zakaj gestapo dr. Majeri a ni likvidiral. Tega ni mogoče povsem pojasniti, vendar konec koncev pod streli Nemcev niso konali vsi zaporniki. V danem primeru je zato tudi zelo verjetna razlaga, da je Majeri a rešilo prav to, da je bil zdravnik. Ne glede na zgoraj povedano, pa sama aretacija ostaja še naprej v celoti nepojasnjena, in to neodvisno od tega, kdaj je bil dr. Majeri a zaprt.

Med drugim obstajajo tudi dokazi o tem, da je bil dr. Majeri a tudi kulturbundovec. Ptujška organizacija kulturbunda je 11. maja 1935 v časopisu *Deutsches Volksblatt* poročala o svoji aktivnosti in se je že takrat lahko pohvalila s 578 člani: od teh jih je bilo 14 v Ormožu. Med vodilnimi člani je omenjen tudi dr. Otmar Majeritsch. Omenjena je tudi propagandna dejavnost tukajšnjega nemštva, ki izhaja iz sodnih aktov. Tako je zoper odvetniškega kandidata Erwina Wenigerholza iz Središča leta 1919 potekala kazenska zadeva zaradi suma motenja javnega reda. Urejal je časopis *Štajerec*, okrog katerega so se zbirali bivši »štajercijanci«, ki so živahno razpravljali, kako nikdar ne bodo živeli pod Jugoslavijo, ampak le pod nemško Avstrijo. Lepil je tudi letake, s katerimi je narodnjake opozarjal, kako sedanji mogotci v Kraljevini SHS nastopajo z nasiljem in kako v tej državi ni mogoče živeti. Wenigerholz je bil kmalu izpuščen iz mariborskega preiskovalnega zapora, nakar je bil izgnan iz Kraljevine SHS. Medtem pa se je iz omenjene družine uspel pravočasno izogniti oblastem tudi dr. Otmar Majeritsch, ki se je zatekel v Avstrijo ter se nato boril na koroški meji proti slovenskim prostovoljcem.³⁴

Dokaz za članstvo Majeri a v kulturbundu je dopis ptujškega svetovalca zveznemu vodstvu nemškega kulturbunda v Novem Sadu, z dne 20. 3. 1932, v katerem je omenjen dr. Otmar Majeritsch kot član zveze v Ormožu.³⁵ Bodo član je moral biti naklonjen ideologiji velikonemške ideje. Zato so v društvo vstopili le nemškutarji in osebe nemške narodnosti.

Stališče, da je dr. Majeri a bil član v tej organizaciji, je mogoče vprašljivo, predvsem pa nekoliko v nasprotju z dejstvom, da družina Majeri a ni nikoli pripadala nemški narodnosti, saj gre za ljudi, ki so slovenski državljani, rojeni v Sloveniji, med njimi ni nobenega pripadnika nemške narodnosti. Tako o njem kot o materi dr. Majeri a sta Slovenca. Njegovo premoženje pa je bilo v celoti zaplenjeno.

V tem času so zaplembe potekale v skladu z navodili in smernicami Odloka AVNOJ, z dne 21. 11. 1944, katerih cilj je bil zaseči in uničiti nemškega imetja. Tako je v praksi prihajalo do tega, da so zaplembe komisije zaplenile premoženje tudi ljudem, ki niso bili nemške, temveč slovenske narodnosti, vendar so zaradi svojega ravnanja med vojno veljale za »nem urje«. Večina ni storila nobenega dejanja, ki bi štelo za zločin, pa tudi to v pritožbenem postopku ni pomagalo, saj so bile pritožbe večinoma zavrnjene. To velja zlasti za pritožitelje, ki so izkazovali, da je premoženje. Da je prihajalo pri izrekanju zaplembenih odločb do napak in pretiravanj, je danes že znano, saj so bili tudi primeri, ko je bilo zaplenjeno premoženje internirancu, Židu ali pa partizanskim borcem, tudi osebam, ki jim je premoženje že enkrat zaplenil okupator, potem pa še nova oblast.³⁶ Zaradi tega je logično, da je v kolesje zaplembe prišel tudi dr. Majeri a, toliko bolj, ker je bil v tujini in je že zaradi tega veljal za narodu sovražen element.

Glede na to, da so Majeri a med vojno zaprle okupatorske sile, je dovolj velik dokaz o tem, da med vojno ni sodeloval z okupatorjem ali z njim simpatiziral. Kot dokaz za to dejstvo štejejo naslednje ugotovitve: aretacija takoj po začetku vojne, najverjetnejša zaplemba vsega premoženja.

Za enega izmed možnih razlogov za aretacijo in pregon dr. Majeri a štejejo tudi dejstvo, da je bil poročen z Židinjco. Iz rojstne matične knjige Ormož³⁷, je razvidno, da je Otmar Majeri a sklenil zakonsko zvezo dne 21. 3. 1921 v Grazu, Avstrija, z Ano Baumstein. Sprva sva sklepali, da so ga preganjali zaradi ženske židovske religije, vendar nisva našli dokaza oziroma dokumenta, iz katerega bi bilo razvidno, da bi ga preganjali kot moža Židinjce. Saj je iz družinskega lista za popis prebivalstva³⁸ razvidno, da se je ločil, da je rimokatoliške vere in da je jugoslovanske narodnosti.

Kaj pa se je dogajalo z njegovim premoženjem v Preddvoru? Če je bil Majeri a v resnici pripadnik nemške manjšine oziroma so ga oblasti za takšnega imele, se takoj postavi logično vprašanje, zakaj so ga potem še vedno preganjale. Poleg tega je dokazano, da so oblasti njegovo premoženje zasegle in tudi v Preddvoru so del njegovega dvorca zasedle vojaške grupe že takoj po okupaciji, nato pa mu v letu 1943 dejansko celotnega spremenile v delovno taborišče.

³⁴ Šuligoj, Ormoški Nemci med obema vojnama, str. 203–232.

³⁵ Dopis se je v Zgodovinskem arhivu Ptuj, Muzejsko društvo, šk.-17, sign. LI/-14-/1 (spisi 6, 7 KB-1932).

³⁶ http://www.poetovio.net/portal/vec.php?id=241_0_150_M4

³⁷ Rojstna matična knjiga Ormož, let. 1895, zap. št. 67.

³⁸ ZAP, MOO, Družinski list za popis prebivalstva v letu 1931, št. popisnega lista 41.

Njegovo posestvo v Preddvoru se je dalo v najem ženski državni delovni službi, zato so izvedli potrebne gradbene spremembe za ureditev delovnega taborišča. To potrjuje članek Preddvor z okolico in dolina Kokre v metežu II. svetovne vojne³⁹, kjer je opisano, da je preddvorska graščina, v kateri je urejen Majerjev sanatorij, od začetka vojne služila potrebam nemške vojske in oblasti in da o zasedbi zgradbe Majerjev a ni nihče ni esar vprašal. Tako je bila v Preddvoru ves čas nemške okupacije policijska posadka, ki je zasedla del grajskega poslopja.

Obremenilno je tudi dejstvo, da je pri podpisovanju uporabljal tudi nemško obliko *tsch* namesto . Majerjev se je podpisoval tako s slovensko kot nemško konnico, pri čemer je pomembno, da se je z nemško konnico podpisal zelo redko, pa še to le takrat, ko je posloval z uradi ali v pisni korespondenci z različnimi tujimi, zlasti avstrijskimi institucijami, esar pa ni potrebno posebej utemeljevati, saj je bil podpisan v času okupacije. Nemški jezik rabe ne pozna in je v tistem času tudi ni bilo na pisalnih strojih. Zato je bilo v asih izpisano ime Majerjev s c, v asih z tz ali pa s *tsch*, ki glasovno ustreza izgovorjavi rabe . Večinoma pa se je Majerjev podpisoval v slovenski obliki, o čemer pri svoji razglednici in uradni dokumenti.

Samo podpisovanje v nemški obliki priimka s konnico *tsch* še ne pomeni oziroma ni odločilen dokaz za to, da bi bil nemške narodnosti, prav tako dejstvo, da se je v drugih dokumentih podpisoval s slovensko obliko priimka, ne pomeni, da je bil zaveden in lojalen Slovenec.

Na podlagi originalnih fotografij, na katerih so zapisi v nemškem jeziku, povsod pa je ime Majerjev a napisano s slovensko konnico,⁴⁰ je razvidno, da je velik del fotografij Ormožčan, ki prikazujejo motive kopalnišča in sanatorija (zdravilišča) založil Majerjev sam, torej je kot naročnik tudi sam odločil o tem, da mora biti njegovo ime napisano po slovensko.

Dr. Majerjev je bil vase zagledan možak, ki se je predvsem zanimal za svoje medicinske dosežke in bil nanje tudi zelo ponosen. V vseh publikacijah, ki opisujejo dr. Majerjev a, so citirane zgozlj in samo njegova zasluge v zvezi z medicino in posameznimi uspešnimi primeri zdravljenja, nikjer pa ni zaslediti nikakršnih političnih udejstvovanj. Iz zbranega arhivskega gradiva, ki ga je obiskovalna Ormož združila v

obsežni publikaciji Ormož skozi stoletja,⁴¹ je ime dr. Majerjev a omenjeno zgolj v povezavi z njegovimi investicijami in delom v Ormožu in s tem v zvezi je njegova izjava, kjer Majerjev sam opisuje težave, ki jih je imel pri zagonu kopalnišča. Izrecno je celo poudaril, da so imeli Sokolsko društvo, vojaki in šolski otroci brezplačen vstop, kar tudi kaže na njegov odnos do ljudi. Zanimivo je zlasti, da navaja sokolsko društvo in vojake, torej pripadnike skupin, ki so priznane delovali v smeri interesov in varovanja takratne države in narodov. Prav tako so podrobno opisani pogoji za tehnični prevzem kopalnišča ob Dravi, stroški, ki jih je imel dr. Majerjev z izgradnjo, cenik storitev in datum odprtja, nikjer pa ni zaslediti podatka o njegovem političnem udejstvovanju in opredeljevanju.

Zanimiv je tudi zapis o nastanku dokumentarnega filma iz leta 1935, ki dovolj nazorno opisuje vlogo dr. Majerjev a pri tem projektu in je v njem možo zaslediti tudi kratek opis samega Majerjev a z omenami višjega arhivista in vodje Slovenskega filmskega arhiva v Ljubljani Ivana Nemanija. Avtor med drugim navede tudi to, da je bil Majerjev leta 1942 izgnan iz Ormožčan s strani Nemcev in da je bil kljub slovenskemu rodu bolj naklonjen nemškemu mišljenju. Avtor ne navaja virov za takšno oceno, pa vendar navede šaljivi naslov Osa, ki je Majerjev a hudobno karikaturno označil kot samozadostno in vase zagledano osebo.⁴²

Zapis o nastanku filma iz leta 1935 je reklamni material za njegovo kopalnišče in sanatorij z opisom prireditve, ki se odvijajo v Ormožu in okolici skozi vse leto, namenjen bodočim turistom in bolnikom, nikjer pa v filmu ni zaslediti podatka o njegovem političnem opredeljevanju in udejstvovanju.

V različnih dokumentih je Majerjev naveden kot jugoslovanski državljan oziroma kot oseba slovensko-hrvaške narodnosti, vendar pa je treba vedeti, da organi, ki so pisali te dokumente, niso pristojni za določanje državljanstva, razen tega pa so nekateri od njih bili napisani pred 28.8.1945, ko je začel veljati zakon o državljanstvu Federativne ljudske republike Jugoslavije.⁴³ Nesporno je, da je Otmar Majerjev bil državljan bivše Kraljevine Jugoslavije, vendar pa po 28.8.1945 oziroma v letu 1948, ko so se začele voditi državljanske knjige, v njih ni bil vpisan kot jugoslovanski oziroma slovenski državljan, niti mu

³⁹ Benedikt, Predvor z okolico in dolino Kokre, str. 369–375.

⁴⁰ Korpi, Pozdrav iz Ormožčan, 2001.

⁴¹ Ormož skozi stoletja III, str. 150–155. Ormož skozi stoletja IV, str. 281–294.

⁴² Nemanija, Utrinki iz zgodovine mesta Ormožčan, str. 281–294.

⁴³ http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/zakonodaja/prostor/denacionalizacija_zakon.pdf

državni organi, pristojni za dolo itev državljanstva, niso podelili nobenega dokumenta, ki bi navajal na njegovo državljanstvo.⁴⁴

Mogo e bi se s svojim nelojalnim vedenjem pregrešil zoper narodne in državne interese narodov FLRJ pred vojno. Da bi se o tej okoliš ini lahko argumentirano izrekli, je predvsem treba izhajati iz pomena, ki ga pojem lojalnost ozna uje. Tako slovenski pravopis (str. 829) kot Slovar slovenskega knjižnega jezika (str. 632–633) ter Veliki slovar tujk (str. 675) pod pojmom lojalnosti v smislu, kot ga je imel v mislih zakonodajalec, razume: biti lojalen do države: izpolnjevati državljske obveznosti in zakone zaradi dolžnosti – biti lojalen, a ne aktiven državljan; drže se zakonov, poslušen oblasti, zvest oziroma vdan.

O Majeri evi zvestobi ali vdanosti državi, v kateri je živel, ni dvomiti. Vse svoje znanje in denar je dejansko med vojnama vlagal v dobro tako svojega rojstnega kraja Ormoža kot kasneje tudi v Preddvor. Glede na odmevnost njegovih metod zdravljenja, slavo in priznanje, ki ga je požel, bi z lahkoto svojo dejavnost usmeril tudi v tujini in s tem tudi bistveno ve zaslužil. Nasprotno temu je kljub težavam, ki jih je v asih imel v zvezi s pridobivanjem dovoljenj za svoje delo in gradnjo, vseeno vztrajal in celo dodatno investiral. Bil je uspešen zdravnik, financiral je prvi zvo ni film. Vendar pa je treba vsa ta dejanja dr. Majeri a predvsem oceniti z vidika njegove odlo itve, da bo kljub naporom in denarnim vložkom svoje delo posvetil predvsem ljudem iz svoje okolice, torej Ormoža, ki je bil do tedaj znan kot malo ve ja obmejna vas; da je zdravil v prvi vrsti ljudi iz vse Jugoslavije, da so bili gostje njegovega penziona predvsem Jugoslovani, da je dejansko svoje življenje podredil zdravljenju ljudi tudi na mejnih podro jih medicine, ki so v tistem asu šteli za skoraj neozdravljive. Z navedbo njegovih poslovnih uspehov in njegove strokovnosti ne moremo dokazati njegove lojalnosti. Stvari, ki so našete, odmevnost njegovih metod zdravljenja, slava in priznanja, ki jih je požel, vlaganje v dobro rojstnega kraja, financiranje prvega zvo nega filma, odprtje javnega kopališ a pa nam ne povedo ni o njegovi politični dejavnosti. Na podlagi tega lahko sklepamo, da je bil dr. Otmar Majeri slovenski državljan, pa tudi na podlagi dejstva, da je emigriral v ZDA. Dr. Majeri je namre moral dobiti dovoljenje za migracijo, takšnega dovoljenja pa ni mogel dobiti nih e, ki se je tako ali druga e boril na strani okupatorja.

Sklep

Na osnovi literature in analize razli nih virov sva ugotovili, da je bil sanatorij v Ormožu nekaj posebnega, saj je dr. Otmar Majeri v njem zdravil po t.i. Zeileisovi metodi. S svojim sanatorijem je prispeval k prepoznavnosti majhnega mesta ob Dravi v širšem slovenskem in jugoslovanskem prostoru. Preprosti ljudje so ga imenovali tudi nekakšen »Lurd«, saj je na mestu tedanjega sanatorija stala neko fran iškanska cerkev, pa tudi zato, ker je pomagal revnim pacientom. Sanatorij je sprejemal bolnike iz vse Jugoslavije in tudi iz tujine. Za težje bolnike pa je uredil sanatorij v Preddvoru pri Kranju, ki ga je okupator med drugo svetovno zasedel, danes pa je v denacionalizacijskem postopku. Turizem se je v Ormožu razvijal tudi zaradi kopališ a, ki je bilo za tisti as na precej visoki ravni, zato si številni Ormožani kopanja v Majeri evem kopališ u niso mogli privoš iti.

O takratnem izgledu kopališ a nam pri ajo stare razglednice, ki so hkrati imele vlogo reklamnega materiala. Majeri evo kopališ e je delovalo do leta 1942. Takrat so Nemci Majeri a izgnali, kar je bil tudi glavni vzrok za propad kopališ a. Podobne rezultate sva pridobili na podlagi fokusnih skupin, kjer u enci in stari starši menijo, da je vzrok za propad druga svetovna vojna oziroma da je med vojno sodeloval z Nemci.

Odgovor na vprašanje, zakaj so ga izgnali, je zapleten. Da bi lahko odgovorili na to vprašanje, sva se poglobili v prou evanje arhivskega gradiva in literature. Naposled sva prišli do sklepov, da so v vseh publikacijah in arhivskih gradivih, ki opisujejo dr. Majeri a, citirane zgolj in samo njegove zasluge v zvezi z medicino, njegove investicije in delo v Ormožu ter v Preddvoru, nikjer pa ni mogo e zaslediti podatkov o njegovem političnem udejstvovanju in opredeljevanju. Tudi na podlagi zapisa zvo nega filma iz leta 1935 nisva zasledili podatkov o njegovem političnem udejstvovanju. Skratka, prišli sva do sklepa, da je bil Majeri vdan svoji državi, da je bil lojalen slovenski (jugoslovanski) državljan, ki je po vojni emigriral v ZDA, kjer je tudi umrl.

Na koncu lahko povzamemo, da sta neko znano kopališ e in sanatorij v Ormožu utonila v pozabo. Danes so na mestu neko modernega kopališ a samo še razvaline, kar prikazujejo naslednje fotografije.

⁴⁴ Vir: Davorin Bešvir, višji svetovalec na Upravnih enoti Ormož.

Slika 9: Stopniš e iz bazena na teraso.
Foto: M. Poli .

Slika 12: Pogled na ostanek bazena za otroke in del terase.
Foto: M. Poli .

Slika 10: Ostanke notranjih prostorov kopališ a.
Foto: M. Poli

Slika 13: Pogled z Drave na ostanke nekdanjega kopališ a dr. Majeri a. Foto: Štefan Hožyan ml., 2002.

Slika 11: Pogled na ostanke terase.
Foto: M. Poli

Ključne besede

Dr. Otmar Majeri , Ormož, kopališ e, sanatorij, okrevališ e Preddvor

Pisni viri

- Zgodovinski arhiv na Ptuj, Mestna občina Ormož (MOO), Rokopisna zbirka, R-70, Kronika mesta Ormoža.
- Ptujski tednik.

Spletni viri

- http://www.gfk.si/3_1_kvalit_raz_c.php (14. 11. 2006)
- <http://sicris.izum.si/rand/documents/discoverSlovenia/places/preddvor.html> (23. 1. 2007)
- http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/page/uploads/zakonodaja/prostor/denacionalizacija_zakon.pdf (4.2.2007)
- http://www.poetovio.net/portal/vec.php?id=241_0_150_M4 (4. 2. 2007)

Literatura

- Franc BENEDIKT: Preddvor z okolico in dolina Kokre v metežu II. svetovne vojne. *Preddvor v času in prostoru*, Zbornik obine Preddvor, Preddvor, 1999.
- Rupert BUTLER: *Ilustrirana zgodovina gestapa*. Prevod: Tone FERENC: *Ni ve strogo zaupno II – Nacisti na obveš evalne službe in njihova dejavnost pri nas*. Ljubljana, 1978.
- Tone FERENC: *Nacisti na raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945*. Maribor , 1968.

- Peter Pavel KLASINC: Gradbena dejavnost v Ormožu med obema vojnama. *Ormož skozi stoletja III*. Ormož, 1988, str. 137–164.
- Nevenka KORPI : *Pozdrav iz Ormoža, Ormož na starih razglednicah*. Ptuj, 2001.
- Marjan KOŠI EK: *Leksikon Cankarjeve založbe*. Ljubljana, 1986.
- *Krajevni leksikon Dravske banovine*. Ljubljana, 1937.
- Ivan NEMANI : Utrinki iz zgodovine mesta Ormoža ob dokumentarnem filmu iz leta 1935. *Ormož skozi stoletja IV*, Ormož, 1993, str. 281–294.
- Ljubica ŠULIGOJ: Ormoški Nemci med obema vojnama. *Ormož skozi stoletja III*, Ormož, 1988, str. 203–232.
- Jože TOPORIŠI : *Slovenski pravopis*. Ljubljana, 2001.
- *Veliki slovar tujk*. Ljubljana, 2002.

Povzetek

V nalogi sva uporabili metodo analize virov (arhivskega gradiva, literature, filma), terenskega dela in fokusnih skupin. Raziskave in rezultati so pokazali, da je dr. Otmar Majeri svoje znanje in denar v obdobju med obema svetovnjima vojnama vlagal v dobro tako svojega rojstnega kraja Ormoža kot kasneje tudi v Preddvor. Bil je uspešen zdravnik. Financiral je prvi zvo ni film o Ormožu. Ustanovil je sanatorij v Ormožu in okrevališ e v Preddvoru. V sanatoriju je zdravljenje potekalo z elektroterapijo. Njegovi pacienti so prihajali v glavnem iz mest tedanje Jugoslavije pa tudi iz tujine. Leta 1932 je odprl kopališ e ob Dravi, ki ga je uredil v glavnem na lastne stroške. Kopališ e je imelo tri bazene in je delovalo do leta 1942, takrat so Nemci dr. Majeri a izgnali, za kopališ e pa ni nih e ve skrbel in je propadlo. Danes na Majeri evo kopališ e spominjajo samo še razvaline, za preostanek njegove zapuš ine pa poteka boj med dedi em in državo, saj še vedno poteka denacionalizacijski postopek.

Rajko Topolovec*

DRUŠTVA KMETSKIH FANTOV IN DEKLET IN TOVARIŠ JOŽKO TOMAŽI ZA AFIRMACIJO IN NAPREDEK NAŠIH VASI

V prispevku je prikazan razvoj in so nanizani uspehi Društev kmetских fantov in deklet (DKFD) v tedanjem ormoško-ptujskem okolišu. Rde a nit sta prizadevnost in množi nost društev s poudarkom na Sv. Bofenku pri Središ u, kot se je v asu Banovine kraj imenoval. Ob tem pa seveda nisem mogel zaobiti najzaslužnejšega Jožka Tomaži a. Opišem ga kot gonilno silo lastnega društva in tvorca Pododbora Zveze Ptuj in še kot podpredsednika Glavnega odbora zveze (GOZ) v Ljubljani. Mislim, da smo pri zaslužnih za samostojno Slovenijo »malce pozabili« nanj!

Uvod

»Preporod duha« podeželja preko Društev kmetских fantov in deklet (DKFD) je v Dravski banovini oziroma tedanji Sloveniji trajal ves as prve Jugoslavije. To je bilo kratko obdobje relativnega miru, ki se sicer ne more pohvaliti z gospodarskim napredkom podeželja, pohvali pa se lahko z vsestransko prizadevnostjo kmetске mladine, ki je vplivala na samozavest vseh Slovencev.

Slika 1: Jožko Tomaži (1910–1990).

Predvsem množi nost v številnih akcijah te organizacije je marsikateremu kraju na Slovenskem pomagala, da se je izvil iz dotedanje anonimnosti. In prav s tem se lahko pohvali tudi Sv. Bolfenk pri Središ u, kot se je tedaj kraj imenoval. Ob tem laskavem komplimentu za naš kraj ne morem mimo tega, da se ne bi zaustavil pri za to najzaslužnejšem tovarišu, kot so se v organizaciji naslavljali – Jožku Tomaži u z Vitana. Bil je gonilna sila te organizacije in sploh lovek akcije, ki ga povezujem z afirmacijo in vsesplošnim napredkom rojstnega kraja in tudi sicer. Energijo je namre sproš al preko okvirjev rojstnega kraja in bil tako reko inkubator novih društev KFD, ki jih je nato še združil v Pododbor KFD Ptujškega sreza. Bil pa je tudi ve letni podpredsednik Zveze KFD s sedežem v Ljubljani. Znašel se je tudi v asu Nem ije, kakor tudi v socialisti ni Jugoslaviji, eravno je sprva kazalo, da bo za vedno izginil s prizoriš a.

Pri Sv. Bolfenku pri Središ u (danes na Kogu) je v tistih asih dozoreval mladeni , ki mu gre zahvala za afirmacijo in znaten delež pri napredku kraja. V mislih imam njegovo organizacijsko in povezovalno sposobnost tedanje kme ke mladine, ki je po osnovni šoli ve inoma ostajala doma. Njegova aktivnost pa je zajemala še širše podro je v Slovenskih goricah, na Dravskem polju in v Halozah. Poznali pa so ga tudi na sedežu v Ljubljani. Že ute eno dejavnost društev kmetских fantov in deklet pa je prekinila nemška okupacija. V opevanem socializmu pa je bilo na podeželju ravno nasprotno in se je na preteklo razgibanost kme ke mladine »moralo pozabiti«. Da pa bi to »pozabo« vendar prekinili, sem pregledal še ohranjeno pisno gradivo, kot je bilo društveno glasilo *Gruda* (1924 do 1941), in arhivirano korospodenco – pisma Jožka Tomaži a svojemu predsedniku Zveze Ivanu Kronovšku, kakor tudi publikacije, ki so v drugi polovici osemdesetih let že, a še vedno enostransko, objavile dejavnosti in težave te predvojne podeželske organizacije. Pobrskal pa sem tudi po lastnem spominu in spominu nekaterih starejših rojakov in še celo redko žive ih lanov te organizacije pri Sv. Bolfenku na Kogu, med katerimi so najdragocenejši spomini nekdanje predsednice Aktiva žena v Ptujskem pododboru – gospe Mimike Novak (Sever).

* Rajko Topolovec, Abrami eva 14, 2251 Ptuj.

Iz polpretekle zgodovine Sv. Bolfenka torej na ta na in spoznavamo poleg že dokaj poznanega Jožeta Keren i a še Jožka Tomaži a. Oba sta dozorevala v asu socialne, politične in siceršnje preobrazbe, ki se je dotikala tudi naših vasi, ter si pri skupnem delu pomagala in se dopolnjevala. Pri a temu je tudi nesre ni rojak Alojz Mavri z Vitana, ki ga je 1. septembra 1935 na manifestacijskem shodu proti velikosrbski buržoaziji (vladajo im mestnim veljakom) v Ljutomeru zadela žandarmerijska krogla, ko je sokrajanu oziroma guberniku iz »NJIVE« Keren i u¹ pridržal kolo kot improviziran govorniški oder.²

Medvojno obdobje relativnega miru, ki ga povežem z obravnavano temo, je bilo tako reko tudi pripravljeno obdobje nove svetovne vojne in tako tudi obdobje številnih odkritij, ki so prav tako zajemala agrarno vejo gospodarstva (umetna gnojila, kemijska zašita rastlin ter nagel razvoj poljedelske mehanizacije). Agrarni skok so še zlasti doživljali v Ameriki in na zahodu Evrope, pri nas pa je že veliko pomenilo to, če so mladi na vasi kaj o tem slišali ali lahko kje prebrali. Vedeti namre moramo, da so še radioaparati bili redkost v mestih, kaj šele na podeželju, kjer ni bilo elektrike, gledanje filmov pa pravo udo za kmekega loveka. Štiriletna nemška okupacija, ki nam je z aprilom leta 1941 sledila, pa je kar nekaj od naštetih odkritij že zaradi lastne propagande vpeljala tudi pri nas in s tem znatno pospešila agrarni razvoj. Trdi komunizem, ki je sledil po letu 1945, pa je ta nemški agrarni zagon izničil, saj smo nato v real-socializmu imeli celo nižji hektarski donos kot prej v kraljevini. K padcu proizvodnje hrane sta največ pripomogli obe agrarni reformi, zlasti pa nasilno uvajanje kolektivizacije, ki nas je spravilo na rob lakote. Iz prehranske zagate so nas nato reševali UNRA paketi. Iz dijaškega doma v Ormožu se jih še živo spominjam.

Obdobje največjega razcveta Društev kmetijskih fantov in deklet

Slovenski kmečki lovek se je v okoliščinah tvorbe nove države Srbov, Hrvatov in Slovencev, po vidovdanskem ustavi leta 1921, znašel v položaju gospodarske, socialne in politične brezpravnosti. Številne politične stranke, skupaj s Slovensko kmetijsko stranko, niso bile v službi kmeta in njegove zašite. Delovale so bodisi v lastno korist ali pa v

korist velikosrbske buržoazije. Kulturno, prosvetno in vse drugo delovanje pa je bilo podrejeno politični razdeljenosti vaškega prebivalstva na dve globalni trdnjavi – na klerikalce in liberalce. Take so torej bile poglavitne značilnosti na Slovenskem, v asu, ko se je pojavilo mladinsko kmečko gibanje z novim imenom – Društva kmetijskih fantov in deklet (DKFD)³.

V osnovi so novo organizacijo, ki je tako združevala klerikalno in tudi liberalno mladino na podeželju, tvorila krajevna društva, ki so se povezovale v regijske Pododbore, ti pa v Zvezo kmetijskih fantov in deklet, s sedežem v Ljubljani. Za elaj je delovati 14. decembra 1924. V istem asu je tudi za elaj izhajati društveno glasilo – mesečnik *Gruda*. »Mladi rod si je želel izoblikovati samoniklo društveno življenje, si omogočiti svojim težnjam ustrezno izobrazbo in tudi zabavo. Ve napredka hoče v kmetovanju, ve samozavesti, manj zaprtosti sam vase v asu, ko posameznik le malo pomeni, ko se vse združuje... .«, je bilo med drugim zapisano v uvodniku ene izmed prvih števil *Grude*. Na podeželju so se kmalu rodili rezultati, ki so se predvsem kazali v družabnem in izobraževalnem življenju preko italnic, knjižnic, v dramskih upodobitvah, v športnih sekcijah ter še zlasti s prireditvami preko kmetijskih opravil, kot so bile tekme žanjic in koscev, popestrenih s kolesarskimi in konjskimi tekmovanji.

V društvene vrste kmetijskih fantov in deklet pa so se kmalu za elaj »vrinjati« brezpravni komunisti, ki so zaradi oblastne prepovedi imeli težave že od leta 1920 in še veče težave po šestojanuarski diktaturi leta 1929. Prav zaradi te infiltracije KPS se je moralo vodstvo Zveze kmetijskih fantov in deklet vedno bolj ograjevati, saj je namre tudi tej, eravno nestranskarski organizaciji, pretila nevarnost, da jo oblast prepove, kot se je iz istega razloga ez nekaj let zgodilo s sestrsko organizacijo NJIVO⁴.

Strankarske zdrahe niso vplivale na društveno razgibanost kmetijske mladine

Če naredimo presez stanja političnih strank, ki so v Sodnem okraju Ormož sodelovale na volitvah za konstituanto (ustavodajno skupščino SHS), 28. novembra 1920, je slika naslednja: Slovenska ljudska stranka – SLS (51,1%), Slovenska kmečka stranka – SKS (18,7%), Jugoslovanska socialdemokratska stranka – JSDS (15,1%), Jugoslovanska demokratska stranka – JDS (10,8 %), Komunistična stranka Jugoslavije – KSJ (2%), Narodna socialistična stranka – NSS (1,7 %) in VSP (0,6 %). Večjih odstopanj vsaj pri najbolj zanimivih strankah tudi ni bilo ob

¹ Košmrlj, Krajger, Hiša za gradom št. 1, str. 38.

² Ob tem je treba povedati, da sta tako *Njiva* kot Društva kmetijskih fantov in deklet po Obznani in še zlasti po uvedbi diktature leta 1929 smeli delovati pod pogojem, da ne nudi »strehe« prepovedani KP. (Op. av.)

³ Košmrlj, Liška, Pot kmekega ljudstva v OF, str. 59.

⁴ Prav tam, str. 19 in 20.

naslednjih volitvah, ki jih je bilo v kraljevini kar nekaj. KSJ iz že povedanih vzrokov pozneje ni ve nastopala kot samostojna stranka. Tudi ob zadnjih volitvah leta 1938 je v tem volilnem območju (Sv. Bolfenk, Sv. Miklavž, Sv. Tomaž, Velika Nedelja, ...) spet premo no zmagovala SLS, razen v Središču, ker je dosegla zmago opozicijska lista.⁵

Po že omenjeni »državni diktaturi« – streljih srbskih radikalcev na poslance Hrvaške kmetke stranke v skupščini Jugoslavije, kar se je zgodilo konec dvajsetih let, se je Zveza kmetov in deklet s simpatijami pridružila ubitim predstavnikom HSS (Hrvaške seljake stranke)⁶. Vse bolj pa je tudi na vrata države in s tem tudi na ognjišča naših kmetov trkala gospodarska kriza, ki se je zlasti odražala v velikih dolgovih države in tudi prebivalstva. Za koliko pa so nas že leta 1937 pokupili tujci, vidimo v naslednjem prikazu: Francija za 1.032.500 Din, Anglija za 879.300, ehoslovaška za 774.600, Amerika za 538.500, Italija za 490.100, Avstrija za 359.400, Belgija za 229.700, Madžarska 133.900 ter Belgija za 21.900 din.⁷

Vse ve ji prepričani med številnimi političnimi strankami, ki so po veini izhajali iz omenjenih gospodarskih težav, so leta 1930 novoizvoljenemu predsedniku Zveze kmetov in deklet – nadebudnemu kmetu iz Orle Vasi pri Braslovcah v Savinjski dolini tovarišu Ivanu Kronovšku, zadali veliko dela in skrbi. Še največ težav pa mu je skozi njegove mandate oziroma do samega konca te organizacije povzročala prepovedana KP. Ve komunistov se je namreč s asoma uspelo vriniti v posamezna društva, ponekod pa so celo začeli prevzemati pobude. Tako je Zvezi že pretela nevarnost, da jo oblast ukine. Prav zaradi te nevarnosti so Kronovšek in njegovi ožji sodelavci, med katere je sodil tudi Jožko Tomažič⁸, delali vse, da se to ni zgodilo. O tej borbi za obstanek organizacije je možno med vrsticami najti podatke tudi v njuni korospondenci, pozneje pa že tudi v *Grudi* in, seveda iz drugega zornega kota, v povojnih publikacijah in asopisih. Prav zato v Tomažičevih pismih (77 arhiviranih primerkov v letih 1933 do 1936) in v *Grudi* (od leta 1923 do marca 1941) ni mo najti ni esar o sodelovanju DKFD s katero od številnih strank. Prav zato (cenzura) so v pismih pripisi, kot »...o drugem osebno..., kaj ve mi pošlji po te ajniku... itd.« Nekaj ve resnice o delovanju te organizacije (ne

pa še vse), pa že lahko najdemo v knjigah, ki so bile izdane v drugi polovici osemdesetih let prejšnjega stoletja, kot je že omenjena knjiga *Pot kmetke ljudstva v OF* in tudi *Hiša za gradom šte. 1*.

O že omenjenem tragi nem dogodku, »da je slu ajno šlo za nekega Mavri a z Vitana«, pa je tudi v knjigi *Pot kmetke ljudstva v OF*, ki je izšla leta 1986⁹, povzeta spretno formulirana izjava, ki jo je v pismu Tomažiču še isti ve er, 1. 9. 1935, napisal svojemu predsedniku in ki je nato postala tudi oblastna izjava. Da vse ni bilo le naključje, dokazuje v istem viru tudi informacija, da sta se oba znana Bolfenana znala videvati, ko se je Tomažič mudil na kakšnem sestanku GOZ KFD v Ljubljani.¹⁰

V obsežnem zgodovinskem delu Ivana Krefta (3 knjige o eta v osemdesetih letih in še 3 knjige sinovih »dopolnil« v že samostojni Slovenji) – *Spori in spopadi v KPJ* pa piše o največjem grehu predsednika Zveze KFD Ivana Kronovška, in sicer, da se je pred vojno odzval vabilu Hitlerjevega ministra za kmetijstvo, za kar ga je KP morala »prouiti«. V tej obtožbi je tudi govora o »obraunu«, eš da je predsednik Zveze KFD tudi lanstvo potegnili za seboj in da je bila s tem Slovenska ljudska fronta mo no oslABLJENA.¹¹

Kronološki pregled aktivnosti društev ormoškega in ptujskega območja

Navedeni so predvsem povzetki in citati dogodkov iz rubrike *Iz naših organizacij*, ki jih je po navadi društveno glasilo objavljalo z enomese nim zamikom.

Leto 1924: 1. leto *Grude* in 6. leto delovanja organizacije

– *Ljubljana–Bled*: Iz prve številke *Grude* povzemam le to, da je ustanovni – 1. kongres Zveze Slovenske agrarne mladine, pod imenom – Društva kmetov in deklet, bil v Ljubljani in na Bledu v dnevih od 5. do 8. septembra 1924, eravno so se neorganizirana društva pojavljala že v letu 1920. Sprva so se društva prebujala na

⁹ Prav tam, str. 311, ... v pismu Kronovšku (brez navedbe datuma) je Tomažič zapisal: »...eden orožnik je pognal kroglo med množico, ki da je smrtno zadela nekega Mavri a iz Vitana, ki da ga je sosed nagovoril, da gresta na shod.«

¹⁰ Prav tam, str. 323.

¹¹ Kreft, 1981, str. 313. Iz greha, ki so mu ga o itali, je razvidno, kakšen je dejansko bil komunizem že tedaj, ko še ni imel legitimnosti. Menda se danes strinjamo, da je bila takratna komunisti na namera »obraunati« z demokrati no izvoljenim predsednikom Zveze Kronovškom, teroristi na praksa. Sicer pa še takrat, 1938., Nem ija ni bila naš sovražnik! (Op. av.)

⁵ Šuligoj, Ptujski okraj med svetovnima vojnama, str. 49.

⁶ Košmrlj, Liška, *Pot kmetke ljudstva v OF*, str. 113.

⁷ Gruda, leto 1938/XV.

⁸ Košmrlj, *Pot kmetke ljudstva v OF*. Šuligoj, Ptujski okraj med svetovnima vojnama, str. 323.

Gorenjskem in v Savinjski dolini, saj se je iz teh krajev največ kmetskih otrok agrarno izobraževalo na Dunaju in predvsem v Pragi. Duh slovanskega agrarizma so prenesli tudi v Slovenijo. Društva so pomenila povsem nov pojav v naših vaseh, saj se niso izpolnjevala velika pri akovanju od nove države. Svoj vrh pa je Zveza dosegla tik pred drugo vojno, ko je v slovenskem merilu štela zavidljivih 250 društev, s povprečjem po 18 članov.

Leto 1928: 5. leto Grude in 8. leto delovanja organizacije

– *Sv. Lovrenc v Slovenskih goricah*: V *Grudi* zasledimo da, je na ormoško–ptujskem področju takratne Dravske banovine kot prvo organizirano Društvo kmetskih fantov in deklet zaživelo 22. julija 1928 v Sv. Lovrencu v Slovenskih goricah – danes Juršinci, tvorilo ga je 25 fantov in nekaj deklet.

Leto 1929: 6. leto Grude in 9. leto delovanja organizacije

– *Sv. Jurij ob Šavnici*: Že naslednje leto, 1929., je v julijski *Grudi* fotografija društva iz sosednjega kraja – Sv. Jurij ob Šavnici.¹²

– *Središče ob Dravi*: Je prvo društvo v našem ozemlju, ki je imelo ustanovni obni zbor 8. decembra 1929. Pristopne izjave je tedaj podpisalo kar 53 članov. »V to našo družino smo pritegnili tudi sosednje vasi Grabe, Obrež in Sv. Bolfenk«, so se v januarski *Grudi* pohvalili Središčani.

Leto 1930: 7. leto Grude in 10. leto delovanja organizacije

– *Središče ob Dravi*: Novopeeno Društvo je z aktivnostmi za elom kmalu, saj je minister dr. Kukovec v Središču predaval že 12. januarja naslednjega leta. Predavanja so se udeležili tudi napredni mladi kmetje iz Grab, Obreža in Sv. Bolfenka.

Leto 1931: 8. leto Grude in 11. leto delovanja organizacije

- *Središče ob Dravi*: Z drugega obnega zbora, 18. januarja 1931, so poročali o 9 sejah in kar 18 drugih aktivnostih (predavanja, izleti, zabavni večeri, kolesarska dirka s srečelovom v Sokolani) in o dveh udeleženkah te aja v Bratislavi, kar je izzvalo navdušenje za stvar tudi v okoliških vaseh in krajih. Blagajnik pa je poročal o saldu 3.213 din.
- *Sv. Bolfenk pri Središču*: »Tukajšnja mladina se je odločila, da ustanovi lastno Društvo kmetskih fantov in deklet in tako že 8. marca skliče ustanovni obni zbor, ki sta ga vodila Franc Rizman in Jožko Tomažič. Udeležilo se ga je 18 fantov in 7 deklet. Tov. Danica Zabavnik je prebrala pravila, ki so bila soglasno sprejeta. Po splošni želji se je volilo z listki in rezultat je bil slede: predsednik Franc Puklavec – Vitan, podpredsednik Franc Šnajder – Vitan, tajnik Franc Trop – Jastrebcji in blagajnik Bolfenk Štampar – Jastrebcji. V odbor so bili še izvoljeni Danica Zabavnik in Rozina Kolari iz Vodrancev, Vinko Zadravec – Kog ter Alojz Zorec – Vitan. V nadzorni odbor pa so bili izvoljeni: Micika Vogrinec – Kog, Ciril Zadravec in Alojz Mlinari – Vitan ter Ivo Novak – Kog. lanarina je 10 DIN, za podporne lane pa 15 din.« Nato je bilo še govora o prihodnjem delovanju, kot so predavanja, šport, izleti itd. Tov. Jožko Tomažič pa je prebral nekaj lankov iz *Grude* in to slovensko društveno glasilo toplo priporočal vsem članom. Posebej pa je še poudaril: »Kmetškega stanu se ne smemo sramovati, saj je marsikdo od revnejših pod lastnim krovom bolj srečen, kot kdo od bogatih v palači«.
- *Ljubljana*: V aprilski številki pa se je prvi z daljšim prispevkom pojavil novoizvoljeni predsednik Zveze kmetskih fantov in deklet. Ivan Kronovšek, kjer pod naslovom *Tisk in itanje* ugotavlja, da kmetška mladina preveč sega po romanih, premalo pa po strokovnem pisanju. Kronovšek se v prispevku tudi sprašuje, kaj je duševna hrana in kaj koristna informacija!
- *Sv. Bolfenk*: V skupni julijski in avgustovski številki *Grude* je skupinska fotografija novoustanovljenega Društva kmetskih fantov in deklet s poročilom prve prireditve, ki je bila 12. julija: »Na elu povorke so bili jahači, ob zvokih harmonike in klarineta so nato korakale žanjice, za njimi pa množica obinstva. Prispeli so na njivo tov. Mirka Kolari a v Jastrebcjih, ki je bila za žetev že razdeljena v deset po osem metrov širokih in 68 metrov dolgih pasov. Po pozdravnem

¹² Tudi ta kraj v soseshini, kakor še mnogi v Prlekiji, se lahko kiti z »izvirom slovenskih bistrih glav«, saj so izviralci in še izviraajo od tod znani Slovenci, kot: Korošec, Puh, Kreft, Kocbek, Miklošič, Vraz, Danjko, Kelemina, oba Trstenjaka, Potr, Slodnjak, Kerenič, Lacko, Kojc, škofje Tomažič, Kramberger, Grmič pa vse do obravnavanega Jožka in dobrotnika Iveka. (Op. av.) »Kaj je v tej vaši Prleški zemlji, da je rodila toliko velikih imen«, se je na simpoziju in proslavi pred jurjevsko cerkvijo, ko so leta 2006 odkrivali spomenik dr. Antonu Korošču, spraševal slavnostni govornik, predsednik Državnega zbora Cukjati. (Večer, 21. junij 2008.)

govoru in žrebanju pozicij so žanjice zavzele svoje prostore. Bil je res veli astni pogled. Prihitelo je, kar leze in gre od dale in blizu. Po 15. min. in 45 sek. je bila na cilju Puklavec Liza, malo za njo pa Podgorelec Tilika, ki je bila pozdravljena z velikim aplavzom in tako še naprej ostale. Komisija v sestavi Peter Orešnik, ki je bil tudi zastopnik srezkega na elnika, Ivan Tomaži, Ciril Zabavnik, Stanko urin in gospe Marija Novak in Fran iška Štampar je vrstni red tekme ocenila slede e: 1. Puklavec Liza (19 snopov), 2. Podgorelec Tilika (24 snopov – obema je pripadalo 1. mesto in vsaka je za nagrado dobila 60 DIN). 3. Vogrinec Micika (19 snopov – 30 DIN), 4. Vinceti Micika (24 snopov – srp in še konjak), 5. Kolari Pavlina (24 snopov – srp in nogavice), 6. Štampar Lujzika (20 snopov – ruta), 7. Zabavnik Danica (24 snopov – ruta), 8. Zabavnik Micika (31 snopov – ruta), 9. Štampar Anica (22 snopov – ruta) in še 10. Kolari Dušica (22 snopov – nogavice)«, je o dogodku zapisal poro evalec.

- *Središ e ob Dravi*: Tudi v sosednjem društvu so za veliki šmaren – 15. avgusta 1931 – že drugi priredili veliko manifestacijo kmetskega dela, ki je privabila množico od dale in blizu. V *Grudi* sta s prireditve kar dve fotografiji. Gospodinjskega te aja kuhanja pa se je udeležilo tudi 16 deklet s Sv. Bolfenka.

Leto 1932: 9. leto *Grude* in 12. leto delovanja organizacije

- *Ljubljana*: 14. februarja je bila prva seja Glavnega odbora zveze (GOZ) z nastopom novega predsednika zveze Ivana Kronovška, ki je napovedal svež veter: »Stiska, v katero je zašlo naše gospodarstvo in celokupno narodno življenje radi velike gospodarske krize, je približala zemlji in kmetu tudi našo intelegenco in ostalo meš anstvo in ga privedla do spoznanja, da je kmetski stan resni na podlaga narodnega gospodarstva in naše narodne kulture.«

Tudi drugo pisanje je z nastopom novega vodstva Zveze postalo smelejše, o emer se pou imo v mar ni številki *Grude*: »Kako dose i svoj cilj«, ali pa »Ali imamo pri nas kmetske organizacije«, kjer Kronovšek ugotavlja, da jih imamo še preve , le da enotnosti med njimi ni nobene in da je prav to

naloga društev; strgati kmetskemu loveku okove suženjstva¹³.

- *Sv. Bolfenk*: V nedeljo, 14. februarja, se je odvijal drugi redni ob ni zbor našega društva, ki se ga je udeležilo veliko lanov. Prejemkov je bilo 1.134 din, izdatkov pa 696 din, predavanja so bila lepo obiskana. Novi odbor je v naslednji sestavi: predsednik tov. Vlado Zabavnik, tajnik tov. France Trop, blagajnik tov. Rudolf Štampar, odborniki pa so: Tilika Podgorelec, Marica Vinceti, Franc Šnajder, Franc Kolbln in Marija Vogrinec. Njihovi namestniki pa: Vincenc Zadavec in Anica Štampar. Po dolgi debati se je lanarina znižala na 6 din, so izvle ki iz poro anja v *Grudi* meseca marca.
- *Ljubljana*: »8. redni ob ni zbor Zveze je bil 5. maja v hotelu Lloyd. Ponovno je izvoljen predsednik tov. Ivan Kronovšek, za drugega podpredsednika pa Jožko Tomani, Vlado Kreft pa za tajnika. V ožji odbor pa so še izvoljeni Šavora Ivan iz *Središ a* in Nemeč Ivan iz *Konjic*«, je bilo sporo eno v majski številki *Grude*.
- *Središ e ob Dravi*: »14. avgusta je naša zavedna mladina trga že tretji proslavila svoj praznik – Praznik kmetskega dela«, je na kratko zapisal poro evalec septembra v *Grudi*.

Leto 1933: 10. leto *Grude* in 13. leto delovanja organizacije.

- *Ljubljana*: Ob desetletnici glasila je v januarski *Grudi* objavljena pesem Ksaverja Meška: *Kmet*:

Ta streha je moja. In moj je ta kot. Tu jaz sem delavec. In jaz gospod.

In moj tu zunaj ta sadovnjak. Napolni v jeseni mi kak polovnjak.

In moje to zelene e polje, te njive, ki kruh in poga o rode.

Ko zrem jih, pobožno sklenem roke: Zahvaljen, Bog! Zavriskaj srce!

- > *Ljubljana*: Izpod peresa Ivana Kronovška pa ponovno beremo pronicljiv lanek z naslovom: »*Kmetski mladini širom Slovenije*«, kjer podeželsko mladino poziva v lanstvo ter jim daje nauke, kot: » e imaš pred seboj oboroženega nasprotnika, se mu ne moreš upreti s praznimi

¹³ Glede na neprestano žuganje tedanje absolutisti ne oblasti, da utegne *Grudo* in njeno organizacijo, e se bi vtikala v politiko, ukiniti, sem nad novo ostrino in jasnostjo pogledov tov. Kronovška presene en. Oblast je torej v njem spoznala vrsto oporu zoper komunisti no infiltracijo.

rokami, saj je on oborožen s paragrafi. Torej je napak trditi, da kmetskemu loveku ni potrebna izobrazba».

- > *Središ e ob Dravi:* »Društvo je 25. marca sklicalo 4. redni ob ni zbor, kjer je tudi bilo govora o pripravah proslave ob 360-letnici Matije Gubca in kmetskega praznika. Sestanka se je udeležil tudi predsednik Zveze Ivan Kronovšek. Na prireditvi in tekmi žanjic 9. julija je Ivan Kreft v prisotnosti funkcionarjev in poslancev Mravljeta, Zemlji a, Petovarja razvil prapor Zveze«, je še zapisano v poro ilu aprilske Grude.
- > *Sv. Bolfenk pri Središ u:* Ob tej priložnosti, ko je bil Kronovšek v Središ u je tudi pri Sv. Bolfenku »olepšal« sestanek doma ega društva. 25. julija pa je bilo kmetsko slavje, ki so ga popestrili s tekmo koscev: »Pri Sv. Bolfenku se je formirala slikovita povorka (konjeniki, kosci, grabljice in ostali). Z godbo v na elu so se prisotni podali na travnik župana Ivana Tomaži a. Okrašeni vozovi so prišli tudi iz Središ a. Tiso glavo množico je pozdravil predsednik društva tov. Jožko Tomaži .¹⁴ Posebej je še pozdravil zastopnika in pokrovitelja – na elnika dr. Bratino, predsednika Zveze Kronovška in lana GOZ dr. Rosino ter kmetskega referenta Zor i a. Po slavnostnih govorih se je 17 koscev podalo v tekmo. Prvi je bil Franc Zorjan iz Šalovcev, drugi Ivo Škorjanec iz Središ a, tretji pa doma in Martin urin, nato pa so še sledili Fran ek Šnajder z Vitana, Franc Malec iz Šalovcev, Franc Zorec z Vitana itd. Po veselici pa se je predvajala še kratka veseloigra *Lažni zdravnik*«, je bilo o vsem tem v telegrafskem stilu zapisano v avgustovski Grudi. K temu poro ilu pa je bilo še dodano, da je bilo 17. septembra za vinogradnike predavanje, ki so ga popestrili s koncertnimi to kami Središ ancev. Predavatelji so bili ing. Lupše, Žerjav in doma in Košar.
- > *Šalovci pri Središ u:* »22. oktobra je bil ustanovni sestanek pri tov. Trstenjaku. Sestanek je odprl predsednik Društva pri Sv. Bolfenku tov. Jožko Tomaži . O pomenu organizacije pa je tolma il predsednik Zveze Kronovšek. Za predsednika je bil izvoljen tov. Matija Kikel, nato pa je bilo še rajanje«, je zapisal poro evalec v Grudi.
- > *Sv. Miklavž pri Ormožu:* Še isti popoldan, 22. oktobra, pa je bil podoben sestanek tudi pri

sosednjem Miklavžu: »Tam je za predsednika bil izvoljen tov. Stanko Rajh iz Slan e vasi, ki je upal, da se bo kljub delanju težav cerkve novo Društvo kmetskih fantov in deklet razživel«, je še bilo zapisano v isti rubriki Grude.

Leto 1934: 11. leto Grude in 14. leto delovanja organizacije

- *Sv. Bolfenk pri Središ u:* »29. junija je že bila tretja tekma kmetskih opravil in še kolesarska dirka. Z okrašenimi vozovi so prišli iz bližnjih društev (Središ e, Miklavž), od dale (Sv. Lovrenca v Slovenskih goricah, iz Hrastje – Mota) pa s kolesi. Pred tiso glavo množico jih je pozdravil doma i predsednik Joško Tomaži , v imenu Pododbora Ptuj pa podpredsednik Ivo Škrjanec. 15 srpov je po tekmi komisija razvrstila po naslednjem rangu: Tilka Podgorelec – Vitan, Lojzka Zorjan – Šalovci, Liza Pajek – Vodranci, Danica Zabavnik – Vodranci, Lojzka Štampar – La aves, Ivana urin – Vodranci itd. Vse so tudi dobile prakti ne nagrade in naro nino za asopis Grudo. Kolesarji pa so se razvrstili po zaporedju prihodov: Martin urin – Vodranci, Matija Antonovi – Središ e, Jože Pintari – Središ e itd. Tudi oni so prejeli podobne nagrade«, je bilo navedeno v obširnem poro ilu s te prireditve.
- *Ljubljana:* 8. septembra pa je bil ob ni zbor Zveze, na katerem je med drugimi Joško Tomaži poro al, da novoustanovljeni Pododbor Ptuj šteje pet društev.
- *Središ e ob Dravi:* »22. oktobra so se vrstila predavanja o zadružništvu in o denarništvu, 28. oktobra pa še o sadjarstvu. Tudi dramski odsek je 25. nov. priredil dramo *Ksavra Meška – Pri Hrastovih*«, je še navedel poro evalec v decembrski Grudi.

Leto 1935: 12. leto Grude in 15. leto delovanja organizacije

- *Ljubljana:* Podpredsednik Zveze tov. Joško Tomaži z Vitana v Grudi objavi svoj pogled na temo *O kmetijski zbornici*, »s katero se še vedno samo ukvarjamo« in problem strne v štiri to ke: »Ovire za zbornico so razli ne; kot je brezbriznost kmetskega ljudstva za lastne interese, velika nezaupljivost kmeta do novotarij, neorganiziranost in politi na razcepljenost, ki je dejansko kriva, da nismo prišli do složnih zahtev«. »Naloga Kmetske zbornice bi bila, da š iti interese kmeta. Mnogo bi torej bilo dela z zakonodajo, s carinsko politiko, kmetsko izobrazbo, trgovino s kmetijskimi pridelki itd«. »Ustroj? Ali naj bo javna (državna) in obveza ali pa samostojna (na privatni osnovi),

¹⁴ Iz obširnega poro ila o prireditvi ugotavljam, da je med letom prišlo do neobrazložene zamenjave izvoljenega predsednika tov. Draga Zabavnika s tov. Jožkom Tomaniži em, ki je dotlej deloval v ozadju društva.

ki bi jo izklju no upravljali kmetski ljudje in ne tisti, ki jim je kmetija postranski poklic«.

- Sv. Bolfenk pri Središ u: »29. septembra je društvo v šoli organiziralo sadno razstavo. Prvi se je tako krajanom ponudila slika našega gospodarstva: son no sadje, poljski pridelki, skuhan in posušeno sadje, sadjarsko orodje in potrebn ine. Popoldan pa je še bilo predavanje o sadnem izboru in o škodljivcih. Predaval je kmetski referent Žnidari iz Ljutomera«, je še bilo zapisano v novembrski Grudi.
- Ljubljana: 11. novembra je Gruda objavila, da je »njihov dvoj ek« – Akademski agrarni klub »NJIVA« – izvolil nov odbor s predsednikom Jožetom Keren i em iz Jastrebcv pri Sv. Bolfenku.
- Sv. Bolfenk pri Središ u: »27. novembra je bila premiera igre – Davek na samce«, je bilo še na kratko zapisano v zadnji številki Grude v tem letu.

Leto 1936: 13. leto Grude in 16. leto delovanja organizacije

- Celje: Glavni odbor Zveze društev kmetskih fantov in deklet (GOZ) je na 2. seji v Celju, dne 23. februarja, util potrebo, da lanstvu in javnosti v Grudi sporo i naslednjo izjavo: 1. GOZ ni nikogar pooblastil za kakršno koli politi no dejavnost, pogajanja in za tozadevno sodelovanje, ker je zna aj naše organizacije le kulturno–prosvetni. 2. GOZ isto tako ni nikogar pooblastil za vstop v konzorcij kakega politi nega lista. 3. Z ogor enostjo odklanjamo zlonamerna podtikanja in sumni enja, da se v kmetijsko mladinsko gibanje vrvajo ljudje s komunisti nimi težnjami, isto asno pa pozivamo vsa v lanjena društva, da o vstopu posameznikov v organizacijo temeljito presoajajo, vse sumljive pa brez oklevanja izklju ijo. 4. »Vse lanstvo pozivamo, da se že vnaprej v trdi organizacijski disciplini ravna po na elih naše organizacije in po navodilih od njih izvoljenega GOZ, ki je edini poklican in upravi en tolma Slovenskega kmetskega gibanja.« Za GOZ so izjavo podpisali: predsednik Ivan Kronovšek, podpredsednik Jožko Tomaži ter še Ivan Horvati , Alojz Avsec, Lado Štrula, Martin Grun ter Tone Merslovi .
- Ljubljana: Predsednik Ivan Kronovšek in podpredsednik Jožko Tomaži sta v Grudi objavila obširno poro ilo iz Eberharta na eškoslovaškem, kjer sta se 8. februarja udeležila kurza – S.U.S. (Slobodno u enja sedlackeho)
- > Sv. Bolfenk pri Središ u : »8. marca je bil izveden ob ni zbor društva, na katerem je predsednik

Jožko Tomaži dobil podaljšani mandat, za podpredsednika pa so izvolili Franca Puklavca – prvega predsednika društva, ki je med tem odslužil kraljevo gardo, za tajnika Ivana Štamparja, za blagajnika pa Matija urina. V aktivnem prete enem letu so se v okviru Društva kmetskih fantov in deklet zvrstile naslednje prireditve: 13. aprila je bila premiera burke Vaška Venera, v poletju pa še polževa dirka, kjer je zmagal Kondrad Kolari , sledila pa sta mu še Alojz Zorec in Ignac Jerebi «, je še bilo zapisano v Grudi.

- > Ptuj: »24. maja je bil ob ni zbor Pododbora Ptuj. Za predsednika je bi ponovno izvoljen Jožko Tomaži iz Vitana, za I. podpredsednika Franc Holc iz Sv. Lovrenca iz Slovenskih Goric ter Joško Zelenik, za tajnika Mirko Plepelec ter za blagajnika Ivo Šavora«, preberemo v rubriki Iz naših društev v naslednji številki Grude.
- > Ljubljana: 13. septembra je bil ob ni zbor Zveze v hotelu Lev. Za predsednika GOZ je bil ponovno izvoljen Ivan Kronovšek, za podpredsednika pa Jožko Tomaži . Med zasedanjem je GOZ sprejel dve resoluciji, in sicer: 1. Tov. Tomaži : »Obsojamo pisanje tednika Slovenska zemlja, s katerim je v zadnji številki hotel pose i v društveno življenje naše organizacije, da bi tako omajal enotnost in discipliniranost med lanstvom in zaupanje v GOZ«. Po živahni debati je podal resolucijo še lan GOZ-a tov. Turnšek: 2. »Ob ni zbor obsoja vmešavanje raznih politikov in skupin ter njihovih eksponentov v program naših društev, ki so izrazito kulturna in socialna gibanja slovenskega naroda!« Z dvema glasoma proti sta bili sprejeti obe resoluciji,« je javnosti sporo ilo društveno glasilo Gruda v naslednjem mesecu.

Leto 1937: 14. leto Grude in 17. leto delovanja organizacije

- Ormož: »V okviru Pododbora Ptuj je 4., 5. in 6. januarja potekal prosvetno–organizacijski te aj, ki ga je vodil predsednik Jožko Tomaži , predavali pa so: predsednik Zveze Ivan Kronovšek, primarij dr. Anton Hrovat, dr. Anton Majeri , u itelj Sre ko Vitori, odvetnik dr. Adam Ban in veterinar Jožko Nardin«, je zapisano v Grudi oaktivnosti Pododbora Ptuj.
- Sv. Bolfenk pri Središ u: »Sedmi ob ni zbor društva je bil 7. marca v Narodni hranilnici in posojilnici. Bil je zelo dobro obiskan. V preteklem letu smo imeli: 9 sej, 7 sestankov, 3 igre, 2 izleta, 5 predavanj, kmetski praznik s tekmo kolesarjev in sre olovom. Kmetskega praznika in tekem so se udeležili tudi gostje iz soseš ine. V novi odbor so bili izvoljeni: Jožko Tomaži – predsednik, Franc

Mlinari – podpredsednik, Ivan Štampar – tajnik, Matija urin – blagajnik in Micika Zorjan za na elnico ženskega odseka. Odprli pa smo tudi knjižnico«, je med drugim bilo zapisano v sporo ilu javnosti in lanstvu.

Slika 2: Ob ni zbor Pododbora KFD Ptuj v Ormožu, 23. maja 1937.

- Sv. Bolfenk pri Središ u: »11. aprila je ženski odsek imel letni sestanek: Za na elnico je bila izvoljena Micika Zorjan, Micika Zabavnik pa za podna elnico, Fran ka Štampar za tajnico in Micika Lihtenvalner za blagajni arko. Na sestanku smo itale tudi Grudo«. Podpis pod poro ilom je F. Š.
  - Ormož: »Tretji ob ni zbor Pododbora Ptuj je bil 23. maja v Škor i evi dvorani. Predsednik Jožko Tomaži je posebej pozdravil navzo ega predsednika Zveze Ivana Kronovška in dr. Rosino, nato pa so sledila poro ila delegatov iz posameznih krajevnih društev. V nov odbor so bili izvoljeni: predsednik Jožko Tomaži z Vitana, za podpredsednik Alojz Ekart iz Starš in še Anton Horvat iz kraja Mostje, za tajnika Franc Mlinari iz Vitana, za blagajnika Ivo Šavora iz Središ a, za na elnico ženskega odseka Rezika Vindiš iz Rošnje, za nadzornika Ivo Škrjanec iz Središ a in Martin Ogrizek iz Št. Janža ter še plus po eden iz vsakega društva. Pododbor je imel 7 sej, 2 zborovanji, tabor s povorko, tekmo koscev, kolesarsko dirko, pou ni izlet ter še te aj za fante in te aj za dekleta«, je poro ala Gruda.
  - Sv. Bolfenk pri Središ u: »Eni smo jo 27. maja mahnilo na Cven pri Ljutomeru, kjer so bile konjske dirke, drugi pa na goro Ivanjšnico v Zagorje. Oba izleta sta naše lane navdušila,« je zapisal poro evalec s Sv. Bolfenka.
  - Sv. Bolfenk pri Središ u: 25. junija je bil velik kmetski tabor na travnikih Novaka in Flegeri a v Vodrancih. Na Vitanu se je zbrala velika povorka (konjenica – belec na elu z državno zastavo), kolesarji, kosci in grabljice, godba na pihala
- »Slav ek«, zelene zastave z emblemi – štiriperesno deteljico, prapor Zveze, delegati, žanjice z vencem iz klasja ter še vozovi in ostalo ob instvo. Pod parolo *Krepko odlo eni vztrajamo* in okrašeno tribuno z zastavami je množico gostov prisr no pozdravil predsednik Jožko Tomaži ter še poimensko goste s Huma, iz Središ a, s Hajdine in tudi iz Prekmurja, ki so tudi poslali tekmovalce. Iz Ljubljane pa sta kot delegata Zveze in tudi Akademsko–agrarnega kluba NJIVE govorila tov. Drago Košmrlj¹⁵ in dr. Igor Rosina ter še tov. Štefan Flisar iz Pododbora Prekmurje. Rezultati tekme koscev in dirke kolesarjev, ki so spremljali ta veliki kmetski tabor pri Sv. Bolfenku, pa so sledili zaporedju izidov. Kosci: Franc Zorec, Alojz Zorec, Martin Puklavec; ocenjeno po drušvih pa Hum in Središ e pred doma imi kosci. Kolesarji: Trasa se je za ela v Središ u in je potekala preko Vuzmetincev na Vitan (19 km). S 34 min. in 20. sek. je zmagal Sre ko Vernik iz Središ a, sledila pa sta mu Ivan Merkša s Huma ter Ivan Lešnik iz Ljutomera. Od doma inov pa so se izkazali Ferdinand Šterman, Kolari ter Rajh, je še bilo med drugim zapisano v obširni reportaži te velike prireditve pri Sv. Bolfenku.
- Ljubljana: V julijski številki *Grude* pa se je pred volitvami pod naslovom »Rešimo se« ponovno oglašil predsednik Zveze Ivan Kronovšek: »Katera stranka je za kmeta boljša? Pri vseh namre naletimo na iste ugotovitve in iste obljube, ki za kmeta niso izvedljiva ali, da ni ne pomenijo, kot recimo, da neki kandidat v kraju ponuja nov most, pa v tem kraju niti potoka nimajo!« V tej številki *Grude* objavlja menda svoj prvi leposlovni prispevek s fotografijo Jeruzalema tudi Jožko Tomaži z vabljivim naslovom *Iz naših goric*.¹⁶

¹⁵ Tudi tega obiska pri Sv. Bolfenku se je ob nekem mojem obisku spomnil profesor Drago Košmrlj, kot seveda tudi onega, ko je v osemdesetih letih odkril prijatelju in sotrpinu Jožetu Keren i u na njegovi rojstni hiši v Jastrebcih spominsko ploš o. (Op. av.)

¹⁶ Tomaži je imel v Jeruzalemu vinograd z vikendom, ki se mu je tedaj reklo vini arija. Tja je vabil sodelavce in prijatelje in si tudi sam nabiral življenjsko energijo, ki jo je nato razdajal po Sloveniji. V tej hiši – Tomaži evi vini ariji – so se torej sestajale ugledne osebnosti tistega asa, kar Jeruzalemu daje poseben pe at in je tudi predmet za razmislek Zgodovinskega društva Ormož, ki naj tukaj ta dogodek tudi spominsko zaznamuje. Na osnovi ene izmed uzakonjenih Kardeljevih idej je nato »Jeruzalem« izgubil, kar ga je še posebej prizadelo. (Op. av.)

Slika 3: 4. oktobra 1936 je tukaj zasedal GOZKFD (da je ta organizacija bila »vseljudska«, pri a tudi ta fotografija).

- > *Ljubljana*: V jeseni ponovno najdemo daljšo razpravo Jožka Tomaži a: »Podeželje in tisk«, kjer navaja vzroke zaostajanja našega podeželja: »Kmeti lovek, ki dela od zore do mraka nima asa za branje tiska. Drugi vzrok pa vidi v tem, da v tisku primanjkuje kratkih pou nih lankov in lankov, ki bi vzgajali in utrjevali kmetkega loveka v samozavesti. S tem ga bi odvrnili od kle eplazenja okoli »raznobarvne« gospode in ga vzgajali tako, da se bo util enakopraven in enakovreden lan loveške družbe. Takšen bo lažje zahteval za sebe in svoje pravice in svobodo za loveka dostojno življenje«, sklene Tomaži prispevek v *Grudi*.
- > *Ljubljana*: V tej številki najdemo tudi oglas v obliki osmrtnice – da je namre Akademski agrarni klub NJIVA z oktobrom zaradi prekora enja delokroga razpuš en.¹⁷

Leto 1938: 15. leto *Grude* in 18. leto delovanja organizacije

- *Ljubljana*: V januarski številki je znova objavljen obširen prispevek Jožka Tomaži a *Kulturno žariš e slovenske vasi*, kjer med drugim razmišlja: »Tudi na vasi, kjer izgleda življenje mirno, enoli no in, da te e po starih kolesnicah, se vrstijo spremembe. Vse gre naprej, dasi bolj neopazno. Naši pradedje, vzgojeni v ponižnosti pred svetno in cerkveno gospodo so se branili raznih novoterij, ker so smatrali, da je že tako prav, ker je od nekda j bilo, ter da je pa zato gospoda tu, ki zanje misli, nad njimi gospodari in jih milostno

¹⁷ Že v uvodu sem o tem povzel besede prof. Draga Košmrlja, ki jih je zapisal v knjigi *Za gradom št 1*, še ve pa sem o tem izvedel od njega, ko mu »resnica« ni mogla ve škodovati. Nova razodetja od še edino žive ega »njivaša«, kot je dejal, sem leta 2002 uporabil v ve literarnih prispevkih, kot tudi leta 2005 v *Zgodovinskih zapisih* Zgodovinskega društva Ormož. (Op. av.)

pusti živeti. Prišla je vojna, vaški ljudje so videli nove kraje, spoznali nove ljudi... Snovati so se za ele razne skupnosti, krožki, zadruge in organizacije. Svoboda je zadihala in pojavile so se politi ne stranke, telovadna društva. Tako smo tudi kmetki ljudje za eli ustanavljati lastne organizacije Društva Kmetkkih fantov in deklet. Danes po 12 letih od prvih za etkov najdemo društva po raznih vaseh Slovenije. Na ehoslovaškem štejejo že 133.000 lanov. Od drugih organizacij se razlikujemo po tem, da jih vodijo kmetki fantje in dekleta sama«, je v nadaljevanju obširnega prispevka zapisal naš rojak z Vitana.

- *Sv. Bolfenk pri Središ u*: »Ob ni zbor društva je 23. februarja pokazal, da je za nami plodovito in delovno obdobje. Izredno priden je bil dramski odsek, ki je dvakrat pokazal uspehe. Tudi prosvetnega dela nismo zanemarili. Pritegnili smo 21 novih lanov. Novi odbor bo še z ve jo vnemo nadaljeval za eta dela. Na velikono ni ponedeljek pa je društvo priredilo v korist tukajšnje gasilske ete veseloigro *Cvetka Golarja – Dve nevesti*«, se je pohvalil poro evalec v *Grudi*.

Slika 4: elo povorke DKFD skozi Jastrebcce, 3. julija 1938.

- *Sv. Bolfenk pri Središ u*: »Praznik žetve – veli astna manifestacija kmetke misli, je bil 3. julija v Jastrebcih. Iz Vitana je krenila pestra povorka žanjic, koscev, kolesarjev, jaha ev, itd. z godbo na tekmovališ e – njivo tov. Josipa Kolari a v Jastrebcce, kjer je predsednik Jožko Tomaži z li ne tribune pozdravil ez 1.200 navzo ih gostov. Poudaril je, da je kmetka mladina pripravljena vztrajati v trdi borbi do kon ne zmage. Za njim je burno pozdravljen povzel besedo predsednik Zveze Ivan Kronovšek in orisal smernice našega pokreta ter ovrgel nesmiselna podtikanja, ki se jih poslužujejo naši nasprotniki. Dvanajst srpov naših lanic je nato zapelo svojo pesem v plemeniti tekmi. Najboljše so

bile Ivanka urin, Micika Zabavnik, Fran iška Štampar. Pri kolesarjih je na trasi Središ e in nazaj, (15 km) v 32 min. in 45 sek. zmagal Sre ko Vernik, za njim pa je 33 min. in 29 sek. potreboval Martin urin ter še 33 min. in 41 sek. Vinko urin. Po razdelitvi nagrad je v sadovnjaku Jakoba Zabavnika bil sre olov in zabava«, je v reportaži o dogodku zapisal poro evalec iz društva.

- Ptuj: »13. novembra je predsednik Jožko Tomaži sklical sejo pododbora Zveze, kjer se je obširno razpravljalo o okoliških društvih, o delovnih na rti in o potrebi za ustanovitev novih gospodarskih ustanov v Ptujskem srezu«, se je glasilo kratko sporo ilo v Grudi.

Leto 1939: 16. leto Grude in 19. leto delovanja organizacije

- Sv. Bolfenk pri Središ u: Na rednem ob nem zboru je 5. marca za predsednika ponovno izvoljen Jožko Tomaži . V svojem nastopu je med drugim poudaril: »Pri nas ve nih e ne more zatreti kmetsko–mladinskega pokreta ...«, je na skopo, a vendar sporo ilno zapisal poro evalec.
- Ljubljana: Gruda je marca objavila oceno nove knjige Jožeka Keren i a – *Zemljiški odnosi v Jeruzalemskih goricah*. »Tov. Jože Keren i je s knjigo izpolnil vrzel, ki nam pokaže položaj Jeruzalemskih goric, kjer so tujci odvzeli tekom stoletij doma inom vso najboljšo zemljo, zlasti vinograde, ki so še v današnjih razmerah najuspešnejša gospodarska panoga. Obdelana površina pripada 1.417 zemljiškim gospodarstvom, od katerih je 733 lastnikov iz Jeruzalemskih goric, 648 pa od drugod. Doma i lastniki imajo 415,7 ha, tuji pa 1.147 ha obdelovalne zemlje. Knjiga je pomembna, ki nam pokaže toliko, kot do sedaj še nobena razprava, v igavih rokah je zemlja, in da borba za njeno pravi no rešitev še vedno ni kon ana. Keren i eva knjiga podpira parolo – naj bo zemlja od tistega, ki jo obdeluje. Knjiga se naro a pri pisatelju: J. K. Sv. Bolfenk pri Središ u in stane 12 DIN«, je še dodano k oceni knjige.
- Sv. Bolfenk pri Središ u: »V nedeljo, 23. aprila, pa je bil sestanek deklet društva, na katerem je bilo izvoljeno slede o vodstvo: Micika Zabavnik iz Vodrancev – na elnica, Micika Novak iz Vodrancev – pomo nica na elnice, Fran iška Štampar iz La avesu - tajnica. Nadalje so dekleta sklenila prirejati redne sestanke, ve predavanj in pou ni izlet. Za nove lanice so dale sešiti enotne kroje - »de ve« in »zavija ke« ter govorile o pripravah za tekmo žanjic v juliju. Na sestanku

smo tudi debatirali o Grudi, katero imamo skoraj vse naro eno«, je poro evalka predstavila delo deklet pri Sv. Bolfenku.

- Sv. Bolfenk pri Središ u: »V mesecu žetve, juliju, je bila tekma žanjic in mladinsko zborovanje Pododbora okrožja Ptuj. Množico prisotnih, ki so še vedno prihajali je pozdravil predsednik in organizator prireditve Jožko Tomaži . Za doma im predsednikom, ki je obenem tudi predsednik ptujskega okrožja, so na zboru govorili še ostali prisotni zastopniki Pododbora ter tudi gost Rudi Titan¹⁸ in Karel Kumin iz Pododbora Murska Sobota. Delegat GOZ tov. Vladimir Kreft je prišel proti koncu, ker je predhodno govoril na tekmi žanjic v Št. Lovrencu v Slovenskih goricah. Tekma žanjic je bila na njivi tov. Ivana Štamparja v La avesu in se je pri ela po prihodu povorke, ki je krenila od Jožka Tomaži a iz Vitana. Na elu povorke je jezdila kmetska konjenica, pred konjeniki pa so nosili venec iz klasja z napisom *Setvi rast - Žetvi ast! Tako veli astne povorke še Vitan in La aves nista videla. Ne samo brhke grabljice v de vah, tudi kosci, veza i, kolesarji in tudi najmlajši so se spremenili v živo valujo e morje. Pesem je spremljala pesem, vzклик se je združil v sto novih vzklikov. Mladina je izlivala svoja srca in si dala duška svoji notranji sili, ki ho e z lastnim delom ustvariti življenje vsemu ljudstvu. Tam, kjer so na gri ih razprostrti široki vinogradi, je v dolini žitno polje, na katerem so pokazale svoj ponos in po astile kmetsko delo mladostne žanjice Društva kmetskih fantov in deklet pri Sv. Bolfenku«, je v Grudi zapisalo pesniško navdihnjeno pero poro evalca s prireditve pododbora Društev kmetskih fantov in deklet Ptuj.*
- Sv. Jurij ob Š avnici: Odprtje doma Matije Gubca, ki je bil sploh prvi društveni dom kmetskih fantov in deklet. Denar zanj se je zbiral po vsej Sloveniji. Predsednik Zveze Ivan Kronovšek in tajnik Ivan Nemeč sta prišla že zve er, ko se je prižgal mogo en kres in je igrala doma a godba. V nedeljo zjutraj, 30. julija, pa je z budnico pomagala tudi godba iz Male Nedelje. Mladina je nato štiristopno odkorakala k sv. maši. Prišla sta tudi zastopnik dr. Ma ka – dr. Oli , in zastopnik HSS (Hrvaške selja ke stranke) iz Zagreba g. Petek. Glavni govor je imel doma in, ki je bil tudi lan GOZ, Vladimir Kreft. Besede Ivana Kronovška so odmevale kot jeklo in vzbujale

¹⁸ Rudi Titan je s skupno usmrtitvijo z industrialcem Benkom najsrmatnejše dejanje poveljnih komunisti nih pobojev v Pekmurju. (Op. av.)

burni aplavz: »Kmeti ljudje ne bomo hlapci, ampak svobodni gospodarji svoje zemlje. Dovolj je tla anstva, dovolj je muk, slovenski narod mora zaživeti novo življenje. Prosveta mora biti lu, ne pa vodilo v temo«, so bile te (jeklene) besede. Med govorniki in tistimi, ki so prisotne pozdravili, je bil tudi Jožko Tomaži. »Tov. Lacko¹⁹ je govoril v imenu društva Vzajemnost in iznesel nekaj globokih misli«, je bilo med drugim še zapisano v obširni reportaži *Grude* s prizoriš a.

- *Ljubljana*: Proslava 15. obletnice Zveze KFD, je bila združena z ob nim zborom GOZ. Delegati iz 151 organiziranih društev so napolnili dvorano v hotelu Miki. Otvoritveni govor je imel predsednik Ivan Kronovšek in obenem pozdravil doma e in tuje delegate. Njegovemu veli anstvu kralju Petru II. so poslali pozdravno brzojavko. Tajnik Ivan Nemeč je podal obsežno poro ilo, ki je bilo seštevek vseh društvenih aktivnosti v Sloveniji. Za predsednika je bil ponovno izvoljen Ivan Kronovšek, za drugega podpredsednika pa Jožko Tomaži a, je kratek povzetek poro ila v *Grudi*.
- *Ormož*: 12. novembra je imel Pododbor Ptuj ob ni zbor v Ormožu. V imenu GOZ je podal poro ilo in napotke predsednik Ivan Kronovšek. Za vodstvo novega pododbora Ptuj so bili ponovno izvoljeni: predsednik Jožko Tomaži, podpredsednik Franc Holc, tajnik Mirko Prepelec, blagajnik Ivo Šavora, za predsednico ženskega odseka pa Mimika Novak²⁰, je kratek izvle ek iz *Grude*.

Leto 1940: 17. leto *Grude* in 20. leto delovanja organizacije

- *Ljubljana*: »Premišlujte naše trditve«, se je tokrat oglašil v novoletnem uvodniku *Grude* Jožko Tomaži. »Ko zapuš ajo fantje in dekleta ljudsko šolo, se nekaj asa utijo svobodni in prosti, razrešenih vseh brig; toda hitro po tem se jih loti dolgo asje, saj se utijo osamljeni. Telesno delo, v katerega ga vprežejo okoliš ine, jih ne zadovolji, potrebne so tudi duševne zaposlitve. In prav tu se odpira za mladega loveka nevarnost, da zaide na slaba pota, saj ne pozna skušnjav, ki mu pretijo; za fante slaba druš ina – gostilna s popivanjem, kartanjem in keglanjem; dekleta pa podlegajo

ne imurnosti in slabim ženskimi razvadami. Delo jim postane zoprno, njen ideal postane posnemanje meš anskega življenja; obleka po modi, šminka, parfum itd. Njeni razgovori so brezplodno klepetanje in obiranje«. V nadaljevanju pa pisec ponuja: »Tu ima organizacija za vaško mladino – Društvo kmetijskih fantov in deklet sicer težavno, a sila važno vlogo; kako mladino po izstopu iz šole zaposliti, dati ji priliko za nadaljnjo izobrazbo in ji nuditi možnost poštene in zdrave zabave. Fant in dekle, ki je vsaj 5 do 10 let deloval v svoji organizaciji, je uglajenega nastopa, zglednega vedenja in ima smisel za potrebe skupnosti. Ko bo na slehernem slovenskem domu odlo ala tako vzgojena mladina, zdrava in razumna glava, takrat upravi eno pri akujmo, da bo postala naša vas naselbina poštenih, svobodnih in neodvisnih ljudi in s tem zavednih in sre nih državljanov«, sklene uvodnik Jožko Tomaži.

- *Sv. Bolfenk pri Središ u*: »7. januarja je bila seja društva, na kateri so se obravnavale teko e zadeve in na rt dela, ki se je odražalv minimalnem in maksimalnem planu, ki je predvideval 12 sej, 3 igre (ena spevoigra), 7 debatnih ve erov, 6 predavanj, kolesarsko dirko, vinsko trgatev, 3 izlete – ekskurzije in slavnostno proslavo naše desetletnice s tekmo koscev in žanjic.« Ob koncu je predsednik Jožko Tomaži še pristavil: » im se bodo svetovni dogodki umirili in pri nas gospodarsko stanje uravnovesilo, se bomo lotili gradnje Kmetijskega doma z dvorano in postavitvijo knjižnice, kjer bodo tudi druga naša društva našla potrebno streho in prostor, ki ga vsi zelo pogrešamo«. K na rtu dela za leto 1940 in nadvse zanimivi perspektivi je v *Grudi* še sledil pripis, da se je 21. januarja predstavila igra *Voda iz planin*, za katero je bil šolski razred premajhen za vse obiskovalce. »Koncem januarja pa je društvo še priredilo predpusno zabavo pri Jakobu Zabavniku v Jastrebcih – eš da bi za par uric pozabili na vsakdanje skrbi in na vprašljive bližajo e ase« je še na koncu pristavil poro evalec s Sv. Bolfenka.
- *Ljubljana*: ez poletne mesece pa so se v *Grudi*, ki se sicer javno v politiko ni vtikala, za eli pojavljati naslovi, kot: *Nova svetovna vojna*, *Komaj 20 let je minilo od svetovne vojne in že grmijo topovi znova*, *Še so vidne posledice iz zadnje vojne in še niso zaceljene rane, a že smo postali pri a novih razdejanj in prelivanja krvi*. *Vlada v Beogradu je uradno objavila nevtralnost*. Med temi » rnimi« naslovi pa je v jeseni našel svetlo mesto tudi leposlovni naslov *Jeruzalem* –

¹⁹ Glede nastopa oziroma nenastopa tov. Lacka je še vedno dilema, kar še dodatno komentiram v poglavju *Zasluge in protislovja*. (Op. av.)

²⁰ V ast si štejem, da sem imel ob tem pisanju priložnost kontaktirati s še žive o Mimiko Sever (Novak) iz nadvse uspešnega DKFD pri Sv. Bolfenku, obenem je bila tudi predsednica Aktiva žena Pododbora Ptuj. (Op. av.)

biser Prlekije ob trgatvi. eravno avtor ni podpisan, sem prepričan, da je to ponovno naš rojak z Vitana: »Zna ilen jesenski južni veter je zapihal ez slikovite prleške gri ke, zasajene z žlahtno rožico – vinsko trto – in zdramil številne klopotce, ki so s svojim klopotanjem, regljanjem in cingljanjem prebudili našega vinogradnika iz vsakdanjega dela in skrbi«. V nadaljevanju pa so našete šege in navade ob trgatvi, o obvezni potici in »proleku«, o celono nem prelaganju koša prešarjev in o obisku številnih »zbiroc«, kot za mežnarja, kaplana, kapucine, gasilce, bolnico itd.

- Celje: 17. novembra je bil ob ni zbor GOZ. »Vzdržali smo«, je za el svoj nastop predsednik Ivan Kronovšek in nadaljeval: »Bila je najtežja borba v 16 letih, toda naše vrste se niso zmanjšale.«²¹ V GOZ so bili ponovno izvoljeni stari novi kadri s predsednikom Ivan Kronovškom in podpredsednik Jožkom Tomaži em.

Leto 1941: 18. leto Grude in 21. leto delovanja organizacije

- Ljubljana: Mislim, da je zadnja številka *Grude* izšla še v marcu, a se do nje nisem uspel dokopati v ptujski študijski in ne v Univerzitetni knjižnici v Mariboru.²² V januarski številki pa so se pojavili vznemirljivi naslovi in zapisi, kot: *Po bojiš ih, Že drugi smo prekora ili prag novega leta ob grmenju topov, Zra ni napadi nad Anglijo trajajo dalje, Na Balkanu so Nemci prišli na bolgarsko mejo, Trojna zveza Rim–Berlin–Tokio je vzpodbudila Ameriko ...* Tudi stalna rubrika *Grude – Iz naših organizacij* ni bila ve natrpana s poro ili o dejavnostih društev po Sloveniji, iz katere sem tudi sam rpal vesti z našega – ormoškega konca.

Zasluge in protislovja

Glede na »današnjo svobodno besedo«, dejstva kažejo, da so prav Društva kmetiskih fantov in deklet bila »gnezda za kukavi ja jajca« prepovedane KP. Torej ni bilo zgolj naklju je, da je bil leta 1930 za predsednika Zveze KFD izvoljen energični in protikomunisti no usmerjeni kmet iz Orle vasi pri

Braslov ah tov. Ivan Kronovšek, ki se je naslonil na »zdrave sile« svoje organizacije, med katere je štel tudi sotovariša Jožka Tomaži a z Vitana²³. Preko zanesljivih kadrov in neprestane agilnosti vedno številnejših DKFD je tudi na ptujsko–ormoškem obmoju kolikor toliko uspevalo nevtralizirati vmešavanje KP v sam vrh te organizacije. Manj uspeha pa so pri tem imela društva v Pododboru za Prekmurje, kjer je delovanje društev proti koncu skoraj popolnoma zamrlo.

Prav iz tega zornega kota štejemo med protislovja tedanji levi tisk (Ljudsko pravico) in seveda po prevratu tudi tisk Titove Jugoslavije, ki je prikazoval skorajda vzorne odnose med nekdanjo ZKFD in ilegalno KPS. O tem zavajajo em tisku pri a že samo to, kako podlo so se leta 1930 komunisti hoteli znebiti novoizvoljenega predsednika ZKFD Kronovška. Na tem mestu je še umestno omeniti podlost, povezano z našim okoljem oziroma vnetim zagovornikom DKFD tov. Keren i em. Gre za kolaboracijski sestanek Kominterne v juliju leta 1935, ko so se naši udeleženci »izkazali« z ovadbo naših štirih namišljenih trockistov. Z zadano nalogo – streljati – so se sicer dolgo asa izogibali in se med tem o že izvedeni kazni Stalinu celo lagali ter si na ta na in reševali lastno kožo. Konec leta 1941 in v za etku 1942 pa so vendar nepreklicano nalogo še na podležji na in »moralni« speljati.²⁴

Naslednje protislovje pa povzemam iz publikacij o proslavi ob odkritju društvenega doma Matije Gubca v Vidmu ob Šavnici, 30. julija 1939. Gre za primerjavo reportaže v *Grudi* in pisanja v *Ptujskem tedniku* ob 20-letnici tega dogodka. Pod naslovom *Tri sre anja z Lackom* je o tem dogodku priložnostno pisalo v *Tedniku*, dne 4. 9. 1959. Kot dopolnilo tega lanka pa še dne 18. 9. 1959 – *Partija in prireditev v Vidmu pred 20 leti*. Dvom je v tem, da *Gruda* omenja govornika Lacka, *Ptujski tednik* pa to zanika in govori le o njegovi udeležbi in pozdravu na tej proslavi²⁵ ter še dodaja: »Pred letom 1938 so Lacka smatrali predvsem za vnetega pristaša napredno usmerjenih

²¹ eravno v *Grudi* niso nakazane vse te težave, pa je iz sprejete resolucije prejšnjega mandata možno sklepati, da je predsednik imel v mislih vse ve je vpletanje ilegalne KP v delo in kadrovske sestav društev. (Op. av.)

²² Košmrlj, Liška, Pot kme kega ljudstva v OF, 1986, str. 320, piše, da je v mar evski *Grudi* poro ilo o zadnjem ob nem zboru društva pri Sv. Bofenku, ko se je ob hkratni proslavi 10-letnice zbralo 38. lanov, ponovno izvoljen hkratni predsednik ptujskega okrožja in podpredsednik GOZ Jožko Tomaži .

²³ Košmrlj, Liška, Pot kme kega ljudstva v OF, str. 154 in 155.

²⁴ Kreft, 1981, str. 99, 189–191. Ivan Regent je bil vsa leta stalni predstavnik KPS v Kominterni (glej tudi op. št. 9). Po razpustitvi le-te 1943. se je tudi sam uspel vrniti in nato še napisati *Spomine*, ki jih je danes težko najti. Sam pa sem zgodbo o »pred asni smrti naših trockistov« izvedel, ko je še živel Keren i ev študentski sestanovalec, prijatelj in sodelavec v NJIVI prof. Drago Košmrlj. (Op. av.)

²⁵ *Gruda*, avgust/1939, str. 172, in *Ptujski tednik*, 4. 9. 1959/XII in 18. 9. 1959/XII.

Društev fantov in deklet, v nekdanjem Ptujskem in Ljutomerskem okraju pa so se o važnih vprašanjih posvetovali prav z njim. Tako tudi v društvu pri Vidmu, zato je razumljivo, da se je odzval vabilu ob otvoritvi Doma »Matija Gubec«. Da bi tam bil govornik, pa je odklonil in rekel, da bo za govornika na podobni prireditvi 27. avgusta pri Urbanu.«²⁶ Še nazorneje je vmešavanje KPS v delo DKFD razvidno v dopolnilnem lanku *Tednika*, kjer piše: »Društva kmetijskih fantov in deklet ob sodelovanju članov partije, ki so bili funkcionarji Zveze kmetijskih fantov in deklet v Ljubljani (Štefan Kovač in Rudi Kovač inovi), ko je Prekmurje že prevladala partijska linija, je v Ptuj dosegla isti smoter preko Ivana Bratka in Jožeta Lacka.«²⁷

Izvečki in citati iz nekaterih pisem tov. Jožka Tomažiča, predsedniku GOZ, tov. Ivanu Kronovšku v letih 1933–1936

- *Vitan*, 4. oktobra 1933: Zadeva I: »... pripravil sem lanski sestanek v Šalovcih, z namenom, da se okrog 20 fantov in deklet pridruži bolfenškemu društvu.« Zadeva II: »...sestaneke v našem društvu (zavednost, disciplina in še kaj primernege).« Zadeva III: »...ustanovni sestanek pri Sv. Miklavžu, kar še ni dogovorjeno, a upam, da bo šlo. (Župnik hoče sam ustanoviti društvo pod istim imenom!) ... » e ti je prav, recimo 22. oktobra, e ne pa 29., ko bo menda trgategv že mimo. Dva sestanka sta lahko v nedeljo, eden pa v ponedeljek. Vabim te, da ob tej priliki sestankov ostaneš še par dni moj gost in gorice boš videl ter navade naših ljudi ob trgatvi. Ali je treba sestanke kam prijaviti (srez – na elništvo)? ... .
- *Vitan*, 18. oktobra 1933: »... Prosim, pridi zagotovo 22. oktobra ob pol 8. uri v Središče (lahko malo na vlaku prespiš). Jaz te čakam na kolodvoru. Sestanek pri Sv. Miklavžu bo ob pol 3. uri, v Šalovcih pa zvečer ob 8. uri, v ponedeljek zvečer pa pri Zabavniku v Jastrebcih za naše lanstvo....«.
- *Vitan*, 25. oktobra 1933: .... » Pošiljam ti poročila Šalovci, Miklavž, obenem pa prilagam dopise za – KMETSKI LIST. 5. novembra bomo v Vuzmetincih imeli *Vinsko trgategv*, da pri Miklavžu malo vidijo, kako je treba stvar aranžirati...«
- *Vitan*, 2. decembra 1933: ...»Glede našega pododbora še ne morem ni reči. Nas je pa še premalo. Središče, Sv. Bolfenk, Sv. Lovrenc. No, e bodo zaživeli še pri Sv. Miklavžu, v Šalovcih, potem bi že mogoče šlo. Ko bi se še vsaj v Loperšicah zdramili, v Središču pa ti malo podregaj. Kdo bi pa naj to vodil? Stvar ni tako lahka, saj veš, da je s Središčanci težko delati, ker so »sami zase«. e pa bi glede števila bili poklicani, da stvar vodijo? Tam po Kranjskem in Savinjski dolini so razvitejši kot mi na Murskem in Dravskem polju! Zdaj si bomo uredili vsako nedeljo v jutro in popoldan poslušanje kmetijskega predavanja na radiu pri meni in še mogoče pri šolskem upravitelju. Ali bi se dala predavanja s pomočjo filma enkrat v februarju urediti tudi pri nas, v Središču, v Šalovcih, Miklavžu – film vleče! Vina sem pri Jeruzalemu dobil manj, a je zadovoljive kvalitete. ...«
- *Vitan*, 6. decembra 1933: .... »Trgovišče je precej zanimivo. Tov. Kumer, brat Lojzeta, ima mariborsko kmetijsko šolo. Velikonedeljski dekan pravi, da je društvo nevarno. Svetoval sem mu, da po tistem zbere 5 članov in podpišejo pravila. Glede našega pododbora pa bom po svojih močeh že pomagal, nikakor pa ne morem prevzeti vodstva iz sledečih razlogov: 1. moj prosti čas je omejen zlasti poleti, da bi tudi funkcijo v domačem društvu odložil, pa tudi žali bog je nimam komu izročiti, da bi naše društvo vodil. 2. tudi gmotni položaj mi ne dovoljuje. 3. se ne utim dovolj sposobnega. Tudi moje razrahljano zdravje ni najmanjši vzrok. Koliko pa mi bo mogoče, bom pa vedno pomagal.«²⁸
- *Vitan*, 25. januarja 1934: »Dragi Ivane! Imam dva lana, ki bi prišla v poštev za te aj, imata pa prazne žepe. Razen voznine jima ne morem več dati. Tudi sam sem »zimsko suh«. Za oba znaša voznina sem in tja 150 DIN in več ne zmore naša blagajna. 14. januarja smo imeli društveni večer, 2. februarja pa bo premiera »*Pogodba*«, za katero pridno vežbamo. Več osebno! ...«
- *Vitan*, 19. marca 1934: »Lojzka je prišla posebno razigrana domov. V treh urah mi ni mogla vsega povedati. Vse ji je ugajalo v Ljubljani. Priznati timoram, da si s te ajem imel mnogo dela. V eraj smo v naši šoli predvajali film o jetiki – *Dva brata* in pa *Higiena vasi*. Aparat in akumulatorje je nam prinesel brezplačno ekonomski Državnega

²⁶ Ptujski tednik, 4. 9. 1959.

²⁷ Prav tam, 18. 9. 1959. Manipulacija z Lackom me spominja na podobnost z doživljanjem rojaka Jožeta Kereniča, ki je bil prav tako vnet privrženec Zveze kmetijskih fantov in deklet in je doživel podobno usodo kot Lacko. (Op. av.)

²⁸ Kljub za etnemu upiranju je vendar vodilno funkcijo Pododbora Ptuj sprejel in ga uspešno in požrtvovalno vodil vse do za etka vojne. (Op. av.)

- zdravstvenega doma iz Maribora, le prevoz, hrano in prenočišče sem mu priskrbel. Gledalcev je bilo nabito polno. Za Sv. Bolfenk je to bil prvi film. Tri in pol ure je trajalo. Če bomo ustanovili pododbor in boš kaj prišel, potem si rezerviraj kak dan za »Prlekija privat«, ...«
- *Vitan, 22. aprila 1934:* ...»Da ne bi vsi tekali v pripravah za ustanovitev pododбора, je potrebno, da v Ormož povabimo po 2 do 3 iz vsakega društva in še od tam, kjer je upanje, da se društvo ustanovi. (N.p. Kumra iz Trgovišča, koga iz Osluševcev, iz Ormoža, n. p. Zori a.) Najbolje, da na društva Ptujskega sreza pošlješ vabila ti, ker se na moje privatno vabilo ne bi vsi udeležili. Za mene bi bil primeren datum 27. maj ali pa 3. junij. Primeren prostor je dvorana Skorina ali posebna soba Hotel Rajh – 8. ura. ...« Za binkoštni ponedeljek priredimo na dvorišču u Košarja Miklovo Zalo, že mesec dni vežbamo vsako večer. Kdaj bo zvezna tekma? ...
  - *Vitan, 12. maja 1934:* ...»Za Ormož dnevni red postavi, kot želiš, n. p.: otvoritev, poročilo – govor delegata Zveze, volitve, na rt, slušajnosti. Škrjanec bo prevzel Loperšice, Pušence in Hum. Za Šalovce, Miklavž poskrbim jaz. Direktno pa še pošlji vabilo Stanku Zori u in Lojzetu Kumru. Danica Petovar - »Sokol« - hči poslanca iz Ivanjkovcev pride ali koga pošlje. ...«
  - *Vitan, 31. maja 1934:* ... » Pošlji štampiljko za pododbor, 2 izvoda društvenih pravil, tekmovalne pole za žanjice (16 kom), pa kolesarske in jahaške znake. Če dobiš zelene srajce, mi eno pošlji. Te iskreno pozdravlja Tvoj J. T. ... «
  - *Vitan, 16. julija 1934:* ...» V nedeljo 22. t.m. je seja pododбора in bo sklenjeno o kmetiskem prazniku v Ormožu - glej, da boš tam! V nedeljo 15. t. m. sem bil na tekmi žanjic pri Sv. Lovrencu – veš, so pa za etniki.²⁹ Tudi tov. Kreft je bil tam in je govoril – moram reči zelo dobro. Povabil me je za 12. avgust v Sv. Jurij. Kot izgleda, bo vendar za te gibati svojo okolico. Ko bi vsaj v pododboru imeli enega dobrega govornika, ki bi šel naokoli! Tudi Hajdinani so prišli.«
  - *Vitan, 23. avgust 1934³⁰* »...napis na slavaloku: *Prijatelji kmetске grude – pozdravljeni!* Konjeniki, 200 kolesarjev, 25 koscev, 12 okrašenih vozov, 16 godbenikov »Sokola« iz Središča, gasilci in povorka v Pavlovce na travnik Ivana Kralja. Do 3.000 ljudi in govori gospoda bana dr. Marušiča, senatorja Ravnikarja, srezkega na elnika dr. Bratina, poslanca Lovra Petovarja in Mravljeta, banskega svetnika dr. Trstenjaka ter zastopnika mestne občine Ormoža Ludvika Kuhariča in predsednika doma občine Hum-Plavca. Seveda naših z vrha Zveze in Pododбора Ptuj ne smem pozabiti.« ... »Podrobno poročilo o prireditvi še sledi. Sliko s prireditve še nisem dobil. Iskrena hvala da si mi pomagal v Pavlovcih kakor tudi za lep govor. « ...
  - *Središče, 2. septembra 1934:* »Grem iz Ormoža – tretje redne seje, pa ti pišem med potjo. Na »Tabor« v Ljubljano od Bolfenka pošljem dva. Plakate sem danes razobesil v Ormožu, v Ptuj pa sem poslal po pošti Cestniku «...»
  - *Vitan, 24. septembra 1834:* »...7. oktobra bo na Humu ustanovni občinski zbor pa pridi kot delegat Zveze. Vabilo je obenem za trgatega za več dni. Pa če bi hotel kaj »nežnega vzeti s seboj«, jaz tudi ne bi imel »ni proti«, bi jo pa predstavili kot »sestri no«!« ...
  - *Vitan, 3. april 1935³¹:* »Kam je priplula politika – daj mi malo napiši, ko bo Zorjanova prišla iz te aja.«
  - *Vitan, 11. maja 1935:* 2. junija bo v Ormožu Vinski kongres, 3. pa bo izlet v Jeruzalem in v Haloze. Pridi, da boš videl tudi vinogradnike in ne samo hmeljarje!
  - *Vitan, 1. septembra 1935:* »Danes se je pripetila zelo neljuba kolobocija, ki se bo vrag večer kako konala. V Ljutomeru je bil napovedan »Makov shod«, ki pa od oblasti v zadnjem času ni dobil dovoljenja in so orožniki morali gnati ljudi s silo domov z vodnimi curki in s streljanjem v zrak, pri čemer je eden orožnik poglgnal kroglo med množico, ki je zadela smrtno nekega Mavriča iz Vitana in ranila nekega Medika iz Lačevsi, ki so ga dali v soboško bolnico. Tudi lažje ranjenih je bilo več. Ustreljenega Mavriča so med tem, ko to pišem (nedelja večer), pripeljali domov, da bo tu pokopan. Kdo nosi krivdo, še ni jasno. Gotovo je to nedolžna žrtev, ker se on ni nikoli brigal za politiko niti ni bil v nobenem društvu, pa ga je

²⁹ Mislim, da je šlo za Sv. Lovrenc na Dravskem polju. (Op. av.)

³⁰ Mislim, da gre v tem pismu za obujanje še svežih vtisov s pravkar minulega kmetiskega praznika v Ormožu, ki je bil napovedan za 20. avgust. (Op. av.)

³¹ V tem letu je večina pisem predsedniku zveze tov. Ivanu Kronovšku že napisana na pisalnem stroju, le poštna dopisnice in razglednice so še napisane ročno. Iz tega pisma je tudi videti, da »vsega« tudi v pismih ni bilo varno zapisati. (Op. av.)

neki sosed povabil, da sta šla v Ljutomer na »shod«. Te iskreno pozdravlja tvoj Joško!³²

- *Vitan, 11. septembra 1935:* »Kako je kaj odjeknil tragi ni dogodek v Ljubljani? Nas je par sedelo pri radiu, ko smo čakali 8.h zvečer in izvedeli novico in ker nismo mogli verjeti, zato smo še čakali pri aparatu do polnoči, da smo ujeli nim več potrjenih vesti. Tudi v eraj tu ni nih eni delal, ljudje so še vedno prišli vprašat za nove vesti in postopali v grupah in razgovarjali.«
- *Vitan, 18. junija 1936:* Hvala lepa za razglednico iz Berlina.
- *Vitan, 15. julija 1936:* Mislim, da si boš še ogledal veliko olimpijsko prireditev v Berlinu.
- *Vitan, 15. septembra 1936:* Predlagam in Te vabim na sejo GOZ 27. sept. pri meni v Jeruzalemu. Ti napiši nim prej vabila. Ali še naj povabim dr. Rosino, Gerželja, Krefta ali še koga? Povabil bi še fante iz Pododbora – Holca, Cestnika, Neubauerja, Šavoro, Prepeleca, Ekarta, Zelenika in Otorepca. Morebiti bi Krefta in Rosino samo na popoldan povabili!³³

Zadnje Tomaži evo pismo Ivanu Kronovšku, ki je še ohranjeno in arhivirano na Inštitutu novejšje zgodovine Slovenije, je datirano s 30. novembrom 1936.

»Tov. Joško Tomaži je živel in umrl kot gospod«

Z aprilom 1941 se je vse obrnilo. Tudi društva, ki se formalno niso vodila kot politične stranke, so z nastopom nemške oblasti prenehala obstojati. Kadri le-teh, ki pri novih gospodarjih niso bili prokomunisti no zaznamovani in se niso zatekli v gozdove, so v nekem smislu postali njihova opora, ne da bi se tega sami zavedali. Zato se ni udititi, da so se njihove kmetije v ugodnejših razmerah kmalu opremile z modernejšimi kmetijskimi stroji nemške proizvodnje.

Na ta na in so lahko tudi krajani Sv. Bolfenka in okolišani videli prvi traktor prav na dvorišču u Ortsbaurnführerja Tomažiča, kot se je reklo vodilnemu kmetu v nekem kraju. Seveda ob tem ni nepomembno,

da je bil bivši predsednik Zveze kmetijskih fantov in deklet Ivan Kronovšek, ki so ga v nemškem kmetijskem ministrstvu že pred vojno upoštevali, tudi Tomažičev osebni prijatelj.

Slika 5: Joško na traktorju pred domačijo, leta 1944.

Ni udno tudi to, da se je tov. Tomažič znašel v zaporu, nim so maja 1945 zavladaali komunisti. Kot vedno iznajdljiv pa se je tudi tokrat »izmazal« in bil že ob koncu leta na prostosti. Po presoji takratnih dejstev in današnjega znanja o praksi takratne oblasti je bila tedaj zanj sre na okoliš in tudi ta, da je dosegel »sodniško-oblastni kompromis«. Namre , ko se je ez leto, dve za el »socializem na vasi« v pravem pomenu besede, je postal »zgodni kolhoznik« na Kogu. Na veliko za udenje vseh na Kogu in še zlasti kmetov, ki so jih prav tako silili v »koko«, je namre Tomažič svoje veliko posestvo prostovoljno vpisal v KOZ-o in tako postal »brezmadežen državljan«. Pri dosegu brezmadežnosti pa ne smemo spregledati tudi tega, da se je njegov stari prijatelj tov. Ivan Kronovšek konec leta 1944 odpravil med partizane in tako tudi po vojni postal vpliven lovek v Sloveniji³⁴. O tem še žive a društvena sodelavka ga.

³² Spretno formulirana izjava, ki je nato postala tudi oblastna, je tako rešila pred zapletom ZKFD in NJIVO, kakor tudi samega inčiatorja oziroma govornika Kereniča, saj je nato še lahko v miru končal študij in na koncu celo bil nastavljen za profesorja na nižji gimnaziji v Radgoni. Ob obletnicah tega tragičnega dogodka pa je ob grobu Alojza Mavriča Kereniča s somišljeniki prirejal krajša spominska srečanja. (Op. av.)

³³ V knjigi *Pot kmekega ljudstva v OF* je navedeno (str. 323), da je bilo zasedanje GOZ na Jeruzalemu 4. oktobra. (Op. av.)

³⁴ Košmrlj, *Pot kmekega ljudstva v OF*, str. 157.

Mimika Sever – Novak pravi, da je sprva pri reševanju Tomaži a iz zapora v Mariboru slabo kazalo, saj naj ne bi bil niti vpisan v evidenco zapornikov, kar naj bi tedaj pomenilo, kot tudi danes vemo, loveka likvidirati brez sojenja. Zanj naj bi se tudi zavzel njegov nekdanji sodelavec dr. Rosina, ki ga v sestavku ve krat omenjam. Po razpadu KOZ leta 1953 je tudi Tomaži dobil posestvo nazaj, razen »Jeruzalema«³⁵, ki mu je bil odvzet po Kardeljevem Zakonu o vini arskih odnosih.

Slika 6: Vidimo ga tudi pri organizaciji gospodinjske razstave 4. 4. 1954.

Slika 7: Joško s »topolin kom v 60. letih Titove Jugoslavije.

Tov. Joško Tomaži tudi po »kolhozniški karieri« ni mogel iz svoje kože. V petdesetih letih je bil ponovno gonilna sila rojstnega kraja, saj je po vsej Jugoslaviji neumorno nabavljaj staro in tudi novo bakreno žico. Bil je namre predsednik elektrifikacijskega odbora na Kogu, ki se lahko pohvali, da smo na Kogu in v sosednjih vaseh Hrvaške že leta 1951 dobili elektriko. Aktivno pa je deloval tudi še drugje.

Slika 8: Njegovo veselje po vojni je bil tudi BMW.

Tudi v Avto-moto društvu Središ e so ga imeli radi, saj je bil organizator in s svojim BMW motorjem tudi »dirka « na mnogih manifestacijskih prireditvah Ljudske tehnike. Tekmovalne trase so po navadi vodile po prašni cesti mimo njegovega doma na Vitanu ter naprej skozi La aves in preko strmega Bajzeka ter Koga nazaj v Središ e. V poznejših letih pa je bil zvest svojemu topolin ku in nato še amiju. Sam pa se ga najbolj spominjam, ko sem ga kot več ega avtomobilskega popotnika leta 1960 obiskal na domu, da mi je nesebi no svetoval, kako je možno z avtom priti do dolo enih to k v avstrijskem Gradcu. V kabinetu, kjer je imel polne police papirjev in publikacij, je iz pisalne mize, na kateri sta še bila pisalni stroj in radioaparata, izvlekel uli no karto tega mesta in mi predlagano pot tudi narisal na list papirja.

Ob pisanju tega prispevka pa sem se ponovno zatekel na njegovo doma ijo na Vitanu, kjer sedaj gospodarijo tisti ljudje, ki so poskrbeli za njegovo starost. V zrelih letih se je sicer poro il, a potomcev ni imel.

In prav pri njih – Mlinari evih na Vitanu – sem dobil navdih, kako naj zapišem v naslovu tega – zadnjega poglavja. Iz istega vira so tudi fotografije. Na koncu pa sem obiskal še živo pri o tega dogajanja gospo Mimiko Sever – dekl. priimek Novak, ki sem jo kot nekdanjo predsednico Ženskega aktiva v Pododboru Ptuj že omenjal. Obema družinama se lepo zahvaljujem za dodatne informacije.

Rojak Joško Tomaži z Vitana je svoje bogato in zlasti pestro življenje, kot ga menda ni živel nih e pri Sv. Bolfenku na Kogu, kon al v 80. letu, ko je neko no za ve no zaspal.

³⁵ Prav tam, str. 323.

Slika 9: Jožko in žena Trezika pred hišnim pragom, 3. maja 1977.

Ključne besede

Kulturne in športne aktivnosti, podeželska mladina, 1918–1941, Jožko Tomažič, društva kmetih fantov in deklet.

Ustni viri

- Marija Sever (Novak), aktivistka DKFD pri Sv. Bolfenku in v Pododboru Ptuj.
- Lastni spomini.

Pisni viri

- Arhiv republike Slovenije (AS), 1679 fond »Ivan Kronovšek«, fasc. 3.
- *Gruda*: mesečnik za ljudsko prosveto, glasilo ZKFD v Ljubljani (od 1924. do marca 1941).
- *Ptujski tednik*, 4. 9. in 18. 9. 1959/XII.
- *Večer*, Sobotna priloga, 21. 6. 2008.

Literatura

- Drago KOŠMRLJ, Živa KRAJGER: *Hiša za gradom št. 1*. Ljubljana, 1987.
- Drago KOŠMRLJ, Janko LIŠKA: Pot kmekega ljudstva v OF. *Kmeke glas*, Ljubljana, 1986.
- Ljubica ŠULIGOJ: Ptujski okraj med svetovnimi vojnami v luči skupšinskih volitev. *asopis za zgodovino in narodopisje*, št. 1/1996.

Fotografije

Iz arhiva družine Mlinari, oskrbniške družine Jožka Tomažiča z Vitana.

Povzetek

V lanki je prikazan razvoj Društev kmetih fantov in deklet (DKFD) v tedanjem ormoško – ptujskem okolišju s poudarkom na društvu s Sv. Bolfenka pri Središču (današnji Kog). Predstavljen je kronološki pregled aktivnosti omenjenih društev z navedbo povzetkov in citatov dogodkov iz rubrike Iz naših organizacij, ki jih je po navadi društveno glasilo objavljalo z enomesnim zamikom. Poudarjena pa je tudi vloga Jožka Tomažiča z Vitana, ki je bil gonilna sila domačega društva, tvorec Pododbora Zveze Ptuj ter podpredsednik Glavnega odbora zveze (GOZ) v Ljubljani. O njegovih vlogah pri njem so tudi predstavljeni izvleki in citati iz nekaterih Tomažičevih pisem predsedniku GOZ Ivanu Kronovšku v letih 1933–1936.

Ciril Vnuk*

SKORAJ POZABLJENI DROBIŽ MINULIH DNI

V uvodnem delu govori lanek o zbiranju in zbirateljih ljudskih pesmi in zgodb, ki so zajemali to blago tudi na našem področju. Nato avtor predstavi svoje nare je s stališ a glasoslovja in problemov, ki jih imamo z zapisovanjem tega govora. V nadaljevanju je po spominu zbral folklorne ostanke otroških igr in igrivih, pretežno rimanih pesmic ter kratkih izrekov, ki so se ohranjali kot tradicija še vse do sredine 20. stol.

Uvod

O ustnem slovstvu obstaja dandanes bogata literatura od Vodnika dalje; tovrstno blago, posebno povedke in bajke, pa je zanimalo – seveda iz druga nih razlogov – že Valvazorja. Ta pojav ima svoje korenine širše v Evropi, kjer se pojavijo zaradi naglega razvoja družbe, tiska in tehnike znameniti zbiratelji pri Nemcih, Francozih, pa tudi pri Slovanih – ehih in Poljaki. Z novimi tehni nimi odkritji (parni stroj) se je spremenila tudi produkcijska družba. Posebno mo an vpliv na ustno slovstvo je imelo razsvetljenstvo in z njim povezana uvedba obveznega šolanja v takratni Avstriji. Ko je znalo brati tudi veliko preprostih kme kih ljudi, je potreba po ustnem prenašanju zgodb in pesmi naglo usihala. Zato se pojavi od konca 18. do za etka 20. stol. vrsta zbirateljev in prava »moda« zapisovanja in objavljanja celotnega spektra ljudskega slovstva v asnikih in knjigah. Tako je konec 19. stol. »iz tiskanih in pisanih virov zbral in vredil« dr. Karel Štrekelj zajeten prvi zvezek zbirke z naslovom *Slovenske narodne pesmi*. Sledili so še trije (1903, 1907 in 1923¹). To je dragocena in za slovenske razmere izjemno obsežna zbirka; za ilustracijo naj povem, da ima zadnja v njej objavljena pesem zaporedno številko 8686.

Ustno slovstvo v nevezani besedi so prav tako zbirali in objavljali številni zbiratelji; najpomembnejši med njimi je bil naš rojak dr. Jakob Kelemina. Njegova zbirka *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva* z dodatkom naslova z *mitološkim uvodom* je izšla leta 1930 v Celju. V njej je v šestih razdelkih zbral in sistemati no obdelal 260 pripovednih besedil s

številnimi variantami. Ve ino jih je nabral po asopisih in revijah, mnoge pa osebno na terenu.

e primerjamo odnos Štreklja in Kelemina do jezika besedil, moramo resnici na ljubo povedati, da je prvi v veliko ve ji meri upošteval nare ne oblike, saj razen o itnih napak zapisa ali tiska ni dovolil spreminjati ni esar. V Keleminovi zbirki pa je jezik »približan književni rabi, vendar so ohranjene jezikovne posebnosti«. ² Tako sta oba avtorja zavrgla Krekovo svoboš ino, ki zbirateljem dovoljuje jezikovne korekture; in ti so na veliko »popravljali« to ljudsko blago. Npr. Janez Trdina – ta je »izboljševal« celo nekatere ideje v nabranih bajkah, zato so protinemško naravnane, saj je imel kot narodnjak z nemštvo m bole e izkušnje.

Iz doma ih krajev je Štreklju poslal tri ljudske pesmi tudi Jakob Kelemina, rojen na Vinskem Vrhu (takrat še študent v Gradcu); Štrekljevemu nasledniku Glonarju, ki je uredil snopi e 13–14, pa je poslal veliko zbirko še Franc Karbaš – takrat u itelj na Hajdini pri Ptuju, pozneje šolski nadzornik v Ljutomeru (upokojen je preživel zadnja leta pri Miklavžu, kjer je umrl). Seveda je Štrekelj zajel tudi obsežno, v naših krajih zbrano Vrazovo gradivo, s imer je bil teren dobro pre esan. Ko je v za etku 20. stol. Kelemina zbiral še bajke in pripovedke, je bilo marsikaj že pozabljeno, tako da je reševal res zadnji hip. Po 2. svetovni vojni pa je zaradi že omenjenih vplivov prišlo do skoraj popolnega zatona in pozabe tega izro ila. V dobrih dveh desetletjih je bilo vsega konec. e smo pri Miklavžu kdaj za potrebe šolskega glasila *Klopotec* zbirali to ali ono ljudsko blago, so le redki u enci, ki so imeli doma še dedke ali babice, prinesli kaj uporabnega.

O mojem drobižu

Z zatonom ekstenzivne živinoreje v petdesetih in šestdesetih letih 20. stol., ko so majhna kme ka gospodarstva premogla le po nekaj glav ve inoma goveje živine za vprego in mleko, je bilo konec paše in pastirstva. Obenem se intenzivno spreminja socialna podoba vasi. Mladina množi no odhaja v mesta, kjer so odprte številne možnosti za šolanje in

* Ciril Vnuk, Miklavž pri Ormožu 22, 2275 Miklavž pri Ormožu.

¹ Po Štrekljevi smrti je ta 4. zvezek zaklju il bibliotekar dr. Joža Glonar.

² Kelemina, *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva*, str. 35.

zaposlitev. Ljudje nimajo ve asa za tradicijo, zato opuš ajo stare obi aje; mlade bolj priteguje novo, popularno na radiu in televiziji.

V tem smislu sem imel sre o, da sem odraš al v precej tradicionalnem okolju Pesovš aka,³ kjer se je še ohranil marsikateri drobec prejšnjih asov. Najprej so to ljudski obi aji,⁴ pa tudi otroške igre iz tistega asa. Današnja mladina jih skoraj ne pozna ve , a jih zaradi omejenega obsega lanka tukaj izpuš am. Ravno tako je z rimanimi besedili; spomnijo se jih morda le še starejši. Ta ali ona rimarija je nespodobna tudi danes, ker namiguje na spolnost (take so krožile v deški družbi). Marsikatera omenja *drêk*, kar kaže na to, da je bila ta beseda rabljena v nare ju brez ob utka vulgarnosti. Naslove rimanih igrin in pesmic sem dodal zato, ker je temu drobižu pa bilo treba dati neki naslov. V izbor sem jih vklju il po enem samem kriteriju, to je – biti so morale v doma em nare ju; le tu in tam je zaradi zanimivosti dodana tudi kaka posebnost, npr. medžimurska govorica (ker je bilo življenje prepleteno) ali druga e obarvana prleš ina. Besedila, katerih variante lahko najdemo tudi v 4. zvezku Štrekljeve zbirke, so ozna ena z zaporedno številko, ki jo imajo v tej zbirki.

Nekaj o nare nem jeziku drobiža

Govorica prebivalcev »domorodcev« v pasu ob hrvaški meji, ki spadajo v krajevno skupnost Kog, se širi proti jugozahodu (z južno mejo nad Godeninci in Šalovci, pod Humom do Pušencev in Ormoža) skoraj preko celotne krajevne skupnosti Miklavž (s severno mejo od Gomile preko Hermancev na Jeruzalem, nakar zavije proti jugozahodu pod Svetinjami v Veliki Brebrovnik ter preko Pavlovskega Vrha proti Ormožu). To je pravzaprav pas dokaj enotnega govora, ki sicer spada v prleško nare je. Ob vzhodni hrvaški meji zasledimo v besediš u ve mešanja z medžimurskim govorom [škóla, dojšo], južno smer pa dolo ajo prehodi širokega êja v ozkega [vênda—vênda], ja v u [kr h—kruh], uja v ô [dúma—dôma] ali razlike v besedju [gnês—dénes]. Na zgornjem severnem pasu sta v soseš ini ojevski in ó [pr vijo—próvjio] in tipi ne razlike v rabi opisnega deležnika [šo—ša; hodjo—hoda] ter v besedju [kokóši—k rî; škóla—šóla; dúneso—p neso]. Dialektolog Ramovš ta govor imenuje *središ ansko nare je* (a so središke zna ilnosti omejene le na relativno majhen trikotnik južno od opisanega podro ja ob meji s Hrvaško in ob Dravi, ve inoma to,

kar obsega sedanja ob ina Središ e ob Dravi. Tudi izraz *prleško nare je* je danes zgodovinski; izbran je bil v asu, ko je raba besede p le/prlé (=prej) že mo no opešala; zato so danes ustrežnejša poimenovanja, izpeljana iz zemljepisnega pojma Slovenske gorice. Nare je, iz katerega izhajam, je govorica prehoda valovite ravnice v zna ilno vinorodno gri evje Ormoških goric. Zato bi mu lahko rekli *severovzhodni ormoški govor*. Sicer pa te meje bledijo zaradi edalje izrazitejšega mešanja prebivalstva, oziroma ker se svet danes tudi na tem podro ju druga e in hitreje vrti. e so se neko »v obdobju pešcev« nare ne zna ilnosti oblikovale po farnih mejah, so jih v zadnjega pol stoletja porušili in na novo premešali šola, procesi drasti nega upadanja kme kega prebivalstva, mediji in globalizacija.

Kratka predstavitev nare nega glasoslovja

spredaj zgoraj	zadaj zgoraj	
i	u	
é/î	ó/	
e	o	
ê	ë	ô
	a	
	spodaj	

Položaj nare nih samoglasnikov v samoglasniškem trikotniku.

Vsaka vas ima svoj glas, je rek, ki najbolj ozna i nare no pisanost slovenskega jezika. To velja tudi za prleš ino, zato ji je nemogo e predpisati enoten rkopis, danes pa tudi ni potrebe za to. Le e menimo, da je naša govorica zanimiva tudi za druge, si moramo dolo iti osnovne normative za njeno zapisovanje. Najve težav je s samoglasniki; o soglasnikih je treba vedeti, da v izgovarjamo zobnoustni no in ne ustni noustni no ali ujevsko kot v zborni izreki; e pa je v izglasju ali v vlogi predloga pred nezvene im nezvo nikom pa kot glas *f* [*picekof*, *f potoki*]. Predlog *s/z* se ravna po asimilacijskem pravilu, v nekaterih primerih preide v *ž* [z njim — *ž jin—žin*]. Kon ni *l* opisnega deležnika za ed. m. sp. se spremeni v *o* [*je šo*]. Izglasni *m* se spremeni v *n* [*bon povédo*].

Razporeditev samoglasnikov je pestra. Najlaže jo prikažemo v samoglasniškem trikotniku, ki shematsko prikazuje ustno votlino in položaj jezika v njej. Glas a nastane pri odprtih ustih s spuš eno jezi no ploskvijo, i z jezikom spredaj zgoraj, e pa ga pomaknemo nazaj, dobimo u. Med temi tremi glasovi so razvrš eni

³ Zaselek vasi Jastrebcu.

⁴ O teh sem objavil lanek *Stare šege iz Pesovš aka za petek in svetek skozi vse leto* v Zborniku župnije sv. Bolfenka (2007).

vsi ostali razen polglasnika, ki leži v sredi nad ajem, približno v višini ê-ô; obi ajno ga ozna imo z na glavo obrnjenim e, tu pa ga zaradi pomanjkljivega nabora znakov izjemoma ozna im z ë. Pojasniti moram še najnižji ejevski glas . Tak zelo široki, skozi nos izgovorjeni e sta poznali tudi stara cerkvena slovanš ina in najstarejša slovenš ina (Brižinski spomeniki). e pri tem eju opustimo nosni izgovor, dobimo ravno pravo širino našega nare nega [z mla]. Sledita mu knjižni široki ê in knjižni/nare ni e [veliki/vejki/veki], temu pa zelo ozek in pogost nare ni é, ki je že blizu ija, zato bi ga lahko zapisali tudi kot î [céli dén/cíli dîn]. V nasprotni smeri od aja proti uju leži najprej nare ni ojevski [pr vijo], nato spet knjižni ô [rôka] in knjižni/nare ni o [postelja/postela]; zadnji pred ujem je zelo ozek, a pogost nare ni ó, ki bi ga lahko zapisali tudi kot [v nósi/v n si].

Nenaglašeni oji so ozki [Póžg nóvó]; nenaglašeni eji so široki [prêrášêno]; nenaglašeni iji so znižani proti eju [povítice, písali].

e bi hoteli na tak na in zapisovati daljše besedilo [K st si p tó nekšnóga vr ga zap dnólé/zap dn lí!], bi bilo branje preve ovirano zaradi številnih znamenj, pa tudi iz knjižne slovenš ine vajenih oblik; zato sem se tudi sam odlo il za poenostavitev [Kê ste si p to nékšnoga vr ga zap dnoli!]. Tako namesto znaka uporabljam bolj splošno znani približek ê, é ali ó pa najpogosteje zaznamujeta mesto naglasa, njune kvalitete pa ne vedno. Namesto naglašenega zelo širokega ôja dosledno rabim . S temi prilagoditvami se naša nare na besedila dajo brati bolj teko e.

(Ve inoma) otroške pesmice, igrice, šale, zbadljivke in uganke

Izštevanki

1.

Am-pam,
se-ka pam,
zi-be ra-ke,
vin-ce pla-ke,
vi-ja ve-ja vam! (prvotno najbrž van = ven)

2.

En-ci bê-n-ci
po ka-mên-ci,
tro-ja vr -ta
za-pe- -ta,⁵
vi-ja ve-ja van!

Ena pêna

Najbrž kot zaklinjanje po ebeljem piku.

Ena pêna – pênica,
zdrava bodi Lênica!
Ž lec p lec,
odnêsi jo v Gr dec!

Samoglasniške

1.

I, i, i,
mêne srat tiš í!
U, u, u,
j s bi šo domú!
E, e, e,
dol po petah gre!

O, o, o,
da bi že biló!
A, a, a,
j sen se posrá ...

2. (7828.)

I-u-e-o-a,
naše mújce ni domá.
Naša mújca f škólo šla,
f škóli bita bíla,
pri Tún i rep zgíbíla.

3.

I-u-e-o-a,
naše mújce ni domá,
f škólo šla,
bita b'la,
rep zgíbila,
kle at šla.

Gremo domú (7489.)

Dvogovor

»Gremo domú!«
»Kê 'mo dúma?«
»Ž po k hali.«
»S ém 'mo méšali?«
»Z ž bjoj tacob.«
»Ké je ž bja taca?«
»Na polci.«
»Ké je polca?«
»Pogorela je.«
»Ké je ogen?«
»Voda ga je pogasíla.«
»Ké je voda?«
»Na trato smo jo vléli.«
»Ké je trata?«
»Golóbi so jo po ukali.«
»Ké so golóbi?«

⁵ Tretji in etrti verz mi je povedala Katika Vnuk.

»V grm so odleteli.«
 »Ké je grm?«
 »Sekira ga je posékala.«
 »Ké je sekira?«
 »Pri kov i.«
 »Ké je kov ?«
 »Prek M re, prek Dr ve!
 Keri dê prvo besédo bêkno,
 dê fse drêke požvêkno!«

êh – plêh
 êh – plêh,
 gor po šténgah gre,
 s he kebre jé.

Bon povédo

1.

Bon povedo gospódi Golênki,
 kê boš tri dni f posranoj jênki!

2.

Bon povedo gospódi Porékari,
 kê boš tri dni f posranen cékari!

Prleška

Pesem ima znani napev.

Dêre sen j s mali bíjo,
 te je l štno b'lo.
 Kólca sen po hiš' potako,
 várvo mújciko.

Trálala, trálala,
 trála lála,
 trála lá!

(Pripev se ponovi.)

Dêre so cig ni prišli,
 te je bílo joj!
 Te sen se j s hitro skrijo
 f p rmo êl za gnój.
 Tralala, tralala, *itd.*

P lek se báha

J sen P lek,
 j sen fti ,
 mêni nê mre
 níš e ni !

Za »pí iti« P leka

Tako so nas zmerjali s hrvaške strani mejnega potoka Šantavca, ko »smo izkopali bojne sekire«.

1.

P lek íša,
 P lek ša
 pa je g vrbi
 žg jnke sra.

2.

Štájerec Bájerec, *(prvotno Bavarec?)*
 m sten p can vúgorek!

Tila Joža (7963.)

Tíla Józha
 bop sadi;
 bol prtiska,
 bol smrdi.
 Stéli babo,
 sko i f tretjo grabo.

Babica grabica

Babica grabica,
 dedek na babici.
 Babica jêkne,
 dedek pa ftêkne.

En grof (7561.)

Je živjo ên grof,
 ki je méjo na riti knof.
 Pa je skó jo prek skale,
 pa so mo hla e dol opale.
 Je štejo sko íti više,
 Pa je mejo v riti žare e miše.

Sveti Pêter kolend r (7443.–7446.)

Sveti Pêter kolend r,
 ké je mêni séno d !
 Séno sên j s kravi do,
 krava mêni mléko.
 Mléko sên j s mujci do,
 mujca mêni miša.
 Miša se sên j s góski do,
 góska mêni pêro.
 Pero sên j s škofi do,
 škof pa mêni knígo.
 Knígo sên j s Bogi do,
 Bog pa mêni srê o.
 Srê o sên j s mami do,
 mama mêni cic,
 atek pa po riti – šmic!

Sveti trije kr li

Sveti trije kr li
 so s štíremi or li;
 peti pa je pl žjo,
 pa je drêk zasl žjo!

Fašenk

Fašenk se je žénit šo,
 mimo êne hiže šo.
 Néš e ga je notri zvo:
 »Fašenk, fašenk,
 hodi k n n,
 smo dobre vóle t n!«

O a náš

1.

O a naš,
Pêter glaš.
S ha véja pogoreła,
Pêtri v rit zletéla!

2. (7432.)

O a naš,
kr h je naš,
bol ga jémo,
bol je naš!

Gremo sp t (6633.)

Gremo sp t,
Boga zv t
na en kraj –
sveti raj,
ké je Marija síneka zibala,
s pr voj rokój ga je gor zdig vala:
»Sinek, spiš al gledíš?«
»J s ne spin, j s ne gledin,
J s samo za verne d še skrbin!«

Dobro tro

Dobro tro, dober dén,
baba tu e z ritjoj lén! (*lan*)

Dnevi

/.../

Sobota –
pogá e fk p kota,
nedela –
fsê pogá e pojela!

To je najbrž le ostanek pesmi o dnevih v tednu.

Baba in luk

Baba je na vrtilúka pléla,
za pišek jo je kúka vjéla.
Je mislila, da je trn,
pa je pok zala pišek rn.

Kê bi jeli?

Na vprašanje, kê bi jeli, je bil pogost rimani odgovor:

Povrtéle,
ki 'do samé v rit letele!

Vr bec v zimih pri kújš aki (8070.)

Ti l bi kr h,
kak si s h!
A v létih –
é bi méjo tri riti,
bi je v po redíti!

Naša mújca (7957.)

Naša mújca ml de méla,
f si štiri, f si pet.

F si smo je dúma meli,
f si smo je fkraj dalí.

Kê je tēbi

Kê je tēbi sivi mújcek?
C rli, l rli, rúmpupum!
Kê se tak nemilo jo eš?
C rli, l rli, rúmpupum!
Dékla me je napodíla,
c rli, l rli, rúmpupum!

...

O itno je to le del dalje pesmi.

O a

Ó a,
v grábi je to a,
na brégi pa děš!

Mati (7861.)

Mati,
kobíla so van v bláti.
Béjšte jo Júрка,
kê de jo v n zeštúrka!

Kak cvilijo drvéne tolíge (8111.–8123.)

(Ko jih rineš v breg, po asi):

Tri léta smo ne kláaali,
tri léta smo ne klaaali ...

(Ko bežiš z njimi v grabo, naglo):

e bómo, e ne,
e bómo, e ne,
e bómo, e ne ...

Pokvarjen klopotec

(Tako klopo e klopotec, ki mu manjka en »maclek«.)

Prék potóka plántaf pês,
prék potóka plántaf pês ...

Kak fti i popévlejo

Divji golób (8018.)

T -t , Bok sidi,
t -t , Bok sidi,
t !

Sinica

Cicifúj, cicifúj,
Frí ek, Frí ek!

Kobilar

1.

Fri ek je píti
rezlééjo!

Fri ek je píti
rezlééjo!

2.

Si že kê
fežóla sadíjjo?

3.

Sivo kobílo!

Kokóš

1.

Kokodaak, kokodaak,
jajca nêsen za tobaak,
za tobaak!

2. (8026.)

Kokodájic, kokodájic,
puno gnézdó jajc!

Pura in pur n

»K n, k n, k n?«

»F Kalábrijo na sêjen!«

Nagajivka (7971.)

Sraka íma dúgi rep,
pisano m pérje,
pazi, pazi (*trizložno ime*),
kê te ne posérje!

Potpoda (prepelica, 8038.)»Potpoda, potpoda,
kón boš šla?«

»Prek morjá.«

»Kê boš t n?«

»Žéla bon.«

»Kê boš jéla?

»Pet pog ,

pet pog !«

rni kos (7458., 7462., 7471., 7502.)

»Pleši, pleši

rni kos!«

»Kak bon pleso,

e sen bos!«

Zimska

Kr tka odeja,

dúga no ,

mêne zébe

célo no !

Ra nske**Osnovna matematika**

Ena in êna
je úkova žena.

Štétje do dêset (7929.)

Ena, dvé,
dvé gospé.

Tri, štiri,

po sekíri.

Pet, šest,

do nebés.

Sêden, ósen,

tak te plósnen. (*tu si lahko pri akoval nazoren prikaz*

»u itelja matematike«)

Dêvet, dêset,

na taléri mali

béli rni pêsek!

Pa še po nêmsken*Foneti no*

Ajn, cvaj,

policáj.

Draj, fir,

oficír.

F nf, zéks,

guten éks.

Ziben, aht,

gute náht.

N jn, cen,

šlafen gen!

*Ni mi znano, ali je to štetje prišlo šele z nemško
okupacijo ali pa je bilo še iz stare Avstrije.*

Pa še po ne vén keren (8142.)*Pri Štreklju je podobna med izštevankami.*

Enoga,

dv noga,

trínoga,

e úre,

píndže,

líndže,

smótke,

lótke,

dígole,

díks.

Za najmlajše*Štetje prstov na roki od palca do mezinca.*

1.

Prvi gre na j g,

dr gi puško nêse,

tretji dúma uva,

štirti ž po k ha,

péti pa déla: ziz, ziz, ziz!

2.

Prvi na brvi
cigênske cote pêrejo.
Dr gi na pl gi
zl te rênske sl žijo.
Tretji na šekréti
drêk ml tijo.
Štrti na vrti
s korzîjafkoj m šejo.
Péti se vi íjo po šumi
boga kleti.

*S temi »komplimenti« smo se obkladali tudi šolarji,
pri emer so vrstilni števniki pomenili razred, ki ga
kdo obiskuje.*

Keko si star-a?

Vprašanje: »Kéko si star-a?«
Odgovor: »Eno leto pet minót,
keri mêne pita,
je s n falót!«

Bóžaje

Bóžo, bóžo (nežno božanje po licu ali roki)
pesjo kóžo! (rahel udarec s prsti po istem mestu)

Žg nce rezo

*To je zabava z majhnim otrokom ali celo z dojen kom,
navadno ko ga rešimo spon pleníc ali ko ga okopamo.
Nežno ga primemo za stopali in ju drgnemo s
podplatoma, kot bi oblikovali žgance, in ploskamo z
njima, kot bi oblikovali kruh, pri tem pa ritmi no,
pojo e govorimo:*

»Žg n-ce re-zo,
žg n-ce re-zo –
kr - h pê-ko,
kr - h pê-ko!
Žg n-ce re-zo,« itd.

Pri tej telovadbi otrok zelo uživa.

Zóbeki, kê 'te pápali

*To je igrice z otrokom, ko mu mati (ali kdo drug)
pripravljá rezino kruha, namazano z doma im svežim
sirom. Pri tem vpraša in ritmi no, pojo e odgovori
sama:*

»Zóbeki, kê 'te pápali? –
Sir pa kr - h,
sir pa kr - h!«
Uporabno je tudi, e je kaka druga hrana.

Izak, Jakop

*Da je majhnemu otroku bilo bolj zabavno jesti sadje
ali kruh ali kako drugo trdo hrano, so to po eli z
igrico. S prstoma so prijeli primerno velik koš ek in
ritmi no govorili:*

»I-zak, (približali so ga otrokovemu levemu o esu)
Ja-kop, (približali so ga desnemu o esu)
A-bra- (približali so ga nosu)
-ham!« (položili so ga v odprta usta)

Cêcek, rêcek

Podobna igrice še na telesu de ka:

Cê-cek, (s prstom so se dotaknili prve prsne bradavice)
rê-cek, (dotaknili so se druge bradavice)
što-pl (dotaknili so se popka)
špic! (dotaknili so se lul ka)

Skrij golo

Kadar ti je zlezla srajca izza hla , so ti rekli:

»Skrij golo,
kê te náde zbolo!«

Biba léze

1. (8168.)

Biba léze,
biba gre,
tórbo nêse
šivat gre.

2.

*Majhnemu otroku je bila zabavna igrice, ki se je
za ela navadno na njegovi nogi. Palec in kazalec
(lahko tudi druga dva prsta) za neta »korakati« proti
glavi, sprva po asi, zadnje besede pa hojo pospešijo:*

Bi-ba lé-ze,
bi-ba gre,
tór-bo nê-se
pa po (ime) gre!

Kriš kraš

Kriš kráš, (na otrokovi dlani dvakrat nariše križ)
kral Matjáš!
L kjo v to, (s kazalcem v dlan »vrta« luknjo)
láket notri – (vanjo »vtakne« svoj laket)
po ! Matjáš! (s svojo dlanjo ploskne po otrokovi)

Pajtl, pajtl (7862.–7869.)

*To je bil eden od prijaznejših na inov, kako si izprosil
kak grižljaj ali kar koli drugega, kar je imel kdo, pa bi
se prileglo tudi tebi. Dlani si ob iztegnjenih rokah
navzkrižno sklenil, nato pa roki pokr il in ju zasukal
navzgor na prsi ter razprl palca in kazalca. Tako je
nastala odprtina, nekakšen »bera ev klobuk«. Nato si
zaprl o i in za el prositi:*

Pajtl, pajtl pogorájtl,
keri de mênì kê do,
'de pri Bogi spo;
keri pa mênì náde ni do,
'de f pekli žare e ka e jo!

V asih je bilo treba ponoviti, da se je prošeni omeh al in odstopil koš ek kruha, oreh, kostanj, bonbon ali kaj drugega, preslišati pa te skorajda ni mogel.

Skópec

e ti kdo ni hotel esa dati ali posoditi, si mu zabrusil:

Skópec, skópec,
masten góbec!

Z dji »argumênt«,

ko prerekanje doseže skrajno to ko:

Idi v rit
pa z drêkon pé i mázat!

So se že otpeľáli

e kdo ni »pravi as« esa slišal in je po tem ponovno vprašal, si mu zabrusil:

»So se že otpeľáli!«

Ta pa mu navadno ni hotel biti dolžan, pa je takoj dodal:

»Pa têbe v rit poslali!«

Pêzdec

Kadar je v družbi kdo po tihem spustil smrde ega, je »lastnik najboljšega nosa« seveda prvi protestiral:

»Keri sê jê znêso?«

Nekdo od prisotnih je nadaljeval:

»Keri ga je zmíslo,

tisti ga je stísno!«

Nato pa je drugi zaklju il:

»Keri pa tó velí,

pa se s n spezdí!«

Ace pace

To je bila zabavna igra treh. Na tleh na hrbtu leže ega sta vsak s svoje strani prijala dva, navadno mo nejša de ka, nato pa z njim v ritmu zanihala proti kupu slame ali sena:

A-ce pa-ce,
prim'te ga za tace!

Hítite ga v jamo,
pás'te kê vas náde hámo!

Pri zadnji besedi sta »žrtev« hkrati izpustila, da je poletela na mehke kup.

Ho-ruk!

Deklicam smo nagajali:

Ho-ruk!

Dedi na cuk,
babe pa peš!

One pa so nam vrnilo:

Ho-ruk!

Babe na cuk,
Dedi pa peš!

Bóžja krávida (1981., 1985.)

Pikapolonci otroci nismo smeli pobijati, saj smo jim rekli bóžje krávice. Dvomim, da so odrasli poznali njihovo vlogo v naravi, saj bi nam jo gotovo razložili, pa je niso. Prepoved smo spoštovali, ker je bilo ime teh živalic v zvezi z Bogom ... Ko je otrok našel pikapolonico, jo je dal na dlan, razprl prste in roko dvignil. Potem je ponavljal:

»Bóžja krávida,

pok ži, ké je moj dúmek!«

Itđ. Nato jo je opazoval, kako je izbrala neki prst in zlezla po njem na vrh. Tam se je navadno motovila, razprla krila in poletela, v asih res v smeri proti domu.

He, na pašo, he, domú

S to »aravnijo« si lahko ukanil kakega mlajšega. List detelje si si nalepil na oslinjen noht palca, na dlan pa položil drugi list, da ga je »zelenec« videl, ter napovedal coprnijo. Dlan si zaprl in z zamahom ez ramo in ob besedah He, na pašo! odvrigel list, nato pa negodnežu pokazal prazno dlan. Potem si z enakim gibom za vratom z nekaj spretnosti snel list z nohta ter ga na odprti dlani pokazal z besedama: He, domú!

Po osli pozdraviti

Kakemu neizkušenemu otroku si naro il, naj gre h komu in mu re e, da ga ta in ta »pistí po osli pozdraviti«. e je nasedel, je bilo smeha, saj je »zelenec« moral ugotoviti, da je osel sam.

O a so rêkli

To zabavo si je navadno privoš il starejši in mo nejši od tebe. »Žrtvi« se je približal za hrbet, jo z rokama nenadoma prijel za ramena, nato pa za el:

»O a so rêkli kokóta v rit strlíti,
ênoga pa na plêmen pistítí!«

Pri besedah v rit strlíti, te je s kolenom dobro sunil v omenjeni predel. Potem so se režali on in vsi naokoli, tebi pa navadno ni bilo ni smešno.

Rê i ...

Za te šaljive besedne igrice »od riti in drêka« si si moral najti manj izkušenega, navadno mlajšega de ka. e je rešitev poznal, je odgovoril, e ne, pa je ponovil zahtevane besede:

Starejši:

Rê i krní ka.

Tvoja rit se kopí ka.

Rê i slíva.

Tvoja rit je pisníva.

Rê i odeja.

Tvoja rit je breja.

Rê i rê i.

Drêk si spê i.

Mlajši:

Krní ka.

Slíva.

Odeja.

Rê i.

Rê i púška. Púška.
Tvoja rit húška.

Rê i: na brégi se kolo vrti. Na brégi se kolo vrti.
Pa tēbi v lámpe drêk leti!

Rê i: kokót, kokót, pa ne kokóš.
Kokót, kokót, pa ne kokóš.
Néje praf. Rê i: kokót, kokót, pa ne kokóš!
Kokót, kokót, pa ne kokóš.

Tu se za starejšega in druge prisotne za ne zabava, saj mlajši sprva težko razume, da je dovolj, e re e le kokot, kokot.

Preizkus otroškega govora

Otroku naročimo, naj naglo ponavlja:

1.

Pl k pot klopjój,
pl k pot klopjój ...

Zaradi neugodne razporeditve soglasnikov se pri hitrem govoru rado zaplete, kar vzbudi smeh.

2.

Šekret riglca,
akatúr ritnica.

To je preizkus obvladovanja glasu r.

3.

Pon vlaj n glo:
Mati spi z decój.

Smeh zbuja vulgarna sprememba pomena.

Hecni gú i

Smejali smo se, e je kdo govoril »šifrirano«, z izpušanjem dolobnih besed.

»Te pa ré po ré i (smo se spomínjali/spomínali) pa lēhko nó (smo se poslovlili)!«

»O a nékšoga vr ga cájtngē Gospod ra(štéje), j s pa (sen si prvezala) f rtoh z rde in okóli (obróbren) te pa sok s protróla pínčni lún ek (vzēla pínčni lún ek soka s protróla).«

»Tri tob ke (pákne tob ka), špice (šíbice), kv s,« je naročil neki kupec trgovcu.

Venegof vené (zamol an osebek) je venegovoga venega (zamol an predmet) z venén (zamol ano sredstvo) do kraja zvenega (zamol ano dejanje).

Uganke

Kê je to: na strehi sidí pa fajfo kadi. (Rol.)

Kê je to: gor hítiš bélo, dol pa žuto op dne. (Jajce.)

Kê je to: okróglo kak rêšeto, dugo kak žrt, nevarno kak smrt. (Zdê nec.)

Kê je to: rno, malo, gíngavo, vélki/vejki tr ek zdígnolo. (Buha f tvojoj posteli.)

Kak dale veter piše? (Do hrvácke mēje, dale pa púše.)

Keko ávlof n ca kov za dobro potkov noga kúja? (Ni, é pa je že dobro potkov ni.)

Kê je to: J sên né tēbe k pjo, kê bi tēbe l bjo; j sên tēbe z to k pjo, kê bi svojo golo f tvojo kosm to rivo. (Rokavica.)

Kê bi rajši nēso: sto kil železa êl sto kil perja? (Železo, perja je prevéki k p.)

Kê je to: Lés na lés, pl tno zmes, štiri d še – pet teles. (Tr ga z m tvecon, ki ga nēsejo štirje pokópi i.)

Na kéro str n op dne z vec, gd ga j ger strlí? (Na kosm to.)

Kê je to: l kjica pri l kjici pa voda ne premo i. (Sl mlata streha.)

Ké je kúnec vóde? (F kokošfjoj riti.)

Kê je najvékša k nšt? (V okrógloj hiži se f kot posráti.)

Na klini visi, pa je sploh sito – kê je to? (Sito za sejaje mēle.)

Sklep

To so drobci ljudskega slovstva, za katere se mi je zdelo, da so vredni zapisa in s tem gotove pozabe, saj za ve ino od njih danes ni ve primernih razmer, da bi se še ohranjali skozi čas in prostor po ustnem izročilu. Lahko da so jih zbiralci 19. stol. spregledali ali pa v to obrobje niti niso posegli; mogoče so se jim zdeli celo nepomembni – drobiž. Meni pa pomenijo dokaz za humoristično žilico naših preprostih ljudi, velik smisel za ritmičnost jezika in besedno igro teh anonimnežev. Obenem vidim v teh drobcih povezanost in prepletenost z drugimi v širšem vzhodnoslovenskem prostoru, njihovo trdoživost; od asa, ko je nekatere variante med njimi zapisal ilirec Stanko Vraz, do moje mladosti je vendarle steklo po Dravi obilo vode.

Ocenjujem, da je podobnega drobiža na tem območju še ve. Ob današnjih možnostih ga niti ne bi bilo tako težko zbrati, le nekaj doma in medijske podpore bi bilo treba – predvsem v fazi zbiranja sodelavcev.

Kljuke besede

Prleško nare je, ustno izročilo, drobiž, pesmice, igrice.

Viri

Drobiž zbral avtor po lastnem spominu.

Literatura

- *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva z mitološkim uvodom*, [ilustracije Darko Humar]. Bilje: Studio RO, Založništvo Humar d. o. o., 1997. (Ponatis istoimenske zbirke Jakoba Kelemina iz leta 1930).
- Karel ŠTREKELJ: *Slovenske narodne pesmi*. 1. zvezek 1995–1998, 2. zvezek 1900–1903, 3. zvezek 1904–1907, 4. zvezek 1908–1923, Ljubljana, Slovenska matica, Faksimilirana izdaja Cankarjeve založbe ob njeni 35-letnici. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1980.

Povzetek

V uvodnem delu govori sestavek o zbiranju in zbirateljih ljudske poezije in proze (Štrekelj s sodelavci, Kelemina), ki so zajemali to blago na našem področju. Nato je predstavljen severovzhodni ormoški govor (avtorjevo doma e nare je) s stališča glasoslovja in problemov, kako ta govor zapisovati. Sledijo (veidel rimate) otroške pesmice, igrice, šale, zbadljivke in uganke. Za slabo tretjino teh besedil lahko najdemo vsaj zelo približne variante v Štrekljevi zbirki *Slovenske narodne pesmi*. Večina pa so besedila take vrste, ki zbiralcev v 19. stol. niso zanimala (take so npr. uganke) ali pa so jih spregledali.

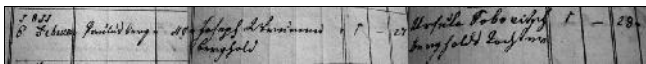
Peter Luknjar*

STARA ZEMLJIŠKA KNJIGA KOT VIR RODOSLOVNIH INFORMACIJ

V prispevku je obravnavan na in uporabe zemljiških knjig in katastrov kot pomembnih virov rodoslovnih informacij, ko ni razpoložljivih mati nih knjig.

Osnovni vir rodoslovnih podatkov so vse vrste mati nih knjig, ki jih hranijo v Nadškofijskem arhivu v Mariboru. Po mati nih knjigah lahko sledimo rojstvom, porokam in smrti svojih bližnjih in daljnih prednikov. Mati ne knjige za ormoško podro je so slabo ohranjene, najstarejše rojstne knjige župnije sv. Jakoba so iz leta 1707, najstarejše poro ne iz leta 1784, iz tega leta so tudi najstarejše mrliške knjige. Vmes manjkajo posamezni vpisi, nekaj let manjka v celoti, nekatere strani so popolnoma uni ene. Podobno velja za sosednjo župnijo sv. Miklavž pri Ormožu, za katero je ohranjena starejša rojstna mati na knjiga, vendar se ni ohranila knjiga za leta od 1710 do 1786.¹

Ne glede na župnijo, je vsem poro nim mati nim knjigam skupno, da nekaj desetletij okrog leta 1800 pri ženinu in nevesti niso vpisovali imen staršev. Takšne so tudi poro ne mati ne knjige župnije Svetinje, s katerimi sem se sre al na za etku svojih raziskovanj.

Slika 1: Poro na mati na knjiga Svetinje, 6. februar 1811.

Pri iskanju prednikov po mamini strani – Brumnov – je bil najstarejši podatek, ki sem ga našel, da se je 6. februarja 1811 Jožef Brumen, star 27 let, poro il z Uršulo Zobovi , staro 28 let, na Pavlovskem Vrhu, hiš. št. 40.

Staršev ni bilo mogo e dolo iti niti s pomo jo rojstnih mati nih knjig, ker sta se ženin in nevesta rodila v asu, ko le-te niso ohranjene.

Zato sem z Brumni zaklju il za skoraj 15 let. V tem asu sem se ukvarjal z drugimi koreninami in se seznanil z ostalimi arhivskimi viri, ki razkrijejo status in na in življenja prednikov. Med drugim so takšen vir informacij zemljiške knjige, listine in katastri.

Bistvena razlika med zemljiško knjigo in katastrom je v tem, da je zemljiška knjiga namenjena varovanju prometa z nepremi ninami, kataster pa je sestavljen za dav ne namene.

Zemljiška knjiga je sestavljena iz glavne knjige in zbirke listin. V novi zemljiški knjigi od leta 1871 naprej so v glavni knjigi pod posameznim zemljiškooknjižnim vložkom trije listi. List A je popisni list, v katerem so navedene številke parcel, površine in kultura. List B je lastninski list v njem je navedena lastninska pravica – zaporedje imen lastnikov. List C je bremenilni list, v njem so navedene vse stvarne pravice, s katerimi je bilo zemljiš e obremenjeno.

V stari zemljiški knjigi po letu 1769 oziroma 1771 sta poznejša lista A in B združena, sledili so vpisi bremen in izbrisi le-teh. Razlika med staro in novo zemljiško knjigo je v tem, da so staro zemljiško knjigo vodila zemljiška gospodstva skupno na vseh svojih zemljiš ih, novo zemljiško knjigo pa so vodila sodiš a po posameznih krajih.

Zbirka listin je bila urejena po letnikih, sestavljale so jo vse listine, ki so bile podlaga za vpis v zemljiško knjigo. V zbirki listin so razli ne vrste pogodb od kupoprodajnih, poro nih do oporok, s katerimi je neko zemljiš e zamenjevalo lastnike.

Iz katastra so vidni položaj, obseg in površina zemljiš , na in izkoriš anja, njihova kultura in lastniki. Temeljna prvina katastra je parcela, zato je kataster zbir podatkov o parcelah na nekem podro ju – katastrski ob ini.²

Ker so naši predniki služili razli nim gospodom, je treba pri raziskovanju najprej ugotoviti, pod katero gospodstvo je dolo eno zemljiš e sodilo.

Najbolj racionalna pot iskanja podatkov nas vodi od franciskejskega katastra iz leta 1825 (Arhiv RS Ljubljana) preko nove zemljiške knjige (okrajno sodiš e, zemljiška knjiga), do stare zemljiške knjige in listin (Zgodovinski arhiv Ptuj, Pokrajinski arhiv Maribor ali Arhiv RS Ljubljana).

Iskanje v takem zaporedju vodi do zelenih podatkov, e bi iskali na »slepo«, bi morali pregledati veliko teko ih metrov starih zemljiških knjig, pa rezultata najbrž ne bi bilo.

V nadaljevanju bom opisal reševanje zgoraj omenjenega problema.

* Peter Luknjar, Hum pri Ormožu 8a, 2270 Ormož.

¹ Vodnik po mati nih knjigah SR Slovenije.

² Bukošek, Zemljiška knjiga, str. 183–200.

V francijskejskem katastru sem v abecednem seznamu lastnikov parcel na Pavlovskem Vrhu našel pod zaporedno številko 1 vpisanega Jožefa Brumna. V asu nastanka katastra je živel na Pavlovskem Vrhu, številka 40, bil je kmet in je imel v posesti ve parcel (parcelne številke 465, 466, 467, 468, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 556, 557, 558, 559, 560 in stavbiš e 74).

40	Brumen Jožef L. in Paulsburg.
	465. 466. 467. 468. 549.
	550. 551.
	552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 6174.

Slika 2: Franciskejski kataster, leto 1825, Pavlovski Vrh.

Podatke o parcelnih številkah sem primerjal z vpisi na strani A v zemljiški knjigi za Pavlovski Vrh na Okrajnem sodiš u Ormož. Ugotovil sem, da je bila ve ina teh parcel, skupaj s stavbno, vložena pod številko 74, podložna gospostvu Ormož. Kmetija je bila vpisana v urbar pod številko 84b.

Postzahl	Katastrzahl	Bezeichnung der Parzelle (Hausnummer, Culturartgattung)	Pa
1	74	Wohnungszelle Wohnungszelle mit Abfuhrpflichtigkeit	10
2	549/2	Wohnungszelle	11
3	550/1	Wohnungszelle u. Keller	17 18
4	550/2	Wohnungszelle	19 20
5	552/1	Wohnungszelle	21 22
6	554	Wohnungszelle	23 24
7	555/1	Wohnungszelle	25 26
8	555/2	Wohnungszelle u. Keller	27 28
9	556/1	Wohnungszelle u. Keller	29 30
10	556/2	Wohnungszelle	31 32
11	558/1	Wohnungszelle	33 34
12	550/1	Wohnungszelle	35 36

Slika 3: Zemljiška knjiga Pavlovski Vrh, št. vložka 74, Urb No 84b ad Herrschaft Friedau.

Na strani B v zemljiški knjigi zvemo, da je bil prvi vpis, 10. julija 1874, do polovice narejen na Leopolda Petovarja in druga polovica na njegovo ženo Elizabeto. Iz teh podatkov lahko sklepamo, da je ob tem asu prišlo do zamenjave lastnikov, in sicer so neposredni potomci Jožefa Brumna posestvo takrat prodali.

Podatke o gospostvu sem za el iskati po fondu stare zemljiške knjige za Ormož, ki ga hranijo v Zgodovinskem arhivu na Ptuju.

S pomo jo urb. številke sem izbral pravo zemljiško knjigo gospostva Ormož in pod zaporednim vpisom 84b našel nekaj iskanih podatkov.

im Ortsh.	im Urbar.	des Hauses.	Namen und Stand des Eigenthümers. Was, und quo titulo er es besitzt.	Erbungsw.
84b	SAE	40	Thomas Polovitsch und Maria, in Eigenschaft Ehegatten, die auf dem Pauls- berg, welche einem die Gutsparze- len des Brumen aus 84 1810 für die Einweisung Grund gegen ein Kaufgeld übergeben, das die	

Slika 4: Stara zemljiška knjiga gospostva Ormož, del strani 541.

Prvi lastnika tega posestva sta postala Tomaž Zobovi in njegova žena Marija 1. avgusta 1796, ko sta kupila del posestva pod urb. številko 84 od Blaža Škafarja. Zato je ta del dobil zraven številke 84 še oznako b.

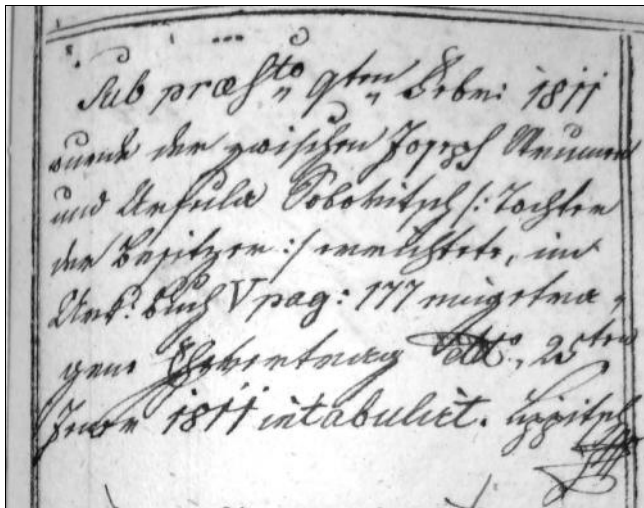
Nr.	Namen und Stand des Eigenthümers. Was, und quo titulo er es besitzt.	Erbungsw.
84b	Thomas Zobov und Maria Zobov, in Eigenschaft Ehegatten, die auf dem Pauls- berg, welche einem die Gutsparze- len des Brumen aus 84 1810 für die Einweisung Grund gegen ein Kaufgeld übergeben, das die	

Slika 5: Stara zemljiška knjiga gospostva Ormož, del strani 542.

Ker sta lastnika deset leta pozneje, leta 1806, zašla v finan ne težave, sta posestvo prodala, vendar sta ga 9. februarja 1810 ponovno odkupila (fotografija 5). Kupna pogodba je v petem zvezku knjige listin na strani 45 (Urk.Buch V Band pag: 45). Dne 22. decembra 1809 je bilo posestvo ocenjeno na 420 fl.

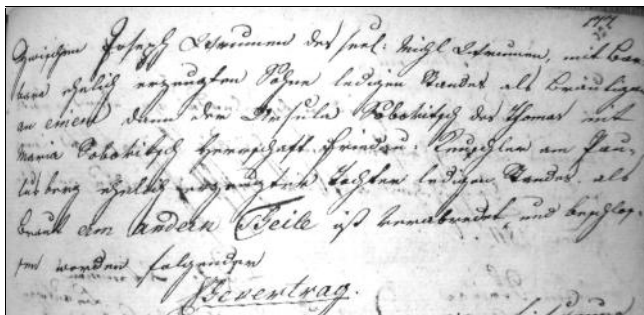
Vpis iz leta 1817 pove, da sta na podlagi zapaš inških dokumentov – inventarja, posestvo prevzela Jožef Brumen in njegova žena Uršula. Po smrti Tomaža Zobovi a je nastal inventar, ki je zapisan v knjigi listin 2 na strani 532. Omenjena je vdova Marija Zobovi , ki je obdržala dolo ene pravice, kot sta jih s pokojnim zapisala ob sklenitvi zakona. Iz tega zapisa lahko domnevamo, da je bila Uršula Zobovi h i prvih lastnikov, to je Tomaža in Marije Zobovi .

Zelo pomembni so tudi dodatni zaznamki (intabulacije), kjer je med drugim zapis z dne 9. februar 1811, da je v knjigi listin 5 na strani 177 poro na pogodba med Jožefom Brumnom in Uršulo Zobovi, h erko lastnika. Pogodba je bila sklenjena 25. januarja 1811. S tem je prejšnja domneva potrjena.

Slika 6: Stara zemljiška knjiga gospostva Ormož, intabulacija (9. febr 1811 wurde der zwischen Joseph Wrumen und Ursula Sobovitsch/: Tochter der Besitzer:/ erichtete, im Urk.Buch V pag:177 eingetragene Ehevertag dd 25ten Iener 1811 intabulirt. Lippitsch).

Iskanje sem nadaljeval v omenjeni knjigi listin. Na prvem delu strani 177 piše, da je bila poro na pogodba sklenjena med Jožefom Brumnom, samskim, zakonskim sinom pokojnega Mihaela Brumna in Barbare, ter Uršulo Zobovi, samsko, zakonsko h erjo Tomaža Zobovi a in Marije, ko arja gospostva Ormož s Pavlovskega Vrha.

Slika 7: Knjiga listin gospoš ine Ormož, št. 5, stran 177, leto 1811.

V nadaljevanju sledi osrednji del pogodbe, na koncu so podpisani oziroma podkrižani ženin, nevesta, starši, pri e in pisar.

Naj sklenem: v mati ni knjigi ob poroki nisem našel staršev Jožefa in Uršule, zato sem iskal po drugi poti in preko zemljiških podatkov prišel do njune poro ne pogodbe.

V poro ni pogodbi so zapisana imena staršev. Starša Jožefa sta bila Mihael in Barbara Brumen, starša Uršule pa Tomaž in Marija Zobovi .

S tem je rešen del ek zgodbe o mojih prednikih. Ker so se podobni primeri pojavili tudi v nekaterih drugih koreninah, sem na enak na in poiskal starše pri ve kot desetih porokah. Iskanje prednikov se s tem ne kon a, ker lahko podatke o tako najdenih osebah spet iš emo v mati nih knjigah ali pa v drugih virih.

Zemljiške knjige lahko postanejo pomemben vir primarnih rodoslovnih informacij, e smo pri delu dosledni in ne iš emo na slepo. Vedeti je treba, da ima samo seznam knjig fonda stare zemljiške knjige in listin v Zgodovinskem arhivu Ptuj ve kot sto strani. Vsaka od teh knjig ima ve sto in tudi tiso strani, zato se uporabnik v tako obširnem gradivu lahko hitro izgubi.

Klju ne besede

Zemljiška knjiga, kataster, rodoslovje.

Viri

- Arhiv Republike Slovenije, Franciskejski kataster.
- Okrajno sodiš e Ormož, Zemljiška knjiga.
- Zgodovinski arhiv Ptuj, Fonda stara zemljiška knjiga.

Literatura

- Metka BUKOŠEK: Zemljiška knjiga od za etka do danes. Arhivi 28, Ljubljana, 2005, str. 183–200.
- Vodnik po mati nih knjigah SR Slovenije. Ljubljana, 1972.

Povzetek

Prispevek predstavlja na in uporabe zemljiških knjig in katastrov kot pomembnih virov rodoslovnih informacij. Za njihovo razkrivanje se sicer najpogosteje uporabljajo mati ne knjige, po katerih lahko sledimo rojstvom, porokam in smrti svojih bližnjih in daljnih prednikov, ki pa so za ormoško obmo je zelo slabo ohranjene. Bistvena razlika med zemljiško knjigo, ki je sestavljena iz glavne knjige in zbirke listin (urejene po letnikih), ter katastrom je v tem, da je zemljiška knjiga namenjena varovanju prometa z nepremi ninami, kataster pa je sestavljen za dav ne namene. Razlika med staro in novo zemljiško knjigo je v tem, da so staro zemljiško knjigo vodila zemljiška gospostva skupno na vseh svojih zemljiš ih, novo zemljiško knjigo pa so vodila sodiš a po posameznih krajih. Iz katastra so vidni položaj, obseg in površina zemljiš , na in izkoriš anja, njihova kultura in lastniki.